

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Martina Schutová

**Žďárský klášter v prvních letech po jeho obnovení
(1676–1705)**

*The Monastery in Žďár nad Sázavou in the first years after its renewal
(1676–1705)*

2015

vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, PhD.
konzultant: Mgr. Ondřej Podavka

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mi pomohli a byli mi oporou při vypracování diplomové práce. Především děkuji PhDr. Janu Zdichyncovi, PhD., za odborné vedení této diplomové práce, za inspiraci a podnětné rady. Mé díky patří také Mgr. Ondřeji Podavkovi a Mgr. Evě Strakové za pomoc při překladech latinských pramenů. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům MZA a AMB v Brně, SOA v Litoměřicích a SOKA ve Žďáře nad Sázavou za ochotu a milý individuální přístup. V neposlední řadě děkuji své rodině za inspiraci a podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Žďáře nad Sázavou dne 23. března 2015

Bc. Martina Schutová

.....

Klíčová slova:

žďárský klášter; cisterciáci; 17. století; česko-moravsko-lužický vikariát; vikariátní kapitula; obnova řeholního života; Benedikt Zaunmüller; Edmund Bagner; Vavřinec Scipio; Ondřej Trojer; volba opata; vizitace; vizitační protokol (charta charitatis); chropyňský plat

Key words:

Žďár Monastery; Cistercians; 17th century; Bohemian, Moravian and Lusatian vicarate; vicarate chapter; Renaissance of the religious life; Benedikt Zaunmüller; Edmund Bagner; Laurentius Scipio; Andreas Troyer; election of abbot; visitation; visitation protocol (charta charitatis); “Chropyně” rent

Abstrakt:

Poslední třetina 17. století je bezesporu důležitou etapou dějin žďárského cisterciáckého kláštera, jež byla krokem k jeho baroknímu rozkvetu v první polovině 18. století. Diplomová práce se zabývá dějinami kláštera v posledních dekádách 17. století a na samém počátku 18. století, v letech 1676 až 1705. Roku 1676 byla po téměř čtyřech desetiletích od opětovného získání žďárského panství do rukou cisterciáckého řádu a obnovy konventu povolena žďárským řeholníkům volba vlastního opata. Do čela kláštera byl povolán vyšebrodský převor Benedikt Zaunmüller, jenž byl žďárským opatem do roku 1691, kdy byl ze zdravotních důvodů nucen rezignovat. Jeho nástupcem se stal Edmund Bagner, první z opatů obnoveného kláštera, který byl vybrán z řad žďárských profesů a v úřadu působil do své smrti roku 1705. Časové vymezení práce tedy odpovídá období působení těchto dvou opatů, kteří velice přispěli ke zlepšení hospodářské situace kláštera a personálnímu rozšíření žďárského konventu a kteří bezesporu patří mezi významné osobnosti žďárského opatství.

V úvodu práce je věnován prostor přehledu archivních pramenů a dosavadní literatury k tématu. V první kapitole jsou nastíněny dějiny žďárského kláštera od jeho založení v polovině 13. století. Druhá kapitola zachycuje proměnu v organizaci cisterciáckého řádu koncem 16. a na počátku 17. století a vznik česko-moravsko-lužického vikariátu, do jehož kontextu jsou zasazeny i následující kapitoly.

Třetí kapitola je věnována opatskému úřadu a již výše zmiňovaným osobnostem žďárského kláštera druhé poloviny 17. století, opatu Benediktovi Zaunmüllerovi a Edmundu Bagnerovi. Čtvrtá kapitola se zabývá různými aspekty vnitřního života žďárského konventu: změnami v jeho personálním složení, vizitacemi, požárem roku 1689 či stavebními proměnami areálu kláštera. Rozsáhlá kapitola je věnována také finančním otázkám vývoje opatství, především tzv. chropyňskému platu, který byl opakovaně projednáván v rámci vikariátu.

Abstract:

This thesis deals with the history of the Cistercian monastery of Žďár nad Sázavou in the second half of the 17th century, specifically from 1676 till 1705. In 1676, after almost four decades since the Cistercian Order had regained control of the seigniory in Žďár and the convent had been re-established, the monks were allowed to elect their own Abbot. Benedikt Zaunmüller, the prior of the monastery of Vyšší Brod, was elected and remained Abbot of Žďár till 1691 when he was forced to resign on health grounds. He was succeeded by Edmund Bagner, the first of the Abbots of the re-established monastery who was elected from the members of the Žďár convent and remained in office till his death in 1705. The scope of this thesis corresponds with the terms of office of these two Abbots who significantly contributed to the improvement in the economic situation of the monastery and the expansion of the personnel of the convent in Žďár and who are indisputably among the significant personalities of the Žďár Abbey.

The outset of the thesis provides an overview of the available archival sources and existing literature on the topic. The first chapter outlines the history of the Žďár monastery from its establishment in the middle of the 13th century. The second chapter captures the transformation of the organisation of the Cistercian order at the end of the 16th and beginning of the 17th centuries and the formation of the Bohemian-Moravian-Lusatian vicariate, in the context of which the following chapters are set.

The last three decades of the 18th century are without doubt an important period in the history of the monastery and were an important step towards its baroque prosperity in the first half of the 18th century.

The third chapter is dedicated to the Abbot's office and the above mentioned personalities of the Žďár monastery of the second half of the 17th century, Abbots Benedikt Zaunmüller and Edmund Bagner. The fourth chapter deals with various aspects related to the internal life at the Žďár convent; gradual personnel changes, visitations, the fire of 1689 or architectural changes to the monastery complex. An extensive chapter is also dedicated to financial questions of the Abbey, especially the "Chropyně" rent which was discussed repeatedly within the vicariate.

Ediční poznámka

Vzhledem k odlišnostem psaní vlastních jmen v německých a latinských pramenech jsem se rozhodla používat jejich české ekvivalenty, pokud je to možné. Jedná se především o křestní jména řeholníků.

V případě žďárských opatů jsem se rozhodla pro následující podobu jmen: Benedikt Zaunmüller a Edmund Bagner. Bližší vysvětlení uvádím v poznámce u kapitol, které jsou věnovány jednotlivým opatům.

Text citací částí pramenů v poznámkovém aparátu a přepisy pramenů, které jsou použity jako textové přílohy,¹ budou přepsány pomocí transkripce a upraveny podle „Zásad vydávání novověkých historických pramenů“,² tak aby bylo co nejvíce zachováno jejich původní znění.

¹ Překlady a parafráze německých pramenů: Martina Schutová. Překlady a parafráze latinských pramenů: Martina Schutová, Ondřej Podavka.

² Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

Obsah:

ÚVOD	9
PRAMENY A HISTORIOGRAFIE K TÉMATU	12
ARCHIVNÍ FONDY	12
ŽĎÁRSKÝ KLÁŠTER A JEHO PANSTVÍ V LITERATUŘE	15
1. PŘEHLED DĚJIN ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA FONS S. MARIAE	25
2. ČESKO-MORAVSKO-LUŽICKÝ VIKARIÁT V 17. STOLETÍ	37
2.1 GENERÁLNÍ VIKÁŘI A VIZITÁTOŘI PROVINCE	40
2.2 PROVINCIÁLNÍ KAPITULA	48
2.2.1 <i>Vikariátní statuta: Statuta Capitulorum provincialium Ordinis Cisterciensis Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae</i>	49
3. VEDENÍ KLÁŠTERA	52
3.1 OPATI ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA PO JEHO OBNOVĚ	54
3.2 OPATSKÁ VOLBA	55
3.3 BENEDIKT ZAUNMÜLLER (1676–1691)	58
3.3.1 <i>Opatem ve žďárském klášteře</i>	59
3.3.2 <i>Vikářem a vizitátorem česko-moravsko-lužického vikariátu</i>	63
3.3.3 <i>Benediktova nemoc a odchod do ústraní</i>	65
3.4 EDMUND BAGNER (1691–1705)	74
3.4.1 <i>Žďárským opatem</i>	75
3.4.2 <i>Nemoc opata Edmunda a volba nového opata</i>	78
4. ŽIVOT VE ŽĎÁRSKÉM KONVENTU	80
4.1 PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ ŽĎÁRSKÉHO KONVENTU	80
4.2 VIZITACE ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA VE 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ	84
4.3 POŽÁR ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA ROKU 1689	94
4.4 STAVEBNÍ A UMĚLECKÁ ČINNOST – PROMĚNY ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA ZA OPATA BENEDIKTA ZAUNMÜLLERA A EDMUNDA BAGNERA	97
5. FINANČNÍ ZÁLEŽITOSTI ŽĎÁRSKÉHO KLÁŠTERA	102
5.1 CHROPYŇSKÝ PLAT	105
5.2 DÁVKY NAŘÍZENÉ PANOVNÍKEM	122
5.3 „CENSUS PERPETUUS“	125
ZÁVĚR	132
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	136
SEZNAM ZKRATEK	143
SEZNAM PŘÍLOH	144

Úvod

Proces katolické reformy a rekatolizace, charakteristický pro české země 17. století³ se projevil ve všech institucích církve. V řádovém prostředí znamenal obrodu řeholního života a s tím spojený rozvoj řeholních komunit. Ten se projevoval příchodem nových řádů a zakládání nových komunit,⁴ ale také reformou starých konventů, jež se nutně musely vypořádat s následky reformace a následných válečných událostí první poloviny 17. století.

Řada řeholních domů nebyla s to vyrovnat se s vývojem událostí dřívější doby, jež jim mnohdy způsobily hluboké personální i hospodářské obtíže, a zanikla. Přesto kontinuita mnoha komunit nebyla přerušena a některé konventy byly po svém zániku či zrušení úspěšně obnoveny, jako například Osek a Žďár.⁵ Dějiny žďárského kláštera jsou zrcadlem proměn ve společnosti českých zemí: Během husitských válek byl klášter vypálen, později byl obnoven českým králem Jiřím z Poděbrad. Roku 1588 byla přenesena fundátorská práva z knížat münsterberských na olomouckého biskupa, následně bylo panství přičleněno ke stolním statkům olomouckého biskupství a nedlouho poté se stal jeho majitelem kardinál František z Ditrichštejna, který roku 1614 dosáhl zrušení konventu a odchodu cisterciáků. Roku 1638 koupil řád původní klášterní panství zpět a započal tak náročný proces obnovy kláštera, za jehož úspěšné dokončení můžeme považovat volbu prvního žďárského opata roku 1676.

Přestože v polovině sedmdesátých let 17. století překonal žďárský konvent kritické a nejisté období své existence, nebyly ani následující tři dekády snadnou etapou ve vývoji kláštera a v životě tamější komunity. Období, které bývá v literatuře spíše opomíjeno a zastíněno barokním rozkvětem kláštera v první polovině 18. století, bylo obdobím naděje, obdobím nového budování klášterního areálu a rozšiřováním řeholní komunity. Bylo dalším krokem ke stabilizaci klášterního hospodářství a dovršením úspěšné obnovy kláštera.

Cílem diplomové práce je doplnit dosavadní bádání o žďárském klášteře a přiblížit na základě dosud nepublikovaných a obsahově i formálně poměrně pestrých pramenů dějiny

³ Jiří MIKULEC, 31. 7. 1627. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005; Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha 2008; Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichštejn a jeho vztahy k římské kurii*, Brno 2011; Eliška ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620–1671)*, in: *Sborník archivních prací* 35, č. 2, Praha 1985, s. 486–560.

⁴ Např. Václav BARTUŠEK, *První piaristé v Mikulově a kardinál Ditrichštejn (1631–1636)*, in: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. mikulovské sympozium, Mikulov 2006, s. 119–134; Marek BRČÁK, *Kapucínský řád a společnost v Čechách a na Moravě 1618–1673*, Diplomová práce, FF UK Praha 2013.

⁵ K procesu prvního zrušení žďárského kláštera: Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, Diplomová práce, FF UK Praha, 2009; Martina SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár v 17. století*, Bakalářská práce, FF UK Praha 2010.

kláštera a život žďárské komunity ve druhé polovině 17. století, především pak mezi lety 1676 až 1705, kdy stály v jeho čele bezpochyby výrazné osobnosti – opati Benedikt Zaunmüller a Edmund Bagner. Jejich vliv na vývoj kláštera je ovšem zastíněn výrazným barokním prelátem Václavem Vejmluvou, který inicioval rozsáhlou barokní přestavbu, při níž architekt Jan Blažej Sanitini-Aichel vtiskl klášteru jedinečnou podobu, jež je v podstatě zachována dodnes.

Po přehledu pramenů k tématu a analýze dosavadního bádání o žďárském klášteře následuje první kapitola, jež je krátkým nástinem dějin žďárského cisterciáckého kláštera od jeho založení roku 1252 do současnosti. Ve druhé kapitole je zachycen vznik samostatné řádové provincie, tedy česko-moravsko-lužického vikariátu, jehož byl žďárský klášter pevnou součástí a bez jehož přičinění a finanční i personální podpory by nebyla obnova Žďáru po roce 1638 úspěšná. V krátkých medailoncích jsou představeni jednotliví generální vikáři a vizitátoři provincie, z nichž někteří stáli v čele obnoveného žďárského kláštera. Domnívám se, že bez zakotvení výkladu dějin žďárského kláštera v 17. a 18. století do rámce česko-moravsko-lužického vikariátu, který ovšem nebývá v dosavadní literatuře příliš zdůrazňován, bychom nemohli jednotlivé kapitoly klášterních dějin zcela naplnit a pochopit.

Jádrem práce jsou na jedné straně kapitoly zabývající se fungováním kláštera a každodenností žďárského konventu (*Vedení kláštera, Život ve Žďárském konventu*), na straně druhé pak hospodářská situace kláštera a konkrétní finanční kauzy (*Finanční záležitosti žďárského kláštera*).

Především k životu a působení obou zmiňovaných opatů se dochovalo množství pramenů různé povahy (potvrzovací listiny, přísahy věrnosti, korespondence či účetní materiály), na jejichž základě je možné sledovat jejich řeholní kariéru. Prostřednictvím korespondence a dochovaných seznamů žďárských profesů je možné alespoň z části rekonstruovat složení žďárského konventu ve druhé polovině 17. století. Z pramenů také výrazně vystupují některé mimořádné a pro klášter klíčové události, například ničivý požár konventu roku 1689, který ve svém dle zaznamenal také poslední žďárský opat Otto Steinbach.⁶

V poslední kapitole s názvem *Finanční záležitosti žďárského kláštera* se soustředím především na dvě kauzy, jež byly pro žďárský klášter důležité. Jde o platy, které byly dlouhá léta projednávány v rámci celého česko-moravsko-lužického vikariátu, tzv. chropyňský plat a plat žďárského kláštera odváděný na Velehrad a Staré Brno.

⁶ Otto STEINBACH: *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren I.–II.*, Prag – Wien – Leipzig 1783. Dále O. STEINBACH, *Sammlung I.–II.*

V diplomové práci se pokusím na základě dosud nezpracovaných pramenů doplnit některé mezery v sekundární literatuře o žďárském klášteře, poznat osobnosti opatů Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera a jejich působení v čele žďárského klášteřa a v souvislosti s tím přiblížit v obecnější rovině proces výběru a volby, případně rezignace opata cisterciáckého konventu.

Cílem práce je také zasadit vývoj žďárského klášteřa druhé poloviny 18. století do kontextu řádového vikariátu a upozornit na úzké personální i finanční propojení jednotlivých konventů. Práce by také měla přispět k pochopení možností a limitů procesů obnovy řeholních komunit v pobělohorském období.

Prameny a historiografie k tématu

Archivní fondy

V současné době je bývalý klášterní archiv, stejně jako archivy ostatních moravských zrušených klášterů, uložen v Moravském zemském archivu (MZA) v Brně. Stěžejním fondem pro studium dějin žďárského cisterciáckého kláštera je fond *E 8 Cisterciáci Žďár* obsahující dokumenty, jež byly ukládány v archivu žďárského konventu. Fond zahrnuje 214 listin a 25 kartonů dalších archiválií z rozmezí let 1222 až 1784.⁷ Je tedy, přes citelné ztráty, jež klášterní archiv v průběhu staletí zasáhly, poměrně obsáhlý. Pro období raného novověku je pramenná základna nejbohatší. K dějinám kláštera ve druhé polovině 17. století se vztahují kartony č. 2–5 a kartony č. 10–14 a 16. Velké množství materiálů se týká prelátů Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera, jejichž působení je předmětem této diplomové práce. Díky tomu je možné víceméně důkladně zmapovat jejich životní osudy v době, kdy zastávali funkci žďárského opata. Jde o tematické celky *C 58b Jednání o volbě a potvrzení žďárského opata Benedikta Zaunmüllera*, *C 58d Korespondence opata Benedikta Zaunmüllera* a *C 58a Žádost ke dvoru o potvrzení Benedikta Zaunmüllera visitátorem a generálním vikářem po rezignaci Vavřince Scipiona 1687* v kartonu č. 5, dále *C 6 Zasedání opata Benedikta jako visitátora na zemském sněmu v Čechách a jeho potvrzení ve Vídni 1687–1688*, *C 7 Nemoc opata Benedikta Zaunmüllera a volba opata Edmunda Bagnera* a *C 10 Svědectví o složení slibu věrnosti Edmunda Bagnera*. Bohužel bylo z tohoto kartonu odcizeno potvrzení generálního opata cisterciáckého řádu pro Edmunda Bagnera o zvolení opatem žďárským z 26. května 1699, podle inventáře šlo o originální listinu opatřenou pečeti vydavatele. Žádný z předchozích badatelů se o ní ale ve své práci nezmiňuje. Mezi nezařazenými listinami se dochovaly potvrzovací listiny císaře Leopolda I. pro oba zmiňované opaty (*C 50 Potvrzení Benedikta Zaunmüllera žďárským opatem* a *C 9 Potvrzení volby opata Edmunda Bagnera*). Osudy Edmunda Bagnera můžeme dokonce částečně sledovat již před jeho zvolením do čela žďárského kláštera, neboť se dochovaly originální doporučující listy, které obdržel při své pouti do Říma roku 1666. Najdeme je v kartonu č. 3 pod signaturou 356. *C 14/2 – 358. C 14/4*. Co se personálního složení konventu týče, dochovaly se například *Profesní lístky žďárských mnichů z let 1691–1702 (sign. 407. D 1a)*.

Četné jsou také prameny k hospodářské a poddanské otázce na cisterciáckém panství. *Protokol jednání správy žďárského panství z let 1676 až 1689*, *Soupis poddaných*

⁷ Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cisterciáci Žďár 1222–1784*. Inventář. MZA Brno 1968.

na žďárském panství včetně dětí z roku 1664 či aktový materiál týkající se farní správy, hamrů či mlýnů na panství skýtá ještě prostor k dalšímu bádání.⁸ V tomto směru bychom našli ucelenější doklady o hospodaření na cisterciáckých statcích, účetní knihy, podklady k rybničnímu a lesnímu hospodářství, lnářství, plátenictví či sklářství, plány a mapy či podklady k pozdějším přestavbám klášterních budov po zrušení cisterciáckého konventu roku 1784 ve fondu *F 214 Velkostatek Žďár nad Sázavou, Nové Veselí a Vojnův Městec*. Tento fond je také uložen v Moravském zemském archivu a obsahuje písemnosti od roku 1607 až do roku 1930.⁹

Archiválie týkající se dějin žďárského konventu najdeme také ve fondu *Cisterciáci Osek*,¹⁰ který je uložen ve Státním oblastním archivu (SOA) v Litoměřicích. Tento fond patří mezi nejobsáhlejší a nejcennější řádové archivy v České republice. Kromě pramenů k dějinám oseckého kláštera zde totiž najdeme také opisy i originály vztahující se k ostatním klášterům bývalého česko-moravsko-lužického vikariátu. Soubory archiválií jednotlivých klášterů, sestavované po roce 1708 vikariátním sekretářem Augustinem Sartoriem na pokyn oseckého opata a generálního vikáře Benedikta Littweriga, jsou zařazeny spolu s vikariátními spisy, generálními kapitulami a statuty od poloviny 17. století do tzv. *Historického archivu*, jedné ze šesti částí archivu oseckých cisterciáků, jež obsahuje písemnosti z let 1222 až 1945.¹¹ Velké množství pramenů pro žďárský konvent druhé poloviny 17. století najdeme pod signaturami *A III. 8 – Acta varia monasterii Zarensis* a *A III. 9 Acta Zarensia circa censum Kropinensem*. Jde o dva svazky tematicky a chronologicky řazených latinských a německých originálů, opisů i konceptů, které roku 1710 sestavil a opatřil stručnými registry výše zmíněný osecký řeholník Augustin Sartorius. V případě prvního svazku jde o písemnosti z rozmezí let 1638 až 1705, je jich přes sto padesát a jsou rozčleněny do sedmi tematických oddílů. Ve druhém svazku pak najdeme písemnosti dokumentující dlouholetý spor mezi žďárským klášterem a vikariátem ohledně tzv. chropyňského platu. Rozděleny jsou do čtyř celků podle působení jednotlivých provinciálních vikářů. Oba svazky opatřil Sartorius podrobným obsahem.

Zřejmě ve druhé polovině minulého století se z *Historického archivu* oseckého kláštera bohužel ztratil karton č. 146, který podle inventáře mimo jiné obsahoval *Kroniku*

⁸ Úplný výčet prostudovaných pramenů a jejich přesné označení se nachází v závěru práce v *Seznamu pramenů*.

⁹ Fond je inventarizovaný pouze částečně a není zcela přístupný. Karel HORÁK – Věra KYASOVÁ – Marie ZAORALOVÁ, *Velkostatek Žďár nad Sázavou, Nové Veselí a Vojnův Městec (1570) 1607–1925*. Inventář. 1967.

¹⁰ F. ČENSKÝ – Q. K. KASTNER – R. KOHLERT – J. SOLSKÁ, *Cisterciáci Osek 1207–1949, I. (listiny, tzv. historický archiv, diplomy)*, Inventář. 1967.

¹¹ Jaroslav MACEK, *Archiv oseckého kláštera*, in: 800 let kláštera Osek, ed. Norbert Krutský, Cisterciácké opatství Osek 1996, s. 194–199.

žďárského kláštera dovedenou do roku 1738.¹² Zřejmě posledním autorem, který tento pramen uvádí v citacích, je Metoděj Zemek.¹³

Díličními fondy pro studium dějin žďárského kláštera jsou archivy ostatních cisterciáckých klášterů, zejména pak Velehradu a ženského kláštera Králové na Starém Brně. Jedná se o fond *E 7 Cisterciáci Velehrad* s časovým rozsahem 1202 až 1785¹⁴ a *E 9 Cisterciáčky Staré Brno* s časovým vymezením 1225 až 1782,¹⁵ oba fondy jsou přístupné. Prameny spojené přímo se žďárskými cisterciáky jsou však útržkovité a často duplicitní, neboť se v jiném vyhotovení dochovaly také ve výše zmiňovaných fondech *E 8 Cisterciáci Žďár* či *Cisterciáci Osek*.

Sarensia jsou také součástí fondu *V 3 Knihovna Mitrovského*,¹⁶ který je přístupný v Archivu města Brna (AMB). Fond sestává z chronologicky řazených českých, latinských a německých výpisů z análů, originálů a opisů listin a dalších písemností, které shromáždil znalec moravských dějin Antonín Bedřich Mitrovský.¹⁷ Obsahově se velká část rukopisů, ať se týkají dějin, práva, církve, přírodních věd či zemědělství, váže především k Moravě či Brnu. K tématu této diplomové práce lze využít archiválie označené signaturami *19. A 1.8.* (1611–1670) a *20. A 1.9* (1671–1756). Ty obsahují materiály především k církevním řádům, a to k cisterciákům ve Žďáře, na Velehradě, v Tišnově, ale i premonstrátům v Brně-Zábrdovicích a dalším.¹⁸ K jednotlivým letům najdeme například zápisy o opatských volbách v kláštorech či o vizitování jednotlivých konventů, v některých případech i seznamy řeholníků při těchto příležitostech. Ve většině případů jde však o stručné zápisy, které jsou spíše srovnáním a doplněním archiválií výše zmiňovaných fondů.

Vývoj žďárského konventu byl velice úzce spjat s dějinami nedalekého městečka Žďáru, jež bylo roku 1607 povýšeno na město. Žďárskými faráři bývali až do zrušení kláštera

¹² Podle inventáře k fondu Cisterciáci Osek obsahoval karton č. 146 pouze sarensia převážně datovaná do první poloviny 18. století. Kromě zmiňované kroniky se jednalo o signatury: D II 38 (Poznámky o opatství žďárském), D II 41 (Tisk Žďár 500 let starý), D II 43 (Spisy týkající se žďárského kláštera z let 1699–1783) a D II 45 (Bez datace, blíže nespecifikované spisy).

¹³ Metoděj ZEMEK – Antonín BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II*, 1. část (1618–1784), Havlíčkův Brod 1962, např. s. 345. Původní signatura kroniky D II 39.

¹⁴ Rudolf HURT – Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cisterciáci Velehrad 1202–1785*. Inventář. 1954.

¹⁵ Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cisterciáčky Brno 1225–1781*. Inventář. 1954.

¹⁶ Dříve označení *U 21 Sběrka rukopisů knihovny Antonína Bedřicha Mitrovského* v AMB.

¹⁷ Antonín Bedřich Mitrovský zastával úřad gubernátora Moravy a Slezska, později působil ve Vídni, kde se stal nejvyšším kancléřem. Podporoval bádání o Moravě a zasloužil se o zřízení muzea v Brně, jeho vztah k rodnému Brnu a k Moravě se projevuje v obsahovém zaměření rukopisů jeho knihovny. Irena ZACHOVÁ – Stanislav PETR, *Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna*, Brno-Praha 1999, s. 7–13.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 38–39.

právě cisterciáckí řeholníci. Fond 87 *Archiv města Město Žďár*,¹⁹ který najdeme ve Státním okresním archivu ve Žďáru nad Sázavou, je bohužel zpracovaný a přístupný pouze částečně.

Díličí prameny pro studium dějin žďárského kláštera najdeme také ve fondu *G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov*, oddíl *Prodej Žďáru*.²⁰

Žďárský klášter a jeho panství v literatuře

Autory prvních zpracování dějin jednotlivých konventů byli sami jejich členové. Jmenujme například dvě díla z prostředí sedleckého kláštera, jejichž autory jsou prof. Šimon Eustach Kapihorský (*Hystorya Klásstera Sedleckého Ržádu Swatého Cystercyenského*, vydáno tiskem roku 1630) a opat Jindřich Snopek (rukopis *Historia monasterii Sedlecensis*), historii vlastního kláštera byla ovšem věnována pozornost i v ostatních kláštorech²¹ a pokusy o zpracování klášterních dějin se samozřejmě objevily také uvnitř žďárského konventu. Již koncem 17. století se zabýval historií svého kláštera jistý řeholník Karel Zeman, který je také autorem kresby žďárského kláštera z roku 1678.²² Vyobrazení areálu kláštera se objevilo v řadě pozdějších tisků, Zemanův pokus o sepsání klášterních dějin zůstal bohužel pouze v rukopisu, který se patrně nedochoval.

Také nejstarší dochované pokusy o zpracování dějin žďárského konventu pocházejí z prostředí cisterciáckého řádu. Několik stránek věnoval historii žďárského kláštera ve svém díle *Cistercium bis-Tertium*²³ již zmiňovaný osecký řeholník Augustin Sartorius. Ten měl jako vikariátní sekretář přístup k řadě archiválií jednotlivých klášterů provincie. Sartoriova obsáhlá encyklopedie cisterciáckých klášterů se zaměřením na střední Evropu byla vydána tiskem roku 1700 v latinské a později i německé podobě. Kapitola týkající se žďárského kláštera je zaměřena především na jeho založení v polovině 13. století a jeho osudy v období husitských válek.²⁴ Text můžeme považovat za jedno z nejstarších zpracování dějin žďárského konventu v širším kontextu česko-moravsko-lužického vikariátu.

¹⁹ M. BRYCHTOVÁ – M. HORÁKOVÁ – J. KLÁROVÁ – J. PETRLÍK, *Archiv města Město Žďár 1411–1945*. Inventář. Žďár nad Sázavou 1971.

²⁰ J. OBRŠLÍK – J. ŘEZNÍČEK – V. VOLDÁN, *Rodinný archiv Ditrichštejnů (1097) 1222–1944*. Inventář. Brno 1979.

²¹ Více viz Radka LOMIČKOVÁ, *Cisterciáci aneb co o nich bylo napsáno*, in: *Za zdmi kláštera*. Cisterciáci v českých zemích. Redd. Dana Dvořáčková – Petr Charvát – Bohumír Němec – Radka Lomičková – Jan Zdichynec, České Budějovice 2010, s. 7–23, zde 7–8.

²² Bedřich DROŽ, *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*, Žďár nad Sázavou 1903, s. 130–131.

²³ Augustin SARTORIUS, *Cistercium bis-Tertium*, Praha 1700. Tisk obsahuje dějiny cisterciáckého řádu, dále například seznam cisterciáckých světců či medailonky jednotlivých klášterů česko-moravsko-lužického vikariátu.

²⁴ *Tamtéž*, s. 1041–1047.

Odrazem řádové historiografie 18. století je pak dvousvazkové dílo posledního žďárského opata Otty Steinbacha z Kranichštejnu²⁵ *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archive des gräflichen Cistercienserstifts Saar in Mähren*,²⁶ jenž bylo vydáno tiskem roku 1783. Od roku 1775, až do svého zvolení opatem roku 1782, zastával tento vzdělaný prelát ve žďárském konventu funkci sekretáře a archiváře a při svém bádání plně využil možnost studovat v řádových archivech. V prvním díle *Diplomatische Sammlung* vykresluje opat dějiny kláštera od jeho založení roku 1252 až do své současnosti. Posledním zmíněným opatem je jeho předchůdce Otto Logk z Netky (1770–1782).²⁷

Přestože se Steinbach při psaní opíral o bohatou pramennou základnu řádových archivů, musíme mít na paměti, že jde o pohled člena cisterciáckého řádu, který může být místy idealizovaný. Druhý díl jeho práce je pak edicí sto padesáti nejdůležitějších dokumentů, jde ovšem o subjektivní Steinbachův výběr, který má dokreslit a podpořit jeho výklad žďárských dějin. Nejstarším pramenem je zakládací listina kláštera z roku 1252, nejmladším pak svědectví o zabílených nápisech na stěnách konventního kostela z roku 1689. Nejčetněji jsou zastoupeny dokumenty ze 14. a 15. století, dokumentů ze 17. století najdeme ve sbírce paradoxně nejméně,²⁸ což může být dáno úbytkem listinného pořízení v 17. století. Podle jakého klíče Steinbach písemnosti vybíral, nevíme, vedle zakládací listiny kláštera, papežských bul a dalších významných dokumentů najdeme i takové, které podstatněji neovlivnily život žďárského panství, například běžné trhové smlouvy (ekonomické záležitosti kláštera byly ovšem důležité). Zvláště výběr archiválií pro 16. a 17. století se zdá být náhodný a velice zúžený.

Steinbachovy další literární a historické práce se svým obsahem také dotýkají žďárského cisterciáckého panství, popřípadě Markrabství moravského, a byly psány převážně německy. V latině byly vydány roku 1781 jeho prvotiny věnované jménům řeholníků

²⁵ Poslední žďárský opat se narodil 13. listopadu 1751 v jihočeském Rožmberku. Do cisterciáckého řádu vstoupil v osmnácti letech a po celou svoji řeholní kariéru působil ve Žďáru. Po zrušení kláštera působil až do své smrti roku 1791 jako guberniální rada a referent ve věcech duchovních v Praze. Nekrolog posledního žďárského opata byl otištěn zde: *Neuere Abhandlungen der Königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*, Band 2, Praha 1795, s. 26–28.

²⁶ Otto STEINBACH, *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren*, Praha-Vídeň-Lipsko 1783; TÝŽ, *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren*. Zweyter Theil: hundert funfzig Urkunden zur diplomatischen Sammlung, Prag – Wien – Leipzig 1783.

²⁷ Zajímavé je, že poslední žďárští opati byli v příbuzenském vztahu, neboť Otto Logk z Netky byl strýc Otty Steinbacha z Kranichštejnu. Podobné vazby bývají obvyklé a dokazují propojení klášterů s okolní společností.

²⁸ K 13. století vybral Steinbach celkem třicet dokumentů, pro každé ze dvou dalších století jejich počet přesahuje čtyřicet. Oproti tomu k 16. století vybral autor necelou polovinu, tedy 18 archiválií, k 17. století je otištěno pouze deset písemností.

v klášteře Žďár.²⁹ O dva roky později dokončil, již jako žďárský opat, učebnici určenou pro žáky žďárského a velkomeziříčského panství *Kleine Geschichte von Mähren für die Jugend*,³⁰ ve které se o žďárském klášteře na několika místech okrajově zmiňuje.³¹ Několik odstavců věnuje v jedné z kapitol také Velehradu, připomíná například počátky kláštera, jeho vypálení husity a utrpení za třicetileté války, kdy byl přepaden Švédy.³² V práci *Diplomatische Sammlung* Steinbach za každou kapitolou poměrně důsledně odkazuje na prameny, ze kterých vycházel, ve svém pozdějším díle *Kleine Geschichte von Mähren* neuvádí žádné odkazy na literaturu, což je ovšem pochopitelné, neboť se jednalo o učební pomůcku. Dílo opata Otty Steinbacha z Kranichštejnu se s odstupem času stalo inspirací a prvotním pramenem informací pro badatele, již se věnovali historii kláštera na počátku 20. století, zejména pak Bedřicha Drože.

* * *

Mimo řádové prostředí se zřejmě jako první dotýkal ve své práci nejstarších dějin žďárského kláštera rakouský historik a autor několika studií nejen k rakouským dějinám Franz Xaver von Krones (1834–1902).³³ Ve své studii *Cisterciánský klášter Žďár na Moravě a jeho dějepisevství (1242–1300)*³⁴ se ovšem zaměřil na rané dějiny žďárského konventu v souvislosti s analistou Jindřichem Heimburským, kterého ztotožňoval s řeholníkem žďárského kláštera Jindřichem Řezbářem, autorem nejstarší žďárské kroniky *Chronica domus*

²⁹ Otto STEINBACH, *Nomina religiosorum in Monasterio fontis S[anctae] Mariae prope Zaram*, Praha 1781; TÝŽ, *Epitome memorabilium hujus monasterii pro usu domestico*, Brno 1781.

³⁰ V recenzi, jež vyšla roku 1785, je uvedeno, že je text členěn do devíti tematických celků: „... in 9 Abschnitte, von den Regenten und der Geschichte; von der Religion; den Sitten; der Literatur; Künsten und Handwerken; Ackerbau; Handlung; Bergwerken und Münzen; und vom Krieg und innerlichen Unruhen vertheilt.“ Dějiny Moravy člení Steinbach chronologicky do tří období: „Er [Otto Steinbach] theilt die Mährische Geschichte in drey Zeiträume: I. Mähren ein Königsreich, vom Jahr 454 bis 908. II. Mähren ein Fürstenthum, vom Jahr 923 bis 1181. III. Mähren ein Markgrafthum, vom Jahr 1182 bis 1783.“ Recenze in: Friedrich NICOLAI, *Allgemeine deutsche Bibliothek*, Berlin – Stettin, 1785, s. 471–472.

³¹ Např. k roku 1264: „Auch das Stift Saar erhielt von König Ottokar dem II. im Jahre 1264 das Vorrecht die in ihrer Gegend befindlichen Bergwerke unter gewissen Bedingungnissen selbst zu bauen;...“ K roku 1424: „Zischka starb im Jahre 1424 unweit Saar in Böhmen an der Pest in dem Schloße Ronow, dessen verfallene Ueberreste nahe an einer Papiermühle gleiches Namens unweit Przibislau noch zu sehen sind.“ O. STEINBACH, *Kurze Geschichte des Markgrafthums Mähren für die Jugend, deren auf den Saarer Stiftsgütern, und in der Stadt Groß-Meseritz errichteten Normalschulen, aus den besten Schriftstellern gesammelt*. Prag – Wien 1783, s. 62 a 70.

³² *Tamtéž*, s. 97–98.

³³ Např. Franz Xaver von KRONES, *Oesterreichische Geschichte von der Urzeit bis 1526*, Lipsko 1899; TÝŽ, *Herr Wilhem von Rosenberg und die Zeitgeschichtliche Berichte im Wittingauer Archive*, in: *Allgemeine Zeitung*, (17. listopadu) 1897. <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/246903> [náhled 3.7.2014].

³⁴ Franz Xaver von KRONES, *Cisterciánský klášter Žďár na Moravě a jeho dějepisevství (1242–1300)*, práce předložená ve filozoficko-historické třídě Vídeňské akademie, 1897. Zprávu o této práci najdeme v Českém časopisu historickém: *ČČH* 3, č. 6, 1897, s. 387. Tiskem byla vydána v německém překladu: *Das Cisterzienserkloster Saar in Mähren und seine Geschichtsschreibung. Heinrich der Mönch und Chronist der mährischen Cisterzienserklosters Saar und Heinrich von Heimburg der Annalist; die "Genealogia fundatorum" und das "Chronicon Zdiarense."* Quellenstudie, Wien 1898.

sarensis.³⁵ V letech 1901–1902 vyšlo pak v časopise *Method* několik článků katolického kněze a historika umění Ferdinanda Josefa Lehnery, ve kterých se zabýval cisterciáckou architekturou a mimo jiné prostředím žďárského kláštera.³⁶ Oba výše zmiňovaní autoři se o dějiny žďárského kláštera zajímali pouze okrajově v souvislosti s tématy svého bádání.

Zvýšený zájem o dějiny kláštera, města Žďáru a celého regionu ze strany badatelů můžeme zaznamenat až v první polovině 20. století, kdy vznikla řada vlastivědných, kulturně-historicko-geografických i čistě historických prací. „První vlašťovkou“ bylo vydání knihy *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě*, jejímž autorem byl žďárský lékař Bedřich Drož.³⁷ Ten se jako první, přestože byl v oboru historie laikem, pokusil celistvěji zpracovat dějiny kláštera a města, ve kterém žil. Při své práci vycházel pro rané období také ze závěrů výše zmíněného rakouského historika Franze Xavera von Krones, ale z největší části bylo jeho pramennou základnou dílo posledního žďárského opata Oty Steinbacha, ze kterého nekriticky přejímal a překládal i celé pasáže. Důležité ovšem je, že tento vzdělaný lékař přiblížil dějiny města Žďáru svým spoluobčanům a jeho kniha se stala inspirací pro další badatele.³⁸ Drož redigoval také periodikum *Žďárský obzor*,³⁹ kde se ve svých článcích věnoval rozličným tématům. Jednak byl autorem článků, jež souvisejí s jeho lékařskou profesí, četněji jsou ovšem zastoupeny „články životopisné“⁴⁰ či „články děje- místo- a zeměpisné“, v nichž Drož zpracovává témata vlastivědná⁴¹ a témata z dějin města Žďáru,⁴² kláštera⁴³ a vsí na bývalém žďárském panství.⁴⁴

³⁵ Nejnověji: *Cronica Domus Sarensis Maior et Minor*. Edd. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ – Metoděj ZEMEK – Lubor KYSUČAN – Luisa NOVÁKOVÁ, Třebíč 2003. Text kroniky také ve: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. Josef EMLER, Praha 1874; *Monumenta Germaniae historica XXX.*, ed. Oswald HOLDER-EGGER, Hannover 1896. *Chronica Domus Sarensis Maior* samostatně vydána poprvé roku 1964, *Chronica Domus Sarensis Minor* následně roku 1969. Richard ZATLOUKAL, *Cronica Domus Sarensis a osobnost jejího autora Jindřicha Řezbáře*. In: *Vlastivědný věstník moravský* č. 4, Brno 2005, s. 368–376.

³⁶ František Ferdinand Lehner (1837–1914), katolický kněz a historik umění.

<http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/9794> [náhled 3.7.2014].

³⁷ Bedřich Drož je také autorem vlastivědných prací s regionální tematikou: B. DROŽ, *Město Žďár a okolí*, Žďár nad Sázavou 1910; TÝŽ, *Zámek Žďár a Zelená Hora*, Žďár nad Sázavou 1908; TÝŽ, *Památník k oslavě 300-letého jubilea povýšení Žďáru na město*, Žďár nad Sázavou 1907; TÝŽ, *Listinné památky z archivu města Žďáru na Moravě*, Žďár nad Sázavou 1907. Jeho pozůstalost je uložena ve SOKA Žďár nad Sázavou: *Fond č. 1716, Bedřich Drož, MUDr. (1872–1943)*. Osobnosti Bedřicha Drože je věnována krátká studie: Jana FUKSOVÁ, *MUDr. Bedřich Drož v archívních dokumentech (1865–1943)*, SOA Žďár nad Sázavou 1993. Viz Martina SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 11–12.

³⁸ Podobnou publikací, která je však více zaměřena na vlastivědné poznatky než na historický vývoj, je kniha A. V. Kožíška: Alois Václav KOŽÍŠEK, *Město a zámek Žďár. Průvodce po žďárských horách*, Brno 1934.

³⁹ *Žďárský obzor*: měsíční revue vzdělávací pro nejširší vrstvy lidové na Žďársku. (Později *Žďárský obzor*: list pro vzdělání a poučení věnovaný nejširším vrstvám lidu na Žďársku). Měsíčník je vydáván od roku 1900.

⁴⁰ Např. B. DROŽ, *Opat Václav Vejmluva. Životopisná črta*. In: *Žďárský obzor*, roč. 1, č. 5, red. TÝŽ, Žďár na Moravě 1900–1901, s. 68–70.

⁴¹ Např. TÝŽ, *Rybník Velké Dárko*, s. 13; *Nejvyšší body v Česko-moravské Vysocině*, s. 14–15, in: *Žďárský obzor*, roč. 1, č. 1.

V dalších letech Drož svůj zájem o dějiny regionu neustále rozvíjel, věnoval se bádání v archivu a připravoval podklady pro svazek *Žďárský okres* v rámci *Vlastivědy moravské*.⁴⁵ Kvůli pracovním povinnostem byl ale nucen předat své podklady Josefu Františku Svobodovi, jenž se ujal zpracování zmíněného oddílu *Vlastivědy moravské*. Všestranný národopisec, muzeolog, historik, archivář a znalec tradic moravského Horácka zpracoval *Žďárský okres* na základě rozsáhlého studia archivních pramenů a literatury. Odkazuje například na příspěvky Ladislava Hosáka⁴⁶ a Václava Františka Peřinky,⁴⁷ kteří jsou autory některých dalších dílů *Vlastivědy moravské*. Svoboda cituje také z díla moravského katolického kněze a církevního historika Jana Tenory, který se věnoval postavě kardinála Františka z Ditrichštejna a jehož práce o prvním zrušení žďárského kláštera roku 1614 byla otištěna v Brně roku 1911.⁴⁸ Svobodovo zpracování *Žďárského okresu* je široce pojatým kulturně-historicko-geografickým výkladem určeným pro studenty. Dějiny žďárského konventu najdeme v kapitole *Panství kláštera žďárského*, kde jsou chronologicky členěny podle působení jednotlivých opatů.⁴⁹ Často jsou ale sledovány pouze hospodářské záležitosti kláštera, pro některá období je výklad omezen na výčet majetkových změn⁵⁰ a řada pro klášter klíčových momentů či epizody z každodennosti konventu chybějí. Jednotlivé kapitoly jsou spíše chronologickým výčtem událostí vytržených z kontextu a širšího pohledu, nežli souvislým výkladem dějin kláštera a jeho panství. Například opatu Benediktovi Zaunmüllerovi věnuje Svoboda pouze několik řádků, přičemž se omezuje na jeho životní data

⁴² Např. TÝŽ, *O znaku čili erbu města Žďáru*, s. 7–9 a 28–29; *Bývalý Žďárský mlýn „Hamermühle“*, s. 60–61; *Kronika města Žďáru*, s. 116, 130, 145, 161 a 178, in: Tamtéž; TÝŽ, *O bývalém magistrátu města Žďáru a o udělování práva měšťanského ve Žďáře*, in: *Žďárský obzor*, roč. 3, *Žďár na Moravě 1902–1903*, č. 12, s. 182–185.

⁴³ Např. TÝŽ, *Spor kláštera Žďárského s biskupy Olomouckými*, s. 33–36 a 50–53; *Válečné útrapy kláštera Žďárského ve válce o dědictví rakouské*, s. 81–84, in: *Žďárský obzor*, roč. 1; TÝŽ, *„O Letopisech Žďárských“ a kronikáři Jindřichu Heimburském*, in: *Žďárský obzor*, roč. 3, s. 65–68; TÝŽ, *Jak dělali Dolno-Bobrovští r. 1759 rebelii proti své klášterské vrchnosti*, s. 65–68; *Poddanské povinnosti obyvatelů Žďárských v dobách tereziánských*, s. 105–109, in: *Žďárský obzor*, roč. 7, *Žďár na Moravě 1906–1907*.

⁴⁴ Např. TÝŽ, *Stručný nástin dějin Nového Veselí*, s. 21–24; *Ostrov*, s. 109–112, in: *Žďárský obzor*, roč. 1; TÝŽ, *O původu a způsobu založení našich vesnic*, in: *Žďárský obzor*, roč. 3, č. 5–9; TÝŽ, *Gruntovní list neb zákup na bývalou rychtu Polnickou*, s. 22–24; *Pověst o založení kostela v Novém Veselí*, s. 93–96; *Staré pečeti a znaky vesnické na Žďársku*, s. 45–48; *Jména osad na Žďársku*, s. 49–52, in: *Žďárský obzor*, roč. 7.

⁴⁵ Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská, II. Místopis, Žďárský okres*, Brno 1937.

⁴⁶ Profesor historie, autor prací z oboru historického místopisu a regionálních dějin Moravy.

<http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/5569> [náhled 8.4.2014].

⁴⁷ Archivář Kroměříže, topograf, vlastivědný pracovník a národopisec. <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/21393> [náhled 8.4.2014].

⁴⁸ Jan TENORA, *První zánik cistercienského kláštera ve Žďáře roku 1614*, Brno 1912. Mimo jiné byl Tenora též autorem několika dílů *Vlastivědy moravské*. <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/398> [4.7.2014].

⁴⁹ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 12.

⁵⁰ Např. pro období opata Oty Logka z Netku (1770–1782): „*Oto Logk z Netky. V r. 1771 počal odprodávati jednotlivé části majetku: mlýn v Hor. Borech Fr. Tálskému za 300 zl. a roční plat 36 zl., Pilský mlýn Jakubu Tálskému za 800 zl. rýn., Dářský Jiřímu Škodovi za 175 zl., ... Dne 16. července 1772 byl postižen klášter zase požárem. R. 1774 prodán cikhájský hostinec ... Opat zemřel 25. dubna 1782.*“ J. F. SVOBODA, *Žďárský okres*, s. 51.

a konstatování, že byl roku 1677 potvrzen císařem ve funkci žďárského opata. Dále zmiňuje spor s Ferdinandem z Ditrichštejna o těžbě železné rudy na jeho statcích, výstavbu nového refektáře, dohodu o chropyňském platu roku 1688 či požár kláštera roku 1689.⁵¹ Žádné z událostí se ovšem blíže nevěnuje a nijak ji nekomentuje, jde pouze o jejich chronologický výčet. Svoboda neuvádí v této kapitole žádné odkazy na literaturu, na některých místech chybějí přesné odkazy na pramen. Řeholnímu životu či postavení žďárského kláštera v rámci česko-moravsko-lužického vikariátu a jeho celkové finanční situaci se autor nevěnuje vůbec. Přesto Svobodovo bádání přineslo řadu cenných nových poznatků a každému žďárskému opatovi byl věnován alespoň krátký medailonek. Svoboda posunul bádání o dějinách žďárského kláštera, když se pustil do studia archiválií, se kterými konfrontoval výklad posledního opata Steinbacha, ze kterého především Svobodovi předchůdci i někteří současníci vycházeli. Odkazuje se jednak na místní archivy, arcibiskupský archiv v Kroměříži či knihovnu oseckého kláštera, kde studoval dva latinské rukopisy *Notitia abbatiae Zarensis* a *Chronicon zarenze*, jež jsou dovedeny do roku 1738. Podle Svobody byly psány na základě dokladů uložených ve žďárském klášterním archivu a byly ověřeny žďárským převorem Bonifácem Procházkou.⁵² Na žďárskou kroniku se po Svobodovi odvolává ve svých knihách také Metoděj Zemek, kterému věnuji následující odstavce. Podle inventáře by měly být rukopisy součástí tzv. *Historického archivu* fondu Cisterciáci Osek v SOA Litoměřice, bohužel je však v současné době nelze dohledat, jak jsem již zmínila výše.

* * *

V polovině 20. století se začala dějinami současného města Žďáru nad Sázavou zabývat dvojice autorů Metoděj Zemek a Antonín Bartušek. Ve své dvoudílné publikaci *Dějiny Žďáru nad Sázavou I–II* sledovali do roku 1784 ruku v ruce s vývojem města také dění na celém panství žďárských cisterciáků a historii kláštera. Metoděj Zemek vystudoval bohosloví a historii, působil v několika okresních archivech (naposledy v mikulovském archivu, kde se také nachází jeho pozůstalost) a je autorem řady monografií s církevní tematikou. V *Dějínách města Žďáru nad Sázavou* zpracoval kapitoly mapující především hospodářský a politický vývoj a věnoval se také dění v cisterciáckém konventu. Josef Janáček, jehož recenze⁵³ prvního dílu byla otištěna v *Českém časopise historickém* krátce po vydání knihy, vyzdvihl snahu autorů řešit otázky, jež si položili, v širší souvislosti s děním v českých zemích. Janáček se v recenzi podrobněji zaměřil spíše na pasáže Zemka a

⁵¹ *Tamtéž*, s. 49.

⁵² *Tamtéž*, s. 8.

⁵³ Recenze: Josef JANÁČEK, *Nová městská monografie*, in: *Český časopis historický* 5, č. 3, 1957, s. 564–566.

poukázal na některé nedostatky. Jde především o značné rozdíly v rozsahu a propracování jednotlivých kapitol a chyby při rozboru žďárských urbářů a následné analýze hospodářské a sociální situace žďárského panství v 15. století. Janáček také Zemkovi vytýká, že „na některých místech úlohu kláštera nesprávně idealizuje“,⁵⁴ to je ale asi dáno Janáčkovým marxistickým zaměřením. Jsou-li podle Janáčka v prvním dílu *Dějiny Žďáru* nejvíce a nejzdařileji propracované kapitoly věnované vlastním dějinám kláštera a jeho vnitřnímu životu a naopak nejslabšími jsou kapitoly mapující hospodářský a sociální vývoj na panství, ve druhém díle, kde je zpracováno období mezi lety 1636 až 1784, toto neplatí. Nejpodrobněji a na základě prostudování četných pramenů, ne však bez chyb, je zpracována poddanská otázka a hospodaření na klášterním velkostatku. Kapitola *Rozsah žďárského velkostatku a jeho výroby v 17. a 18. století* tvoří třetinu celého textu. Méně prostoru je věnováno dějinám města a kláštera, přičemž nejvíce pozornosti věnuje Zemek období první poloviny 18. století a osobnosti opata Václava Vejmluvy.

Některé prameny, na které Metoděj Zemek ve své práci odkazuje, z archivu pravděpodobně v 60. letech zmizely a v současné době je nelze dohledat. Jde například o již zmiňované latinské rukopisy *Notitia abbatiae Zarensis* a *Chronicon zarenze* ze SOA Litoměřice či originální potvrzení žďárského opata Edmunda Bagnera generálem cisterciáckého řádu, které je vedené v inventáři fondu *E 8 Cisterciáci Žďár* v MZA. Dohledat se mi nepodařilo také některé záznamy ve fondu *V 3 Knihovna Mitrovského*, například popis mimořádné vizitace žďárského kláštera roku 1700. V tomto případě nejsou ale všechna folia systematicky očíslována a je možné, že se některá „ztratila“ pouze v rámci rozsáhlých několikasetstránkových vazeb. V úvahu připadá, že by některé archiválie, s nimiž Zemek pracoval a které mohl mít pravděpodobně zapůjčené mimo badatelnu příslušných archivů, mohly být součástí jeho pozůstalosti, jež je uložena ve SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově. Pozůstalost čítající 13 běžných metrů písemností je ovšem zcela nezpracovaná.

Antonín Bartušek, muzeolog a historik umění, zpracoval téma z hlediska kulturně-historického vývoje. Uplatnil a rozšířil tak poznatky ze své diplomové práce *Stavební vývoj bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáře*.⁵⁵ Logicky je nejvíce prostoru věnováno výstavbě klášterních budov a konventního kostela, tedy jejich původní gotické podobě, a také rozsáhlé barokní přestavbě kláštera v 1. polovině 18. století za opata Václava Vejmluvy, která sjednotila a překryla předchozí stavební úpravy a zásahy a jejímž autorem byl významný

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 565.

⁵⁵ Antonín BARTUŠEK, *Stavební vývoj bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáře*, Diplomová práce. Univerzita Karlova Praha 1950.

architekt Jan Blažej Santini-Aichel. Ten je také autorem stavby poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře v těsné blízkosti cisterciáckého konventu, jehož stavbu inicioval zmiňovaný opat.

Z pohledu dějin umění a v souvislosti s dílem významného stavitele se rozkvětem žďárského kláštera za opata Václava Vejmluvy zabývala řada autorů. Jmenujme například F. M. Žampacha, Zdeňka Kalistu, Viktora Kotrbu či Jana Sedláka.⁵⁶ Českou barokní architekturou a barokně-gotickým dílem Jana Blažeje Santiniho-Aichla se zabýval také nedávno zesnulý profesor Univerzity Karlovy a historik umění Mojmir Horyna, autor obsáhlé publikace *Jan Blažej Santini-Aichel*⁵⁷ a také nejnovější studie ke žďárskému poutnímu místu *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*,⁵⁸ jež je považováno za vrcholné dílo tohoto stavitele.

Na přelomu minulého a tohoto století vyšla řada populárně-naučných publikací k dějinám kláštera a města Žďáru nad Sázavou, které mají řadu společných rysů. Za prvé jejich autoři vycházeli především z poznatků Metoděje Zemka a Antonína Bartuška. Za druhé věnovali větší pozornost třem výrazným obdobím v dějinách kláštera, a to jeho založení a prvním desetiletím jeho vývoje, jež jsou popsány v nejstarší žďárské kronice, dále pak období husitských válek a následnému obnovení cisterciáckého konventu Jiřím z Poděbrad. V neposlední řadě se mezi autory i čtenáři těší oblibě období opata Václava Vejmluvy, jehož působení v čele žďárského konventu je považované za období největšího rozkvětu žďárského kláštera a panství. Jmenujme například *Přehledné dějiny Žďáru nad Sázavou od nejstarších dob do roku 1980*⁵⁹ či *400 let*.⁶⁰ Koncepti se vymyká práce právníka, archiváře, historika umění a autora vlastivědných prací Aloise Plichty *Klášter na hranicích: kulturně historický obraz cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou*.⁶¹ Alois Plichta shrnul v první části knihy historii žďárského opatství, již zasadil do širšího dějinného kontextu. Na některé momenty

⁵⁶ F. M. ŽAMPACH, *Architektonické dílo Giovanni Santiniho: Žďár – Rajhrad – Zábřdovice*, Brno 1944; Zdeňk KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970; Viktor KOTRBA, *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*, Praha 1976

⁵⁷ Mojmir HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998. Dále: TÝŽ, *Santini. Stavby J. B. Santiniho na Žďársku*, 1999; TÝŽ, *Stavba a svět. Krajině urbanistické principy architektury Jana Santiniho*, in: Barokní umění a jeho význam v české kultuře, Praha 1991, s. 120–128; TÝŽ, *Jan Blažej Santini-Aichel (1677–1723)*, in: Přednášky z 43. Letní školy slovanských studií, edd. Jiří Hasil – Jan Kuklík, Praha 2000, s. 151–161.

⁵⁸ Mojmir HORYNA, *Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*, Telč 2009; Také: TÝŽ, *Podoba poutního areálu na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou v 18. století a její zachycení v dobových zobrazeních*, in: Zelená hora u Žďáru nad Sázavou. Příspěvky k dějinám a obnově poutního místa, 1997, s. 21–29.

⁵⁹ Jaroslav ŠVOMA – Ivo FILKA, *Přehledné dějiny Žďáru nad Sázavou od nejstarších dob do roku 1980*, Žďár nad Sázavou 1998.

⁶⁰ Jaroslav ŠVOMA – Miloslav LOPAUŘ – Stanislav MIKULE, *400 let. Památník k oslavě 400-letého jubilea povýšení Žďáru na město*. Žďár nad Sázavou 2007.

⁶¹ Alois PLICHTA, *Klášter na hranicích. Kulturně-historický obraz cisterciáckého kláštera ve Žďáře nad Sázavou*. Kostelní Vydří 1995.

klášterních dějin však autor nahlíží poněkud jednostranně optikou katolické církve. Druhou část věnoval Alois Plichta kulturní činnosti spojené s řeholní komunitou, a to v oblasti literatury, malířství i hudby. Podobně tematicky zaměřené příspěvky najdeme ve sborníku jedenácti kulturně-historických studií *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*.⁶²

Dějiny žďárského kláštera od jeho založení do roku 1420 spolu s dějinami dalších pěti konventů jsou zachyceny také ve třetím díle knihy *Dějiny cisterckého řádu v Čechách (1142–1420)*, jejíž autorkou je historička a archeoložka Kateřina Charvátová.⁶³

Zpracování dějin žďárského konventu je samozřejmě součástí publikací, jež vykreslují historický vývoj obcí bývalého cisterciáckého panství, Hamrů nad Sázavou⁶⁴ a Polničky.⁶⁵ V obou případech jde o práce mapující historický vývoj obcí, ve kterých bývaly železné hamry a které ležely klášteru nejbližší.

Uvedené bádání o žďárském klášteře tedy odpovídá situaci při výzkumu klášterů cisterciáckého řádu a pravděpodobně řádů středověkého původu v českých zemích obecně, kdy jsou sledovány spíše středověké dějiny konventů, dále pak hospodářské a uměleckohistorické aspekty jejich existence.⁶⁶

* * *

Vzhledem k tomu, že některé etapy klášterních dějin byly doposud v literatuře opomíjeny a bohatá pramenná základna k dějinám žďárského konventu, zejména pro období raného novověku, nebyla zcela vytěžena, mohla v posledních letech v univerzitním prostředí vzniknout řada prací, jež se věnují některému tématu z dějin žďárských cisterciáků. Lenka Benešová nově zpracovala dějiny kláštera v pozdním středověku,⁶⁷ přičemž se zaměřila na rekonstrukci personálního složení konventu, čímž doplnila dosavadní literaturu, která život uvnitř řeholní komunity spíše opomíjela a která přibližovala pohusitské období převážně z hlediska politických a hospodářských dějin. Na základě prostudování a srovnání listin

⁶² *Sedm a půl století. Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Red. Stanislav RŮŽIČKA, Žďár nad Sázavou 2002.

⁶³ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách (1142–1420). Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009.

⁶⁴ Luděk LOPOUR, *Hamry nad Sázavou. Dějiny podle původních pramenů a vyprávění pamětníků*, Hamry nad Sázavou 2004.

⁶⁵ Jiří PAVLÍČEK – Martin ŘEHOŘ, *Dějiny obce Polnička*, Polnička 2002.

⁶⁶ Viz R. LOMIČKOVÁ, *Cisterciáci aneb co o nich bylo napsáno*, s. 7–23; Jan ZDICHYNEC, *Monasteriologie a klášterní problematika v raném novověku*, in: *Základní problémy studia raného novověku*, redd. Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman a kol., Praha 2013, s. 230–267; Tomáš ČERNUŠÁK, *Moravská řádová a klášterní historiografie a její prameny v novověku*, in: *Muzeum Brněnska. Sborník*, red. Jaromír Hanák, Předklášteří 2009, s. 41–44.

⁶⁷ Lenka BENEŠOVÁ, *Žďárský klášter po husitských válkách*, Bakalářská práce, FF MU Brno 2009; TÁŽ, *Žďárský klášter v pozdním středověku*, Diplomová práce, FF MU Brno 2011 http://is.muni.cz/th/178940/ff_m/diplomova_prace.pdf [náhled 9.9.2014].

žďárského kláštera doplnila Benešová jména řeholníků, kteří zastávali úřady opata, převora či klíčníka, a doložila tyto úřady ve žďárském konventu 15. století.

Komplikovaným vztahům žďárských řeholníků s olomouckým biskupstvím a otázce prvního zrušení kláštera roku 1614 se ve své práci *První zrušení žďárského kláštera*⁶⁸ věnoval Oldřich Chládek, který taktéž výrazně doplnil dosavadní bádání a zasadil kauzu žďárského kláštera do širšího dějinného kontextu. Oldřich Chládek je také autorem článku k problematice česko-moravské zemské hranice a polohy kláštera a klášterního panství vzhledem k ní.⁶⁹

Obdobím první poloviny 18. století se pak z hlediska homiletiky zabývá ve svých pracích *Svatonepomucenská kázání v okolí Žďáru nad Sázavou*⁷⁰ a *Svatonepomucenská kázání pronesená v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*⁷¹ absolventka historie a bohemistiky Markéta Špačková, která vychází především ze souboru vydaných souborů kázání.⁷²

Ve své bakalářské práci *Obnova kláštera Žďár v 17. století*,⁷³ jsem se již také dějinami kláštera zabývala. Zaměřila jsem se na nejistý a dlouhotrvající proces obnovy žďárského opatství, poté, co bylo roku 1638 klášterní panství koupeno zpět do rukou cisterciáckého řádu od Maxmiliána z Ditrichštejna. Věnovala jsem se jednak finanční situaci kláštera, který byl svázán dluhy, a na jehož podpoře se jistou měrou podílely všechny kláštery česko-moravskolužického vikariátu, dále pak dění v samotném konventu, v jehož čele se zpočátku střídali jednotliví vizitátoři provincie. Později byl Žďár bez opata pod správou administrátorů. Jednalo se o důležité období, během kterého došlo ke stabilizaci hospodářských poměrů i personálního obsazení konventu. Obnova Žďáru byla úspěšně završena volbou vlastního opata Benedikta Zaunmüllera.

⁶⁸ Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, Diplomová práce, FF UK Praha, 2009.

⁶⁹ TÝŽ, *Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice*. In: Časopis Národního muzea:

řada historická 176, 3–4, Praha 2007, s. 144–160.

⁷⁰ Markéta ŠPAČKOVÁ, *Svatonepomucenská kázání v okolí Žďáru nad Sázavou. Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací Václava Vejmluvy*. Bakalářská práce, FF UP Olomouc 2011.

⁷¹ TÝŽ, *Svatonepomucenská kázání pronesená v poutním kostele sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře*.

Jazykově česká kázání vzniklá pod patronací Václava Vejmluvy. Diplomová práce, FF UP Olomouc 2014.

⁷² Jedná se o tři edice: *Medotekoucí sláva na hůře Libanonu. Soubor českých svatojánských duchovních promluv z doby opata Václava Vejmluvy, pronesených v poutním chrámu na Zelené Hoře u Žďáru nad Sázavou v letech 1727–1736*. Ed. Bohumil LIFKA, Kostelní Vydří 1995; *Žena krásná náramně. Soubor svatojánských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy*. Ed. Milan KOPECKÝ, Žďár nad Sázavou 1998; *Nádoza zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století*. Ed. Michaela HORÁKOVÁ, Žďár nad Sázavou, 2000.

⁷³ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*.

1. Přehled dějin žďárského kláštera Fons S. Mariae

Žďárský konvent Fons S. Mariae byl založen v polovině 13. století, do Čech byl ovšem cisterciácký řád pozván o více než století dříve, již ve čtyřicátých letech 12. století. Tehdy byla osazena opatství Sedlec (1142–1143), Plasy (1144), Nepomuk (1145) a Hradiště nad Jizerou (1145), koncem 12. století byl pak založen klášter osecký (1193). Počátkem 13. století přišli cisterciáci také na Moravu, kde postupně vznikly tři řádové domy, a to Velehrad (1205), žďárský klášter (1252) a vizovický klášter (1261). Současně pokračovalo i zakládání klášterů v Čechách, kde přibyla jihočeská opatství Vyšší Brod (1259) a Zlatá Koruna (1263), Svaté Pole čili Klášter nad Dědinou (1272). Posledním cisterciáckým opatstvím byl zbraslavský klášter založený králem Václavem II., velkým příznivcem cisterciáckého řádu, roku 1292.

Ve 13. století do českých zemí přišla i ženská větev řádu. Na Moravě vznikly ženské řádové domy v Oslavanech (1225), Předklášteří u Tišnova (1232–1233) a na Starém Brně (1323). Poslední dva zmiňované konventy, tedy Porta coeli u Tišnova a Aula S. Mariae na Starém Brně, byly fundacemi českých královen Konstancie Uherské a Elišky Rejčky. V Čechách byly založeny pouze dva konventy cisterciáček, v Pohledu (1265–1267) a v Sezemicích (před rokem 1267). V první polovině třicátých let 13. století vznikl také klášter Marienthal, který ležel v tehdy českém Žitavsku.⁷⁴

Založení žďárského kláštera Fons S. Mariae na pomezí Čech a Moravy⁷⁵ inicioval společně s manželkou Sibylou, dvorní dámou královny Konstancie Uherské, významný moravský šlechtic Přibyslav z Křižanova.⁷⁶ Výběr řádu pravděpodobně souvisel s dlouhodobější oblibou cisterciáků u vládnoucího rodu Přemyslovců a jejich dvora či družin. Přibyslav z Křižanova nejprve získal od Jana z Polné část pomezního hvozdu vhodnou pro klášterní fundaci, příchodu mnichů a založení kláštera se ale nedožil. Zmiňovaný Jan z Polné se také v předešlých letech pokoušel o založení cisterciáckého konventu Cella Sancti Bernardi v nedalekém Nížkově na české straně zemské hranice, tato fundace však nebyla úspěšná. Tamější řeholníci se zřejmě kvůli kázeňským prohřeškům a sporům uvnitř komunity

⁷⁴ Více k založení jednotlivých konventů: Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách (1242–1420)*, Fundace 12. století, Praha 1998; TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu, Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002; TÁŽ, *Dějiny cisterckého řádu, Kláštery na hranicích*.

⁷⁵ Oldřich CHLÁDEK, *Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice*. In: Časopis národního muzea: řada historická 176, 3–4, Praha 2007, s. 144–160.

⁷⁶ Pavel Benedikt ELBL, *Rytíř z pomezního hvozdu. Otec svaté Zdislavy*. Třebíč 2009; Miloslav SOVADINA, *Rodina Zdislavy z Lemberka*. In: Časopis Matice moravské 112, č. 2, Brno 1993, s. 217–236; Jaroslav TEPLÝ, *Vznik feudálního statku Nové Město*, In: Theatrum historiae, red. Milena LENDEROVÁ, Pardubice 2006, s. 25–67.

museli odebrat zpět do mateřského kláštera v Oseku. Po smrti Přibyslava z Křižanova v odkazu tchána pokračovali oba jeho zeťové, Smil z Lichtenburka⁷⁷ a Boček ze Zbraslavi.⁷⁸ V zakládací listině žďárského kláštera z roku 1252, v níž markrabě Přemysl Otakar potvrzuje založení kláštera a jeho obdarování rozličnými statky, je jako zakladatel uveden pouze Boček, hrabě z Perneggu a purkrabí znojemský. První řeholníci přišli do zvolené lokality v únoru téhož roku.⁷⁹

První desetiletí života nového konventu byla ve znamení kultivace krajiny a budování kláštera, především gotického konventního kostela zasvěceného Nanebevzetí Panny Marie. Toto období klášterních dějin je zachyceno v latinské veršované kronice Jindřicha Řezbáře *Chronica Domus Sarensis*, která nám mimo jiné dovoluje částečně nahlédnout do vnitřních poměrů v komunitě. Zpočátku se v čele kláštera vystřídalo v krátkém časovém sledu několik opatů a také ustavení konventu probíhalo déle, než bývalo běžné. Mateřský klášter v Pomuku nemohl zřejmě vyslat potřebný počet bratří, a tak se na jeho formování podílelo více cisterciáckých klášterů, například Velehrad, Valdsasy či Heiligenkreuz. V letech 1259 až 1262 stál v čele žďárského konventu opat Jindřich, jehož působení konečně přineslo jistou stabilizaci vnitřních poměrů v klášteře. V následujících letech se klášterní statky rozrostly o řadu vesnic, které cisterciákům darovala okolní šlechta. Do konce 13. století byla ve prospěch kláštera rozhodnuta řada soudních pří o sporné hraniční majetky a bylo vyřízeno množství sporů týkajících se desátků, berní či patronátního a soudního práva ve sporných obcích. Na Libické stezce nedaleko řeholního domu vznikla osada Žďár, jejíž vývoj byl pak po staletí pevně spjat s vývojem kláštera. V listině Václava II. z roku 1293 je Žďár poprvé zmiňován jako městečko.⁸⁰

* * *

V období středověku podobně jako u většiny ostatních cisterciáckých klášterů dovolují dochované prameny nahlédnout spíše na hospodářský vývoj žďárského opatství, než

⁷⁷ Manžel Přibyslavovy dcery Elišky. Pavel Benedikt ELBL, *Smil z Lichtenburka. Rytíř, velmož a zakladatel*. Třebíč 2007; Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka a žďárský klášter*. In: *Historica Olomucensia* 24, ed. Ivana KOUČKÁ, Olomouc 2009, s. 9–23; Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*. České Budějovice 2012.

⁷⁸ Manžel Přibyslavovy dcery Eufemie a syn Gerarda ze Zbraslavi, byl zván také Boček z Jaroslavice a ze Zbraslavi, ve starší literatuře (včetně *Dějin Žďáru*) uváděn jako Boček z Obřan či Boček z Obřan a Pernegu. František LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře. Umělecké osobnosti žďárského kláštera*, Žďár nad Sázavou 2009, s. 92; Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k erbu*. Praha 2006, s. 683–684. Miroslav PLAČEK, *Znojemský kastelán Boček a jeho bratři ve službách krále Přemysla Otakara II*. In: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., redd. Jan LIBOR – Jiří KACETL, Brno 2010, s. 81–91.

⁷⁹ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 15–17.

⁸⁰ K tomuto období: K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*; M. ZEMEK – A. BARTŮŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou I; Chronica Domus Sarensis Maior et Minor*, edd. J. LUDVÍKOVSKÝ – M. ZEMEK – L. KYŠUČAN – L. NOVÁKOVÁ, Třebíč 2003.

na vnitřní poměry v komunitě. Přelom 13. a 14. století byl ve znamení hospodářského rozkvětu žďárského kláštera, neboť na jeho panství byla objevena četná naleziště železné rudy. V souvislosti se zpracováním železa byly od poloviny 14. století na Žďársku zakládány železné hamry a ze zpracované suroviny byly vyráběny převážně hornické nástroje, po kterých byla v kraji díky rozmachu jihlavských stříbrných dolů zvýšená poptávka.⁸¹

Roku 1316 vymřel rod pánů z Obřan a klášter připadl jako odúmrť českému králi Janu Lucemburskému, který převedl fundátorská práva na Jindřicha z Lipé. I v průběhu 14. století se žďárský klášter těšil přízni několika šlechtických rodin, především pánů z Lichtenburka, jejichž předek Smil stál vedle Bočka ze Zbraslavi u zrodu žďárského opatství. O vnitřních poměrech žďárské komunity v tomto období mnoho nevíme, výjimkou jsou dva dochované vizitační protokoly, sepsané mezi lety 1350 až 1355. Žďárští řeholníci jsou v nich napomínáni kvůli nedodržování řádových předpisů a nabádáni k nápravě, podobně jako byli v jiných protokolech napomínáni bratři řady dalších cisterciáckých klášterů.⁸²

Poměrně klidný vývoj a rozkvět žďárského opatství v průběhu 14. století narušilo až období husitských válek, které bylo obtížné a zničující pro všechny řádové domy v českých zemích. Ne všechny kláštery byly po husitských válkách obnoveny, tradice některých zanikla. Takový osud potkal i cisterciácké konventy Svaté Pole neboli Klášter nad Dědinou, Klášter Hradiště nad Jizerou a také konvent cisterciáček v Sezemicích. Řada klášterů byla válečnými událostmi zasažena roku 1420, žďárského kláštera se válečné události dotkly později, v letech 1423 a 1424. Poprvé se opatství stalo terčem odvetné výpravy Viktorina z Kunštátu a Bočka z Miletínka, jejichž statky ničilo při obléhání Prahy vojsko Zikmunda Lucemburského. Následně bylo celé panství až do bitvy u Lipan v držení sirotků, kteří podnikli po smrti Jana Žižky u nedaleké Přibyslavi výpad na Moravu. Klášterní budovy byly vydrancovány a vypáleny a cisterciácké panství plundrováno. Poddaní opouštěli osady a ukrývali se, stejně jako někteří řeholníci, v okolních lesích. Cisterciáci, kteří se nerozprchli, byli nuceni konvent na několik let opustit a hledat útočiště jinde. Pobyť části konventu je doložen například v Brně.⁸³

* * *

Po husitské revoluci a v poděbradském období výrazně poklesl počet klášterů a v některých oblastech řeholní život téměř vymizel. Žďárský konvent patřil k těm, jehož tradice byla oživena. Pobyť cisterciáků po husitských válkách je doložen roku 1443. K obnově

⁸¹ Miloš KREPS, *Železářství na Žďársku*, Brno 1970, s. 6–13.

⁸² K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 96.

⁸³ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 18–20; L. BENEŠOVÁ, *Žďárský klášter po husitských válkách*; TÁŽ, *Žďárský klášter v pozdním středověku*.

opatství přistoupil o několik let později český král Jiří z Poděbrad,⁸⁴ který se – ač utrakvista – označoval jako druhý zakladatel kláštera a který na základě mylné informace v *Cronice Domus Sarensis* odvozoval svůj původ přímo od fundátora Bočka ze Zbraslavi. Jako druhý zakladatel žďárského kláštera se nechal Jiří vyobrazit vedle Bočka na nástěnné malbě, která byla nedávno odkryta na jižní stěně presbytáře v konventním kostele.⁸⁵ Jiří z Poděbrad potvrdil obnovenému klášteru veškeré dosavadní vrchnostenské výsady a milosti. Roku 1462 vymohl pro žďárského opata u papeže Pia II. právo pontifikálií, představený kláštera tak mohl při slavnostních bohoslužbách užívat berly a mitry. Žďárský konvent patřil v tomto období mezi významné řeholní domy v zemi. V následujících letech drželi fundátorská práva kláštera páni z Kunštátu.⁸⁶

Po obnově opatství se cisterciáci na svém panství museli potýkat s projevy nekatolického náboženství,⁸⁷ které pronikaly ze sousedních panství. Statky kláštera se totiž rozkládaly na území pěti farností. Klášter obsazoval pouze faru v městečku Žďáře a v Obyčtově, obě byly po celou dobu spravovány katolickými faráři z řad řeholníků a oficiálně zůstávaly katolické. Fary v Ostrově, (Novém) Veselí a Bohdalově ovšem obsazovali majitelé sousedních panství. Všechny tyto fary patřily do sféry zájmů olomouckého biskupa. Většina poddaných na sousedních panstvích se v období husitského hnutí přiklonila k utrakvistickému vyznání, které se pak rozšířilo i mezi poddanými kláštera. Problematický byl také vývoj řeholní komunity, ve které se objevily kázeňské problémy, mniši nedodržovali řeholi sv. Benedikta ani ostatní cisterciácká nařízení. Většina informací z vnitřního života žďárského konventu nám ovšem zůstane skryta.⁸⁸

Také v 15. století, stejně jako v době předchozí, převažují prameny k hospodářským záležitostem. Hospodářskou situaci žďárského panství vykreslují nejstarší dochované žďárské urbáře z let 1407, 1462 a 1483.⁸⁹ Klášterní hospodáři vytvořili soupisy obcí v držbě kláštera a také povinností poddaných vůči vrchnosti. U řady vesnic na panství je možné sledovat koncem 15. století výrazný pokles počtu obyvatel.

⁸⁴ Rudolf URBÁNEK – Václav NOVOTNÝ, *České dějiny. Díl 3. Věk poděbradský*. Praha 1915; Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

⁸⁵ „*In Presbyterio versus meridiem in muro, pictura fuit, presentans Fundatorem vestibus militaribus amictum, eanus capite, genua flectebat coram simulacro Virginis Deiparæ, offerens templum proli divinæ, quam Virgo sinu gestabat, cum inscriptione: Pan Boczek hrabe z Bernecku a Kunstatu. Post ipsum flexit alius tenens pariter templum et offerens cum subscriptione, Pan Jirzik z Kunstatu a podiebrad. ...*“ O. STEINBACH, *Sammlung II*, s. 283. O současné podobě malby, jež byla odkryta na jaře roku 2007 pod barokní omítkou, více: F. LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře*, s. 81–83.

⁸⁶ L. BENEŠOVÁ, *Žďárský klášter v pozdním středověku*, s. 11–12.

⁸⁷ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, 200–201.

⁸⁸ J. F. SVOBODA, *Žďárský okres*, s. 77–78; M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 2. díl*, s. 81; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 20–21.

⁸⁹ *Nejstarší žďárské urbáře: 1407, 1462, 1483*. Edd. Metoděj ZEMEK – Josef POHANKA, Brno 1961.

V průběhu 16. století se žďárský opat dostával do sporů s držiteli zakladatelských práv kláštera. Napjaté situace se snažil ve svůj prospěch využít Ferdinand I., jenž poskytl klášteru zeměpanskou ochranu. Pomoc panovníka však nebyla nezištná a žďárský představený nakonec raději uznal fundátorská práva pánů z Kunštátu. Do záležitostí žďárského konventu a obsazení opatského stolce se později vměšoval i Rudolf II.⁹⁰ Když roku 1587 páni z Kunštátu vymřeli po meči, přešla fundátorská práva krátce na knížata münsterberská.⁹¹ Protestantský kníže Karel II. Münsterberský⁹² ale již 20. listopadu následujícího roku převedl tato práva ve prospěch olomouckých biskupů a zřekl se všech práv a nároků, které mu jako potomkovi zakladatele kláštera náležely. Výměnou získala münsterberská knížata lenní statky olomouckého biskupství. Fundátorství žďárského kláštera bylo prodáno 30. dubna roku 1590, kdy byla smlouva uzavřená mezi oběma stranami schválena císařem Rudolfem II. Klášter přišel o svoji právní nezávislost jako církevní instituce, žďárské statky byly vymazány ze zemských desek a následně zapsány do desek manských. Olomouckému biskupství, jehož kontinuita nebyla husity přerušena a jež bylo oporou katolicismu, přinejmenším na Moravě, připadlo panství na zemské hranici, kde se mísilo katolictví s utrakvistickým náboženstvím a odkud nebylo daleko do problematických, převážně nekatolických, východních Čech.⁹³

* * *

Vztahy žďárských řeholníků a olomouckého biskupa byly od počátku napjaté, neboť olomoucký biskup se nechoval pouze jako fundátor, ale považoval se za nejvyšší hlavu kláštera, a tudíž zasahoval do jeho vnitřního fungování. V letech 1579 až 1598 zastával úřad olomouckého biskupa Stanislav Pavlovský, který studoval teologii a filozofii na papežské koleji Collegium Germanicum v Římě a před svým zvolením do čela olomouckého biskupství působil například jako kanovník ve Vratislavi či probošt brněnské kapituly.⁹⁴ Po tridentském koncilu docházelo v českých zemích ze strany katolických institucí pozvolna k vnitřní reformě církve⁹⁵ a zpětnému získávání ztracených pozic a biskup Pavlovský, oplývající

⁹⁰ O. CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, s. 11–31 a 155.

⁹¹ Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA a kol., *Poděbradové: rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008.

⁹² Radek FUKALA, *Karel II. Münsterbersko-Olešnický. Vrchní slezský hejtmán a protestantský politik*. In: Dějepis. Sborník katedry historie 22, Plzeň 2006, s. 182–99. Radek FUKALA, *Slezská knížecí dynastie Poděbradů (Münsterbersko-olešnická knížata, kladská hrabata a potomci krále Jiřího)*. In: *Život s historií*, ed. Vladimír WOLF, Hradec Králové-Trutnov 2009, s. 65–93.

⁹³ Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české XIII. (1618–1683)*, Praha-Litomyšl 2008, s. 290.

⁹⁴ Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598). *Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Ed. Ondřej Jakubec, Olomouc 2009.

⁹⁵ František KAVKA – Anna SKÝBOVÁ, *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech. Počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561–1580*, Praha 1969. A. SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: *Pražské*

zápalem pro reformu a obnovu katolické církve, patřil bezesporu k prvním významným potridentským prelátům, kteří rekatolizaci na Moravě důsledně prováděli.⁹⁶ Výjimkou v jeho rekatolizačním snažení nebyly ani nově nabyté cisterciácké statky, kontrolováno bylo dění na panství i hospodaření na klášterním majetku. Stanislav Pavlovský, jenž měl zájem o správu a reformu konventu, zasahoval do místních poměrů více než jeho předchůdci, kteří se často omezovali pouze na potvrzování nového opata. Žďárští mniši projevovali proti připojení žďárských statků k biskupství odpor, ale změny ve vlastnictví kláštera již nebylo možné vzít zpět a postupem času se rozhořel dlouholetý spor žďárského konventu s biskupstvím, který obě strany vyčerpával. Pokusy o reformu konventu ze strany olomouckého biskupa se setkávaly s nevolí u řádového vizitátora Antonína Flamingka,⁹⁷ jenž je považoval za zásahy do vnitřních záležitostí cisterciáckého řádu. Stanislav Pavlovský, který zemřel v červnu roku 1598, se nedočkal úspěšné rekatolizace panství a ani se mu nepodařilo získat poslušnost a přízeň členů žďárského konventu, v jehož čele stál tehdy opat Vadianus.⁹⁸

Pavlovského nástupcem na biskupském stolci v Olomouci i ve sporu se žďárskými řeholníky se stal cílevědomý a neústupný kardinál František z Ditrichštejna.⁹⁹ Patřil k předním představitelům katolické církve v českých zemích, kteří se výrazně podíleli na rekatolizaci. Již před Bílou horou se kardinál nenásilnými metodami zasadil o postup rekatolizace na Moravě a podařilo se mu zvýšit počet obsazených far.¹⁰⁰ Stejný směr nastolil František z Ditrichštejna také na žďárském panství. V záležitosti žďárského kláštera se pak snažil nahradit manský svazek připojením žďárského kláštera přímo ke stolním statkům olomouckého biskupství a vymezit tak jednoznačně jeho doposud problematický právní vztah k biskupství. Své snahy zdůvodňoval nutností reformy řeholní komunity a se svými námitkami se obrátil i na papeže, který je postoupil cisterciáckému vizitátorovi. Poté, co ze strany řádu nedošlo k nápravě a František z Ditrichštejna opakovaně naléhal na připojení klášterních statků ke stolním statkům biskupství, nařídil papež v listině z roku 1600, aby kardinál cisterciáckému řádu stanovil roční lhůtu k nápravě prohřešků ve žďárském konventu.

arcibiskupství 1344–1994: sborník statí o jeho působení a významu v českých zemích, redd. Miloslav Vlček – Zdeňka Hledíková – Václav Konečný – Jaroslav Polc, Praha 1994.

⁹⁶ Jaroslav PÁNEK, *Biskup a kancléř (Stanislav Pavlovský a Vratislav z Pernštejna 1579–1582 a jejich úloha v počátcích rekatolizace Moravy)*, in: *Časopis Matice moravské* 113, č. 1, Brno 1994, s. 35–47.

⁹⁷ Amadeus FRUYTIER, *Antonius Flamingk, der flämische Abt des Klosters Königssaal in Böhmen*. Cistercienser Chronik 42, 1930, s. 161–173.

⁹⁸ M. SRBOVÁ, *Obnovení kláštera Žďár*, s. 21–26.

⁹⁹ Pavel BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636)*, Kroměříž 1990; Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011; *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. XXIX. Mikulovské sympozium*, Emil KORDIOVSKÝ – Miroslav SVOBODA, Brno 2007.

¹⁰⁰ I. ČORNEJOVÁ – J. KAŠE – J. MIKULEC – V. VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české XIII.*, s. 294.

Roku 1601 navštívil žďárský klášter papežský nuncius, jenž měl referovat o stavu komunity. Papežský vyslanec v doprovodu vlastníků sousedního novoměstského a velkomeziříčského statku odhalil neutěšený stav konventu, který zdaleka neodpovídal benediktinské řeholi a ostatním cisterciáckým nařízením. V důsledku toho nebyl po smrti stávajícího představeného roku 1604 zvolen nový opat a v čele kláštera stál od té doby pouze převor či dosazený správce.

Roku 1606 uzavřel papež na základě šetření převora od sv. Tomáše v Brně dlouholetý spor ve prospěch olomouckého biskupství a žďárský klášter přivtělil k jeho stolním statkům, vyhověl tak opakovaným žádostem Františka z Ditrichštejna. Císař Rudolf II. připojení žďárských statků roku 1607 potvrdil.¹⁰¹ Olomoucké biskupství mělo pak povinnost vydržovat v klášteře dvanáct cisterciáckých mnichů. Roku 1607 přistoupil zároveň kardinál Ditrichštejn k obratnému kroku a povýšil městečko Žďár na město, udělil mu nový znak a také řadu privilegií na úkor kláštera. Roku 1614 uznal generál cisterciáckého řádu Mikuláš Boucherat přivtělení žďárských statků ke stolním statkům olomouckého biskupství a za roční plat 1.000 zlatých zbavil nového vlastníka panství povinnosti vydržovat v klášteře mnichy. Po dlouholetém sporu mezi žďárským konventem a olomouckým biskupem došlo k zániku kláštera.¹⁰²

Případ žďárského kláštera nebyl ojedinělý. V průběhu 16. a počátkem 17. století zanikly v českých zemích desítky konventů starých řeholních řádů, které procházely v tomto období krizí. Církevní řády musely reagovat na náboženské a společenské změny, jež s sebou přinesla evropská reformace, jednotlivé konventy byly vystavovány zvýšenému zeměpanskému fiskálnímu tlaku.¹⁰³ Podobný osud potkal například cisterciácký konvent v Oseku, který byl roku 1579 předán ke hmotnému zajištění pražského arcibiskupství¹⁰⁴ či konvent benediktinek v Pustiměři, který byl papežem zrušen roku 1588 a jehož majetky byly postoupeny olomoucké jezuitské koleji.¹⁰⁵ V průběhu 16. století zaniklo také mateřské opatství žďárského kláštera, řeholní komunita v Nepomuku se nikdy nevyrovnala s následky

¹⁰¹ O. CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, 132–137.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 145–148. M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 26–30.

¹⁰³ Více k problematice také: O. CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, s. 6 a 62–70 (kap. *Rušení klášterů v 16. století*).

¹⁰⁴ Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio Ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, in: *Folia Historica Bohemica* 22, Praha 2006, s. 29–65; TÝŽ, *Klášter Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého kláštera v době reformací*, in: *Ústecký sborník historický*, Ústí nad Labem 2005, s. 77–120.

¹⁰⁵ Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 628–630; Michaela KOSAŘOVÁ, *Založení kláštera v Pustiměři*, Bakalářská práce, FF MU Brno, 2011; František Václav PEŘINKA, *Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři*, in: *Sborník historického kroužku* 6, 1905, s. 34–40.

husitských válek a konvent byl po několika desítkách let živoření zrušen.¹⁰⁶ V tomto případě však nešlo o zrušení řeholního domu s cílem postoupit hmotné statky ve prospěch církevní instituce, jako v předchozích příkladech.

Putování žďárského panství z ruky do ruky tímto neskončilo. Roku 1616 se podařilo Františkovi z Ditrichštejna připojit bývalé panství žďárského kláštera k rodovým statkům, a to se tak stalo dědičným majetkem Ditrichštejnů. K olomouckému biskupství bylo náhradou připojeno původně ditrichštejnské panství chropyňské, ze kterého plynul nadále ve prospěch cisterciáckého řádu roční plat 1.000 zlatých jako kompenzace za zrušení konventu. František z Ditrichštejna plánoval provést v areálu bývalého kláštera řadu změn. Od nákladné přestavby musel nakonec upustit, nicméně byla zbořena část konventních budov a bývalá prelatura byla přestavěna na zámecké sídlo.¹⁰⁷ Panství v této době spravoval biskupský hospodářský rada Šimon Kratzer ze Schönberka, který nechal z materiálu ze zbořených konventních budov vystavět nedaleko kláštera nové železné hamry.¹⁰⁸

Kardinál, mající obavy z veřejné nevole kvůli zrušení cisterciáckého kláštera, pozval na panství dvanáctičlenný konvent františkánů. První žďárský kvardián byl uveden do funkce roku 1617, první konvent ale do Žďáru přišel až počátkem dvacátých let. Kolem roku 1618 bylo totiž žďárské panství kardinálovi moravskými stavy zkonfiskováno a následně prodáno jeho nekatolickému příbuznému Zikmundovi z Ditrichštejna. Po roce 1621 získal ale kardinál žďárské majetky zpět a žebraví mniši si pro své potřeby upravili částečně zbořený cisterciácký konvent a také užívali část prelatury. Působení františkánů na žďárském panství bylo pouze krátkou epizodou, již roku 1638 předal poslední kvardián Antonín Schnetlagen klíče od konventního kostela zpět do rukou cisterciáků.¹⁰⁹

* * *

Kardinál František z Ditrichštejna utvořil ze všech moravských rodových statků nedělitelný fideikomis a ve své poslední vůli stanovil dědicem tohoto nedělitelného ditrichštejnského majetku svého synovce Maxmiliána z Ditrichštejna. Ten nejprve odmítal narušit rodový fideikomis a odprodat žďárské panství zpět cisterciákům. Roku 1638 byl ale nucen prodat část majetku ve výši 300.000 zlatých rýnských kvůli splacení dluhů po strýci. Této příležitosti se chopil schopný a cílevědomý generální vikář a vizitátor česko-moravsko-

¹⁰⁶ Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 298.

¹⁰⁷ Stanislav MIKULE, *Ditrichštejnské desky ve Žďáře*, in: Genealogické a heraldické informace, red. Tomáš Krejčík, Brno 2007, s. 134–135.

¹⁰⁸ M. SRBOVÁ, *Obnovení kláštera Žďár*, s. 32–33.

¹⁰⁹ O krátkém působení františkánů se zmiňuje např. O. STEINBACH, *Diplomatische Sammlung I*, s. 271; O. CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, s. 153.

lužické provincie, zbraslavský opat Jan Greifenfels,¹¹⁰ a cisterciácký řád odkoupil žďárské panství za 146.000 zlatých rýnských zpět. Na zaplacení kupní ceny za žďárský klášter se podílelo mnoho věřitelů, jejichž četnost a rozmanitost lze vyčíst z klášterních dluhopisů a kvitancí o splacení dluhu. Ostatní kláštery česko-moravsko-lužické provincie se často v období třicetileté války nacházely v tíživé finanční situaci, přesto ke koupi Žďáru do rukou řádu přispěly největším dílem, každý podle svých možností. Největšími věřiteli obnoveného žďárského kláštera se stal Velehrad a klášter Králové na Starém Brně. Opat Greifenfels totiž nabídl knížeti Karlu Eusebiovi z Lichtenštejna, který výše zmíněným klášterům odváděl roční důchody v celkové výši 5.000 zl., aby se z této povinnosti složením částky 97.225 zl. a 10 kr. vykoupil. Odváděním ročního platu oběma klášterům byl následně povinován obnovený žďárský klášter. Dohodou s Karlem Eusebiem z Lichtenštejna zajistil opat Greifenfels dvě třetiny finančních prostředků ke koupi žďárských statků. Zbylou část kupní ceny dorovnal opat Greifenfels také díky pomoci cisterciáckých klášterů za hranicemi českých zemí (například rakouského Lilienfeldu), představených konventů jiných řádů (převor olomouckých kartuziánů, představený premonstrátské kanonie v Zábřovicích) a také světských věřitelů (svobodný pán Olešnický, svobodný pán Strobélius, svobodný pán Zierowski, hrabě Magnis, hrabě z Rottálu).¹¹¹

Obnova kláštera byla dlouhým procesem, na kterém se podílel celý vikariát i další autority a jehož výsledek byl zpočátku velice nejistý. Žďárský klášter procházel v několika desetiletích po roce 1638 složitým obdobím, kdy bylo nutné umořit dluhy, které vznikly při jeho koupi.¹¹² Zároveň se potýkal s důsledky třicetileté války, jež otřásl hospodařením na klášterních statecích. Vrchnost se potýkala s vysokým úbytkem poddaných, hospodářské dvory byly zpustlé a poničené. Ve velice žalostném stavu byly i klášterní budovy, včetně kostela. Přes rozsáhlá úsporná opatření, kdy byly prováděny pouze nejnútnejší úpravy klášterních budov, nemohl být volen samostatný žďárský opat a podobně. Žďár plnil své závazky vůči věřitelům velice pomalu.

Samostatný žďárský opat nebyl tedy od roku 1638 kvůli úsporám vůbec volen,¹¹³ v čele kláštera se střídali jednotliví vizitátoři česko-moravsko-lužického vikariátu, kteří užívali vedle vlastního titulu titul opata žďárského. Mezi lety 1666 až 1676 nebyl žďárský

¹¹⁰ Václav BARTŮNĚK, *Jan Greifenfels z Pilsenburka, zbraslavský opat v letech 1634–1650*. In: *Časopis katolického duchovenstva*, Praha 1944, s. 217–229, 284–291, 321–354.

¹¹¹ Viz moje práce, M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 36–37, 53–54; Robert HURT, *Obnovení cisterciáckého kláštera ve Žďáře*, in: *Od Horácka k Podyjí, Znojmo-Tišnov-Moravský Krumlov, 1931–1932*, s. 98.

¹¹² M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 53–61 („Hospodářská situace kláštera - Splacení dluhů“).

¹¹³ Viz jedna z následujících podkapitol této práce 3.1 *Opat žďárského kláštera po jeho obnově*.

opatský stolec obsazen vůbec.¹¹⁴ Situace žďárského kláštera byla pravidelně projednávána na provinciální kapitule, několikrát dokonce zazněly hlasy po jeho opětovném prodeji. Ostatní kláštery podílející se na obnově Žďáru se totiž samy nacházely v nepříznivé finanční situaci a samy by jistě uvítaly finanční pomoc.¹¹⁵

Na druhou stranu bylo zdůrazňováno důležité místo Žďáru mezi jednotlivými kláštery vikariátu, jeho bohatá minulost a význam. Přímo ve Žďáru se v průběhu 17. století konala v letech 1660, 1669 a 1672 provinciální kapitula. V kryptě žďárského konventního kostela byli také pochováni tři generální vikáři, Jan Greifenfels z Pilsenburka, Jakub Martini z Brábků a Hilger Burghoff, kteří spravovali z titulu žďárského opata obnovovaný klášter. Díky těmto výrazným osobnostem v čele vikariátu byla cesta k obnově žďárského kláštera přes všechny problémy úspěšná. Roku 1676 došlo po desetileté sedisvakanci ke zvolení prvního žďárského opata Benedikta Zaunmüllera. Právě za opata Benedikta Zaunmüllera (1676–1691) a jeho nástupce Edmunda Bagnera (1691–1705) došlo k úplnému splacení dluhů, které vznikly roku 1636 při koupi kláštera, a k celkové konsolidaci jeho hospodářství. Oba opati, Benedikt a Edmund, realizovali drobnější stavební úpravy areálu kláštera, pečovali o klášterní hospodářství a připravili půdu k rozkvětu žďárského konventu v první polovině 18. století. Podrobná analýza působení jmenovaných opatů je hlavním tématem následujících stran této práce.

* * *

Roku 1705 zvolili ze svého středu žďárští řeholníci do čela konventu schopného opata Václava Vejmluvu, který je považován za jednu z nejvýraznějších osobností dějin kláštera. Vejmluva patřil k významné generaci barokních opatů první poloviny 18. století. Z cisterciáckého prostředí můžeme jmenovat například zbraslavského opata Wolfganga Lochnera, sedleckého Jindřicha Snopka¹¹⁶ či plaského Evžena Tytla,¹¹⁷ z ostatních řádů například představeného benediktinského konventu v Rajhradě Antonína Pirmuse¹¹⁸ či opata

¹¹⁴ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 45–50 („Opuštěný opatský stolec v letech 1666–1676“).

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 42–43.

¹¹⁶ Štěpán VÁCHA, „*Sedlecio in structuris non fuisse in Ordine Monasterium secundum*.“ *Obnova klášterního kostela v Sedlci opatem Jindřichem Snopkem pod záštitou Ježíše, Marie, Josefa a Čtrnácti sv. Pomocníků*, in: *Album amicorum: Sborník ku počtě prof. Mojmíra Horyny*, ed. Jan Royt, Praha 2005, s. 170–176; Jan LAVICKÝ, *Strategie opata Jindřicha Snopka při opatrování prostředků pro přestavbu sedleckého kláštera*, in: *Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, ed. Radka Lomičková, Praha 2009, s. 455–463.

¹¹⁷ Petr MACEK – Pavel ZAHRADNÍK, *Opat Evžen Tyttl jako projektant*, in: *850 let plaského kláštera (1145–1995): Sborník příspěvků semináře „Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny“ pořádaného v Mariánské Týnici*, ed. Jiří Fák, Mariánská Týnice 1995, s. 87–92.

¹¹⁸ Karel RECHLÍK, *Rajhrad – zmrtevýchvstání kláštera*, in: *Církevní dějiny 4, č. 7*, Brno 2011, s. 114–115; Lucie HEILANDOVÁ, *Architektonický vývoj rajhradského kláštera*, in: *An vědy a umění miloval – milovníci a mecenáši věd a umění v řeholním rouše*, ed. Dalibor Havel, Brno 2014, s. 45–51, 101–102, 170–173.

premonstrátské kanonie v Želivi Jeronýma Hlínu.¹¹⁹ Jmenované opaty spojovala mimo jiné spolupráce s výjimečným stavitelem Janem Blažejem Santinim-Aichlem.¹²⁰ Podle jeho návrhu byla barokně pozměněna tvář klášterního areálu a na žďárském panství vyrostlo během dvacátých let 18. století i několik novostaveb, včetně významného poutního místa, kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Barokní rozkvět a slávu žďárského kláštera však přerušil roku 1737 další ničivý požár, který způsobil konventu veliké hospodářské problémy.

Po smrti Václava Vejmluvy se v čele žďárského kláštera vystřídali ještě tři opati. Opat Bernard Hennem navzdory vysokému zadlužení kláštera v důsledku požáru realizoval poměrně rozsáhlé stavební úpravy. Mimo jiné stál Hennem v čele česko-moravsko-lužického vikariátu, což značí, jak vzrostl význam kdysi zrušeného opatství. Jeho nástupce Ottu Logka z Netky ovšem tíživá finanční situace donutila začít odprodávat jednotlivé části klášterního majetku. Poslední žďárský opat Otto Steinbach z Kranichštejna¹²¹ odmítl přestěhování opatství do prostor zrušeného ženského kláštera Porta Coeli u Tišnova, a dal tak popud ke zrušení opatství. Cisterciáci Žďár definitivně opustili roku 1784. V rámci josefínské reformy církevní správy, která navazovala na reformní nařízení Marie Terezie, byla v letech 1782 až 1784, v tzv. první vlně rušení klášterů, zrušena více než třetina především kontemplativních řeholních domů.¹²² Z klášterů česko-moravsko-lužické provincie uniklo přímému zrušení opatství Vyšší Brod, které bylo v letech 1786 až 1790 pod státní správou, osecký klášter a lužické kláštery Neuzelle, Marienthal a Marienstern.

* * *

Statky zrušených klášterů následně přešly do správy Náboženského fondu. Žďárské panství koupil roku 1826 v dražbě Josef Vratislav z Mitrovic, roku 1862 byl převeden na hraběnkou Klotildu Clam-Gallasovou (rozenou Ditrichštejnovou), od roku 1930 se pak majitelkou stala Eleonora Clam-Gallasová, která se vdala do rodiny Kinských. Eleonora byla

¹¹⁹ Pavel ZAHRADNÍK, *Santini v Želivě*, in: Průzkumy památek 2, č. 2, Praha 1995, s. 3–22.

¹²⁰ M. HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*.

¹²¹ Rudolf ŽOFKA, 250. výročí narození posledního žďárského opata Otty Steinbacha z Kranichsteina, in: *Západní Morava – vlastivědný sborník*, red. Vít Křesadlo, Brno 2001, s. 248–250.

¹²² Ondřej BASTL, *Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II.*, in: *Historická geografie* 28, Praha 1995, s. 155–182; TÝŽ, *Zrušení kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v roce 1784*, in: *In omnibus caritas. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece*. Red. Mlada Mikulicová, Praha 2002, s. 61–73; Ilona KOLÁČKOVÁ, *Rušení klášterů za Josefa II. na příkladu tišnovského a louckého kláštera*, Bakalářská práce, FF MU Brno 2007; Jarmila HANSOVÁ, *Rušení zlatokorunského kláštera a jeho svědci*, in: *Klášter Zlatá Koruna: Dějiny – památky – lidé*, red. Martin Gaží, České Budějovice 2007; Jakub KRČEK, *Rušení klášterů na Plzeňsku: Kladruby, Plasy a Chotěšov v době josefínských reforem*, Plzeň 2013.

matkou Radslava Kinského,¹²³ jehož rodina získala majetek na počátku devadesátých let minulého století zpět a dodnes jej spravuje.

¹²³ Ivan BROŽ, *Velké postavy rodu Kinských*, Praha 1997, s. 132–182.

2. Česko-moravsko-lužický vikariát v 17. století

V návaznosti na odkaz tridentského koncilu (1545–1563) a reformu katolické církve se také v prostředí starých řeholních řádů, jejichž organizace a vnější i vnitřní stav byly nejvíce otřeseny, objevovaly reformní snahy.¹²⁴ V důsledku toho docházelo v organizaci cisterciáckého řádu k postupným změnám, jež měly podpořit reformní snahy a obrodu cisterciáckých řeholních domů. Cistercké kongregace či provincie se začaly utvářet krátce po tridentském koncilu a navázaly na tradici nejstarší kongregace kastilské. Nejprve byla papežem potvrzena kongregace portugalská,¹²⁵ roku 1616 papež Pavel V. potvrdil aragonskou kongregaci a roku 1623 papež Jiří XV. kongregaci římskou sdružující italské kláštery.¹²⁶ Cisterciácké řádové organizace na teritoriálním principu se formovaly také ve středoevropském prostoru, kde vedle sebe vznikaly hornoněmecká kongregace a česko-moravsko-lužická cisterciácká provincie. Podobnou organizační strukturu založenou na teritoriálním principu a respektování diecézních hranic najdeme také u ostatních řeholních řádů.¹²⁷

V procesu formování hornoněmecké kongregace a provincie sdružující konventy v českých zemích můžeme najít jistou podobnost, konečná podoba obou celků byla výsledkem delšího procesu, jehož počátky můžeme hledat v osmdesátých letech 16. století, kdy byli jmenováni první vikáři a vizitátoři těchto oblastí, jejichž kompetence se v některých případech překrývaly.

Na přelomu let 1594 a 1595 vizitoval generální opat řádu Edmund de la Croix německé kláštery a v září roku 1695 sezval jejich opaty do kláštera Fürstenfeld. Sedmnáct

¹²⁴ Obecně např. August FRANZEN, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří 2006, s. 233–242.

¹²⁵ Portugalská kongregace potvrzena papežem roku 1567 nebyla příliš vázána na řádové centrum v Cîteaux. Louis Julius LEKAI, *The White Monks: a history of the Cistercian Order*, s. 84. Nejstarší kongregací řádu byla ale kongregace kastilská, jejíž historie sahá do dvacátých let 15. století. *Tamtéž*, s. 85.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 85.

¹²⁷ Viz například práce z prostředí františkánského řádu: Martin ELBEL, *Česká františkánská provincie sv. Václava (1570–1790)*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, red. Miloslav Pospíchal – Radmila Slabáková, Olomouc 2000, s. 83–96. Z prostředí dominikánského: Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010; Karel ČERNÝ, *Disciplína a další aspekty řádové organizace v české dominikánské provincii (podle zápisů provinciálů z let 1653–1721)*, in: Folia Historica Bohemica, red. Jiří Mikulec, Praha 2010, s. 67–112. Dále například: Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jeziuité v Čechách*. Praha 2002; Metoděj ZEMEK – Jan BOMBERA – Filip ALEŠ, *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*, Prievidza 1992 a Václav BARTUŠEK, *Nad kronikou Česko-moravsko-slezské piaristické provincie*, in: Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 46, č. 1, Břeclav 2010, s. 10–11. Či práce Marka Brčáka z prostředí kapucínského řádu: Marek BRČÁK, *Ustavení české kapucínské provincie v první polovině 17. století. Obraz kapucínského řádu v letech 1599–1618 v narativních pramenech a korespondenci podporovatelů řádu*. Bakalářská práce, FF UK Praha 2010; TÝŽ, *Kapucínský řád a společnost v Čechách a na Moravě v letech 1618–1673*. Diplomová práce, FF UK Praha 2013.

opatů z hornoněmecké oblasti se usneslo na tzv. fürstenfelských statutech,¹²⁸ která se stala základem společné reformy těchto klášterů a dalšího vývoje řádové provincie,¹²⁹ jejíž konečná podoba byla papežem uznána roku 1623.¹³⁰

V českých zemích začaly reformní snahy sílit teprve po uzavření vestfálského míru. Předchozí politická situace a válečný konflikt veškeré reformní snahy znemožňovaly, řady konventů se přímo dotkla vojenská tažení a hmotné i personální problémy, s nimiž se kláštery potýkaly již koncem 16. století, se ještě prohloubily. Některá opatství si v pobělohorské době vymohla navrácení zastavených statků a zlepšila tak částečně svoji hospodářskou situaci,¹³¹ přesto se v průběhu druhé poloviny 17. století většina klášterů vypořádávala s většími či menšími finančními obtížemi.

Řádové vedení v Cîteaux podněcovalo v potridentském období také reformu a obrodu cisterciáckých klášterů v českých zemích, respektive ve středoevropském prostoru. Generální opati či jejich komisaři konventy navštěvovali na svých vizitačních cestách¹³² a v posledních dvou dekádách 16. století byli také řádovým vedením opakovaně jmenováni vikáři a vizitátoři pro kláštery českých zemí a přidružených oblastí.¹³³ K výrazným osobnostem probíhající reformy a utváření nové cisterciácké provincie patřil zbraslavský opat vlámského původu Antonín Flamingk, jenž byl profesem kláštera Ter Duinen¹³⁴ a jako generální vikář a vizitátor klášterů v českých zemích a přidružených oblastech působil v letech 1590 až 1609. Nebyl

¹²⁸ Leonard SCHERG – Hans SCHNEIDER, *Zur Geschichte der Statuta der Oberdeutschen Zisterzienser-kongregation*, in: *Analecta Cisterciensia* 55, 2005, s. 3–15; L. SCHERG, *Die Statuten der Oberdeutschen kongregation des Zisterzienserordens 1624–1628*, in: *AC* 55, 2005, s. 17–178.

¹²⁹ Ulrich KNEFELKAMP, *Zisterzienser: Norm, Kultur, Reform – 900 Jahre Zisterzienser*, Berlin – Heidelberg – New York – Barcelona – Honkong – London – Paris – Singapur – Tokio 2001, s. 355–360; P. Idesbald EICHELER, *Die Kongregationen des Zisterzienserordens. Ursprung der Zisterzienserkongregationen und ihr Verhältnis zur Verfassung und zum Generalkapitel des Ordens*, 1931, s. 58.

¹³⁰ L. J. Lekai, *The White Monks*, s. 86.

¹³¹ Například roku 1623 byly navráceny zastavené statky plaskému klášteru, kde bylo možné v důsledku zlepšení jeho hospodářské situace pomýšlet na stavební úpravy. Po porážce stavovského povstání došlo také v důsledku restitucí ke zlepšení finanční situace zbraslavského kláštera. P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 419 a 594.

¹³² Generální opat Edmund de la Croix zavítal do střední Evropy v letech 1580 a 1594–1595, roku 1590 oblast navštívil z jeho pověření komisař řádu Joannes Martinus Claudius Germain, a v letech 1607–1609 a 1614–1616 podnikl vizitační cesty generální opat Mikuláš II. Boucherat. Viz Winfried TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle und die weltliche und geistliche Mächte 1268–1817*, Berlin 2003, s. 129–130, 155, 567; Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, Disertační práce, FF UK Praha 2006, s. 356–357.

¹³³ Jednotliví opati byli pověřováni vizitacemi klášterů v určité oblasti již dříve, například roku 1565 pověřilo vedení řádu zbraslavského opata Wolfganga, sedleckého opata Antonína a opata dolnoslezského kláštera Křešova vizitací v kláštorech Čech, Uher a Polska. J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 344–345 a 356–357.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 350. V Ottově slovníku naučném najdeme krátké heslo s nepřesnými údaji: *Flaming Antonín, mnich řádu cisterciáckého byl prý od generála řádu poslán z Francie do Čech i stal se r. 1599 opatem kláštera zbraslavského. Požívaje veliké přízně u Rudolfa II., užíval ji ku prospěchu kláštera. Byl též visitátorem řádu a obdržel od kongregace inkvisiční rozkaz, aby četl a vyvracel knihy kacířské. Opatské hodnosti vzdal se roku 1608 a zemřel roku 1611. Viz Ottův slovník naučný IX, Praha 1893, s. 284.*

jediným řeholníkem, který byl do českého prostředí povolán ze zahraničí, v šedesátých letech 17. století byl do čela česko-moravsko-lužického vikariátu zvolen schopný profes rakouského kláštera Lilienfeld, Hilger Burghoff.¹³⁵

Pevným bodem v procesu formování nové řádové provincie – česko-moravsko-lužického vikariátu – se stal rok 1616, kdy generál řádu Mikuláš II. Boucherat¹³⁶ v rámci své vizitační cesty svolal na 22. února do zbraslavského kláštera opaty konventů Království českého a inkorporovaných zemí. Na kapitule, které předsedal generální opat, byla přijata statuta nové provincie¹³⁷ a do jejího čela byl zvolen stávající generální vikář a vizitátor Jiří Vrat.¹³⁸ Poté, co se podoba provincie ustálila, tvořilo česko-moravsko-lužický vikariát jedenáct mužských a pět ženských konventů, všechny patřící k morimondské linii řádu. Podle data založení patřila k nejstarším opatstvím Sedlec, Plasy, Osek a Velehrad, následovaly kláštery Žďár, Vyšší Brod, Vizovice,¹³⁹ Zlatá Koruna, hornolužická Neuzelle, Zbraslav a nejpозději založená cisterciácká komunita v českých zemích ve Skalici.¹⁴⁰ Z pětice ženských konventů byl nejstarší fundací klášter Porta Coeli u Tišnova. K vikariátu dále náležely hornolužické konventy Marienthal a Marienstern, český Pohled a druhý moravský konvent cisterciáček na Starém Brně.

* * *

Vznikem jednotlivých provincií či vikariátů byly v rámci cisterciácké organizace narušeny tradiční filiační vazby mezi mateřskými a dceřinými kláštery, na jejichž základě byly od vzniku řádu jednotlivé kláštery spravovány a vizitovány. Všechny české kláštery náležely podle filiace k morimondské linii řádu, mateřskými kláštery jihočeských konventů Zlaté Koruny a Vyššího Brodu byly rakouské kláštery Heiligenkreuz a Wilhering. Kláštery Sedlec, Plasy, Pomuk a Osek byly osazeny konventy z německých klášterů. Další české a moravské kláštery byly domácimi filiacemi.¹⁴¹ Lužická Neuzelle byla dceřiným klášterem již

¹³⁵ Český vikariát si v některých obdobích vypomáhal schopnými řeholníky ze zahraničí. Viz Jan ZDICHYNEC, *Vztahy sedleckých opatů a profesů k hornolužickým cisterciáčkám v 17. a 18. století*, in: Sedlec. Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700, red. Radka Lomičková, Praha 2009, s. 238.

¹³⁶ Bertrand MARCEAU, *Generalabt Nicolas Boucherat und die Klausur (1604–1625). Überlegungen zur Bedeutung der Klausur bei der Klosterreform*, in: *Analecta Cisterciana* (ACi) 61, 2011, s. 61–78.

¹³⁷ Viz následující kapitola *Statuta česko-moravsko-lužického vikariátu*.

¹³⁸ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 358; P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: CCh 22, 1910, s. 98.

¹³⁹ Klášter zanikl již roku 1636.

¹⁴⁰ Poslední skalický opat Jakub byl zvolen roku 1553 opatem v Sedlci, poté došlo ke spojení obou klášterů a opat začal používat titulu opat sedlecký a skalický. Ve Skalici poté zůstávalo pouze pár mnichů, došlo i k přenesení archivu do sedleckého kláštera. Skalický klášter byl zrušen spolu se Sedlcem Josefem II. roku 1783. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů II/2*, s. 297.

¹⁴¹ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu I*, s.20 a 68; M. BUBEN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 178.

zaniklého konventu Altzelle. Některé mateřské kláštery musely v důsledku organizačních změn a prosazení teritoriálního principu správy postoupit své pravomoci nad dceřinými kláštery generálnímu vikáři a vizitátorovi. Než se situace ustálila, docházelo v některých případech ke sporům o pravomoci a právo vizitace nad jednotlivými kláštery. Některé dlouhodobější konflikty narušovaly život jednotlivých konventů, se ztrátou dceřiného kláštera ve Vyšším Brodě se například nechtěl smířit představený rakouského opatství Wilhering, jenž se nevzdal svého vizitačního práva. Později ale došlo ke spolupráci wilheringského opata a generálního vikáře a vizitátora česko-moravsko-lužického vikariátu, kteří 18. března 1654 ve vyšebrodském klášteře společně vykonali vizitaci a také udělili tresty řeholníkům, kteří svévolně opustili konvent.¹⁴²

Nové uspořádání mělo také své výhody plynoucí z geografické polohy klášterů zahrnutých v rámci vikariátu. Konventy byly součástí stejného či podobného politického, náboženského a společenského prostředí a potýkaly se s podobnými problémy. Jejich vzájemné vztahy mohly být proto, i vzhledem ke vzdálenosti mateřského kláštera v Cîteaux, v rámci vikariátu užší. Dokladem provázanosti provincie je personální i finanční interakce jednotlivých konventů, jejichž výrazným příkladem je například v předchozí kapitole zmiňovaný proces obnovy žďárského kláštera. S jejími dalšími příklady se setkáme i v následujících kapitolách této práce. Vztahy s řádovým vedením nebyly ale vznikem vikariátu narušeny, zástupci provincie se účastnili generálních kapitul konaných v Cîteaux, jejichž nařízení byla pro česko-moravsko-lužický vikariát závazná a promítala se do jeho vlastních statut. Generální opat také potvrzovat v úřadu generálního vikáře a vizitátora českomoravsko-lužického-vikariátu i opaty všech klášterů.

2.1 Generální vikáři a vizitátoři provincie

V čele česko-moravsko-lužického vikariátu stál po roce 1616 generální vikář a vizitátor, který byl vybírán z okruhu opatů provincie. Nejednalo se ovšem vždy o profesa z kláštera vikariátu, několikrát byl vybrán vhodný kandidát ze zahraničí, například již zmiňovaný terduinenský profes a zbraslavský opat Antonín Flamingk či lilienfeldský profes a sedlecký opat Hilger Burghoff. V úřadu musel být vikář potvrzen generálním opatem

¹⁴² Roku 1654 někteří vyšebrodští bratři uprchli do rakouského Wilheringu, tamější opat je ale vrátil zpátky a vyšebrodskému opatovi doporučil, aby je otcovsky napomenul a byl k nim shovívavý. Vyšebrodský opat si již v předchozích letech stěžoval na nekázeň členů konventů, kteří klášter svévolně opouštěli. Po vizitaci generálního vikáře a wilheringského opata vykonal téhož roku v klášteře vizitaci i generální opat cisterciáckého řádu Claudius Vaussin, který bratry nabádal k lásce a poslušnosti vůči svému představenému. Dominik KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008, s. 70–71 (Německý originál vydán 1930 ve Vyšším Brodě).

cisterciáckého řádu a také panovníkem, podobně jako při každé opatské volbě, která sestávala z církevní i světské části.

Generální vikář a vizitátor svolával provinční kapitulu, které se měli účastnit všichni opati a probošti, a předsedal jí. Pokud to bylo možné, účastnil se se svým doprovodem také celořádové kapituly konané ve francouzském Cîteaux a udržoval užší vztahy s řádovým vedením. Cesty vikářů česko-moravsko-lužického vikariátu na generální kapitulu nebyly pravidelné, neboť se jednalo se o nákladnou a časově náročnou záležitost.¹⁴³ V některých případech se vikář vydal do Cîteaux v co nejkratší možné době po svém zvolení a mohl tak být bezodkladně potvrzen ve svém úřadu, v roce svého zvolení do čela vikariátu cestovali na generální kapitulu například Hilger Burghoff, Vavřinec Scipio či Benedikt Simon Litwerig.¹⁴⁴

Vikář byl odpovědný za stav provincie a jednotlivých klášterů, které při různých příležitostech osobně navštěvoval. Se svými asistenty se účastnil voleb nových opatů či abatyší v ženských kláštorech, ve kterých býval přítomný také u skládání profesních slibů. K jeho povinnostem patřilo kláštery pravidelně vizitovat,¹⁴⁵ představení se na něj obraceli v nejrozličnějších záležitostech svých konventů, jak je patrné například z korespondence Benedikta Zaunmüllera, jejíž dochovaná část je, přestože působil v úřadu generálního vikáře a vizitátora pouze několik měsíců, velmi bohatá.¹⁴⁶ Toto tvrzení podporují také dopisy vikáře Ondřeje Trojera uložené mezi sarensii v archivu osekých cisterciáků.¹⁴⁷ Tyto povinnosti jej často odváděly z domovského opatství.

* * *

Jak jsme zmínili výše, roku 1616 byl generálním vikářem a vizitátorem česko-moravsko-lužického vikariátu potvrzen Jiří Vrat, ale již před tímto rokem byli jmenováni

¹⁴³ První generální kapitula byla svolána roku 1116. Zpočátku se předpokládalo, že se jí každoročně budou účastnit představení všech cisterciáckých opatství. Kvůli expanzi řádu nebyla ale každoroční účast opatů zejména ze vzdálenějších oblastí možná. Opati z klášterů ve vzdálenějších zemích získali úlevu a na generální kapitulu se dostavoval jednou za tři až sedm let alespoň jeden zástupce z dané oblasti, kterého kláštery vysílaly na společné náklady. Srovnej: K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu I*, s. 22. Dušan FOLTÝN – Petr SOMMER – Pavel VLČEK, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 114. Více: K. CHARVÁTOVÁ, *Cesty českých cisterciáckých opatů na generální kapituly*, Praha 2005; Pavel ZAHRADNÍK, *Cesty cisterciáckých opatů z Čech na generální kapituly v Cîteaux v letech 1765–1771*, Diplomová práce FF UK, Praha 2008. Srov. P. ZAHRADNÍK, *Cesta cisterciáckých opatů do Cîteaux roku 1765*, in: *Historie 2006. Sborník prací z 12. celostátní studentské vědecké konference konané 7. – 8. prosince v Ostravě*, red. Aleš Zářický, Ostrava 2007, s. 70–83.

¹⁴⁴ Viz níže.

¹⁴⁵ Viz kapitola 4.2 *Vizitace žďárského kláštera ve 2. polovině 17. století*.

¹⁴⁶ MZA, E 8, karton č. 5, sign. 401. C 58d (Korespondence Benedikta Zaunmüllera 1677–1691) obsahuje také korespondenci, kterou vedl v letech 1687–1688 jako generální vikář a vizitátor. Tamtéž, karton č. 2, sign. 347. C 6 (Zasedání opata Benedikta jako visitátora na zemském sněmu 1687–1688).

¹⁴⁷ Viz například kapitola 3.3.3 *Benediktova nemoc a odchod do ústraní*, ve které je odkazováno právě na bohatou korespondenci mezi Ondřejem Trojerem a žďárským konventem.

vikáři a vizitátoři s působností pro oblast pozdější provincie. Následující přehled vikářů a vizitátorů začíná zbraslavským opatem **Ondřejem Wiedemanem**, který byl 9. července 1580 jmenován generálním opatem ze Cîteaux Edmundem de la Croix generálním vikářem a vizitátorem klášterů v Českém království.¹⁴⁸ Sedlecký profes Wiedemann stál postupem času v čele několika klášterů. Nejprve krátkou dobu v Sedlci, následně v letech 1567 až 1572 působil jako opat žďárský a plaský, od roku 1572 byl opatem zbraslavského kláštera a v letech 1579 až 1580 z titulu generálního vikáře také administrátorem Oseka.¹⁴⁹ Roku 1585 byl zvolen opatem v Neuzelle, v jejímž čele stál až do své smrti,¹⁵⁰ a to i poté, kdy v květnu roku 1590 rezignoval na úřad generálního vikáře a vizitátora.¹⁵¹ 24. září téhož roku byl navíc jako neuzellský opat jmenován vizitátorem obou ženských hornolužických klášterů – Marienthalu a Marienstellu.¹⁵²

Nástupcem Ondřeje Wiedemanna v úřadu generálního vikáře v českých zemích se stal **Antonín Flamingk** pocházející z Flander, který přišel do Čech již roku 1580 s Edmundem de la Croix. O šest let později byl zvolen opatem zbraslavského kláštera, na opatskou funkci krátce před smrtí rezignoval. Úřad generálního vikáře pro české kláštery zastával Flamingk do roku 1609, kdy zemřel.¹⁵³ Po celou dobu svého působení v čele vikariátu usiloval o reformu cisterciáckého řádu v českých zemích.¹⁵⁴

Po Flamingkovi byli do čela stále se utvářející provincie jmenováni další dva opati zbraslavského kláštera, v letech 1610 až 1612 byl krátce generálním vikářem **Adam Vrat**, po něm v letech 1613 až 1633 **Jiří Vrat**. Zbraslavský opat byl nejprve roku 1613 jmenován generálním opatem pro Čechy a přičleněné provincie Slezsko, Moravu a Míšeň, o tři roky později byl jako generální vikář a vizitátor česko-moravsko-lužického vikariátu jedním ze signatářů jeho ustavujících statut.¹⁵⁵ Před rokem 1616, kdy došlo k pevnému ustanovení nové řádové provincie a byla schválena její statuta, podepsaná zřejmě všemi opaty a také probošty ženských konventů, nebyly pravomoci vikáře ustálené a jednoznačné, neboť roku 1615 generál cisterciáckého řádu jmenoval také zwettlského opata **Jana Seyfrieda**¹⁵⁶ generálním komisařem a subdelegátem generálního opata pro Čechy a Rakousko a jako

¹⁴⁸ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 128 a 135; Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 319.

¹⁴⁹ M. BUBEN, *Encyklopedie řádů II/2*, s. 203, 228 a 294.

¹⁵⁰ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 102.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 129–130; J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 320.

¹⁵² W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 129.

¹⁵³ *Ottův slovník naučný IX.*, Praha 1893, s. 284; W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 129, 131 a 532.

¹⁵⁴ Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice*, s. 351.

¹⁵⁵ „Fr[ater] Georgius Uratt Abbas Aulæ Regiæ et Vicarius Gen[eralis]“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: CCh 22, 1910, s. 98 a 108.

¹⁵⁶ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 175–177, 532.

subdelegáta generálního opata pro Čechy a Rakousko zároveň pověřil salemského opata **Petra Müllera**. Jeho nástupce salemský opat **Thomas Wunn** byl ještě v téže roce jmenován generálním vikářem vznikající hornoněmecké provincie včetně českých klášterů.¹⁵⁷ Jejich kompetence se tedy mohly překrývat.

Od roku 1616 stál v čele nově zformované cisterciácké provincie, česko-moravsko-lužického vikariátu, provinční vikář a vizitátor, zbraslavský opat Jiří Vrat. Od roku 1626 byl zároveň opatem obnoveného oseckého kláštera.¹⁵⁸ 15. července 1628 jmenoval generál cisterciáckého řádu Petr Nivelle na základě císařovy zprávy o nepořádcích v cisterciáckých kláštorech ve Slezsku, na Moravě a v obojí Lužici Jiřího Vrata také mimořádným komisařem a vizitátorem pro jmenované oblasti a dal jemu i jeho asistentům, sedleckému opatu Janovi¹⁵⁹ a neuzellskému opatu Hugovi Stimmerovi¹⁶⁰ plnou vizitační a reformační moc.¹⁶¹ V době působení Jiřího Vrata se provinční kapitula konala mimo roku 1616 pouze jednou, a to roku 1630 v Praze.¹⁶²

Jan Greifenfels z Pilsenburka (*25. září 1648, †8. března 1650) byl řeholním prostředím ovlivněn od dětství. Jeho otec byl úředníkem v klášteře cisterciáček Porta Coeli, jehož abatyší se později, od roku 1624, stala jeho příbuzná Anna Skřinižská z Pilsenburka. Starší bratr Samuel byl kvardiánem kapucínského kláštera v Praze. Jan Greifenfels nastoupil noviciát, jenž prodloužily události českého stavovského povstání, a složil profesní sliby ve zbraslavském klášteře. Roku 1626 byl za přítomnosti Jiřího Vrata, opata svého domovského kláštera a generálního vikáře a vizitátora provincie, zvolen nejprve opatem v Sedlci.¹⁶³ Za necelé tři roky se Greifenfels postavil do čela velehradského kláštera, kde nahradil rezignujícího Jana Wencelia. Také druhé Greifenfelsové opatské volbě předsedal Jiří Vrat,¹⁶⁴ po jehož smrti roku 1634 byl Jan Greifenfels zvolen opatem zbraslavského a

¹⁵⁷ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 532; J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 357; Katherine BRUN, *Ruling class and regime in an ecclesiastical territory: The case of Salem*, in: *Politics and Reformations: Communities, Politics, Nations, and Empires. Essays in Honor of Thomas A. Brady*; Leiden 2007, s. 359–380.

¹⁵⁸ M. BUBEN, *Encyklopedie řádů*, s. 228.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 203.

¹⁶⁰ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 216–217.

¹⁶¹ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 39. Viz MZA Brno, E 8, sign. 196. A 181 (15. červenec 1628, Cîteaux).

¹⁶² P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 131–133.

¹⁶³ Generál cisterciáckého řádu Petr Nivelle schválil a potvrdil 9. červenec 1628 na žádost Jana Greifenfelse jeho volbu opatem sedleckým. http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E08/1628_VII_09/charter [náhled 2.2.2015].

¹⁶⁴ Petr Nivelle potvrzuje 21. června 1629 na žádost Jana Greifenfelse jeho volbu opatem velehradským po Janu Wenceliově, který resignoval 16. prosince 1628. http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E08/1629_VI_21/charter [náhled 2.2.2015].

sedleckého kláštera.¹⁶⁵ Jeho nástupcem se stal také v úřadu generálního vikáře a vizitátora česko-moravsko-lužického vikariátu. Právě Greifenfels stál za znovu získáním žďárského panství do rukou cisterciáckého řádu a započal dlouhý proces obnovy žďárského kláštera. Provinční kapitula byla za jeho působení svolána pouze jednou, a to roku 1648.¹⁶⁶

Poměrně krátce působil jako generální vikář a vizitátor **Jakub Martini z Brábků** († 4. října 1653). Zbraslavský profes a převor byl nejprve v letech 1648 až 1650 opatem sedleckého kláštera. Po smrti Jana Greifenfelse se vrátil na Zbraslav, kde působil v opatském úřadu až do své smrti. Za svého krátkého působení předsedal provinční kapitule dvakrát, v letech 1650¹⁶⁷ a 1652. Ze statut vzešlých z těchto kapitul je zřejmé, že celý vikariát tížila kauza žďárského kláštera. Navzdory hlasům volajícím po jeho prodeji a rychlém zaplacení dluhů bylo ale rozhodnuto o pokračování v jeho obnově.¹⁶⁸

Hilger Burghoff († 6. září 1666) byl po dlouhé době prvním v řadě generálních vikářů, který nikdy nezastával úřad zbraslavského opata. Po Jiřím Vratovi a Janu Greifenfelsovi, kteří byli profesy klášterů česko-moravsko-lužické provincie, byl do čela vikariátu opět povolán řeholník ze zahraničí, profes rakouského kláštera Lilienfeld. Před svým zvolením do úřadu generálního vikáře a vizitátora působil Burghoff v letech 1638 až 1654 jako superior řádové koleje sv. Bernarda v Praze a roku 1649 dokončil na vídeňské univerzitě doktorské studium theologie.¹⁶⁹ V roce 1654 se stal opatem sedleckého kláštera¹⁷⁰ a rok poté jej generál cisterciáckého řádu Claudius Vaussin jmenoval provinčním vikářem a vizitátorem.¹⁷¹

¹⁶⁵ 30. dubna 1634 císař Ferdinand II. schvaluje a potvrzuje na žádost velehradského opata Jana Greifenfelse z Pilsenburku jeho volbu opatem zbraslavským a oseckým po smrti Jiřího Vrata, vikáře a generálního vizitátora. http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E08/1634_IV_30/charter [náhled 2.2.2015].

¹⁶⁶ „*Fr[ater] Joannes, Abbas Aulae Regiae S[ancti] Ord[inis] Cist[er]ciensis Vicarius G[enera]lis*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 168.

¹⁶⁷ „*Fr[ater] Jacobus, Abbas Aulae Regiae S[ancti] Ord[inis] Cist[er]ciensis Vicarius Generalis*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 206.

¹⁶⁸ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 43.

¹⁶⁹ Alfred HOLDER, *Beiträge zur Geschichte Cistercienser-Klöster*, Wien 1891, s. 281. (Digitalizováno: http://www.archive.org/stream/beitraegezurges00gselgoog/beitraegezurges00gselgoog_djvu.txt) [náhled 2.2.2015].

¹⁷⁰ Claudius Vaussin, generál cisterciáckého řádu, potvrzuje 14. listopad 1655 na žádost Hilgera Burghoffa jeho zvolení opatem sedleckým. http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E08/1655_XI_14/charter [náhled 2.2.2015].

¹⁷¹ Claudius Vaussin, generál cisterciáckého řádu, jmenoval sedleckého opata Hilgera Burghoffa v listině vyhotovené v Cîteaux 15. listopadu 1655 generálním vikářem a vizitátorem cisterciáckého řádu v Čechách, na Moravě a v Lužici po smrti Jakuba Martini z Brábků, a také proto, že opat velehradského kláštera Jan, jemuž byla prozatím svěřena správa nad kláštery v obojí Lužici a na Moravě, je příliš zaneprázdněn povinnostmi plynoucími z biskupského úřadu, do něžž byl povýšen. http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E08/1655_XI_15/charter [náhled 2.2.2015]. Jedná se o Jana Michaela Salixe z Felberthalu, který stál v čele velehradského kláštera v letech 1650–1659, od 24. ledna 1658 byl titulárním biskupem v Pětikostelí. M. BUBEN, *Encyklopedie II/2*, s. 240.

Hilger Burghoff navštívil ještě roku 1655 generální kapitulu a udržoval těsné kontakty s řádovým vedením v Cîteaux.¹⁷² Za jeho předsednictví proběhla čtyřikrát provinční kapitula. Burghoff musel řešit spory ohledně sesazení velehradského opata Jana Michala Salixe, neshody s velehradským opatem měl ostatně již Jakub Martini z Brábků.¹⁷³ Burghoffa, stejně jako jeho předchůdce, tížily finanční problémy Žďáru a fungování řádové koleje sv. Bernarda v Praze.¹⁷⁴ Přesto s podporou domovského kláštera, rakouského Lilienfeldu, zvelebil a pozdvihl poničené sedlecké opatství a také pokračoval v obnově žďárského kláštera. Je zřejmé, že vztahy mezi cisterciáckými domy byly nadále utvářeny bez ohledu na hranice vikariátu, kláštery Lilienfeld a Žďár jsou jedním z příkladů vzájemné spolupráce a personální i finanční podpory. Rakouský Lilienfeld nejenže podporoval svého profesu Hilgera Burghoffa při záchraně žďárského kláštera, ale již dříve, roku 1639, poskytl lilienfeldský opat Kornelius Strauch (1638– 1650) česko-moravsko-lužickému vikariátu půjčku a přispěl tak k obnově Žďáru.

Hilger Burghoff zemřel 6. září 1666 ve Žďáře a byl pochován v opatské kryptě v konventním kostele Nanebevzetí Panny Marie a svatého Mikuláše.¹⁷⁵ Téhož roku byla do konventního kostela umístěna bohatě kovaná malovaná mříž zdobená pozlacenými liliovými květy. Vzhledem k tomu, že se jednalo o jedno z finančně nejnáročnějších období kláštera, kdy se i v rámci vikariátu objevovaly pochybnosti o tom, zda je možné klášter úspěšně obnovit, přímo se nabízí, že mříž oddělující klauzurovanou část kostela byla darem, snad právě z rakouského Lilienfeldu.

Po smrti Hilgera Burghoffa byli k řízení uprázdněného místa vybráni osecký opat Vavřinec a zbraslavský opat Jiří.¹⁷⁶ Generálním vikářem a vizitátorem byl následně zvolen osecký opat **Vavřinec Scipio** (*1611, †17. července 1691), který byl od roku 1650 prvním opatem obnoveného oseckého kláštera, jenž byl v letech 1580 až 1626 připojen mezi statky pražského arcibiskupství. Roku 1667 odcestoval podobně jako Burghoff, krátce po svém zvolení do čela vikariátu, na generální kapitulu cisterciáckého řádu do Cîteaux.¹⁷⁷ Scipiona

¹⁷² J. ZDICHYNEC, *Vztahy sedleckých opatů*, s. 238.

¹⁷³ Salix patřil dlouhá léta k největším kritikům Jana Greifenfelse, jemuž vyčítal přílišnou starost o žďárský klášter. Právě nespokojenost velehradského konventu s Greifenfelsem vedla k volbě velehradského profesu Salixe, přestože Jakub Martini z Brábků se svým asistentem doporučovali volbu Kašpara Jongelina, který nebyl členem velehradského konventu. M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 43.

¹⁷⁴ J. ZDICHYNEC, *Vztahy sedleckých opatů*, s. 238.

¹⁷⁵ A. HOLDER, *Beiträge*, s. 281.

¹⁷⁶ „*Mortuo D[omino] Hilgero Visitatore pro regenda sede vacante per Instrumentum a Gremio abbatum Electi sunt: D[ominus] Laurentius ossec[ensis] et Georg[ius] A[ulae]Regiensis.*“ AMB, V 3 Mitrovského knihovna, sign. A 1.8 (1611–1671), bez foliace, k roku 1666.

¹⁷⁷ Viz itinerář z cesty oseckého opata na generální kapitulu vydaný v Cistercienser Chronik: *Des Abtes Laurentius Scipio von Ossegg Reise zum Generalcapitel im Jahre 1667*, in: CCh 8, 1896, s. 289–296, 321–328.

trápily podobné problémy, jako jeho předchůdce, a to neutěšený stav klášterů po třicetileté válce, pokračování v obnově Oseka a Žďáru i řádné fungování pražského Bernardina. Roku 1687 upadl Scipio v nemilost u císaře, rezignoval na úřad generálního vikáře a vizitátora,¹⁷⁸ opustil Čechy a uchýlil se do kláštera Neuzelle. Tamější opat Evžen byl již od roku 1672 syndikem provincie a pravou rukou vikáře Scipiona, se kterým jej pojilo přátelství.¹⁷⁹ Již nemocný se Scipio později vrátil do oseckého kláštera, jehož byl nadále opatem a kde 17. června 1691 zemřel.

Benedikt Zaunmüller (*1636, †12. července 1691) zastával úřad generálního vikáře a vizitátora nejkratší dobu, krátce po svém zvolení v květnu roku 1687¹⁸⁰ jej v Praze ranila mrtvice a kvůli zdravotním obtížím byl nucen rezignovat. V průběhu několika měsíců, kdy stál oficiálně v čele provincie, se nekonala žádná kapitula. Proběhlo pouze setkání několika opatů ve Žďáru, na kterém byla odložena všechna rozhodnutí, dokud nebude vyřešena otázka rezignace a následné volby nového vikáře, kterým se stal Ondřej Trojer, jenž zdravotní stav žďárského opata dále sledoval a podporoval žďárský konvent.¹⁸¹

Mezi osudy Vavřince Scipiona a Benedikta Zaunmüllera můžeme najít několik styčných bodů. Oba opustili konvent, ve kterém složili profesní sliby, aby se ujali opatského úřadu a stali se prvními představenými obnovených klášterů, Oseka a Žďáru. Oba zastávali úřad provinčního vikáře a vizitátora, na který museli z různých důvodů rezignovat. Benedikt Zaunmüller byl nucen úřad opustit ze zdravotních důvodů. Nemoc ale trápila v posledních letech života i oseckého opata. Oba zemřeli v červenci roku 1691, Benedikt Zaunmüller podlehl nemoci o několik dní dříve, 12. července.

Ondřej Troyer (*25. prosince 1648, †18. července 1699) vstoupil ve dvaceti letech do plaského kláštera, kde složil profesní sliby a později se stal novicmistrem. Na pražské arcibiskupské koleji studoval filozofii, teologii a církevní právo, následně působil v úřadu profesora a rektora řádové koleje sv. Bernarda. V roce 1681 byl zvolen do čela plaského kláštera, kde byl opatem až do konce svého života. Zvelebil plaské opatství a spolu se svým nástupcem Evženem Tyttlem patří k nejvýraznějším opatům nejen tamějšího kláštera, ale

¹⁷⁸ „7. Januari resignavit denuo officio suo D[ominus] Visit[ator] Laurentius, ...“ AMB, V 3 Mitrovského knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 49, k roku 1687.

¹⁷⁹ W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 335–336.

¹⁸⁰ 20. *Maij Zarae celebratum capitulum Electusque in Visitatorem D[ominus] Benedictus abbas Zarae ab a[nn]o 1676 – sed miser valetudine*“ AMB, V 3 Mitrovského knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 49, k roku 1687. „21. *Martij à Cæsare confirmatus fuit in Visit[a]torem D[ominus] Bened[ictus]*.“ Tamtéž, fol. 53, k roku 1688.

¹⁸¹ „D[ominus] Benedictus abbas vero praefuit ad huc ut resignatus Visitator 3. annis sed his tribus annis ex praefata <appo>hemiplexia ita infirmus, ut in falsas, mirabiles et potenti mania praeventas impressiones, imaginationes que habens, quandoque adaequate usu rationis caruerit.“ Tamtéž, fol. 54. Viz kapitola 3.3.2 *Generálním vikářem a vizitátorem česko-moravsko-lužického vikariátu této práce.*

celého vikariátu, do jehož čela byl zvolen roku 1688.¹⁸² Za jeho působení se provinciální kapitula konala třikrát, roku 1688, kdy byl zvolen vikářem, dále roku 1693 a naposledy roku 1699. Jedním z témat provinční kapituly, která se sešla v květnu roku 1688 v Praze byla otázka rezignace generálního vikáře a vizitátora, neboť oba Trojerovi předchůdci na tento úřad z různých důvodů rezignovali, a to v krátkém období jednoho roku. Bylo proto zdůrazněno, aby generální vikář vždy podal rezignaci na svůj úřad k rukám vikariátu, pokud by se tak nestalo, má být generálem řádu odmítnuta, aby byl vikariát zachován ve své svobodě.¹⁸³ Na kapitule konané v březnu roku 1699 již nemocného opata zastupoval převor a pozdější opat plaského kláštera Evžen Tyttl.¹⁸⁴

Benedikt Simon Littwerig (*1655, †25. dubna 1726) byl před svým zvolením do čela oseckého kláštera roku 1691 proboštem v klášteře cisterciáček na Starém Brně. V letech 1685 až 1690 působil jako profesor a rektor řádové koleje sv. Bernarda v Praze, kde dříve sám studoval.¹⁸⁵ Roku 1699, kdy byl zvolen do úřadu generálního vikáře a vizitátora, se účastnil spolu se sekretářem plaského opata Josefem Jahnem generální kapituly řádu v Cîteaux.¹⁸⁶ Zároveň předsedal provinční kapitule, jež byla svolána koncem září do Prahy, a to po šesti měsících od poslední březnové kapituly stanovené Ondřejem Trojerem. Přes povinnosti spojené s úřadem vikáře a vizitátora, jež jej odváděly z oseckého kláštera, navázal na stavební činnost svého předchůdce, opata Vavřince Scipiona, a pokračoval v barokní přestavbě oseckého kláštera. V Oseku také vznikla bohatá a pestrá barokní knihovna, v oseckém archivu bylo shromážděno množství písemností týkající se vikariátu i jednotlivých klášterů. Jedním z řeholníků, který se věnoval uspořádání oseckého archivu za opata Littweriga, byl Augustin Sartorius,¹⁸⁷ jenž uspořádal také mnoho *sarensií*. Například soubor archiválií *Acta Zarensia*

¹⁸² Viz Irena BUKAČOVÁ, „*Fecit mirabilia in vita sua.*“ *Portrét opata plaského kláštera Ondřeje Trojera*, in: Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska 3, č. 1, Mariánská Týnice 1998, s. 7–8.

¹⁸³ „*Ad praecludendum omnem ambitum et ambitionis viam, si R[everendissimus] Vicarius Gen[eralis] officium ex causis sibi rationabiliter visis resignet, ipsa resignatio hujusmodi fiat ad manus Vicariatus, et si contra factum fuerit nominatio a R[everendissimo] D[omino] Patre nostro Generali humili deprecatione recusetur et Vicariatus in sua libertate conservetur.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, s. 121.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s. 204.

¹⁸⁵ Sebastian BRUNNER, *Ein Cisterzienserbuch. Geschichte und Beschreibung der bestehenden und Anführung der aufgehobenen Cisterzienserstifte in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg 1881, 319–323. Digital.: https://archive.org/stream/Ein_Cisterzienserbuch_Geschichte_und_Bes#page/n13/mode/2up [náhled 5.2.2015].

¹⁸⁶ Josef Jahn, jenž doprovázel Benedikta Littweriga na generální kapitulu, je autorem deníku z této cesty: *Bericht über eine Reise zum Generalkapitel des Jahres 1699*, CCh 21, 1909, s. 33–40, 72–74, 154–156, 172–184, 236–243. Eva KAMENICKÁ, *Strastiplná cesta na kapitolu cisterciáckého řádu do Cîteaux L.P. 1699*, in: Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska a Mariánské Týnice 6, č. 1, Plzeň 1996, s. 6–7; Klára BENEŠOVSKÁ – Karel BERÁNEK, *Cesta Josefa Jahna na generální kapitolu do Cîteaux v roce 1699*, in: Umění 36, č. 2, 1988, s. 142–160 (Součástí edice deníku: Josef JAHN, *Podrobný popis cesty do Cîteaux a všeho, co se při ní přihodilo, roku 1699*, s. 144–159).

¹⁸⁷ Viz kapitola *Prameny a literatura k tématu* v úvodu této práce.

circa censum Kropinensem se stal komplexní dokumentací kauzy, která po několik desetiletí rozdělovala vikariát a která byla uzavřena právě za Benedikta Littweriga.¹⁸⁸ Littwerig zastával úřad generálního vikáře a vizitátora česko-moravsko-lužické provincie šestadvacet let, nejdéle ze všech opatů, kteří v průběhu 17. a 18. století stanuli v čele provincie.

2.2 Provinciální kapitula

Na první provinciální kapitule česko-moravsko-lužického vikariátu, jež se konala roku 1616 v Praze, bylo stanoveno, že bude svolávána pravidelně každé čtyři roky.¹⁸⁹ Politická situace v českých zemích, české stavovské povstání, válečné události i situace samotných klášterů ovšem vedly k tomu, že bylo toto pravidlo od počátku narušeno. Provinciální kapitula byla v průběhu 17. století svolána osmnáctkrát¹⁹⁰ a největší časové odstupy mezi dvěma kapitulami najdeme právě v první polovině 17. století. Před českými událostmi roku 1618 se provinční kapitula sešla pouze jednou, a to právě roku 1616, kdy byla vyhlášena první vikariátní statuta. Během třicetileté války se konala jediná kapitula, a to v Praze roku 1630. Třetí setkání bylo svoláno až ke konci válečného konfliktu, 10. února 1648 taktéž v Praze. Během následujících dvaceti let se do roku 1667 provinciální kapitula scházela víceméně pravidelně v krátkých časových intervalech, nejčastěji jednou za tři roky. V posledních třech dekádách 17. století byl pravidelný sled cisterciáckých kapitul v česko-moravsko-lužickém vikariátu opět narušen. Po kapitule roku 1672¹⁹¹ byla další svolána až na 25. ledna 1683 do Oseku a ani v následujícím období nebyl dodržen tříletý odstup mezi jednotlivými setkáními představených česko-moravsko-lužického vikariátu. Kapitula byla svolána v letech 1688, 1693 a 1699. Střední Evropu v té době ohrožovalo turecké nebezpečí a cisterciácké konventy neminuly mimořádné odvody na vojenské účely, což jistě mohlo nutnost setkávání opatů odsunout do pozadí.

Nejčastěji se kapituly konaly v Praze, kde se zprvu cisterciáckí preláti scházeli v prostorách zbraslavského kláštera, později se kapituly konaly také v řádové koleji sv. Bernarda.¹⁹² Jak jsem již zmínila, roku 1683 probíhala provinciální kapitula v Oseku a celkem třikrát byla svolána do Žďáru. Poprvé se opati a probošti sešli ve žďárském klášteře roku 1660, kdy stál v čele vikariátu Hilger Burghoff, který byl z pozice generálního vikáře a

¹⁸⁸ Více viz kapitola *Finanční záležitosti*.

¹⁸⁹ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 97–98.

¹⁹⁰ Viz příloha č. I. Seznam provinčních kapitul (s uvedením dne zahájení a místa konání).

¹⁹¹ Zmínka o jejím konání zpětně také: AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1656), bez foliace, k roku 1674.

¹⁹² Podle závěrečné formule vikariátních statut se v prostorách řádového semináře konala kapitula poprvé roku 1663. „*Actum anno ut supra 1663, 25. Junii in Seminario novo.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, s. 333.

vizitátora zvolen opatem obnovovaného kláštera. Dvakrát se pak konala kapitula ve Žďáru za předsednictví Vavřince Scipiona v letech 1669¹⁹³ a 1672, kdy byl klášter spravován administrátory a kdy bylo sledováno splácení žďárských dluhů a mělo být rozhodnuto o dalším osudu kláštera a případné volbě vlastního opata.

V říjnu roku 1687 se mezi dvěma kapitulami konalo setkání několika opatů ve žďárském klášteře („*Conferentia Zarae habita Anno 1687 die 6. Octobris*“),¹⁹⁴ pravděpodobně kvůli zdravotnímu stavu žďárského opata, který byl krátce po svém zvolení do čela vikariátu raněn mrtvicí. Všechna důležitá témata a rozhodnutí byla odložena na kapitolu, jež byla stanovena na následující rok.

Ve dvou případech nebyl na kapitule přítomný generální vikář a vizitátor provincie. V říjnu roku 1666¹⁹⁵ nebyl úřad vikáře obsazen, neboť Hilger Burghoff zemřel čtyři týdny před zahájením kapituly. V březnu roku 1699 se kapituly nezúčastnil nemocný Ondřej Trojer, jehož zastoupil převor a pozdější opat plaského kláštera Evžen Tyttl.¹⁹⁶

Na provinciální kapitule byly projednávány jak řádové záležitosti, jež se dotýkaly všech cisterciáckých konventů, tak témata „regionální“, tedy záležitosti česko-moravsko-lužického vikariátu a jednotlivých klášterů. Jednalo se o otázky týkající se reformy a obrody klášterního života, řeholní kázně a duchovního života bratří a farního kléru, personální i finanční záležitosti. Závěry a nařízení provinční kapituly byla zaznamenána a tzv. statuta česko-moravsko-lužického vikariátu byla pro kláštery závazná.

2.2.1 Vikariátní statuta: Statuta Capitulorum provincialium Ordinis Cisterciensis Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae

Statuta česko-moravsko-lužického vikariátu edičně zpracoval vyšebrodský mnich Philibert Panhölzl, vydávána byla v letech 1910 až 1914 v rámci cisterciáckého časopisu *Cistercienser Chronik*.

Ustavující statuta vikariátu byla vyhlášena na první kapitule probíhající v únoru 1616 v Praze za přítomnosti generálního opata Mikuláše II. Boucherata a zakládala se především

¹⁹³ „*Capitulum Provinciale Zarae celebratum cui Interfuerunt [...]*“ Následuje výčet v čele s oseckým opatem a vizitátorem Vavřincem. AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.8 (1611–1670), bez foliace, k roku 1669.

¹⁹⁴ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 23, 1911, s. 21.

¹⁹⁵ „*Post obitum nobis valde luctuosum R[everendissim]i D[omini] Hilgeri Burghoff, Abbatis Sedlicensis et Zarensis, per Bohemiam, Moraviam et Lusatiam Visitoris et Vicarii Generalis, quantocitius nos infrascripti huius Vicariatus Abbates et Praepositi postpositis quibuscumque privatis occupationabilibus Praegae congregati ea, quae sequuntur, pro Sacri Ordinis pace, tranquillitate et utilitate conclusimus et subscripsimus.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 333.

¹⁹⁶ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 23, 1911, s. 204.

na tzv. fürstenberských statutech,¹⁹⁷ na kterých se roku 1595 shodli opati hornoněmeckých klášterů a jež se stala závazkem společných reformních snah těchto konventů. Zároveň obsahovala specifika nově vznikajícího česko-moravsko-lužického vikariátu, jejich součástí bylo i usnesení o založení řádové koleje sv. Bernarda v Praze a jejím společném financování kláštery provincie.¹⁹⁸ Z následujících vikariátních statut je zřejmé, že otázka fungování a financování Bernardina byla opakovaným tématem provinčních kapitul.¹⁹⁹ Závěry provinčních kapitul byly vždy formulovány do článků vikariátních statut, byly pro všechny kláštery závazné a stávaly se součástí provinční legislativy, podobně jako usnesení generální kapituly utvářela legislativu cisterciáckého řádu. Statuta reflektují generální statuta a vývoj celořádových otázek, zpravují nás o fungování vikariátu i o situaci jednotlivých konventů.

Většina témat se v textech periodicky opakuje, vedle duchovních otázek a náležitostí řeholního života tvoří nezanedbatelnou část také praktické záležitosti vikariátu, především finanční otázky. Na jednání kapitul byly opakovaně probírány jednak pravidelné příspěvky klášterů na společné vikariátní záležitosti, dále pak hospodářská situace konkrétních klášterů, finanční vztahy mezi konventy a také využití příspěvků ze solní pokladny. Kromě financování Bernardina přispívaly kláštery na odměny pro řádového prokurátora²⁰⁰ a syndiky²⁰¹ nebo spolufinancovaly cesty provinčního vikáře či jeho zástupců na generální kapitolu do Cîteaux.²⁰² Zřejmě podle aktuálního finančního stavu byla každému konventu stanovena výše příspěvku.²⁰³

¹⁹⁷ J. ZDICHYNEC, *Ženské kláštery*, s. 358–359.

¹⁹⁸ Viz „*De Seminario erigendo*“ P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 106. Hedvika KUCHAROVÁ, *Cisterciácká kolej Bernardinum v 17. a 18. století*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 193–213.

¹⁹⁹ Např. platy profesorů roku 1652. P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 282.

²⁰⁰ Např. roku 1650. P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 205–206.

²⁰¹ Např. roku 1672. P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 23, 1911, s. 19.

²⁰² Rozpis příspěvků jednotlivých klášterů na cestu zástupce provincie na generální kapitolu nalezneme například ve statutech česko-moravsko-lužického vikariátu z let 1630 a 1650. P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 132, 205. Tyto záznamy jsou dokladem o cestách českých opatů na generální kapitolu, z některých cest se dochovaly deníkové záznamy – viz výše 2.1 *Generální vikáři a vizitátoři*.

²⁰³ Příklad usnesení kapituly z 18. listopadu 1650 konané v Praze. Po krátkém odůvodnění následují částky, které mají jednotlivé kláštery odvést generálnímu vikáři: „*Protože z mnoha závažných příčin je nutné, aby byl na generální kapitule vyhlášen na 8. následujícího měsíce května přítomen buď generální vikář, anebo na ni odeslal dva zástupce, bude třeba aby jednotlivé kláštery přispěly na uskutečnění této cesty přispěly, a aby byl příspěvek jednotlivými kláštery potvrzen generálnímu vikáři do svátku očištění Panny Marie. Tento příspěvek, jak je specifikováno níže, považujeme za určený ke složení do svrchu uvedeného termínu.*“ Následuje výčet částek, jež měly splatit jednotlivé kláštery. P. PANHÖLZL, *Statuta*, in: CCh 22, 1910, s. 205 („*Cum multis et gravissimis de causis necessarium sit, ut ad Capitulum Generale proximi mensis Maji 8. die indictum vel ipse D[ominus] Vicarius Gen[eralis] personaliter eat vel duos ablegat, oportebit, ut singulis monasteriis pro hoc itinere conficiendo contribuat et contributio subscripta D[omino] vicario Gen[erali] Infallibiliter ad festum Purificationis B[eatae] V[irginis] M[ariae] consignetur. Contributionem autem hanc, prouti hic infra specificatur, ad praedictum terminum deponendum duximus. Aula Regia 40 fl. rh., Wellehradum 60, Altovadum 60, Spinea Corona 40, Plassense 70, Sedlicense 20, Ossecum 50, Novacellense 60, Stella Sanctae Mariae 60, Vallis Sanctae Mariae 50, Brunense 60, Tisnoviense 60, Frauenthallense 25“). Tamtéž, s. 205.*

Několik desetiletí poutal pozornost provinční kapituly proces obnovy žďárského kláštera a jeho finanční situace, do které byly zainteresovány více méně všechny konventy vikariátu. V souvislosti se žďárským klášterem se jako červená nit' táhly statuty až do počátku 18. století také dvě kauzy, jimž budu věnovat pozornost v jedné z následujících kapitol: kauza tzv. chropyňského platu a „věčný“ plat klášterům Velehrad a Staré Brno.²⁰⁴

²⁰⁴ Viz kapitola *Finanční záležitosti žďárského kláštera*.

3. Vedení kláštera

*„Quia proprium Abbatis officium est
animarum sibi concreditarum curam gerere
et in ea potissimum occupari, ...“²⁰⁵*

Opat neboli *Abbas* stál v čele kláštera, reprezentoval jej a zastupoval navenek. V rámci kláštera představoval nejvyšší autoritu, jeho rozhodnutím se měli ostatní členové konventu podřizovat. Tato funkce vyžadovala, aby prelát správně rozdělil své úsilí a pozornost a věnoval se jak svému konventu a životu kláštera, tak dění v rámci vikariátu a řádu. Podobné povinnosti opata a specifika opatské funkce platné pro cisterciácké prostředí najdeme i u ostatních řádů vycházejících z benediktinské řehole. Pro potřeby této práce vycházím převážně z provinčních statut česko-moravsko-lužického vikariátu z roku 1616, kde je opatské funkci věnováno několik paragrafů. Literatura zabývající se řeholními dějinami se funkci opata systematicky nevěnovala, v obecné rovině lze však odkázat například na článek v *Lexikon für Theologie und Kirche*.²⁰⁶

Jak naznačuje úvodní citace, přední povinností opata byla péče o duše, které mu byly svěřeny. Opat byl tedy především zodpovědný za stav komunity, do jejíhož čela byl zvolen. Musel být schopen udržet řeholní kázeň, dohlížet na dodržování řehole a dalších řádových nařízení. Pochopitelně musel mít přehled i o hospodaření klášterního panství, o jeho příjmech a výdajích. S těmito „vnitřními“ záležitostmi, jež se týkaly konventu a klášterních statků, pomáhal opatovi převor (*prior*), jež se „*má v přítomnosti i nepřítomnosti opata uvnitř i navenek kláštera chovat jako jeho zástupce a má jít všem řeholníkům příkladem.*“²⁰⁷ Nejruznější povinnosti však mohly opata odvádět mimo klášter. Účastnil se zemských sněmů, mohl asistovat vikárii při vizitaci či opatské volbě v ostatních kláštorech. Každý z opatů byl povinen účastnit se vikariátní kapituly, která se konala v intervalu zhruba tří až čtyř let,²⁰⁸ případně mohl být vyslán na kapitolu generální. Toto platí nejen v česko-moravsko-lužickém

²⁰⁵ „Protože je vlastní povinností opata starat se o duše, které mu byly svěřené a zabývat se především tím, ...“ Výňatek ze statut česko-moravsko-lužického vikariátu z roku 1616. Z paragrafu „*De Abbatibus*“. Philibert PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: Cistercienser Chronik 22, Bregenz 1910, s. 103.

²⁰⁶ *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg – Basel – Rom – Wien 1998.

²⁰⁷ Z vizitačního protokolu žďárského kláštera roku 1688, ve kterém je v jednom z paragrafů definováno postavení převora v komunitě. Více viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 71.

²⁰⁸ „... *Erscheinen mußten alle Äbte und auch die Pröpste der Frauenklöster.*“ *Tamtéž*, s. 98.

vikariátu, ale nepochybně i v ostatních provinciích celkem centralizovaného cisterciáckého řádu, jehož srdcem byl mateřský klášter v Cîteaux.

Aby se opat mohl plně věnovat svému úřadu, měl každodenní záležitosti týkající se chodu kláštera svěřit příslušným pomocníkům, například správci kuchyně (*magister culinae*), pokladníkovi (*bursarius*), správci sýpky (*granarius*) a dalším. Ze svých řeholníků si měl také vybrat jednoho kaplana (*sacellanus*), který ho bude vždy doprovázet a bude s ním absolvovat všechny pravidelné modlitby.²⁰⁹ Zástupcem opata ve všech záležitostech byl pak převor (*prior*).

Co se týče vlastností opata, měl jím být podle cisterciáckých provinčních statut mnich vynikající ctností, který se zaslíbil cisterciáckému řádu tak, jak to stanovují dekrety tridentského koncilu a jak to privilegia papežů a statuta cisterciáckého řádu vyžadují.²¹⁰ Představený kláštera se měl snažit být příkladem ostatním řeholníkům svojí zbožností, zdrženlivostí, střídmostí, náboženským zápalem a dalšími ctnostmi (*[...] ut religiosus suis pietate, continentia, sobrietate et religionis zelo caeterisque virtutibus*).²¹¹

* * *

Opat vydržoval v klášteře vlastní domácnost, které poskytoval stravu a ošacení,²¹² a bydlel samostatně v opatství neboli prelatuře. Právě opatství bývalo reprezentativní částí kláštera, kde představený nejčastěji přijímal hosty a návštěvy nejrůznějšího postavení.²¹³ Tyto aktivity spojené s opatskou funkcí představovaly pro klášter nezanedbatelné výdaje. Určitou finanční zátěží byly i cesty opata na sněmy, vikariátní kapitulu či za jinou povinnost, která ho odváděla od vlastního konventu. Náklady na cestu, šaty, ubytování a stravování totiž byly také hrazeny z důchodů kláštera. Opati byli ale ve statutech nabádáni, aby se vyhýbali veškerému přepychu v odívání, stolování a v množství služebníků a aby považovali statky, které mají k dispozici díky dobrotivosti zbožných zakladatelů a štedrosti církve, za společné prostředky pro své kláštery a pro chudé, nejen za prostředky pro vlastní potřebu.²¹⁴

²⁰⁹ „*De Abbatibus*“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium*, CCh 22, s. 103.

²¹⁰ „... *qui jam dudum eundem Ordinem professus sit quem ad modum S[ancti] Consilii Tridentini decretis sancitum est et summorum Pontificum Privilegia et Ordinis nostri statuta requirunt.*“ *Tamtéž*, s. 103.

²¹¹ *Tamtéž*, s. 103.

²¹² „*Praelatus cum sua qualicunque aula et familia, quoad victum et amictum se sustentare deberet, ...*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 307, sign. 1727.2.13. Více: Martina SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár v 17. století*, bakalářská práce, FF UK Praha 2010, s. 47–48. Dále: M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*.

²¹³ Opat přijímá i návštěvy vyššího postavení („... *hospites majoris dignitatis, ...*“). Latinský opis, SOA Litoměřice: CO, karton č. 308, sign. 1727.2.13, bez foliace.

²¹⁴ „*Abbatess quoque luxum omnem in vestibus, mensa et famulatio fugiant et considerent bona, quae piorum fundatorum charitas et ecclesiae benignitas eis suppeditat, non tantum ad moderatam sui sustentationem verum etiam ad communem monasteriorum suorum ac pauperum utilitatem esse collata.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, CCh 22, 1910, s. 103–104.

3.1 Opati žďárského kláštera po jeho obnově

Od roku 1638, kdy se žďárský klášter stal znovu majetkem cisterciáckého řádu a konvent byl opět osazen řeholníky, nebyl až do roku 1676 samostatně zvolen opat. Tuto funkci nejprve zastávali jednotliví generální vikáři a vizitátoři česko-moravsko-lužického vikariátu. Později zůstal po několik let klášter bez představeného a spravovali jej administrátoři.²¹⁵

Prvním představeným obnoveného žďárského kláštera se stal velehradský opat Jan Greifenfels z Pilsenburka.²¹⁶ Jeho úloha ve Žďáru byla obtížná, hospodářsky zdevastovaný klášter se musel ihned po své obnově začít vypořádávat s dluhem, který na něm ležel. Navíc byla celková situace všech klášterů česko-moravsko-lužického vikariátu ztížena probíhající válkou, jež si žádala nucené odvody či ubytování vojska. Plně se válečný konflikt dotknul žďárského kláštera roku 1642, kdy byl konvent přepaden a vydrancován, řeholníci i poddaní na panství se skrývali v okolních lesích.²¹⁷ Za daných podmínek se jen těžko mohlo klášteru dařit splácet dluhy a zvelebovat hospodářství, natož zachovávat a dodržovat řeholní kázeň. V pozdějších letech se přeci jen ctižádostivému Janu Greifenfelsovi podařilo oživit hospodářství na klášterním panství podnikáním ve vlastní režii. Ke konci svého působení ale onemocněl a musel svým koadjutorem jmenovat vyšebrodského opata Jiřího Wendschuha (1641–1668). Uvnitř vikariátu se v tomto těžkém období objevovaly hlasy volající po odprodání žďárského cisterciáckého panství a následném umoření dluhů. K prodeji ale naštěstí pro žďárský konvent nedošlo. Ale jeho cesta k úplnému oddlužení byla nakonec mnohem delší, než se roku 1638 zdálo.

V nesnadném úkolu vystřídal Jana Greifenfelse na pozici žďárského opata Jakub Martini z Brábků. Tehdejší zbraslavský opat, generální vikář a vizitátor, zastával funkci žďárského opata tři roky. Jeho situaci ještě více zkomplikoval vleklý spor s nově zvoleným velehradským opatem Janem Salixem, který patřil k největším kritikům zesnulého Jana Greifenfelse. Spravovat vedle vikariátu ještě dva kláštery nebylo v jeho silách, a tak jej ve věcech duchovní i světské správy žďárského kláštera musel zastoupit koadjutor, zbraslavský profes Václav Hubáček. Žďárské hospodářství se jen po malých krůčcích dostávalo z ran způsobených třicetiletou válkou.²¹⁸

²¹⁵ Viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 45–50.

²¹⁶ Jan Greifenfels z Pilsenburku, zbraslavský opat v letech 1634–1650. *ČKD, 1944/4*, s. 217–229. Citováno dle: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=23068> [náhled 17.11.2014].

²¹⁷ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 275–276. Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy 2. Morava renesance, reformace a baroka*, Brno 1996, s. 110–111.

²¹⁸ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 43.

Mezi lety 1654 a 1666 spravoval žďárský klášter generální vikář a vizitátor Hilger Burghoff,²¹⁹ opat sedlecký a skalický. Žďárské dluhy byly spláceny jen pomalu a celá kauza obnovení kláštera se opakovaně řešila na vikariátních kapitulách. I jemu navíc znesnadňoval působení v čele vikariátu a žďárského kláštera velehradský opat Jan Salix a někteří další opůrci snah o udržení žďárského kláštera.

Situace nakonec vedla k zamítnutí žádosti žďárských řeholníků o volbu nového opata po Burghoffově smrti. Podle rozhodnutí generální kapituly ze 6. října 1666 by byla volba nového opata v rozporu se závazkem splatit co nejdříve žďárské dluhy. Tím započalo desetileté období, kdy byl opatský stolec ve Žďáru opuštěný. Přestože se o žďárské opatské volbě v průběhu těchto let několikrát jednalo a žďárští řeholníci o ni opakovaně žádali, dočkal se klášter nového představeného až roku 1676. K volbě nakonec došlo i přesto, že dluhy ležící na klášteře nebyly ještě zcela splaceny.²²⁰

3.2 Opatská volba

Opata volili členové konventu svobodnou volbou obvykle ze svého středu. Podle paragrafu „*De Abbatibus*“ ve statutech česko-moravsko-lužického vikariátu musí být opat, pokud je to možné, vybrán z vlastního konventu. Pakliže tam není vhodný kandidát, je možné vyžádat si za opata řeholníka z jiného cisterciáckého kláštera.²²¹ V 17. století nebyla taková věc ojedinělou záležitostí, řada řeholních domů byla v době předbělohorské poznamenána určitou krizí řeholního života, jejich následná reformace v rámci rekatolizace probíhala postupně a v mnohých případech byla narušena válečnými poměry, konventy byly obsazené skromně a mnohdy nebylo snadné najít vhodného kandidáta mezi členy vlastní komunity.

Například roku 1614 se stal velehradským opatem zbraslavský profes a předtím opat sedlecký (1612–1614) Michael Cuculus, žďárským opatem se roku 1676 stal vyšebrodský profes Benedikt Zaunmüller, jemuž je věnována následující podkapitola, nebo opět zlatokorunský profes Jindřich Snopek byl povolán do čela sedleckého kláštera (1685–1709). Řeholníci nebyli při svém výběru potenciálního představeného omezeni hranicemi vikariátu, na konci 16. století byl generálním opatem cisterciáckého řádu do Čech vyslán Antonín

²¹⁹ Jeho volba opatem žďárským byla Leopoldem I. na žádost provinciální kapituly potvrzena až 23. června 1659 ve Vídni. Německý originál opatřený pečeti vydavatele. MZA Brno, E 8, sign. 230. C 42. Srovnej: „*Relatio ex Capitulo Provinciali Anno 1657 die 11. Junii Aulae Regiae celebrati. ... 3. Urgenda confirmatio R. D. Visitatoris in Abbatem Zarensem apud Regiam Majestatem.*“ P. PANHÖLZL, *Cistercienser Chronik* 22, s. 283.

²²⁰ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 50–53.

²²¹ Takový příklad nastal ve druhé polovině 17. století právě ve skromně osazeném žďárském klášteře, kdy byl do jeho čela povolán převor vyšebrodského kláštera Benedikt Zaunmüller. Jeho zvolení žďárským opatem a jeho působení ve Žďáru je věnována následující kapitola.

Flammingk, jenž se stal zbraslavským opatem.²²² Zlatokorunský konvent si pak zvolil za svého představeného profesora rakouského kláštera Heiligenkreuz Jana Dětřicha Bentia (1637–1666). Klikatá byla cesta Jindřicha Jana do čela kláštera vyšebrodského, pocházel z Lužice, nejprve byl převorem žďárského a následně vyšebrodského kláštera, řadu let pak pobýval v rakouském Wilheringu. Odtud byl roku 1668 povolán zpět do jihočeského konventu, aby se zde ujal úřadu opata.²²³ A mohli bychom dohledat další podobné příklady.²²⁴

Nezřídka se v 17. století stávalo, že byl jeden prelát představeným více klášterů. Zmínit můžeme například žďárského a velehradského opata Eckharta ze Schwoben (1594–1595/1587–1595), Jiřího Vrata, který spravoval současně Zbraslav a Osek či zbraslavského opata Jana Hellmanna, který nejdříve zastával úřady superiora koleje sv. Bernarda a probošta cisterciáček v Pohledu. Snad největším počtem opatských titulů byl ověnčen již zmiňovaný Jan Greifenfels, jež byl nejprve opatem sedleckým (1626–1629) a poté několik let paralelně představeným kláštera velehradského (1628–1650), oseckého (1634–1650) a čerstvě obnoveného Žďáru (1639–1650).

Do volby opata často zasahoval zeměpán, který v některých případech kanonickou volbu komplikoval. Někdy dokonce probíhala kanonická volba panovníkem předem nominovaného kandidáta.²²⁵

* * *

Kanonická volba musela být provedena v souladu s řádovými ustanoveními a podle řádových zvyklostí. Před samotným hlasováním byla sloužena v konventním kostele mše. Volba pak probíhala v daném klášteře tajně za dohledu generálního vikáře a vizitátora, jeho asistenta a také komisařů panovníka, kteří dohlíželi na její správný průběh.²²⁶ Každý z řeholníků postupně odevzdal před jejich zraky lístek se jménem svého kandidáta do určené nádoby, generální vikář spolu se svými asistenty pak hlasy sečetli a vyhlásili jméno nového opata.²²⁷ Pokud nebyl v konventu nalezen vhodný kandidát, byl zřejmě s dostatečným

²²² *Ottův slovník naučný IX.*, s. 284; M. BUBEN, *Encyklopedie řádů II/2*, s. 294.

²²³ D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 79.

²²⁴ Obecně k tématu např.: Franz MACHILEK, *Die Zisterzienser in Böhmen und Mähren in den konfessionellen Auseinandersetzungen des 15. bis 17. Jahrhunderts mit besonderer Berücksichtigung der Zeit des Umbruchs um 1600*, s. 113–139, in: *Zisterzienser zwischen Zentralisierung und Regionalisierung. 400 Jahre Fürstenfelder Äbtetreffen. Fürstenfelder Reformstatuten von 1595–1995*. Edd. Hermann Nehlsen – Klaus Wollenberg, Frankfurt am Main 1998.

²²⁵ K tématu také: Jan KAHUDA, *Panovnícké konfirmace privilegií vybraných českých klášterů v 17. století*, Diplomová práce, FF UK Praha 1999.

²²⁶ Např. volba plaského opata Ondřeje Trojera proběhla 13. listopadu 1681 za účasti generálního vikáře a vizitátora Vavřince Scipiona, jeho asistenta zbraslavského opata Jiřího, královských komisařů hraběte Stambacha, barona Týfovského a pana Příchovského z Lužan. I. BUKAČOVÁ, *Portrét opata plaského kláštera Ondřeje Trojera*, s. 7.

²²⁷ Popis volby Edmunda Bagnera ve žďárském klášteře. MZA, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 41.

předstihem pečlivě vybrán a zvážen vhodný řeholník z jiného kláštera, který byl později stvrzen volbou, jež probíhala podle řádových zvyklostí. Jednotliví mniši mohli být z volby opata vyloučení a zbaveni svého aktivního i pasivního hlasu, a to v případě, že by hlasovali ovlivnění slibem lepšího postavení či jinými úplatky.²²⁸ Tato opatření se týkala profesů kláštera, laičtí bratři se na volbě opata nemohli podílet.

Zvyklosti a nařízení cisterciáckého řádu, podle kterých má být při volbě opata postupováno, jsou popsány také v tisku *Rituale cisterciense* z roku 1689, kde je procesu volby věnováno několik stran.²²⁹

Opat byl do čela kláštera volen doživotně, ne vždy ale ve svém úřadu setrval až do své smrti. Pokud se neosvědčil ve vedení kláštera a nebyl schopen udržet řeholní kázeň, mohl být odvolán. Například vyšebrodský kněz Valentin August ze Schönbecku byl roku 1598 zvolen opatem v Sedlci, od roku 1608 působil jako opat Zlaté Koruny. Tento podle dobových zpráv zprvu řádný a vážený prelát propadl později nejrůznějším neřestem a roku 1616 byl nucen abdikovat.²³⁰ Více je ale případů, kdy opat na svoji funkci z různých důvodů dobrovolně rezignoval. Někdy mohl přejít na pozici opata do jiného kláštera nebo se mohl vzdát úřadu, protože na něj, například kvůli zdravotním potížím, nestačil. Žádosti představeného o rezignaci nemuselo být ale po zvážení všech důvodů vyhověno. Opakovaně byly například zamítnuty žádosti vyšebrodského opata Jiřího Vendschuha, ačkoliv jako důvod své rezignace uváděl vedle neblahých dobových poměrů v zemi svůj špatný zdravotní stav, navíc víme, že nedokázal v klášteře dlouhodobě udržet řeholní kázeň.²³¹

Opatská volba byla pro každý klášter určitou finanční zátěží. Jak jsme již zmínili, vyžadovala návštěvu generálního vikáře, jeho asistentů a císařských komisařů včetně jejich doprovodu,²³² jejich náklady a odměny byly hrazeny z důchodů kláštera, ve kterém volba probíhala.²³³

Po kanonické volbě musel být nový opat potvrzen panovníkem, respektive příslušnými úřady, před kterými musel složit „*iuramentum fidelitatis*“, přísahu věrnosti neboli dědičné

²²⁸ „*Religiosi huic statuto contravenientes et pollicitationibus munerum aliisque munerum corruptionibus inducti electionem facientes ipso facto sint excommunicati et pro hac vice activa et passiva voce priventur.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulorum Provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, CCh 22, 1910, s. 103.

²²⁹ „*Liber VIII. De Ritibus propriis Abbatum. Caput primum. De Electione Abbatis.*“ In: *Rituale cisterciense ex libro usuum, definitionibus ordinis et caeremoniali episcoporum collectum*, Parisiis 1689.

²³⁰ D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 57; M. BUBEN, *Encyklopedie řádů, II. díl/2.sv.*, s. 191 a 281; *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny – památky – lidé*, ed. Martin GAŽI, České Budějovice 2007.

²³¹ Jiří Vendschuh opakovaně předal svoji rezignaci jak generálnímu vikáři, tak wilheringskému opatovi, kteří ji ale nepřijali. Roku 1651 ji také zamítl generální opat řádu. D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 70.

²³² Doprovodem rozumím služebnictvo, mohlo se jednat například o kuchaře, lokaje, komořního atd.

²³³ Ze žďárského kláštera se dochovaly například účty vztahující se k volbě opata Edmunda Bagnera. Podrobněji viz jedna z následujících kapitol „*3.4.1 Žďárským opatem*“.

holdování panovníkovi. Teprve poté se mohli cisterciáčtí představení účastnit politického života a zasedat na zemském sněmu. Opati moravských klášterů byli předvoláváni k moravskému královskému tribunálu v Brně.²³⁴ Následně panovník vydal opatovi potvrzovací listinu o jeho zvolení do čela kláštera. Tento proces mohl v některých případech trvat i několik měsíců. Listinu obvykle vydávala česká dvorská kancelář.

Nově zvolený opat musel sám do roka od svého zvolení požádat o potvrzení ve funkci také řádového generála či generální kapitulu, pokud tak neučinil, mělo mu být zakázáno sloužit bohoslužby.²³⁵ Kdyby i nadále tuto povinnost zanedbával, mělo proti němu být postupováno jako proti rebelovi a neposlušnému členu řádu („...*ut rebellem et Ordini formaliter inobedientem*“). Tak si řád zajišťoval dohled nad jmenovanými osobami opatů. Mělo se dbát na to, aby nově zvolený opat nežádal potvrzení od některého z biskupů, takové jednání by bylo v rozporu s ustanoveními řádu a výsadními právy řádového generála, případně generální kapituly a odporovalo by cisterciácké exempci. Vikariátní kapitula obnovila k roku 1616 řádový zvyk, že nově zvolení opati předstoupí před provinčního vikáře a písemně stvrdí přísahu věrnosti, která bude následně zaslána právě řádovému generálovi či generální kapitule.²³⁶ Po potvrzení ze strany řádu i panovníka již nic nebránilo zvolenému opatovi v řádném výkonu jeho funkce.

3.3 Benedikt Zaunmüller²³⁷ (1676–1691)

Benedikt Zaunmüller se narodil roku 1636 v Českém Krumlově. V mládí vstoupil do jihočeského cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě,²³⁸ kde 8. prosince 1658 složil profesní sliby, roku 1662 dosáhl kněžského svěcení²³⁹ a v roce 1668 se stal převorem. Více o jeho životě a působení v cisterciáckém řádu před příchodem do Žďáru zatím nevíme.

²³⁴ Jiří RADIMSKÝ, *Tribunál, 1636–1783: vývoj královského úřadu moravského v době pobělohorské*, diplomová práce, FF MU Brno 1946; Věra KOŽOUŠKOVÁ-FRIMLOVÁ, *Moravský královský tribunál v letech 1636–1783*, diplomová práce, FF MU Brno 1962.

²³⁵ „*Quod si quis electus confirmationem suam a Reverendissimi D. Generali pro tempore existente vel a Capitulo Generali infra annum non petierit aut petere contempserit, suspendatur a divinis.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium*, in: CCh 22, s. 103.

²³⁶ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium*, in: CCh 22, s. 103. Text přísahy opata Benedikta Zaunmüllera. Viz příloha č. V.

²³⁷ Příjmení žďárského opata Benedikta je v dobových pramenech uváděno v německé formě, tedy Zaunmüller. Ve své práci jsem se přiklonila k této verzi příjmení. Metoděj Zemek uvádí počeštěnou podobu „Zaunmiller“.

²³⁸ Opatem byl v té době, mezi lety 1641–1668, Jiří III. Wendschuh, rytíř ze Zdíře (jedná se o Sdier/ Zdžer v Lužici), který byl po smrti generálního vikáře a žďárského opata Hilgera Burghofa zvolen 6. září 1666 administrátorem ve Žďáře. D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 75.

²³⁹ M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II.*, s. 41.

3.3.1 Opatem ve žďárském klášteře

Když mohli žďárští řeholníci, poté, co se zlepšila ekonomická situace kláštera, přikročit k volbě vlastního opata, sestával konvent pouze z devíti členů. Skutečnost, že si nevybrali nikoho ze svého středu, ale jejich volba padla na vyšebrodského profesora Benedikta Zaunmüllera, svědčí o trvajícím útlumu dosud skromně osazeného konventu.

S vyšebrodským klášteřem zřejmě žďárský konvent udržoval užší vztahy. Jednak se i vyšebrodský klášter určitou měrou finančně podílel na koupi žďárského majetku roku 1638,²⁴⁰ přestože byl oslabený kvůli nuceným odvodům a častému ubytování vojenských oddílů během války. Oba kláštery však byly propojeny i personálně. Vyšebrodský opat Jiří byl téměř deset let jedním z administrátorů žďárského kláštera a jeho nástupce Jindřich působil čtyři roky, než se stal roku 1654 převorem a následně opatem ve Vyšším Brodě, jako převor ve Žďáru.²⁴¹

V době, kdy bylo jednáno o Benediktově volbě žďárským opatem, zastával ve vyšebrodském klášteře již osmým rokem funkci převora. Vyplývá to z dopisu²⁴² vyšebrodského opata Jana²⁴³ adresovaného generálnímu vikáři a vizitátorovi Vavřinci²⁴⁴ a jeho asistentům, ve kterém se vyjadřuje k volbě člena svého konventu opatem žďárského kláštera. V dopise datovaném 12. října 1676 ve Vyšším Brodě souhlasí opat Jan s volbou svého převora novým žďárským opatem, propouští jej a uvolňuje ze slibu poslušnosti a stálosti k vyšebrodskému klášteru („*ab obedientia et stabilitate*“) a věří, že bude tamějšímu konventu útěchou.²⁴⁵

* * *

Celý proces volby a potvrzení žďárského opata Benedikta trval přibližně šest měsíců, od konce července 1676, kdy císař kladně odpověděl na žádost o volbu nového představeného, do začátku února roku 1677, kdy Benedikt Zaunmüller jako žďárský opat

²⁴⁰ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 56–61.

²⁴¹ D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 75 a 79.

²⁴² „*Liternae D[ominis] Joannis, Abb[atis] Altovad[ensis] ad D[ominum] Visitatorem Laurentium, et D[ominos] Assistentes in quibus consentit in Electionem P[atris] Prioris sui Benedikti in Abbatem Zarensem, eumque cum Paterna Benedictione dimittit.*“ Viz příloha č. II. SOA Litoměřice, CO, Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 155.

²⁴³ Jedenatřicátý opat vyšebrodského kláštera Jan IV. Clavey, zvolen opatem 1. března 1669, zemřel 29. listopadu 1687. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací II. díl/2. svazek*, s. 263.

²⁴⁴ Vavřinec Knittel (Scipio), 18. března 1650 zvolen osekým opatem, zemřel 17. července 1691. M. BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací II. díl/2. svazek*, s. 228.

²⁴⁵ „... *R[everendissimum] P[atrem] Benedictum mei Mon[aste]rii per octo annos emeritum Priorem eo gratius ab obedientia et stabilitate emancipatum ac liberum facio, praesentium tenore declaro, et emitto, quanto ad honorem vocantis Dei, S[ancti] Ordinis decus Monasterii[que] Zarenensis magnum incrementum, ac toti Venerabili ibidem Conventui Eum fore confido in solatium.*“ SOA Litoměřice, CO, Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 155. Viz příloha č. III.

složil přísahu před moravským královským tribunálem v Brně. Proces jednak odráží způsob výběru a volby opata, jak jsem jej popsala v předchozí kapitole, jednak specifické postavení složitě obnovovaného žďárského kláštera.

Ještě v létě roku 1673 vyhověl panovník žádosti opatů a proboštů česko-moravskolužického vikariátu, aby alespoň po dobu dalších tří let, do úplného zaplacení svých dluhů, zůstal žďárský klášter bez vlastního opata. Kontrola konventu byla v rukou opata velehradského, jemuž byl ku pomoci správce, jenž mohl být na příkaz generálního vikáře či velehradského opata odvolán.²⁴⁶ Až roku 1676 se situace obrátila ve prospěch žďárského konventu, jehož opakované žádosti o volbu vlastního představeného byly v rámci vikariátu vyslyšeny. Žádost českých cisterciáckých opatů a proboštů císaři v této věci byla sepsána zřejmě v červnu či červenci téhož roku. Za žďárský konvent jednal osecký opat a generální vikář Vavřinec Scipio a otec Evžen Haumann, od roku 1671 probošt marienthalský.²⁴⁷ Jim byla také 20. července 1676 adresována kladná odpověď císaře Leopolda I. Ten uvádí, že respektuje jejich odůvodnění, žďárské dluhy jsou již z velké části zaplacené, ostatní kláštery nic nenamítají, a budou-li i nadále dodrženy všechny úmluvy a pohledávky řádně spláceny, mohou členové konventu přikročit k řádné kanonické volbě nového představeného podle řádových zvyklostí.²⁴⁸

Jméno budoucího žďárského opata, vyšebrodského převora Benedikta, bylo zřejmě známo nejpozději počátkem měsíce října, neboť 12. října 1676, jak jsme již zmínili, se k volbě vyjádřil vyšebrodský opat Jan.²⁴⁹

Kanonická volba proběhla v konventním kostele žďárského kláštera 22. října 1676. Toho dne vznikly ve Žďáru dva dokumenty. V latinském listu, vizitátorem a přisedícími zpečetěném a podepsaném, je popsán průběh a výsledek volby.²⁵⁰ Podle řádové zvyklosti byli účastníci volby vyzváni, aby hlasovali podle svého svědomí, jednotlivě a tajně a měli

²⁴⁶ Panovníkova odpověď je datována 11. června 1673, následně je 14. června 1673 stvrzeno moravským zemským tribunálem v Brně. MZA Brno, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 2.

²⁴⁷ Viz W. TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle*, s. 534.

²⁴⁸ „..., seie es nunmehr in einem solchen Stand gekommen, daß die vorhin darauf gehasste schulden mehrckhlich abgenommen, und ein übrigen es also eingerichtet, daß demselben vielzuträglicher zu sein scheine, wann es wiederums mit einem neuen Abbtten und vorsteher versehen würde, gestaldten auch daß Convent hierum inständig anhalte, und weilen solches denen andern Clöstern, und Ihre mainungen gleichfals darueber zuvernehmben notificiret worden, dieselbe aber nichts darwieder einwendelten, wann wie der neo Eligendus Abbas ad praestandum solutionem tam ordinarii census annui, quam residui debitorum sich gegen denen Creditoren, wie billich verobligiren, und Sie dißfals assecuriren würde., daß beweldten Convent deß Closters Saar per canonicam Electionem nach ordens gebrauch mit einem ordentlichen Abbtten, nachgelegener Zeith, könne versorget werden.“ Německý originál opatřený přítomnou pečeti císaře. Vídeň, 20. července 1676. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 150–152.

²⁴⁹ Viz výše. Dopis opata Jana o propuštění Benedikta Zaunmüllera, nově zvoleného opata žďárského, z vyšebrodského kláštera. SOA Litoměřice, CO, Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 155.

²⁵⁰ Latinský originál opatřený pečeti a podpisy přítomných opatů a žďárského převora, latinský opis. MZA, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 41 (originál), fol. 42 (opis). Viz příloha č. IV.

při svém rozhodování před očima pouze Boha.²⁵¹ Na slavnostní mši byla pak vzývána pomoc Boží a poté, co všichni členové konventu přijali svaté přijímání a složili přísahu, klečící a dotýkající se svatého evangelia, přikročili k samotné volbě. Volitelé postupně odevzdali své hlasovací lístky do kalichu umístěného v sakristii konventního kostela, a to pod dohledem vizitátora a dalších přísedících.²⁵² Po řádném sečtení všech hlasů byl jednomyslně, všemi devíti členy žďárského konventu, zvolen a vyhlášen novým žďárským opatem Benedikt, profes a převor vyšebrodského kláštera.²⁵³ Přitíženy jsou pečetě opata oseckého a generálního vikáře Vavřince, plaského opata Benedikta, velehradského opata Petra, pohledského probošta Evžena a žďárského převora Viléma.²⁵⁴ Ve druhém, německy psaném dokumentu, se Benedikt společně s konventem zavazuje k naplnění slibů a závazků, jež jsou od něj očekávány.²⁵⁵ Připomíná především, že opatská volba proběhla pod podmínkou, že bude žďárský klášter nadále řádně splácet zbylé dluhy velehradskému klášteru, klášteru cisterciáček na Starém Brně a dalším věřitelům.²⁵⁶ Zdůraznění závazků vůči těmto dvěma klášterům mělo své opodstatnění, neboť byli největšími věřiteli žďárského kláštera. Žďár jim byl povinován ročním platem 5.000 zl., ze kterého se vyplatil Karel z Lichtenštejna složením kapitálu na koupi žďárského panství.²⁵⁷ Benedikt i jeho nástupci ve funkci žďárského opata se tuto podmínku zavazují plnit. Dvojjazyčnost dokumentů má také svůj důvod, v latinském listu jsou popsány formální záležitosti volby spojené se zvyklostmi cisterciáckého řádu, v německém potom konkrétní podmínky volby a závazky žďárského kláštera.

²⁵¹ „... *praemissa exhortatione seria de eligendo Abbate secundum conscientiam, et solum DEUM prae oculis habendo, prae habito pro more sacri ordinis scrutinio particulari et secreto,*...“ Tamtéž, fol. 41.

²⁵² „... *invocata in solemnibus Missa Spiritus Sancti assistentia, omnibusque Conventualibus Sacra Communionem refectis, praestito a singulis ad hunc electionis actum flexis genibus, et corporaliter tactis S[anctissimi] Evangelii iuramento positis a quovis votantium per ordinem in Sacristia Ecclesiae ad calicem eum in finem praeparatum,* ...“ Tamtéž.

²⁵³ „... *spectantibus Praesidente et assistentibus schedulis suffragantibus, iisque fideliter revisis, et facta diligenter votorum collatione caeterisque servatis servandis, Anno a partu virgineo supra Millesimum et Sexcentimum, Septuagesimo Sexto die vero vigesima secunda Mensis Octobris, per novem, sicque totius Conventus concordantia vota in Abbatem praefati Monasterii Zarensis rite, concorditer, et canonice electus, ut talis solemniter publicatus et a toto Conventu praesente unanimiter agnitus et acceptatus sit Reverendus P[ater] Benedictus Monasterii Altovadensis Professus et huiusque Prior.*“ Tamtéž.

²⁵⁴ Viz příloha č. III.

²⁵⁵ Vyjádření nově zvoleného opata žďárského a jeho konventu. Německý opis s latinským regestem. Opatřeny podpisem opata Benedikta, koadjutora bratra Edmunda a podpřevora Viléma. Vyznačeno míst pro pečeť. SOA Litoměřice, CO, Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 160–162.

²⁵⁶ „... *Jährlich wie bißhero geschehen, in denen außgesetzten terminis alß dem Closter Wellehradt Achtzehen Hunderdt Sechs und Viertzig gulden mahr[ischen] 26 gr[oschen] Vnd dem Königin Closter Dreÿ Taußendt Einhunderdt dreÿ und Fünffzig gulden mahr[ischen] 4 gr[oschen] iederzeit vollständig und ohne einzige widerrede, befells Vnd Außflucht abfuhren und abstatten ... nach der in capitulo provinciali allhier anno 1672 den 20. Februari gemachten repartition so viel daran annoch restiret, und einem iedem Closter in specie inkommet, ebenfals wie den terminus et modus solutionis in solcher repartition außgemessen, und bißhero tempore inspectionis gehalten worden Ordentlich und richtige Zahlung leisten und praestiren wollen.*“ Tamtéž, fol. 161.

²⁵⁷ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 36–37.

Kanonická volba byla zakrátko, na žádost sedleckého opata a generálního vikáře Vavřince Scipiona a jeho asistentů, plaského opata Benedikta, velehradského opata Petra a marienthalského probošta Evžena, stvrzena i císařem Leopoldem. Potvrzovací listina nese datum 16. listopadu 1676,²⁵⁸ byla vyhotovena ve Vídni a opatřena přivěšenou majestátní pečetí.²⁵⁹ Panovník v ní uvádí, že byl žďárský opat zvolen podle cisterciácké řehole a řádových konstitucí. Své vyjádření ohledně Benediktovy volby zaslal panovník 18. listopadu 1676²⁶⁰ také moravskému královskému tribunálu v Brně, jehož úředníkům ukládá, aby nově zvoleného opata povolali a přijali od něj obvyklé dědičné holdování. Brněnští úředníci obeslali Benedikta Zaunmüllera 7. ledna 1677, opat se krátce nato dostavil složit přísahu do rukou zemského hejtmana Františka Karla Libštejnského z Kolovrat. Vše bylo následně zaneseno do zemských desek a 3. února 1677 získal žďárský opat potvrzení o složení přísahy, vyhotovené v kanceláři tribunálu. Mezi archiváliemi oseckého kláštera se nám dochoval originál tisku s textem přísahy, kterou nový žďárský opat složil do rukou generálního vikáře a před slavnostním shromážděním bratří. Benedikt v přísaze před Bohem, jeho svatými a před slavnostním shromážděním bratrů slibuje věrnost, důstojnost, podřízenost, poslušnost a úctu mateřskému cisterciáckému klášteru, ctihodnému otci generálovi, generálnímu vikáři a jejich následovníkům.²⁶¹ Zavazuje se, že neprodá, nedaruje ani nedá do zástavy nebo znovu neudělí v léno statky náležející jeho klášteru.²⁶² Tato slova Benedikt stvrdil svým podpisem a pečetí žďárského opata. Slavnostně infulován byl opat Zaunmüller 18. září 1677.²⁶³

* * *

Opat Benedikt Zaunmüller stál v čele žďárského kláštera přes patnáct let. V tomto období byla splacena velká část dluhů kláštera,²⁶⁴ byly odprodány některé vzdálené majetky a došlo ke stabilizaci hospodářství na žďárském panství. Benedikt Zaunmüller započal

²⁵⁸ Viz příloha č. IV a: Německý originál s pečetí vydavatele. Uloženo samostatně mezi listinami žďárského kláštera. MZA Brno, E 8, sign. 236 C 50.

²⁵⁹ Viz příloha č. IV b.

²⁶⁰ Německy psaná konfirmační listina. Opis. MZA Brno, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 14. Viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 86.

²⁶¹ „... fidelitatem, dign[it]a[te]mq[ue] subjectionem, obedientiam & reuerentiam Matri meae Ecclesiae Cisterciensi R[everendissimo] P[at]ri Generali Tibiq[ue] ejusdem Vicario Generali ac successoribus Vestris canonicè et legitimè intrantibus.“ SOA Litoměřice: CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 163. Viz příloha č. V.

²⁶² „Et quod possessiones ad meum Monasterium pertinentes non vendam, nec donabo, nec impignorabo aut de nouo infeudabo,...“ *Tamtéž*.

²⁶³ M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II.*, s. 41.

²⁶⁴ M. ZEMEK cituje ve své práci konkrétní částky splacené v tomto období a výši zbývajících dluhů, zdroj těchto informací ovšem neuvádí. Některé informace, které Zemek uvádí, se mi nepodařilo dohledat. Je možné, že se Zemkem necitované archiválie ztratily. Některé další archiválie z MZA Brno a SOA Litoměřice, jež Zemek ve své práci cituje, nejsou již v příslušných fondech uloženy a nelze je dohledat.

s opravami poničených klášterních i hospodářských budov a následně i s výstavbou nových prostor. Jeho přínos pro žďárský konvent připomněl při vizitaci kláštera roku 1688 vikář a vizitátor česko-moravsko-lužické provincie, plaský opat Ondřej Trojer.²⁶⁵ Benedikt Zaunmüller hájil zájmy Žďáru v kauze tzv. chropyňského platu, kterému bude věnována pozornost v jedné z následujících kapitol. Opat zastával také krátkou dobu úřad generálního vikáře a vizitátora. Bohužel poslední léta jeho života byla poznamenána těžkou dlouhou nemocí a také požárem kláštera roku 1689, který zmařil úsilí, jež opat vložil do oprav a stavebních úprav areálu.

3.3.2 Vikářem a vizitátorem česko-moravsko-lužického vikariátu

Generálním vikářem a vizitátorem provincie byl žďárský opat Benedikt Zaunmüller zvolen 31. března 1687 ve svých jedenapadesáti letech. K volbě došlo po rezignaci oseckého opata Vavřince Scipiona na tento úřad. Níže uvedení představení sedmi klášterů česko-moravsko-lužického vikariátu v žádosti císaři²⁶⁶ stvrzují, že rezignace stávajícího i volba nového vikáře proběhla jednomyslně a podle řádových statut. Dále žádají o potvrzení nového vikáře panovníkem a následně příslušnými zemskými úřady, aby se mohl Benedikt z pozice nově nabytého úřadu účastnit zemských sněmů. Jako opat žďárský měl své místo na moravském zemském sněmu, jako generální vikář ale i na českém zemském sněmu. V dokumentu je zvlášť připomenuto, že také v Lužici spadají pod pravomoci generálního vikáře a vizitátora provincie tři kláštery, a to Neuzelle, Marienstern a Marienthal. Pod žádostí císaři je podepsáno sedm opatů česko-moravsko-lužického vikariátu: sedlecký opat Jindřich, plaský opat Ondřej, velehradský opat Petr, neuzellský opat Evžen, vyšebrodský opat Jan, zlatokorunský opat Matěj a zbraslavský opat Wolfgang.²⁶⁷

Benedikt Zaunmüller stál v čele vikariátu krátce a nepředsedal žádné provinciální kapitule, ani se neúčastnil kapituly generální. Necelé dva měsíce po jeho zvolení jej totiž 20. května 1687 na sněmu v Praze ranila mrtvice a jeho zdravotní potíže, jak víme, se již nikdy nepodařilo úplně vyléčit, naopak se s přibývajícím věkem přidávaly další neduhy. Je zřejmé, že jeho povinnosti ve žďárském klášteře zastával převor, své povinnosti spojené

²⁶⁵ „... ctihodný opat stál doposud v čele komunity chvályhodně příkladem i slovem, vyprostil klášter z tolika dluhů a vyzdobil je krásnými a užitečnými budovami.“ Viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 71.

²⁶⁶ Nedatovaný opis žádosti císaři ze strany cisterciáckého vikariátu o potvrzení volby žďárského opata Benedikta Zaunmüllera generálním vikářem a vizitátorem česko-moravsko-lužického vikariátu. MZA, E 8, kartaň č. 4, sign. 398. C 58a/1, fol. 7–8. Doklady o komunikaci s řádovým vedením se pravděpodobně nedochovaly.

²⁶⁷ „Fr[ater] Henricus Abbas Sedlicensis, Fr[ater] Andreas Abbas Plassensis, Fr[ater] Petr[us] Abbas Wellehradensis, Fr[ater] Eugenius Abbas NeoCellensis, Fr[ater] Joannes Abbas Altovadensis, Fr[ater] Matthias Coronensis, Fr[ater] Wolfgang[us] Abb[as] Aulæ Regiensis.“ *Tamtéž*, fol. 8.

s úřadem provinčního vikáře a vizitátora pak delegoval na opaty asistenty. Benedikt Zaunmüller se například kvůli zdravotnímu stavu nezúčastnil volby abatyše tišnovského kláštera a tímto úkolem pověřil velehradského opata Wolfganga a plaského opata Ondřeje,²⁶⁸ pozdějšího provinčního vikáře a vizitátora, který v následujících letech Benediktovy nemoci dohlížel také na dění ve žďárském konventu.

Benedikt Zaunmüller byl nucen na úřad generálního vikáře rezignovat, protože by jej nebyl schopen vykonávat po fyzické ani psychické stránce. Podobně tomu bylo později i v případě opatského úřadu ve žďárském klášteře. Již z vizitačního protokolu k roku 1688 je zřejmé, že Benedikt není schopen plně zastávat opatský úřad, když vizitátor Ondřej Trojer nabádá převora, aby opata zastupoval, dbal na dodržování řeholní disciplíny a zejména v době jeho nemoci pečlivě navštěvoval bohoslužby a byl svojí přítomností v chóru příkladem všem bratrům.²⁶⁹ Převora Gerarda Cyrkla a otce Martina Hlinenského, který byl farářem ve městě Žďáře, pak vizitátor stanovil inspektory světských úředníků a hospodářských záležitostí kláštera. Oba měli zajistit, aby z nedbalosti světských úředníků nevznikla klášteru škoda.²⁷⁰

6. října 1687 sice proběhlo ve žďárském klášteře pod vedením již nemocného Benedikta Zaunmüllera setkání několika opatů provincie,²⁷¹ žádné zásadní kroky ale učiněny nebyly a důležitá rozhodnutí byla odsunuta. Novým vizitátorem se již následujícího roku stal Ondřej Troyer. Ten spolu s plaským a velehradským opatem v dopise ze 17. května 1688²⁷² děkuje svému předchůdci Benediktovi za práci, kterou po jeden rok v čele vikariátu odváděl.

Benedikt Zaunmüller byl jediným z opatů žďárského kláštera, který byl do funkce vikáře v 17. století zvolen, konkrétní důvody, proč padla volba ostatních opatů a proboštů právě na žďárského opata, však neznáme. Benedikt byl velice schopný muž a jeho zvolením do čela vikariátu mohlo být stvrzením úspěšné obnovy kláštera. Nicméně již předtím byla Žďáru v rámci vikariátu věnována zvláštní pozornost, neboť jej před zvolením opata Benedikta spravovali generální vikáři či administrátoři a jak jsem již uvedla výše, celkem třikrát se ve Žďáru konala provinciální kapitula, která jinak ve většině případů probíhala v Praze.

²⁶⁸ Viz MZA Brno, E 10 Cisterciacky Tišnov, karton č. 9, sign. U 12/2. Německý originál, 2 folia (1688).

²⁶⁹ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III 8, fol. 238–239.

²⁷⁰ „... P[at]rem Priorem et P[atrem] Martinum secularium Officialium et toti[us] Oeconomiae inspectores ...“ *Tamtéž*, fol. 242.

²⁷¹ „Conferentia Zarae habita Anno 1687 die 6. Octobris. In habita in monasterio Zaarensi conferentia inter Reverendissimos DD Abbates, R. D. Benedictum, Visitatorem ac Vicarium Generalem, R. D. Henricum, Abbatem Sedlecensem, R. D. Petrum, Abbatem Wellehradensem et R. D. Wolfgangum, Abbatem Aulae-Regensem interim,...“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum Provincialium*, in: CCh 23, 1911, s. 21.

²⁷² MZA Brno, E 8, karton č. 5, sign. 401. C 58d, fol. 10.

Ke zvolení Benedikta Zaunmüllera, prvního žďárského opata od obnovy kláštera roku 1638, do čela vikariátu, se nabízí paralela z oseckého kláštera. Klášter Osek byl zrušen a předán ke hmotnému zajištění pražského arcibiskupství, obnoven byl roku 1626²⁷³ a prvním opatem se stal roku 1650 Vavřinec Scipio, který byl následně vybrán do čela česko-moravsko-lužické cisterciácké provincie. V obou případech byli do čela kláštera vybráni schopní řeholníci, kteří jistě měli nejlepší předpoklady, aby zastávali zmiňovaný úřad a zároveň byli oporami obnovených klášterů. Zároveň tak byly oba kláštery, které se po své obnově potýkaly s řadou nejen finančních problémů, prostřednictvím opata a vizitátora v jedné osobě pevněji svázány s vikariátem a mohly tak symbolicky upevnit své místo v rámci provincie. Působení Benedikta Zaunmüllera coby provinčního vikáře nemělo ovšem dlouhého trvání, neboť jej hned ze začátku znemožnila těžká nemoc.

3.3.3 Benediktova nemoc a odchod do ústraní

Nemoc opata Benedikta je poměrně často zmiňována nejprve v korespondenci samotného opata, později, po zhoršení jeho zdravotního stavu, pak také v několika dopisech, které si se žďárským konventem a převorem Gerardem Cyrklem roku 1690 vyměnil vizitátor Ondřej Troyer. Krátkou zmínku o opatově podlomeném zdraví nalezneme i ve vizitačním protokolu žďárského kláštera z roku 1688.²⁷⁴ Žďárští řeholníci jsou nabádáni, aby nemocnému opatovi, který se velice zasloužil o zlepšení celkového stavu jejich kláštera, prokazovali úctu, poslušnost, vděčnost a synovskou lásku a také aby na něj pamatovali ve svých modlitbách.²⁷⁵ Podrobnější informace pak nalezneme v lékařské zprávě, která byla roku 1691 vyhotovena na žádost žďárského převora a konventu.²⁷⁶ K opatově stavu se písemně vyjádřili dva lékaři, doktor Jakub Josef Jöpser a doktor David Strobl. Žďárští řeholníci věděli, že nemocný opat nemůže již delší čas zastávat zodpovědně svoji funkci, a jako možné řešení této pro klášter nešťastné situace viděli jeho rezignaci. K té potřebovali znát prognózu opatova onemocnění a odpověď na otázku, zda je ještě naděje na opatovo úplné uzdravení a zda v případě zlepšení jeho stavu nehrozí recidiva nemoci. Rezignace opata nebyla příliš častou záležitostí, z korespondence provinčního vikáře a žďárského konventu je patrná snaha, aby vše proběhlo v souladu s nařízeními cisterciáckého řádu a aby důvody

²⁷³ P. VLČEK – P. SOMMER – D. FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, s. 404; Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio adeptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, in: *Folia Historica Bohemica*, Praha 2006, s. 29–65.

²⁷⁴ SOA Litoměřice, CO, Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 224–242.

²⁷⁵ Devatenáctý paragraf zmiňovaného vizitačního protokolu „*De D[omi]no Abbate*.“ *Tamtéž*, fol. 238.

²⁷⁶ „*Parere D[ominorum] D[ocorum] Medicorum, D[omini] Doctoris Joepser et D[omini] Doctoris Strobl super misera Constitutione D[omini] Benedicti abb[at]is Zar[ensis] ad petitionem ibidem Conventus Zarensis datum. A[nno] 1691.*“ Viz příloha č. VI. *Tamtéž*, fol. 276.

rezignace byly řádně prošetřeny a podloženy. Lékařská zpráva hrála proto v celé záležitosti zásadní roli.²⁷⁷

Z blíže nedatované lékařské zprávy²⁷⁸ se dozvídáme, že nemoc trvá již tři roky a několik měsíců. V době, kdy byla lékařská zpráva psána, bylo žďárskému opatovi 54 let, zdravotní potíže jej provázely od 20. května 1687, kdy byl na shromáždění v Praze raněn mrtvicí.²⁷⁹ Přestože byl pod dohledem lékařů, dbal některých jejich doporučení a léčil se v Karlových Varech, jeho zdravotní stav se podle dr. Jöspera a dr. Strobla²⁸⁰ nijak výrazně nezlepšil, a dosavadní léčení proběhlo bez jakéhokoliv účinku.²⁸¹ Na dotaz žďárských řeholníků ohledně možnosti opatova úplného uzdravení odpovídají lékaři ve zprávě sice zdrženlivě, ale negativně. Lékaři žďárskému osazenstvu dále připomínají, že opat skoro všechna další nařízení lékařů odmítá a také jeho životospráva zdraví spíše podkopává, než aby napomáhala uzdravení.²⁸²

O konkrétním průběhu opatovy nemoci máme útržkovité zprávy v řadě dokumentů, včetně korespondence. Otto Steinbach se ve svém díle k roku 1689 zmiňuje o výrazném zhoršení Benediktova zdravotního stavu a dokonce o ztrátě paměti, ke kterému došlo krátce po ničivém požáru kláštera.²⁸³ Z korespondence mezi žďárským konventem a vizitátorem v průběhu roku 1690 pak vyplývá, že se opatův zdravotní stav nárazově zhoršoval, byly chvíle, kdy propadal falešným představám a byl duševně nepřítomný, jindy byl v klidu a bez jakéhokoliv pohnutí myslí. Fyzicky byl již velice vyčerpaný a zesláblý, neboť nebyl schopen psát ani sám podepsat svoji rezignaci.²⁸⁴ Zmínku o Benediktově pokročilé nemoci nalezneme

²⁷⁷ Viz výše uvedené příklady rezignací.

²⁷⁸ Jde o kopii zhotovenou roku 1691. Vzhledem k uvedenému věku opata a také v kontextu pokusu o jeho rezignaci, jež je zaznamenána v korespondenci převora s generálním vikářem (viz následující stránky) byla vyhotovena v Jihlavě v září roku 1690, s největší pravděpodobností 23. září.

²⁷⁹ M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II.*, s. 46.

²⁸⁰ Patrně se jedná o jihlavské lékaře, na které žďárský převor odkazuje ve svém dopisu vizitátorovi: „*Venimus adhuc illa die licet valde tarde Iglaviam. Summo mane Nostrum ordinarium D[ominum] Medicum accessimus, et nostri adventus causam exposuimus: qui mox advocato ad se altero Medico quo pariter in hac sua infirmitate R[everendissim]us D[ominus] N[oste]r usus fuit ab initio, quiq[ue] etiam pro consilio bis vel ter adhibitus fuit et exinde experientiam habere potest.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 255.

²⁸¹ „... *et haec omnia absque ullo fructu, quin im[m]o re potius in deterius vergente, ...*“ Tamtéž, fol. 276.

²⁸² „... *quod R[everendissim]us D[ominus] Abbas tali utatur diaeta, qua plus sanitatis eversioni, quam correctioni servit, ...*“ Tamtéž.

²⁸³ „*Bey alle dem, wirkte dieser ebenso schreckliche als unvermuthene Unglucksfall so nachtheilig auf die ohnehin geschwächte Gesundheitsumstände des seit einer Zeit schon immer kränkelnden Abtens, daß er vollends die Gedächtniß verlor, und die Verwaltungssorge des Stifts H[err] Andreas Troyer, Abt zu Plaß und Visitor über sich nehmen mußte.*“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s.285.

²⁸⁴ Z korespondence mezi vizitátorem Ondřejem Troyerem a žďárským převorem a konventem. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, Acta varia monasterii Zarensis, fol. 253–255. „*Placetne scripto dare aut scriptam resignationem subscribere? Respondit: Non possum scribere. Haec omni[a] pacatissime et sine ullo motu animi locutus fuit.*“ Tamtéž, fol. 255. Podobné informace se opakují v rezignaci Benedikta Zaunmüllera na funkci opata žďárského z 25. září 1690. „*Formula resignationis d[omini] Benedicti abb[atis] Zarensis, ob gravem infirmitatem Abbatiae resignantis.*“ Tamtéž, fol. 252.

také v úvodní promluvě listiny,²⁸⁵ kde je stanovena výše jeho penze a další zajištění po rezignaci na funkci opata. Převor a členové žďárského konventu uvádějí, že těžkou chorobou trpí opat téměř čtyři roky, kvůli stále čtenějším záchvatům, různým halucinacím a falešným představám není dlouhou dobu schopen vykonávat opatskou funkci a je již jakoby lidsky mrtev.²⁸⁶ Zřejmě poslední zaznamenání jeho stavu nalezneme opět v korespondenci, a to v dopise žďárského převora generálnímu vikáři z 9. července 1691,²⁸⁷ tedy krátce před tím, než Benedikt zemřel. Převor se zmiňuje, že opat již osmým dnem zadržuje moč a nejspíše trpí močovými kameny, jeho stav se velice zhoršil, má problémy s mluvením, nechutná mu již jídlo ani pití, vylučuje krev a nejspíš již dlouho nebude na světě.²⁸⁸

* * *

Samotná rezignace opata byla projednávána vikářem a zástupci žďárského konventu řadu měsíců. Nemocný opat Benedikt nevládl v posledních letech života, zvláště po požáru roku 1689, kdy se jeho stav výrazně zhoršil, nad konventem pevnou rukou. V důsledku toho klášter strádal v záležitostech duchovních i světských, a proto bratři opakovaně žádali o volbu nového představeného. Nejednalo se o snadnou situaci, neboť volbě nového opata musela předcházet řádná a svobodná rezignace stávajícího, tedy nemocného Benedikta, s nímž v pokročilé nemoci jistě nebyla snadná komunikace, jak mimo jiné vyplývá z korespondence mezi žďárským převorem Gerardem Cyrklem a vizitátorem, plaským opatem Ondřejem Trojerem. Vizitátor, který několikrát žďárský klášter navštívil a znal poměry, které v něm panují, věděl, že není v silách Benedikta Zaunmüllera úřad zastávat, proto vyslyšel prosby žďárského konventu, jehož členům v jednom z dopisů vyložil, jak mají dále ohledně rezignace otce Benedikta postupovat.

Zmiňovaný dopis Ondřeje Trojera byl odeslán 10. září 1690²⁸⁹ z Prahy, kde v té chvíli pobýval. Otci převorovi a žďárskému konventu vizitátor oznámil, že měl v úmyslu po volbě

²⁸⁵ MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 6.

²⁸⁶ „... quia tamen ob gravissimam suam saepius iterata apoplexiae infirmitatem, nec non falsas ac mirabiles ex potenti mania provenientes impressiones imaginationes et cogitationes, quando[que] adaequata rationis usum perturbantes, Abbatiali munio impotens redditus et civiliter quasi mortuus est; nec Spes restitutionis post expectatum iam proper quadriennium, testimonio medicorum ulla refulget.“ Tamtéž, fol. 6.

²⁸⁷ „Literae P[atris] Prioris Zarensis ad D[ominum] Visitatorem Andream, 1. de misero statu hypochondriaco D[omini] Benedicti IHS abb[as] ibidem 2. de gravi ipsius morbo et instante resolutione 3. de rebus aeconomicis. 9. Julii 1691“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 280–282.

²⁸⁸ „Pater venerandissime. R[everen]dissimus Benedictus noster Jam ab octo diebus ex Calculo Vesicae laborat, qui ipsi, Salva venia, urinam stitit, et a tot diebus nisi guttabim emittere non potest. Accessit et alia infirmitas quae procul dubio intra paucos dies ipsum conficiet: Sangvinem enim purissimum ejicit, quandoque etiam mixtum purulentia faetida: nec amplius ipsi cibus Sapit nec potus. In loquela maxime deficit, denique valde alteratus est, et non diu faciet super terram.“ Tamtéž, fol. 280; K tématu dobové lékařské diagnózy: Karel ČERNÝ, *Problém retrospektivní diagnostiky v dějinách lékařství*, in: *Dějiny vědy a techniky* 41, č. 3, Praha 2008, s. 145–154.

²⁸⁹ Latinský originál. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III. 8, fol. 248–251.

vyšebrodského opata přijet do Žďáru, aby učinil první kroky v záležitosti volby nového opata a také aby prohlédl klášterní budovy, poničené požárem. Jeho plány ale překazila nemoc. Trojer píše, že již do Vyššího Brodu odjížděl nemocný a zpět do Prahy, kde již deset dní odpočívá, se vrátil v ještě horším stavu. Aby přesto nezůstal dlužen povinností svého úřadu, oznamuje převorovi písemně vše, co chtěl navrhnout při zamýšlené návštěvě Žďáru, a také jej ujišťuje, „že jsme jak já, tak nejctihodnější páni asistenti a ostatní páni opati zajedno, aby bylo postaráno o novou hlavu žďárského kláštera“.²⁹⁰ Trojer předně zdůrazňuje, že nemůže být provedena nová volba bez řádné rezignace stávajícího představeného, která musí být podle řádových regulí, stejně tak jako volba do úřadu, zcela svobodná. Po nesvobodné rezignaci nemůže následovat volba nového opata, neboť by mohla být snadno zneplatněna, kdyby se zdravotní stav původního opata zlepšil.²⁹¹ Aby vše proběhlo řádně, byly splněny všechny náležitosti a nehrozilo zpochybnění či zneplatnění rezignace a následné volby, vypsál Trojer členům žďárského konventu, jak mají postupovat.

Zprv je potřeba mít svědectví dvou nebo tří lékařů, zda je naděje na uzdravení či nikoliv. Pokud se lékaři vyjádří, že není naděje na uzdravení, „je to již v pořádku“, a takové tvrzení podpoří rezignaci. Pokud je naděje na uzdravení, ale zůstává nebezpečí recidivy nemoci, je to také argument pro rezignaci, ovšem je-li možné doufat v úplné uzdravení, pak v tomto ohledu přetrvávají obtíže. Takové lékařské dobrozdání by rezignaci opata nepodpořilo.²⁹²

Po obdržení svědectví lékařů by celý konvent musel podat (již vlastně potřetí) žádost o nápravu situace, kdy je dlouhou dobu nucen žít bez „hlavy“, kvůli čemuž trpí jak v záležitostech duchovních, tak světských. A poprosit vizitátora, když není „nejctihodnější pan opat“ schopen kvůli nemoci zastávat svoji funkci, aby přijal jeho rezignaci, když sám otec Benedikt ve světlé chvíli o odstoupení z úřadu z vlastní vůle hovořil.

Bratři by si ovšem museli pohlídat, kdy bude opatovi lépe a zeptat se ho, zda chce odstoupit a odstoupí, nebo ne. Kdyby Benedikt Zaunmüller řekl, že zcela odstupuje ze svého úřadu, musel by rezignaci dát písemně či její text alespoň podepsat. V takovém případě by

²⁹⁰ „Vt provideat[ur]M[o]n[aste]rio Zarensi de novo capite, tam ego qvam R[everendi]ssimi D[omi]ni Assistentes, qvam caeteri D[omi]ni Coabbates in unum consensimus.“ *Tamtéž*, fol. 248.

²⁹¹ „..., nam sicut Electio, ita resignatio debet esse liberrima: proinde super resignatione non libera, Electio secuta esset nulla.“ *Tamtéž*, fol. 248.

²⁹² „I.mo [Primo] Habere testimonium duorum vel trium medicorum, an sit spes reconvalescentiae vel non? Si non est jam bene. Qvod si spes est reconvalescentiae. An sit cum periculo recidivae? Si cum periculo? Salva res. Si sperari potest reconvalescentia sine periculo recidivae? Manet difficultas.“ *Tamtéž*, fol. 248–249.

vikář Ondřej Trojer postoupil věc generálovi řádu, bez jehož souhlasu neplatí žádná rezignace opata v cisterciáckém řádu.²⁹³

Rezignace opata, jenž byl u cisterciáků volen doživotně, byla složitou záležitostí. Jednalo se o situaci, která byla spíše výjimečná. Možná proto zmínil Trojer v dopise žďárskému konventu také jinou variantu, a to poslat do kláštera koadjutora, který by se postaral o jeho lepší stav. Jak je patrné z následné odpovědi žďárských bratrů, v kapitule tuto možnost zamítli, jistě i proto, že měli v čerstvé paměti období, kdy koadjutoři klášter spravovali. Benedikt Zaunmüller byl prvním opatem žďárského kláštera po jeho obnově roku 1638, na jeho zvolení žďárští dlouho čekali a je pochopitelné, že v tomto ohledu nechtěli udělat „krok zpět“.

Ondřej Trojer se v dopise obracel na převora Gerarda Cyrkla ještě s jedním nařízením, a sice aby svolal do Žďáru všechny profesy roztroušené kvůli požáru od září roku 1689 zpět do kláštera. Sám vizitátor poslal zpět profesy, kteří byli v Plasích, spolu s jedním, který byl na Zbraslavi.²⁹⁴ Podle následné odpovědi převora je pravděpodobné, že klášterní kapitula o rezignaci opata Zaunmüllera jednala až po návratu těchto profesů do domovského kláštera, tedy poté, co byl konvent úplný.

Jaké kroky byly v klášteře následně provedeny, informoval vizitátora žďárský převor v dopisu z 26. září 1690.²⁹⁵ Uvádí, že podle otcovského pověření nejmilostivějšího pana vikáře vyplnil to, co nařídil. Ke 21. září byli v klášteře přítomni všichni svolaní profesové, pravděpodobně ti, kteří se vraceli z jiných klášterů, ale také cisterciáčtí řeholníci, kteří působili jako faráři na farnostech žďárského panství.²⁹⁶ Následující den proběhla kapitula přítomných profesů, na které převor přečetl všechny body zaslané vikářem. Všichni do jednoho v kapitule souhlasili s prvním opatřením, tedy volbou nového opata. Druhý způsob, tedy zaopatření kláštera za pomoci koadjutora, zamítli. Rozhodli se tak s odkazem na řeholi sv. Benedikta, podle které opat v čele kláštera nejvíce prospívá mnišskému stavu.²⁹⁷

²⁹³ „*His habitis perscriberem ad R[everendi]ss[imu]m D[omi]num Generalem, sine cujus consensu resignatio nullius Abbatis valet, ...*“ Tamtéž, fol. 249.

²⁹⁴ Na farnostech žďárského panství pak podle soupisu profesů z roku 1691 působili Martin Hlinenský (Žďár), Jiří Pořešínský (Bobrová) a Matouš Kvasnička (Zvole). Viz příloha č. XV.

²⁹⁵ Dopis otce převora a žďárského konventu vizitátorovi ohledně zamýšlené rezignace tamějšího opata. Latinský opis pořízený pravděpodobně krátce po jeho doručení, s přípisem „*Doručeno 2. října 1690*“ SOA Litoměřice, CO, karta č. 22, sign. A III. 8, fol. 253–256.

²⁹⁶ „*Pro 21. Octobris convocati omnes Professii adfuerunt; quibus praesentibus sequenti die habito Capitulo, Puncta à R[everendissimi]mâ D[omi]natione V[est]râ transmissa perlegi, ...*“ Tamtéž, fol. 253. V této části dopisu se pravděpodobně vyskytuje chybné datum 21. října namísto 21. září. Z dalšího obsahu dopisu, datace rezignační listiny a také z přípisu o datu doručení dopisu generálnímu vikáři je zřejmé, že všechny popisované události probíhaly v těsném časovém sledu, a to v září roku 1690.

²⁹⁷ „*Ad primum Circa provisionem de novo capite omnes ad unum consenserunt: cum hoc Regimen maxime statuj monastico conducat et à S[ancto] P[at]re Benedicto plurimum commendetur: alterum modum Provisionis*

Následně bylo rozmyšleno o způsobu, jak zařídít svobodnou rezignaci nejtihodnějšího pana opata a vyřešit obtíže, které vikář předložil.

Ještě toho dne, tedy 22. září, se bratři sešli, aby s úctou přistoupili k nemocnému opatovi a zjistili, „*zda se chce znovu ujmout svého úřadu a stát nám v čele s otcovskou starostí jako předtím, nebo [zda chce] rezignovat.*“²⁹⁸ Aby se vyvarovali náhlého opatova rozrušení, byli z celého shromáždění posláni tři profesové, podpřevor Štěpán Losenický, otec Bernard Zielecký a otec Mikuláš Sázavský.²⁹⁹ Opatovi sdělili, že příčina jejich setkání je podepřena autoritou generálního vikáře, a dali mu přečíst zmiňovaný dopis Ondřeje Trojera, „*očekávající nad ním soud a řešení.*“³⁰⁰ Když opat dočetl dopis do poloviny, odstrčil bratry se slovy: „*Dělejte, jak chcete. Udělejte hranici a hodte mě na ni.*“³⁰¹ Na dotaz, zda se chce opět ujmout úřadu opata a ujištění, že je to přání konventu, reagoval Benedikt Zaunmüller slovy: „*To není pravda, lžete! Doktory ať vezme čert spolu s vámi.*“³⁰² Po návratu tří vyslaných otců se k opatovi vydal převor Gerard sám, a „laskavým“ způsobem mu přečetl celý dopis vizitátora. Opat jej napjatě poslouchal, a když se ho převor znovu zeptal, zda se chce ujmout svého úřadu či náležitě rezignovat, odpověděl: „*Není možné znovu se ujmout úřadu.*“ Převor řekl, ať tedy ráčí rezignovat, načež opat odpověděl: „*Rezignuji, protože musím.*“ A na otázku proč musí rezignovat, kdo jej nutí, řekl opat: „*Protože nemohu zastávat své povinnosti.*“ Na slova převora, zda chce tedy rezignaci napsat nebo napsanou rezignaci podepsat reagoval Benedikt Zaunmüller pouze krátce slovy: „*Nemohu psát.*“³⁰³ Poté převor odešel, aby podal zprávu konventu.

Mezitím pokračovalo jednání kapituly ve věci lékařského svědectví o zdravotním stavu opata. Bratři nechtěli Benedikta Zaunmüllera rozrušit příchodem lékařů, které předtím proklel. Proto se převor Gerard Cyrkl a probošt Edmund Bagner vydali ještě téhož dne

per Coadiutorem humillime deprecantes; recens enim est memoria Simili provisione non adeo nostrum Monasterium profecisse tam in Spiritualibus quàm temporalib[us].“ *Tamtěž*, fol. 253.

²⁹⁸ „*Et quia R[everendisi]mum D[ominum] N[ost]rum advertimus in lucidis intervallis sibi bene praesentem, uti in multis discursibus cum ipso ego ipse comperj, et alij pariter adverberunt; convenimus, ut illum humiliter et reverenter accederemus et inquireremus num officium Suum reassumere et nobis paternâ Sollicitudine uti antehac praesse vellet vel resignare.*“ *Tamtěž*, fol. 253.

²⁹⁹ Jméno podpřevora se v textu neobjevuje, další dva bratři jsou zde označovány pouze křestním jménem. Jejich celé jméno je ovšem možné dohledat v seznamu žďárských profesů k roku 1691. Viz příloha č. XIV.

³⁰⁰ „*...., et super his paternum iudicium et resolutionem praestolantes.*“ *Tamtěž*, fol. 253–254.

³⁰¹ „*Faciatis sicuti vultis. Facite rogum et projicite me super ipsum.*“ *Tamtěž*, fol. 254.

³⁰² „*R[espon]dit: non est verum mentiminj: medicos diabolus rapiat unâ vobiscum.*“ *Tamtěž*.

³⁰³ „*....ipso auscultante perlegj, rogavique quantum potuj, quatenus reassumere officium Suum vel Saltem debito modo resignare vellet. R[espon]dit: quod resumere non possit. Dixi: ergo dignetur resignare. Ait: resigno quia debeo. quare debet? Quis cogit? Respondit: quia non possum munia mea obire. Placetne Scripto dare aut Scriptam resignationem Subscribere? Respondit: Non possum scribere.*“ *Tamtěž*, fol. 254.

po obědě k řádovému lékaři do Jihlavy.³⁰⁴ Zároveň bylo v kapitule rozhodnuto, aby se do kláštera opět dostavili řeholníci z farností.

Následující den ráno navštívil v Jihlavě převor Gerarg s proboštem Edmundem řádového lékaře, který k sobě přizval kolegu, s nímž opatův zdravotní stav od počátku jeho nemoci konzultoval. Doktoři se společně radili a po obědě vydali písemné dobrozdání, jehož originál byl později poslán vizitátorovi.³⁰⁵

Ráno v pondělí 23. září 1690 se znovu sešli všichni profesové a opět bylo přáním všech přesvědčit „nejctihodnějšího otce opata“, aby se znovu ujal svého úřadu nebo svobodně rezignoval. Z konventu předstoupili před opata otec podpřevor Štěpán Losenický, otec Martin Hlinenský a otec Jiří Bořešínský. S sebou měli připravenou rezignaci, pokud by jí bylo třeba. Nejprve však vyložili své přání, aby se ujal opatského úřadu, načež opakovaně odpověděl: „*Nemohu.*“ Na otázku zda chce rezignovat, reagoval slovy: *Již je rezignováno.*³⁰⁶ Poté mu byla prezentována rezignační listina, když si ji opat sám vzal a přečetl, zeptal se ho otec Martin, zda souhlasí s podpisem. Na to Benedikt Zaunmüller odpověděl: „*Nemohu psát, ať to podepíše otec převor, jenž beztak umí napodobit moji ruku.*“³⁰⁷ Bratři namítli, že by se musel podepsat v přítomnosti nejctihodnějšího pana opata. Benedikt, který byl v tu chvíli již odevzdaný, odpověděl: „*Ať se podepíše kdekoliv.*“³⁰⁸ Otec převor byl toho času na cestě z Jihlavy s lékařskou zprávou a u tohoto rozhovoru nebyl přítomen, nemohl tedy rezignaci za opata podepsat. Když se ale z cesty vrátil, vydal se znovu z vůle všech k opatovi a dotázal se, jestli chce, aby před jeho očima rezignaci jeho jménem podepsal. Komunikace s nemocným opatem, jak se zdá, nebyla jednoduchá, vše se rychle měnilo ruku v ruce s jeho aktuálním zdravotním stavem a ataky nemoci. Tentokrát opat s poněkud popuzeným hlasem a gestem odpověděl: „*Nechci, aby se podepsal, kde chce, jak mu ďábel nařídil,*“ pak se obrátil k převorovi a řekl: „*Ať čekají, než přijde nejctihodnější pan vizitátor.*“³⁰⁹

„*Formula resignationis*“, sestavená členy žďárského konventu, předložená Benediktu Zaunmüllerovi a následně nepodepsaná a bez pečeti odeslaná generálnímu vikáři Ondřeji Trojerovi, nese datum 25. září 1690. Podle textu rezignace opat shledává, že je nemocen

³⁰⁴ „*Interim continuato Capitulo consultavimus ratione testimonii et sentimenti Medicorum, et ne illorum Adventu turbaretur, quos uti ante dictum diabolo devoverat; conclusimus ut duo Iglaviam pergerent. Statimq[ue] post prandium ego & P[ater] Edmundus Praepositus pereximus Iglaviam, ...*“ *Tamtéž*, fol. 254.

³⁰⁵ Viz příloha č. VI.

³⁰⁶ „*Respondit: iam est resignatum.*“ *Tamtéž*, fol. 255.

³⁰⁷ „*Respondit: non possum Scribere, subscribat P[ater] Prior qui absq[ue] hoc Scit meam manum imitarj.*“ *Tamtéž*, fol. 255.

³⁰⁸ „*Respondit: Subscribat ubicunq[ue].*“ *Tamtéž*, fol. 255.

³⁰⁹ „*Respondit: non volo Subscribat ubi vult prout ipsi iste diabol[us] mandavit: et haec aliqu[an]to concitatori voce et motu dixit. Deinde placatus vertit se ad me dicens. Expectent donec R[everendissi]mus D[ominus] Visitator adveniat.*“ *Tamtéž*, fol. 255.

a není schopen vládnout sám sobě, natož jiným. Obává se, že se kvůli jeho slabosti zmenšuje řeholní kázeň a trpí světské hospodaření, a proto, dokud je toho schopen, zříká se a rezignuje na funkci opata žďárského kláštera, který spravoval po dvanáct let. Součástí textu je i formulace, že je listina opatřena pečeti a podepsaná jménem Benedikta Zaunmüllera, ovšem rukou tehdejšího žďárského převora.³¹⁰

Jak víme, tato „*formula resignationis*“ nebyla 25. září 1690 podepsána a snaha o rezignaci Benedikta Zaunmüllera skončila v září roku 1690 patovou situací. Nezbyvalo, než čekat na příjezd vizitátora, který by dosvědčil ústní rezignaci žďárského opata a dodatečný podpis převora. Přesné zprávy o dalším průběhu událostí nemáme. Nicméně se záležitost vlekla ještě několik měsíců. Začátkem roku 1691 byla pořízena kopie lékařského dobrozdání, patrně k další žádosti o rezignaci opata podané žďárským konventem. Z následujících událostí vyplývá, že byla rezignace v rámci cisterciáckého řádu řádně přijata před 13. červnem roku 1691, kdy se již jednalo o penzi odstupujícího opata. Benedikt Zaunmüller tedy musel kvůli své nemoci opustit úřad představeného žďárského kláštera, do jehož čela byl zvolen v nelehké době a kde odvedl veliký kus práce.

Jak bylo uvedeno výše, volba opata sestává z kanonické a světské části, kdy opat skládá přísahu věrnosti zeměpánovi před příslušnými úřady. Stejně jako provinční vikář, potažmo generální opat řádu, tedy přijímá opatovu rezignaci i panovník. V případě žďárského opata Benedikta Zaunmüllera ale panovník rezignaci nepřijal, alespoň ne v době, kdy byl Zaunmüllerovi k pobývání vyhrazen radešínský zámek a 13. června 1691 mu byla vyměřena doživotní penze.³¹¹ S návrhem žďárského konventu souhlasil i vizitátor Ondřej Troyer, který stanovenou penzi přímo ve Žďáru posvětil v krátkém prohlášení ze 16. června 1690, stvrzeném taktéž podpisem a pečeti generálního vikáře a vizitátora.³¹² Předně měl odstupující

³¹⁰ Text rezignace žďárského opata, vyhotovené členy žďárského konventu: „*Incomprehensibilia judicia DEI, et investigabiles vias ejus, quantum homini licet considerans, manum[que] gravatam ipsius super me, quā me heu miserum! tangere ita dignatus est, ut nec quidem mei ipsius regendi, taceo aliorum compos et capax inveniar, sentiens. Ex altera parte etiam, tum disciplinam regularem, tum æconomiam temporalem ob meum defectum minui pertimescens, dum adhuc sufficienti quoadhoc judicio polleo, Divinæ Providentiæ me totum, et Superiorum discretæ qvo ad dies vitæ meæ provisioni committens, Abbatia, cui per 12. annos pro posse meo præfui Zarensi, præcise ob impotentiam meam hujus muneris obeundi sponte et liberé, renuncio et resigno. In cujus fidem et robur apposito sigillo, cum nequeam manu propria, per Patrem Priorem, cum voluntate et scitu meo expresso et oculari, nomen meum subscribi curavi. Datum in M[o]n[aste]rio Zarensi, die 25. [Septem]bris, Anno 1690.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, Acta varia monasterii Zarensis, fol. 252.

³¹¹ Dochován je originál opatřený pečeti a jeden stručnější výpis z originálu, uložené v MZA v Brně, a kopie uložená v SOA v Litoměřicích. „*Provisorio pro Reverendissimo D[omi]no Benedicto Abbate Zarensi*“ MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 1 a 7–8; „*Instrumentum Provisionis pro D[omi]no Abbate Zarensi Benedicto casu quo ipsius Resignatio a Caesare acceptata fuisset, quae tamen acceptata non fuit, uti patet ex Rescripto Caesareo infra allegando, 19. Junii 1691.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, Acta varia monasterii Zarensis, fol. 267–270. Srovnej: M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II.*, s.46 a 300–314.

³¹² Viz příloha č. VII. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 12.

opat obdržet 1.000 zlatých, dále pak každým rokem 500 zlatých,³¹³ jež měly být vypláceny napůl ve dvou termínech, na sv. Havla a na sv. Jiří. Klášter se též zavázal, že bude živit kněze, který bude s opatem trávit čas, a také komorníka, dva sluhy, kuchaře a pomocníci, kteří mu budou k dispozici.³¹⁴ Ročně pak bylo opatovi vyhrazeno třicet sudů vína a čtyřicet sudů piva z radešínského pivovaru. Protože by bylo těžké stanovit roční příděl jednotlivých potravin, koření, soli a tak dále, bylo rozhodnuto, že bude každý den dodáno na oběd a na večeři osm jídel ve stejném množství a kvalitě, jako je strava v konventu. Chleba dodá klášter každý týden čtyřiaadvacet bochníků. Konvent se také zavazuje dodávat svíce, ložní prádlo, ubrusy a další nutné věci.³¹⁵

Penzi stanovili s požehnáním vizitátora žďárští řeholníci, převor Gerard, bratr Edmund (tišnovský probošt, nástupce Benedikta v opatské funkci), bratr Martin (žďárský farář) a bratr Alberich (sklepník), a to s vědomím celého konventu, jehož pečeť je přitištěna nad podpisy zmíněných bratří.³¹⁶

Odcházející a nemocný opat se tedy uchýlil na zámek Radešín,³¹⁷ který patřil žďárským cisterciákům od roku 1638. Sám opat Benedikt tam nechal již dříve provést řadu stavebních úprav, dal zřídit domácí kapli a roku 1684 vyhloubit studnu.³¹⁸

Z korespondence je zřejmé, že členové žďárského konventu nadále zdravotní stav opata sledovali a průběžně o něm informovali Ondřeje Troyera, který mezitím klášter několikrát osobně navštívil. Naposledy se tak stalo 9. července 1691, kdy převor naznačuje, že opat své nemoci brzy podlehne a že se bratři velice snaží, aby odešel smířený s Bohem a učinil zpověď. To vzhledem k opatovu zdravotnímu stavu nebylo jednoduché. Když k němu převor přišel a poprosil ho, aby se svěřil Bohu a litoval svých hříchů, otáčel hlavou na znamení záporu nebo ležel mlčky se zavřenýma očima a na prosby nereagoval. Když jej

³¹³ Například vyšebrodský opat Jiří Schroff, který rezignoval na opatskou funkci roku 1641, obdržel ročně 200 zlatých penze. Viz D. KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod*, s. 69.

³¹⁴ Součástí úmluvy je i stanovení odměn, které bude klášter lidem, kteří budou rezignujícím opatu k dispozici, kromě stravy vyplácet. Odměny byly stanoveny na 50 zlatých pro komorníka, 12 zlatých pro každého sluhu, 30 zlatých pro kuchaře a 10 zlatých pomocníci.

³¹⁵ „*De candelis, smigmat, lectisterniis, mappis, mantibulus, servetis, aliis[que] cunctis utensilib[us] ad usum reverendissimi D[omini], familiae domesticae, supellectilis necessariis Monasterium quoque providebit.*“ MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 7. V případě, že by se Benediktův stav zlepšil a chtěl by se rozptýlit, měl mu být k dispozici kočár s koňmi a kočím. Tento poslední bod ve výčtu Benediktovi penze ale nebyl jistě nikdy naplněn, opat ještě téhož roku zemřel. *Tamtéž*, fol. 8.

³¹⁶ *Tamtéž*, fol. 8.

³¹⁷ Zámek Radešín se nachází asi 15 kilometrů jihozápadně od Žďáru. Jde o původně renesanční tvrz, kterou na konci 16. století postavil Samuel Radešínský z Radešína. V roce 1607 koupil Radešín olomoucký biskup František z Ditrichštejna, později, když cisterciáci roku 1638 koupili žďárské panství od Maxmiliána z Ditrichštejna zpět, stal se samostatný radešínský statek součástí statku žďárského kláštera. Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*, Brno 1937, s. 44 a 329.

³¹⁸ Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I., Jižní Morava*, Praha Svoboda, 1981, s.200–201.

převor později vyzval, aby se jako v nedávné době opět uchýlil ke zpovědi, odpověděl, že tak předtím učinil pouze proto, aby se vyhnul nepříjemnostem ze strany ctihodného vizitátora.³¹⁹ Opat Benedikt tedy pravděpodobně nezemřel „dobrou smrtí“, *mors bona*, která se u řeholníků očekávala.

Necelý měsíc poté, co byla stanovena penze, podlehl Benedikt Zaunmüller dlouhé těžké nemoci. Ještě téhož dne informoval o jeho smrti převor Gerard a žďárský konvent generálního vikáře a vizitátora Ondřeje Troyera.³²⁰ Benedikt zemřel 12. července 1691, předvečer svátku sv. Markéty o půl třetí odpoledne³²¹ na záměčku v Radešíně.

3.4 Edmund Bagner (1691–1705)³²²

Edmund Bagner pocházel ze slezské Ratiboře, kde se narodil roku 1633.³²³ Od svých počátků v cisterciáckém řádu působil ve žďárském klášteře, kde ve svých pětadvaceti letech roku 1658 složil profesní sliby.³²⁴ V následujících letech jej povinnosti několikrát odvedly ze žďárského klášteře. Od roku 1661 přednášel na filozofickém studiu ve Velehradě³²⁵ a roku 1664 byl generálním vikářem Hilgerem Burghoffem, který v té době spravoval žďárský klášter, propuštěn kvůli blíže nespecifikovaným povinnostem („...*certis de causis*“) do Plas.³²⁶ Další zprávy o jeho putování máme k roku 1666, kdy se dochovaly dva doporučující dopisy. V tomto roce, kdy se rozhodovalo o osudu obsazování žďárského

³¹⁹ „*Die Sabbati proximo Accessi Vesperi Ipsum Rogavi per Vulnera Christi Merita et amorem B[eatae] V[irginis] et per quidquid potui ut se commendaret DEO, doleret de peccatis eliceret quantum in se est actum Contritionis, fidei Spei Charitatis: Adhaec aut movit caput dando signa Negativa, aut tacitus clausis oculis mansit ad omnes monitiones surdus et mutus. Quod ipsum sequenti die dominica, id est heri, P[ater] Martinus, et P[ater] Benedictus qui in triclinio celebravit experti sunt. Haec obstinatio me valde perplexum reddit, et maximè, cum nulla Spes Supersit convalescentiae et proxima expectetur eius Resolutio, et haeream merito, an haec a Sibi compote et ex deliberatione procedant. Dicto enim die Sabbati inter caetera ipsi dixi: ut Sicut, nuper confugit ad poenitentium per S[anctam] Confessionem, ita iam non negligat et continuare velit, Respondit: Hoc feci necessitate coactus, quasi ad evitandas a R[everendissimi]mae D[omi]nati[o]n[e] V[est]rae Molestias. Unde R[evrendissimi]mae D[ominationis] V[est]rae prudens Responsum considerare potest.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 280–281.

³²⁰ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 283–284.

³²¹ „*Ita hodie evenit pridie festi S[anctae] Margaretae Virginis et M[artyris], uti media tertia pomeridiana vitam cum morte commutavit.*“ *Tamtéž*, fol. 283.

³²² V pramenech se objevuje podoba jména Bagner či Bagnerius, v literatuře se ovšem kromě této podoby objevuje také varianta Wagner. Vzhledem k tomu, že jsem se v případě opata Zaunmüllera rozhodla užívat podobu jména převažující v pramenech, přiklonila jsem se v tomto případě k variantě Edmund Bagner.

³²³ „*Nomina Professorum Zarensim [...] 21. Septembris 1688[...] P[ate]r Edmundus Bagnerius Silesius Ratiboriensis Theologus Professus annis 30. aetatis 55 Senior. Nunc Praepositus Tisnoviensis.*“ SOA Litoměřice, CO, karton 22, sign. 125 A III. 8, fol. 243; Metoděj Zemek uvádí, že se Edmund Bagner narodil roku 1653 ve Slezsku. Takové tvrzení je ale v rozporu s informací, že byl seniorem konventu. Zemek neuvádí zdroj této informace. M. ZEMEK – A. BARTUŠEK: *Dějiny Žďáru II*, s. 47.

³²⁴ *Tamtéž*, fol. 243.

³²⁵ Filosofické studium na Velehradě zavedl opat Bartoloměj Ferreus (1659–1672). M. BUBEN, *Encyklopedie řádů, II. díl/2. svazek*, s. 235 a 240; M. ZEMEK – A. BARTUŠEK: *Dějiny Žďáru II*, s. 47.

³²⁶ Propuštění žďárského profesora Edmunda Bagnera do Plas, 12. září 1664 ve žďárském klášteře. Latinský originál s přitřestnou pečetí a podpisem Hilgera Burghoffa. MZA Brno, E 8, karton 11, sign. 356. C 14/2, fol. 4.

opatského stolce byl Edmund Bagner mimo česko-moravsko-lužický vikariát. První průvodní list totiž vystavil 19. června³²⁷ generální prokurátor cisterciáckého řádu Jan Malgoires v Římě, druhý byl vystaven 27. listopadu 1666³²⁸ opatem adersbašským a generálním vikářem v Bavorsku. Žďárský profes Edmund byl podle nich na cestě do Říma „*Ad limina apostolorum*“. Podrobnější důvody jeho cesty neznáme, tyto návštěvy v Římě spadaly většinou do kompetence biskupů.³²⁹

Roku 1672, kdy se ve žďárském klášteře konala provinciální kapitula, byl jmenován koadjutorem žďárského kláštera, jenž byl v tomto období stále pod dozorem administrátorů a bez opata. V témže roce krátce působil jako farář ve městě Žďáru a nechal sestavit inventář městského kostela sv. Prokopa.³³⁰ Od roku 1686 působil až do svého zvolení žďárským opatem jako probošt v klášteře cisterciáček Porta coeli u Tišnova.

3.4.1 Žďárským opatem

Edmund Bagner se stal po více než padesáti letech od obnovy žďárského kláštera prvním opatem, jenž vzešel ze členů žďárského konventu. Stejně jako k Benediktově zvolení opatem se i k jeho volbě dochovala mezi archiváliemi žďárského kláštera řada dokumentů, včetně účetních materiálů zachycujících finanční náklady spojené s tímto aktem.

Již v předchozích kapitolách jsme naznačili, že opatská volba nebyla pro jednotlivé konventy lacinou záležitostí. Ostatně právě kvůli výdajům spojeným s volbou a následným nákladům, které jsou s funkcí opata nutně spjaty, byl žďárský klášter od svého obnovení až do roku 1676 bez vlastního představeného.³³¹ K volbě Edmunda Bagnera žďárským opatem se dochoval kompletní účetní materiál vykázaný důchodním úřadem (*Rentamt*) žďárského panství. Náklady spojené s touto událostí přesáhly 1 100 zlatých.³³² Jedná se o soupis odměn pro vizitátora a jeho asistenta, úředníky moravského zemského tribunálu, císařské komisaře a agenta, dále pak jejich sluhy, kuchaře či kočí.³³³ Nemáme ale přehled o tom, kolik bylo vydáno za jídlo, šaty a další běžné náklady, které jistě nezabíraly malou část mezi celkovými výdaji. Bohužel doklady o výdajích na tyto rozmanité hmotné věci se nedochovaly pro žádnou z popisovaných žďárských opatských voleb.

³²⁷ Viz příloha č. VIII. Latinský originál. MZA Brno, E 8, karton č. 3, sign. 358. C 14/4.

³²⁸ Latinský originál. MZA Brno, E 8, karton č. 3, sign. 357. C 14/3.

³²⁹ Více viz T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*.

³³⁰ M. ZEMEK – A.BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 2. díl*, s. 262.

³³¹ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 38–49.

³³² Jde celkem o 1174 zlatých a 12 krejcarů. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 31.

³³³ Jednotlivé částky jsou rozepsány v účtech. Viz příloha č. VIX. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 26–28, 30–31.

Všechny tyto platy byly vypláceny klášteřem, ve kterém volba probíhala. V tomto konkrétním případě byla nejvyšší částka, přes 600 zlatých, určena císařským komisařům a vídeňskému agentovi,³³⁴ náklady generálního vikáře a jeho asistenta pak činily přes 500 zlatých.³³⁵ Menší finanční odměnu obdrželi po volbě Edmunda Bagnera za sloužení bohoslužeb a hlasování při opatské volbě také jednotliví členové žďárského konventu.³³⁶ Porovnání nákladů máme k dispozici pouze ohledně částky vyplacené královskému úřadu v Brně za služby spojené s volbou opata, jeho potvrzením a přijetím přísahy, neboť tento materiál se dochoval jak pro volbu opata Edmunda, tak pro volbu jeho předchůdce Benedikta Zaunmüllera. První výkaz je z 5. března 1677, celková částka vyplacená žďárským klášteřem a kvitovaná brněnským úřadem činila pouze 27 zl. 18 kr.³³⁷ V porovnání s tím vzrostly odpovídající náklady při volbě Edmunda Bagnera o patnáct let později téměř trojnásobně.³³⁸

Císař povolil přikročit k volbě opata, v dějinách žďárského konventu již padesátého, 12. července 1691.³³⁹ Ve svém svolení se zmínil i o špatném zdravotním stavu rezignujícího opata Benedikta,³⁴⁰ který krátce nato zemřel na zámku v Radešíně. Tentýž měsíc oznámil panovník vizitátorovi, převorovi žďárského kláštera a celému žďárskému konventu, že se volby nového opata podle zvyklostí zúčastní a dohlédne na ni císařský komisař.³⁴¹ Z následné korespondence mezi vizitátorem a žďárským převorem je zřejmé, že vizitátor Ondřej Trojer obdržel počátkem srpna od panovníka dekret pro určení komisařů od královského tribunálu a obě strany se snažily v zájmu zlepšení stavu a správného chodu žďárského kláštera volbu urychlit.³⁴²

³³⁴ Dvěma císařským komisařům bylo vyplaceno po 100 zlatých, 400 zlatých bylo pak vyplaceno agentu Schottenovi do Vídně kvůli potvrzení, další menší částky připadly jejich lokajům atd. Více *tamtéž*.

³³⁵ Generálnímu vikáři byly vyplaceny náklady 300 zlatých a k tomu zvláště „z kapsy“ nově zvoleného opata 100 zlatých jako odměna, jeho asistentovi sedleckému opatu pak 100 zlatých, vikariátnímu sekretáři 18 zlatých a následně pak drobnější náklady jejich služebnictvu. Viz *tamtéž*.

³³⁶ „P[ater] Supprior 15 fl., P[ate]r Bernard 15 zl., P[ate]r Benedict 15 fl., P[ate]r Alberic 15 fl., P[ate]r Robert 15 fl., P[ate]r Eliae 15 fl., P[ate]r Caspar 15 fl. P[ate]r Nicolao 15 fl., P[ate]r Joannes 15 fl. (135 fl.), fr[ate]r Paul 9 fl., fr[ate]r Wentzel[slaus] 9 fl., fr[ate]r Antoni[us] 9 fl., fr[ate]r Rudolph 9 fl., fr[ate]r Michael 9 fl., fr[ate]r Nivard 9 fl. (54 fl.) Summa 189 fl. Closter Saar den 31 Octobris 1691“. Oproti seznamu řeholníků, kteří se podíleli na volbě opata Edmunda Bagnera v tomto dokumentu čtyři jména chybí (Mathias, Stephan, Georgius a Martin). MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 19.

³³⁷ Německý originál s podpisem registrátora brněnského místodržitelského úřadu. MZA Brno, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 36.

³³⁸ Viz příloha č. VIII. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 30–31.

³³⁹ Německý originál s přítiskem pečeti vydavatele. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 277–279.

³⁴⁰ „...waß massen der auch Würdige herr Benedict Abbt Stüffts und Gottes Haus Saar ... wegen seiner öffters iterirten schwöehren Apoplectischen recidiven, von seiner Kräfte also gantzlichen abgenommen, daß seiner reconvalescenz halber, keine Hoffnung mehr verhanden, ... Ihne dieses Lasten zu befreien...“ *Tamtéž*, fol. 277–278.

³⁴¹ Německý opis. 31. ledna 1691, Vídeň. MZA Brno, E 8, karton č.2, sign. 348. C 7, fol. 10–12.

³⁴² „...et Solicitaverimus per Novum memoriale apud R[everendissimam] D[omi]n[at]i[o]n[em] V[est]ram pro acceleratione Electionis, ...“ a „... et pro acceleratione rogamus, Sic enim uterque status N[ost]ri Monasterij

Edmund Bagner byl ve žďárském klášteře zvolen opatem za přítomnosti plaského opata a generálního vikáře Ondřeje Trojera, jeho asistenta sedleckého opata Jindřicha a císařských komisařů 18. října 1691. Ještě téhož dne složil do rukou Františka Karla Libštejnského z Kolovrat³⁴³ slib věrnosti (*Iuramentum Fidelitatis*).³⁴⁴ Již 18. října 1691 byl také vypracován pro panovníka koncept³⁴⁵ zprávy o průběhu kanonické volby a o složení přísahy úředníku moravského královského tribunálu. Již 27. listopadu³⁴⁶ téhož roku potvrzuje císař Leopold I. na žádost generálního vikáře Ondřeje Trojera a žďárského konventu volbu tišnovského probošta Edmunda Bagnera žďárským opatem a vystavuje novému představenému potvrzovací listinu. Následný doklad moravského královského tribunálu o volbě opata pak nese datum 17. prosince 1691.³⁴⁷

Proces volby Edmunda Bagnera má tedy podobný průběh jako volba jeho předchůdce Benedikta Zaunmüllera, v obou případech jde ruku v ruce s kanonickou volbou provedenou podle obecných nařízení cisterciáckého řádu také potvrzení nově zvoleného opata světskou mocí. Roku 1692 byl nový žďárský opat infulován.³⁴⁸

* * *

Opatem žďárského klášteře byl Edmund Bagner více než třináct let, od svého zvolení v říjnu 1691 až do ledna roku 1705, kdy po krátké nemoci ve dvaasedmdesáti letech zemřel. V počátcích svého působení na opatském stolci se potýkal jednak se stále neutěšeným stavem klášterních budov, které byly zničeny při požáru 1689, ale také s rozvolněnou řeholní kázní. Ta byla jednak následkem dlouhé nemoci jeho předchůdce Benedikta, který v posledních letech neměl v tomto ohledu pevnou ruku, ale také souvisela se zmiňovaným požárem, který donutil řeholníky na určitou dobu opustit klauzuru. Nicméně se opat Edmund ujal svého úřadu s velkou energií a navázal na snahy Benedikta Zaunmüllera o zvelebení areálu klášteře. Nejprve byly opraveny klášterní budovy poničené požárem roku 1689, později opat pokračoval v další stavební činnosti. Za jeho působení byl nově vyzdoben konventní kostel,

periclinatur, quem per institutionem Novi Capitis innovandum confidimus.“ Dopis převora žďárského klášteře vizitátorovi z 28. srpna 1691. Obsahuje zmínku o předchozím dopisu vizitátora z 24. srpna téhož roku. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 291–292.

³⁴³ František Karel Libštejnský z Kolovrat působil ve funkci zemského hejtmána jako čestného představitele moravského královského tribunálu v letech 1667–1700. V. KOŽOUŠKOVÁ-FRIMLOVÁ, *Tribunál*, s. 52.

³⁴⁴ Příloha č. X a/b. Německý originál s přitištěnou pečetí kanceláře Moravského zemského tribunálu a s podpisem registrátora a expeditora Matěje Jiřího Čádeckého z Chotěšova („*Matthias Georg Tschadeczky von Chottischow, Registrator und Expeditor*“). 18. října 1691. MZA Brno, E 8, karton 11, sign. 350. C10 (jeden kus, bez foliace); Matěj Čádecký zastával toto místo v letech 1681–1696. V. KOŽOUŠKOVÁ-FRIMLOVÁ, *Tribunál*, s. 56.

³⁴⁵ Německý koncept. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 22–23.

³⁴⁶ Německý originál se zachovanou pečetí vydavatele. MZA Brno, E 8, sign. 228. C 7.

³⁴⁷ Německý opis originálu. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, 24–26.

³⁴⁸ „*Infulatus fuit Zarae D[ominus] Edmundus.*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 73.

kam byla umístěna bohatě zdobená kazatelna, a hlavní oltář byl osazen velkým plátnem Michaela Willmanna s motivem Nanebevzetí Panny Marie.³⁴⁹

Vztahy kláštera a města Žďáru byly v prvních letech působení Edmunda Bagnera klidné, v červnu roku 1693 potvrdil opat výsady obchodu a čepování vína, jež městu udělili roku 1669 administrátoři spravující klášter. O dva roky později potvrdil žďárským tkalcům opravený cechovní řád.³⁵⁰ Na počátku 18. století narušil vztahy mezi vrchností, tedy klášterem, a městem spor o rozsah dávek a roboty, který byl nejprve v březnu roku 1703 rozsouzen u moravského zemského tribunálu v Brně ve prospěch města a později byl projednáván i u císařského dvora ve Vídni. Sporné body byly urovnány kompromisně císařským reskriptem v květnu roku 1704.³⁵¹

Některé kroky Edmunda Bagnera v úřadu žďárského opata snad trochu odkrývají některé jeho povahové rysy. Zdá se, že se jednalo o velice cílevědomého, neústupného, nebojácného a také tvrdohlavého muže, který se nebál konfliktů. Několik let odmítal vizitaci farností na žďárském panství olomouckým děkanem a úspěchem skončil jeho spor o patronaci far ve městě Žďáře, u svaté Markéty při klášteře, v Horní Bobrové, v Novém Veselí.³⁵² Opat si také vyžádal právo investitury pro farnost v Krucemburku a Vojnově Městci,³⁵³ jež spadaly do pražské arcidiecéze.³⁵⁴ Za žďárský klášter bojoval v otázce věčnosti žďárského platu velehradskému a brněnskému klášteru a také v kauze chropyňského platu, kdy se postavil proti rozhodnutí provinciální kapituly a dostal do vyhroceného sporu s celým vikariátem, ze kterého jej vysvobodila smrt. Oběma velkým kauzám se v této práci věnuji v samostatných kapitolách, neboť jde o záležitosti, které ovlivnily dění v celém česko-moravsko-lužickém vikariátu.

3.4.2 Nemoc opata Edmunda a volba nového opata

Opat Edmund Bagner zemřel po krátké nemoci roku 1705.³⁵⁵ O jeho zdravotním stavu a posledních měsících života prameny mlčí. V porovnání s dochovanou mimořádně bohatou korespondencí mezi žďárským převorem a vizitátorem, která nám dovoluje nahlédnout do osobního života Edmunda předchůdce Benedikta Zaunmüllera, nevíme v tomto směru o Edmundu Bagnerovi téměř nic. Metoděj Zemek v *Dějínách Žďáru nad Sázavou* uvádí, že

³⁴⁹ Viz kapitola *Stavební a umělecká činnost – proměny žďárského kláštera za opata Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera*.

³⁵⁰ F. J. SVOBODA, *Žďárský klášter*, s. 49.

³⁵¹ M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 2. díl*, s. 48, 251–252, 316–323.

³⁵² *Tamtéž*, s. 82–83.

³⁵³ Srovnej: O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 286–287. F. J. SVOBODA, *Žďárský okres*, s. 49.

³⁵⁴ M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 2. díl*, s. 81.

³⁵⁵ „*Mortuus et Electus Zarae Abbas.*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 175.

opat „zemřel 7. ledna 1705 v 72. roce svého věku na cestě do Karlových Varů, kam odcházel hledat ztracené zdraví.“³⁵⁶ Poslední žďárský opat Otto Steinbach z Kranichštejna ve svém díle nejprve připomíná, že roku 1705 zemřel císař Leopold I., následně dodává: „... zugleich aber verlor auch Saar ein würdiges Oberhaupt, den unermüdeten alten Abten Edmund.“³⁵⁷

Přes všechny potíže, kterými žďárský klášter ve druhé polovině 17. století procházel, se podařilo Benediktu Zaunmüllerovi a Edmundu Bagnerovi stabilizovat hospodářskou situaci cisterciáckého panství a završit tak úspěšnou obnovu Žďáru. Jejich nástupcem se stal mladý Václav Vejmluva, který byl žďárským profesem od roku 1690³⁵⁸ a osobně se tedy setkal s oběma opaty. Na žádost oseckého opata a generálního vikáře Benedikta Litwera byl v opatské funkci Václav Vejmluva potvrzen císařem Josefem I. ve Vídni 26. června 1705.³⁵⁹

³⁵⁶ Bohužel Zemek neuvádí zdroj této informace. M. ZEMEK, *Dějiny Žďáru II, 1. díl.*, s. 48. Srovnej: F. J. SVOBODA, *Žďárský okres*, s. 50.

³⁵⁷ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 296.

³⁵⁸ Mezi profesními lístky žďárských řeholníků z doby opata Edmunda Bagnera se dochoval i profesní lístek jeho nástupce Václava Vejmluvy z 26. března 1690. MZA Brno, E 8, karton č. 5, sign. 407. D 1a, fol. 3.

³⁵⁹ Německý originál potvrzovací listiny opatřený pečeti vydavatele. MZA Brno, E 8, sign. 237. C 51.

4. Život ve žďárském konventu

Prameny z prostředí žďárského kláštera nás poměrně obsáhle zpravují o hospodářských záležitostech konventu i panství, ve druhé polovině 17. století nám ale dovolují blíže nahlédnout také na vnitřní život v konventu. K poznání poměrů v komunitě mohou přispět zejména dochované profesní lístky a seznamy žďárských profesů, jež vznikaly při vizitacích nebo při volbě nového opata, vizitační protokoly, ale také korespondence představených s vizitátorem zachycující konkrétní problémy kláštera. Nejvýrazněji jsme samozřejmě informováni o mimořádných událostech, které klášter zasáhly, například o požáru roku 1689 či o těžké nemoci opata Benedikta Zaunmüllera, jíž byla pozornost věnována v předchozí kapitole.

Na následujících stránkách bych se ráda dotkla čtyř důležitých oblastí života žďárského opatství, a to personálního složení konventu, jeho vývoje a růstu, vizitací kláštera ve druhé polovině 17. století, ničivého požáru roku 1689, jenž výrazně ovlivnil život cisterciácké komunity ve Žďáru, a naposledy také stavebním úpravám klášterního areálu za opatů Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera.

4.1 Personální obsazení žďárského konventu

Představu o personálním stavu žďárského konventu si můžeme vytvořit na základě seznamů řeholníků, jež se dochovaly ve fondu *Cisterciáci Osek* ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Takové seznamy máme ale k dispozici až k posledním dvěma dekadám 17. století. Jedná se o seznamy řeholníků, které byly vytvořeny při vizitacích kláštera či při opatských volbách. Pro předchozí období se musíme spoléhat na poznámky posledního žďárského opata Otty Steinbacha z Kranichsteinu a jeho již mnohokrát zmiňované dílo *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten*.

Počet řeholníků od obnovy žďárského kláštera ve druhé polovině 17. století postupně vzrůstal a zprvu skromně obsazený žďárský konvent čítal roku 1705 při volbě opata Václava Vejmluvy 34 bratří. Žďárský klášter byl obsazen novým konventem neprodleně po svém navrácení do rukou cisterciáckého řádu. Jména jednotlivých bratří uvádí ve svém spisu výše zmiňovaný žďárský opat Steinbach, a to chronologicky, podle let, ve kterých do kláštera přicházeli. V této době bývaly cisterciácké komunity obnovovány s dvanáctičlenným či menším konventem, tak tomu bylo zřejmě i v případě Žďáru. Od roku 1639 pobývali podle Steinbacha s jistotou v klášteře čtyři řeholníci. Jednalo se o oseckého profesu Matyáše Stefena, který ve žďárském klášteře od počátku působil jako novicmistr, již roku 1642 byl ale

ze Žďáru povolán na místo probošta tišnovských cisterciáček.³⁶⁰ Od roku 1639 v klášteře dále pobýval velehradský profes Jan Salix, a to až do roku 1650, kdy byl po smrti opata Greifenfelse povolán do čela velehradského klášteřa. Od počátku v obnoveném konventu působili také dva zbraslavští bratři, Jiří Lasota a bratr Jiří, který byl vedoucím kuchyně. U dalších sedmi mnichů není uveden rok příchodu do žďárského klášteřa.³⁶¹ Můžeme ale předpokládat, že posílili komunitu téhož roku, případně do tří let od obnovy klášteřa, neboť k roku 1642 již zmiňuje Steinbach dalšího řeholníka Václava Hubáčka, který byl po několik let jeho hospodářským správcem.³⁶²

Otto Steinbach uvádí ve své práci, že během let 1639 až 1687 bylo do Žďáru z různých cisterciáckých klášteřů vysláno celkem 38 řeholníků, většina z nich se pravděpodobně po nějakém čase vrátila zpět k původní komunitě. Každopádně roku 1688 byl sepsán seznam členů konventu v rámci vizitace, ve kterém se nesetkáme s žádným ze jmen, které uvádí Steinbach. Podle něj bylo nejvíce mnichů, celkem sedmnáct, posláno do Žďáru z moravského velehradského klášteřa, devět profesů přišlo ze Zbraslavi, po čtyřech bratřích vyslaly osecký a vyšebrodský klášter. Tři řeholníci působili před příchodem do žďárského klášteřa v Sedlci a jeden v dolnolužické Neuzelle. U čtyř řeholníků Steinbach předchozí působiště neuvádí, můžeme soudit, že se jednalo o první novice obnoveného klášteřa.³⁶³ V případě obnovy žďárského klášteřa stačila patrně pomoc z klášteřů česko-moravsko-lužického vikariátu, z tohoto hlediska nebylo tedy třeba hledat pomoc u klášteřů v sousedních zemích. Finanční pomoc Žďáru ale přesahovala hranice vikariátu a ostatně i cisterciáckého řádu.³⁶⁴

K dispozici máme seznam žďárských řeholníků k roku 1667,³⁶⁵ kdy byl po smrti Hilgera Burghoffa klášter pod správou administrátorů. Dále se dochovaly seznamy profesů z let 1688³⁶⁶ a 1695,³⁶⁷ jež byly vytvořeny v souvislosti s vizitacemi klášteřa, a z roku

³⁶⁰ Tehdejší probošt byl téhož roku na své cestě nedaleko Slavkova zabit švédskými vojáky. O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s 271–272.

³⁶¹ Jednalo se o: „Paul Horzinka, Proffes zu Königsaal, Matthaus Sartorius, proffes zu Ossegg, Tobias, Proffes zu Königsaal, Georg Queitsch, ein klerik von Königsaal.“ *Tamtéž*, s. 272.

³⁶² Srovnej: „... wurde nach einigen Jahren Wirtschaftsvorsteher zu Saar.“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s 272. M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 1. část*, s. 46.

³⁶³ Jedná se o bratra Františka, Jana Bohuslavského, Václava Sebalda a výše zmíněného Václava Hubáčka, který byl zřejmě prvním odchovancem žďárského klášteřa a složil řeholní sliby před rokem 1642. O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s 272.

³⁶⁴ LILIENFELD, ostatní řády atd.

³⁶⁵ Toho roku bylo v klášteře 11 řeholníků, převorem byl pozdější opat Edmund Bagner. AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.8 (1611–1670), bez foliace, k roku 1667. Viz příloha č. XI.

³⁶⁶ Viz příloha č. XIII: Seznam řeholníků žďárského klášteřa (21. září 1688), SOA Litoměřice, CO, karton 22, sign. 125 A III. 8, fol. 243–244.

³⁶⁷ Viz příloha č. XVII: Seznam profesů žďárského klášteřa k roku 1695, SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 245–246.

1676,³⁶⁸ 1691,³⁶⁹ a 1705, které vznikly v den volby opatů Benedikta Zaunmüllera, Edmunda Bagnera a Václava Vejmluvy.

Mezi lety 1667 a 1676, kdy byl Žďár spravován administrátory a bylo usilováno především o brzké splacení vysokých dluhů kláštera, byl udržován dvanáctičlenný konvent, jehož složení se v podstatě neměnilo. Mezi profesy přibyla v tomto období pouze dvě jména, Bernard Rathauský a František Vejvoda, o nichž nic bližšího nevíme. Roku 1688 najdeme na seznamu šestnáct jmen žďárských profesů, ke kterým musíme připočítat ještě stávajícího opata Benedikta Zaunmüllera. O tři roky později se celkový počet žďárských profesů zvýšil na dvacet, k roku 1691 na seznamu pět jmen přibýlo, ovšem dvě jména, včetně bývalého opata Benedikta, ubyla. Během následujících čtyř let vzrostl počet řeholníků o tři, ve žďárském konventu přibyla čtyři nová jména, jeden bratr Benedikt Nabinger, o jehož působení ve Žďáře jsme informováni teprve k roku 1688, nadále mezi žďárskými profesy nefiguruje. Další seznam profesů žďárského kláštera máme k dispozici s desetiletým odstupem, k roku 1705,³⁷⁰ kdy byl opatem zvolen Václav Vejmluva. Na počátku 18. století čítá seznam již čtyřiatřicet jmen. Za necelých dvacet let se tedy počet členů konventu zdvojnásobil a šestnáct bratří složilo v obnoveném klášteře od roku 1688 své profesní sliby. Tato skutečnost ukazuje na stabilizaci celkové situace žďárského kláštera a na následné období jeho rozkvětu v prvních čtyřech dekadách 18. století.

Z informací, které máme o složení konventu od roku 1639 do roku 1705, vyplývá, že se většina bratrů hlásila k české či moravské zemské příslušnosti. Ze Slezska podle dostupných pramenů pocházel pouze jeden z opatů, Edmund Bagner. Cizince bychom mezi žďárskými profesy zřejmě hledali marně. Poměr mezi českou a moravskou zemskou příslušností řeholníků žďárského konventu kolísal, po celou druhou polovinu 17. století byl ale počet bratrů z Čech a Moravy víceméně vyrovnaný.³⁷¹

Co se týče řeholní kariéry, většina bratrů, kteří vstoupili do žďárského kláštera a po noviciátu zde složili profesní sliby, pobývala v klášteře či působila ve farní správě

³⁶⁸ Seznam žďárských řeholníků k roku 1676 obsahuje dvanáct jmen, na prvním místě je uvedený převor Vilém Körper. AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 10. Viz příloha č. XII.

³⁶⁹ Viz příloha XIII: Srovnej seznam profesů žďárského kláštera k roku 1691: AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 72; SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 298–299.

³⁷⁰ Srovnej: M. ZEMEK – A. BARTŮŠEK, *Dějiny Žďáru II., 1. díl*, s. 49–50. AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), bez foliace, k roku 1705. K roku 1726 je v seznamu řeholníků žďárského kláštera uvedeno, bez opata Václava Vejmluvy, šestačtyřicet jmen. Viz AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 217. V následujících letech jejich počet dále narůstal, k roku 1731 najdeme na seznamu dvaapadesát jmen, včetně opata, šlo o období rozkvětu kláštera, jenž byl spojený s novým barokním poutním místem, poutním kostelem sv. Jana Nepomuckého. Viz AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 316.

³⁷¹ Viz příloha č. XVI: Poměr zemské příslušnosti řeholníků žďárského kláštera na přelomu 17. a 18. století.

na jeho panství i nadále. Výjimkou bylo samozřejmě období několika let po roce 1638, kdy byla k utvoření konventu potřeba personální pomoc ostatních klášterů česko-moravskolužického vikariátu a než mohli stav doplnit vlastní žďárští profesové, obsazení konventu bylo proměnlivé. Někteří řeholníci ale neprožili celý život ve stejném domě, mohli být odvoláni do jiného kláštera, učili v řádovém semináři a podobně. Nabízí se například Edmund Bagner, který předtím, než byl zvolen opatem, přednášel ve Velehradě, pobýval v Plasech nebo zastával úřad probošta tišnovských cisterciacek. Žďárští cisterciáci také působili ve farní správě na žďárském panství, například v městečku Žďáře či v Bobrové, i mimo něj, například ve Zvoli na sousedním panství novoměstském.

Kromě obou opatů, tedy Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera, k jejichž působení se dochovalo poměrně mnoho archiválií, o jednotlivých členech žďárského konventu nevíme téměř nic. Pokud se v pramenech s konkrétními jmény setkáme, jde převážně o zmiňované jmenné seznamy řeholníků, ve kterých může být uveden jejich věk, rok profese, původ či úřad, který v klášteře zastávají. Není to však pravidlem, v některých případech se jedná pouze o jednoduché jmenné seznamy bez jakéhokoliv doplnění. Pokud se v pramenech některé jméno řeholníka objeví, jde spíše o útržkovitou informaci. Například v dopise adresovaném žďárskému převorovi Gerardu Cyrklovi se vizitátor Ondřej Trojer zmiňuje o bratru Václavovi, který pobýval po požáru žďárského kláštera v Plasích. Vizitátor píše, že byl velmi opovážlivý, lehkomyšlný, zahálčivý, neskromný a ani po několikerém napomenutí se nenapravit, proto je třeba, aby byl pod dobrým dohledem („*pod dobrou metlou*“). Uvažuje také, že kdyby si jeho chování všiml v noviciátu, pravděpodobně by ho vyhnal, neboť měl po složení profese pokročit v poznávání víry, zatímco se vydal zpět po cestě odpadajících.³⁷² Vzhledem k tomu, že se v seznamu řeholníků a také mezi profesními lístky v tomto období objevuje jediný řeholník tohoto křestního jména, jedná se s velkou pravděpodobností o Václava Vejmluvu, pozdějšího žďárského opata. Víme totiž, že Václav Vejmluva skládal profesní sliby právě za účasti vizitátora Ondřeje Trojera, který v této záležitosti zastoupil nemocného žďárského opata Benedikta Zaunmüllera. Stalo se tak 28. března 1690, pravděpodobně v Plasích, kam se Vejmluva s několika spolubratry po požáru roku 1689 uchýlil.³⁷³

³⁷² „... *excepto F[rat]re Wencesslao, qvi uti inaudio, valde petulans, levis, otiosus, immodestus etc. fuit, nec saepius monitus emendavit. proinde ipsum oportet habere sub bona ferula. Si hoc in Novitiatu animadvertissem, probabiliter ipsum expulsiem, post Professionem enim debuit progredi per viam incipientium, sed ille retrogrado gressu per viam deficientium.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III. 8, fol. 250.

³⁷³ Viz příloha č. XV: Seznam profesních lístků žďárského kláštera z let 1690 až 1702.

Žďárský klášter, podobně jako řada dalších konventů v tomto období, zřejmě fungoval také jako místo poskytující vzdělání, vychování a zaopatření chlapců z okolí, kteří v klášteře vyrůstali a z jejichž řad komunita získávala řádový dorost. Že v klášteře nežili pouze mniši, dokládá nařízení vizitátora Ondřeje Trojera ve vizitačním protokolu z roku 1688, podle kterého nikdo z chlapců, ani ostatních světských osob, které v klášteře pobývali, nesmí přespávat v dormitáři.³⁷⁴

4.2 Vizitace žďárského kláštera ve 2. polovině 17. století

Obraz obnoveného kláštera ve druhé polovině 17. století dokreslují také informace o vizitacích, které ve Žďáru v tomto období proběhly. Řeholní vizitace byla jedním ze základních prvků organizace cisterciáckého řádu již od 12. století a byla především nástrojem vnější kontroly. Její základní význam a průběh se od středověku k ranému novověku výrazně nezměnil, přestože cisterciácká legislativa byla živým organismem a původní texty a nařízení byly doplňovány.³⁷⁵ S nárůstem počtu klášterů však klesala její četnost, zvláště v 16. a 17. století. Také příklad žďárského kláštera druhé poloviny 17. století je dokladem toho, že vizitace nebyla v kláštorech česko-moravsko-lužického vikariátu prováděna v intervalech stanovených generální kapitulou.³⁷⁶ Výše postavený, v našem prostředí provinční vikář a vizitátor česko-moravsko-lužické provincie, při vizitacích podřízených klášterů kontroloval dodržování Benediktovy řehole a cisterciáckých předpisů a nařízení, sledoval činnost opata, převora a dalších členů konventu, ale také stav klášterního hospodářství a účetnictví.

Dokumenty, které vznikaly při vizitacích, patří mezi významné prameny pro poznání řeholní každodennosti. Zachycují konkrétní problémy konventu a prohřešky řeholníků, mohou obsahovat zhodnocení působení jednotlivých hodnostářů kláštera (např. opata, převora či magistra noviců), připomínají závaznou podobu života v konventu a povinnosti mnichů, ale také mohou obsahovat informace o stavu klášterního hospodářství či podobě, stavu a vybavení klášterních budov včetně konventního kostela. Bohužel četnost dochování konkrétních vizitačních protokolů je nízká a zdaleka neodpovídá počtu provedených

³⁷⁴ „*In Dormitorio nemo de pueris vel aliis saecularibus dormiat.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III. 8, fol. 233; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 69.

³⁷⁵ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 69–70; Jan ZDICHYNEC, *Ad vitiorum correctionem et caritas conservationem? Proměny řeholní vizitace v raném novověku na příkladu cisterciáckého řádu*, in: *Historia Monastica I*, Praha 2005, s. 103–104, 119–121.

³⁷⁶ „*Otec opat nebo osoba jím pověřená má vizitovat kláštery podřízené své pravomoci každý rok nebo vždy v případě nutnosti, příslušný komisař generální kapituly pak každé tři roky. Zdá se, že v praxi ve většině případů vizitovali de facto generální vikáři jednou za tři roky.*“ *Tamtéž*, s. 120.

vizitací,³⁷⁷ což platí i pro žďárský klášter. Pro celé období od obnovy kláštera roku 1638 až do smrti opata Edmunda Bagnera roku 1705 máme k dispozici pouze jeden text vizitačního protokolu z roku 1688, respektive jeho opis, jež se dochoval mezi *sarensii* v archivu oseckých cisterciáků. Metoděj Zemek pak v *Dějínách města Žďáru nad Sázavou II* zmiňuje výsledky mimořádné vizitace z roku 1700. Pro starší období jsou známy pouze dva žďárské vizitační protokoly z první poloviny padesátých let 14. století, žďárští mniši jsou v nich napomínáni pro nedodržování Benediktovy řehole a cisterciáckých předpisů.³⁷⁸

Nicméně i přes torzovité dochování vizitačních protokolů si můžeme v případě Žďáru i některých dalších klášterů česko-moravsko-lužického vikariátu vytvořit konkrétnější představu o četnosti vizitací,³⁷⁹ a to díky záznamům v rukopisech Mitrovského knihovny. Jedná se o strohá konstatování, že v tom kterém klášteře byla v daném roce provedena vizitace. V některých případech bývá uvedeno jméno vizitátora, případně jeho asistenta, a také seznam řeholníků přítomných v klášteře v době vizitace. Můžeme tedy sledovat alespoň personální složení konventu a v případě obnoveného žďárského kláštera jeho postupný růst. Vnitřní poměry v konventu nám bohužel zůstávají ve většině případů skryty.

Z porovnání záznamů v rukopisech Mitrovského knihovny vyplývá, že provinční vikář nevizitoval česko-moravsko-lužické kláštery v pravidelných intervalech. Často byl mezi nimi mnohaletý odstup, který neodpovídal nařízení generální kapituly, jež ve svých výnosech opakovaně nařizovala každoroční vizitace klášterů ve všech cisterciáckých provinciích. Četnost vizitací obnoveného Žďáru je srovnatelná s ostatními kláštery vikariátu, jejichž záznamy jsou v rukopisech vedeny. Konvent, jehož personální růst byl od obnovy roku 1638 až do volby opata Benedikta Zaunmüllera roku 1676 kvůli zadlužení omezen a jehož finanční problémy zaměstnávaly celý vikariát po dlouhá desetiletí, až do konce 17. století, nebyl tedy podle dostupných informací vizitován častěji. Situace kláštera byla však bedlivě sledována a projednávána na provinciální kapitule.

³⁷⁷ Viz K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 76; Jan ZDICHYNEC, *Hæc dicta sint in charitate. K vizitacím klášterů cisterciáček ve 2. polovině 17. století*, in: Za zdi kláštera: cisterciáci v českých zemích, red. Dana Dvořáčková-Malá – Petr Charvát – Bohumír Němec, České Budějovice 2010, s. 42–43; TÝŽ, *Ad vitiorum correctionem ...*, s. 128.

³⁷⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 96.

³⁷⁹ Poznámky o vizitacích jednotlivých cisterciáckých klášterů jsou zaznamenány v rukopisech fondu V 3 Knihovna Mitrovského pod signaturami A 1.8 (zahrnuje léta 1611–1670), A 1.9 (1671–1756) a A 1.10 (1757–1782) „*Materiál k dějinám převážně moravských klášterů*.“ Jedná se o sbírku chronologicky řazených českých, německých a latinských výpisů z análů, originálů, prostých i vidimovaných opisů listin a dalších písemností. Téměř pro celé období 17. a 18. století je tedy možné sledovat četnost vizitací některých klášterů v tomto období, a to nejen na příkladu cisterciáckého vikariátu. Ze záznamů je zřejmé, že vizitace neprobíhaly v pravidelných intervalech, v mnoha případech od sebe vizitace dělilo více než tříleté období.

Z dostupných informací dále vyplývá, že vizitátor, jímž byl v 17. století téměř vždy opat jednoho z českých klášterů z titulu provinčního vikáře, několikrát spojil při jedné cestě návštěvu odlehlejších konventů, například Žďáru, brněnského a tišnovského ženského konventu či Velehradu, který byl nejvzdálenějším moravským klášteřem. Společně bývaly vizitovány také hornolužické konventy Neuzelle, Marienthal a Marienstern.³⁸⁰ Delší vizitační cesta ale nebyla pravidlem, někdy měl vizitátor v plánu navštívit pouze jeden či dva konventy, podle potřeby probíhaly také vizitace mimořádné.³⁸¹

Vizitace ovšem nebyly jedinou příležitostí návštěv vikáře v kláštěrech a často probíhala v souvislosti s dalšími povinnostmi, které vizitátora do kláštera přiváděly. V jednotlivých konventech se účastnil voleb nového opata, v ženských konventech býval přítomný při skládání věčných slibů,³⁸² kláštery se také mohly stát místem krátkého zastavení na jeho cestách. Například provinční vikář a vizitátor, plaský opat Ondřej Trojer, pobýval před svým pobytem ve Vyšším Brodě, kde se v září roku 1690 zúčastnil volby nového opata, a po něm ve zbraslavském klášteře, kde se jeho návštěva kvůli nemoci protáhla na mnoho dní. Kdyby neonemocněl, jistě by v následujících dnech zavítal podle původního plánu i do žďárského kláštera.³⁸³ Ondřej Trojer navštívil Žďár po požáru roku 1689 několikrát a kvůli špatnému zdravotnímu stavu opata Benedikta Zaubmüllera se dokonce ujal některých jeho povinností, například přijímal profesní sliby žďárských noviců,³⁸⁴ aby opatova nemoc neochromila dění celé komunity.

* * *

Z pěti vizitací, o nichž víme, že ve druhé polovině 17. století ve Žďáře proběhly, se dochoval pouze jeden opis vizitačního protokolu, a to k roku 1688.³⁸⁵ Metoděj Zemek pak ve své práci odkazuje na záznam o mimořádné vizitaci kláštera roku 1700. V dalších případech jde pouze o stručný záznam, že byla provedena vizitace, případně jsou zmíněna

³⁸⁰ Např. k roku 1702: „*Visitatio Neo Cellae. Abbatis ante adhuc D[omi]no Petro, 9. Nov[em]b[ris] M[ari]ae Vallis, 13. Ejsd[e]m M[ari]ae Stellae. Præp[ositus] P[ater] Quill[elmus] Seemüller*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 158. Dále k roku 1717 vizitace jihočeských a následně hornolužických klášterů: „*Visitatio ibidem [Sanctæ Coronæ, AltoVadi, M[ari]ae Stellæ, NovoCellæ, M[ari]ae Vallis*“ Tamtéž, fol. 254.

³⁸¹ Např. „*Visitatio Canonicae Zarae p[er] D[ominu]m Laurentium Visitatorem*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), bez foliace, k roku 1688; „*Visitatio Sedlicii 1716*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 250.

³⁸² Viz J. ZDICHYNEC, *Vztahy sedleckých opatů*, s. 237.

³⁸³ Latinský originál, dopis Ondřeje Trojera žďárskému převorovi a konventu. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III. 8, fol. 248.

³⁸⁴ Viz příloha č. XV: Seznam profesních lístků žďárského kláštera.

³⁸⁵ Ve své bakalářské práci jsem při rozboru vizitačního protokolu z roku 1688 vyslovila domněnku, že je zřejmě výstupem vůbec první vizitace po obnově žďárského kláštera od roku 1638, a to vzhledem k rozsahu a podrobnosti textu a odkazům na Benediktovu řeholi a cisterciácké právo. Po prostudování dalších pramenů ve fondu V 3 Knihovna Mitrovského (AMB) je ale zřejmé, že vizitaci roku 1688 předcházela minimálně jedna návštěva provinčního vikáře a vizitátora ve Žďáru. Viz následující text.

jména opatů asistentů, kteří byli v klášteře přítomni spolu s vizitátorem. Ostatní vizitační protokoly, které by nám odkryly alespoň částečně dění v klášteře, se bohužel nezachovaly, velkým přínosem jsou ovšem opisy seznamů členů konventu, kteří byli při vizitaci přítomni v klášteře a jejichž opisy najdeme v již zmiňovaných rukopisech Mitrovského knihovny.

První zmínka o vizitaci Žďáru je v análech Mitrovského sbírky uvedena k roku 1668,³⁸⁶ tedy třicet let po obnovení kláštera a v období, kdy byl spravován administrátory, sedleckým opatem Vojtěchem Gamsem a velehradským opatem Bartolomějem Ferreriem.³⁸⁷ Musíme ale přihlídnout k tomu, že od roku 1638 do roku 1666, kdy zemřel Hilger Burghoff, byli jednotliví vizitátoři zároveň opaty žďárskými. Je také pravděpodobné, že nově zvolený vikář a vizitátor Vavřinec Scipio Žďár v době, kdy byla jeho správa roku 1666 předána do rukou administrátorů, navštívil. Vizitace by pak následovala dva roky po poslední návštěvě vikáře ve Žďáru. Bohužel se z této pravděpodobně první vizitace po obnově kláštera nedochoval vizitační protokol, bylo by jistě zajímavé poznat blíže úlohu administrátorů a také pozdějšího opata Edmunda Bagnera, který v té době zastával v jedenáctičlenném konventu úřad převora.³⁸⁸

Skutečnost, že pro období prvních třiceti let po obnovení kláštera neexistují přímé doklady o jeho vizitaci, neznamená, že stál mimo pozornost provinčního vikáře. Naopak, zejména hospodářské záležitosti žďárského konventu byly pravidelně probírány na provinční kapitule a proces obnovy kláštera byl, jak víme, v rámci vikariátu pečlivě zkoumán.³⁸⁹

* * *

Jedinou dochovanou vizitační listinou žďárského kláštera ze 17. století je již výše zmiňovaná *charta charitatis* z roku 1688.³⁹⁰ Vizitační protokol býval vyhotoven ve dvou kopiích, jež se, pokud víme, v tomto případě nedochovaly. Plné znění protokolu zařadil mezi významné dokumenty žďárského kláštera *Acta varia monasterii zarensis* oseký řeholník Augustin Sartorius. Podle poznámek u textu se jedná o opis z roku 1691, tedy z doby, kdy po třech letech proběhla ve Žďáru další vizitace. Opis byl pravděpodobně pořízen pro potřeby vikariátu či vikáře, pasáže protokolu vyzývající k nápravě zjištěných nedostatků jsou podtržené a v několika případech doplněné poznámkami, jež jsou psány odlišným rukopisem.

³⁸⁶ „*Visitatio Canonica Zaarae p[er] D[ominum] Laurentium Visitatorem ...*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.8 (1611–1671), bez foliace, k roku 1669.

³⁸⁷ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 45–49.

³⁸⁸ Viz příloha č. XI: Seznam členů žďárského konventu k roku 1667.

³⁸⁹ M. SRBOVÁ, *Obnova klášter Žďár*, s. 55–61.

³⁹⁰ „*Visitatio Zarae Canonica a D[ominum] Andrea Visitatore et D[ominum] A[ulae]Regiensi.*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 53, k roku 1688.

Jedná se o rozsáhlý text, jehož úvodní odstavce popisují přijetí provinčního vikáře a vizitátora, plaského opata Ondřeje Trojera a jeho pomocníka, zbraslavského opata Wolfganga, ve žďárském klášteře a zahájení vizitace, které proběhlo podle řádových zvyklostí.³⁹¹ Následuje sedmadvacet paragrafů, jež jsou věnovány konkrétním bodům, na něž se vizitátor zaměřil a které bylo třeba připomenout. Na prvním místě je zdůrazněna důležitost řehole sv. Benedikta a ostatních řádových ustanovení, jež je nutné předčítat v kapitule, aby se řeholníci nemohli vymlouvat na jejich neznalost a mohli je vždy následovat. Dále je v protokolu připomenuta váha profesního slibu a řeholního života,³⁹² i následující paragrafy jsou věnovány duchovním záležitostem. Důležitý byl prostor pro meditaci, četbu a duchovní cvičení, každý z řeholníků měl mít proto k dispozici duchovní knihy, ze kterých by čerpal náměty pro meditaci.³⁹³ Připomenut je v textu řádný průběh bohoslužby, zvláštní místo je věnováno bohoslužbě nedělní a odlišnému režimu bohoslužeb při příležitosti konkrétních svátků. V samostatném paragrafu je zmíněno zacházení se svěcenou vodou.³⁹⁴ Následuje pasáž o zpovědi a zpovědnících, odkazující se na středověkou cisterciáckou legislativu a paragrafy připomínající pravidla mlčení a půstu i s uvedením konkrétních trestů při jejich porušování.³⁹⁵

Vizitační protokol připomíná i významnou součást denního rytmu cisterciáckého klášteře, kterou je kapitula. Jedná se o shromáždění členů konventu v kapitulní síni, při kterém se pravidelně četly jednotlivé kapitoly z Benediktovy řehole. Mniši se zde podle slov vizitátora měli spontánně vyznávat ze svých hříchů a přijmout stanovenou nápravu a tresty. Dále se řešily důležité otázky týkající se dění v klášteře. Kapitula se měla konat každý den s výjimkou velkých svátků.³⁹⁶

Jeden z obsáhlejších odstavců vizitačního protokolu pojednává o klášteře a klauzuře, jejíž porušování bylo podle mínění vizitátora jedním z největších a nejčastějších prohřešků žďárských mnichů. Klauzura se v klášteře podle jeho slov téměř nedodržovala, proto jsou uvedeny i konkrétní kroky k nápravě tohoto prohřešku. Například obydlí sládka a klášterních úředníků („... *habitationem Braxatoris et officialium...*“),³⁹⁷ tedy ženatých mužů, musí být

³⁹¹ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 65; K. CHARVÁTOVÁ, *Vizitace v cisterciáckém řádu*, s. 75.

³⁹² „1. *De observantia S[anctae] Regulae, Legum et Definitionum nostrarum*“, „2. *De observantia votorum et Profectum Virtutum*“, M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 65–66.

³⁹³ „3. *De S[ancta] Meditatione, Lectio et Exercii Spiritualibus*“ *Tamtéž*, s. 66.

³⁹⁴ „4. *De officio Divino*“, „5. *De Celebratione Missarum*“ a „6. *De Benedictione et Aspersione aquae*“, *Tamtéž*, s. 66–67.

³⁹⁵ „7. *De Confessione, Communionem et Confessarii*“, „8. *De Silentio*“ a „9. *De Jeunio*“, *Tamtéž*, s. 67–68.

³⁹⁶ „10. *De Capitulo. Ad Capitulum omni die extra festa maior eatur in quo quando necesse fuerit, fiant spontanea culparum confessiones, ...*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 231; Kateřina Charvátová, *Dějiny cisterckého řádu I*, s. 25.

³⁹⁷ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 232.

přesunuta mimo klášter. Z kláštera nesmí odejít nikdo bez svolení opata či převora, na což má dohlížet dveřník („janitor“), který nemá být od své práce odváděn žádnou jinou činností. Pokud někdo opustí klášter jinudy, bude potrestán stejně, jako by se dopustil tělesného hříchu.³⁹⁸ Zdůrazněno je, že do kláštera nemají přístup ženy a že klášterní brána nesmí být nikdy otevřena dokořán.³⁹⁹ Z nařízení vizitátora, že má být obezděna lázeň u řeky („...*balneo ad fluerre*“) v blízkosti kláštera a také má být opravena zeď klášterní zahrady,⁴⁰⁰ je patrné, že problém s dodržováním klauzury nebyl pouze otázkou a důsledkem poklesu řeholní kázně, ale přispívalo k tomu také fyzické narušení klauzurovaných částí a neodpovídající využití jednotlivých prostor. Mimo jiné ubytování ženatých mužů (sládka a úředníků) uvnitř kláštera, jejichž příbytky měly být podle nařízení vizitátora přemístěny.⁴⁰¹

V několika pasážích je připomenuto využití a závazná podoba konkrétních částí kláštera a pravidla chování, která se mají v těchto prostorách dodržovat. Jedná se o infirmarium, dormitář a cely, hovornu, refektář a vestiarium.⁴⁰²

Pozornost je věnována zaměstnání, chování, práci a skromnosti bratří, ale i jejich odpočinku.⁴⁰³ Mniši jsou nabádáni, aby správně využívali svůj čas, věnovali se zejména manuální práci, meditaci, četbě knih a studiu⁴⁰⁴ a vyhýbali se zahálce, jež bývá zdrojem pokušení. Text citátem odkazuje na myšlenky sv. Bernarda o pomíjivosti času: „*Nihil tempore pretiosius, sed heu nihil vilius aestimatus.*“⁴⁰⁵

Závěrečné paragrafy vizitačního protokolu pojednávají o povinnostech, zásluhách i restech jednotlivých hodnostářů žďárského kláštera v čele s opatem.⁴⁰⁶

Mezi sarenšii se v archivu oseckých cisterciáků vedle *charty charitatis* dochoval také soupis řeholníků, kteří v klášteře pobývali v průběhu vizitace. Podobné seznamy lze snadno dohledat v rukopisech Mitrovského knihovny i pro ostatní roky, kdy byl Žďár vizitován.

³⁹⁸ „*Quicun[que] M[o]n[aste]rium aliunde q[ua]m p[er] portam egressus fuerit etiam clarâ die tanq[ua]m deprehensus in contagio carnis puniat[ur].*“ *Tamtéž*, fol. 232; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 68.

³⁹⁹ Z textu není jasné, zda se jednalo o hlavní vstup do areálu kláštera či do klauzurované části.

⁴⁰⁰ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 233.

⁴⁰¹ Otázkou zůstává, v jakých prostorách přesně se obydli ženatých mužů nacházela, zda se jednalo o širší areál kláštera či opravdu zasahovaly do prostor klauzury. Příbytky úředníků totiž běžně bývaly na klášterním dvoře, ale mimo rajský dvůr a klauzurovanou část.

⁴⁰² „*12. De Infirmary et Infirmitas*“, „*13. De Dormitorio et Cellis*“, „*14. De Collocutorio*“ a „*15. De Refectorio et Victu*“, „*16. De Vestiario et Amictu*“ *Tamtéž*, s. 68–70.

⁴⁰³ „*17. De occupatione, conversatione, labore et modestia Fratrum*“, „*18. De recreatione Fratrum*“, *Tamtéž*, s. 70.

⁴⁰⁴ „... *ut [rat]res semper sint sive aliquo labore manu[m] sive meditatione aut lectione librorum sive studio literar[um] ...*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 236; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 70.

⁴⁰⁵ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 236.

⁴⁰⁶ „*19. De Domino Abbate*“, „*20. De Priore*“, „*21. De Suppore*“, „*22. De Magistro Novitiorum*“, „*23. De Cantore et Succentore*“, „*24. De Parochis*“, „*25. De Culinae Praefecto et Cellerario*“, „*26. De Refectorio*“, *Tamtéž*, s. 71–73.

Pro žďárský klášter druhé poloviny 17. století jsou tyto soupisy profesů spolu se strohým záznamem o provedení vizitace jediným dokladem o jejím skutečném průběhu.⁴⁰⁷ Podle seznamu profesů z roku 1688 můžeme přiřadit k jednotlivým funkcím, jež jsou popisovány ve vizitačním protokolu, konkrétní jména řeholníků. Převorem a zástupcem nemocného opata Benedikta Zaunmüllera byl devětačtyřicetiletý převor Gerard Cyrkl, úřad podpřevora zastával Štěpán Lásenický. Povinnosti obou bratrů jsou v textu rozpracovány poměrně podrobně, což bylo jistě dáno nemocí opata. V textu naopak nejsou zmíněny povinnosti probošta tišnovských cisterciacek, kterým byl pozdější představený Edmund Bagner. Jen okrajově, v souvislosti s přísným zákazem vstupu žen do sakristie, je vzpomenut sakristián Bernard Zielecký. Otec Jiří Bořešínský působil jako farář v Bobrové, farnost ve městě Žďáru spravoval jeden z nejstarších bratrů Martin Hlinenský. Představeným kuchyně a celariem, neboli sklepníkem, byl Albericus Pech, rodák z nedaleké Jihlavy, kantorem a novicmistrem pak Benedikt Nabinger, který pocházel z Tišnova.⁴⁰⁸

Krátce jsou zcela v závěru protokolu zmíněni světští úředníci, kteří měli na starosti hospodářské záležitosti kláštera a na které bylo podle slov vizitátora Ondřeje Trojera třeba dohlížet, zvláště v době nemoci opata Benedikta.⁴⁰⁹

Z odkazů na konkrétní nedostatky v řeholní kázni, místa v areálu kláštera či nemoc opata Benedikta je zřejmé, že byl protokol vypracován přímo pro žďárský klášter. Naznačené jsou také časté návštěvy řeholníků v sousedních vesnicích a nedalekém městě Žďáru, které svědčí o rozvolněné řeholní kázni. Vizitátor se opět odvolává na dodržování klauzury a nařizuje, aby bratři nebyli pouštěni do města nebo domů a vsí v blízkosti kláštera bez vážného důvodu a povolení opata, případně otce převora v době jeho nemoci.⁴¹⁰

Další vývoj nemoci zesláblého opata Benedikta a také požár, kterým byl klášter poničen následujícího roku, však nedovolily, aby byly nedostatky zjištěné vizitátorem odstraněny. Naopak došlo k jejich prohloubení, když musela část konventu kvůli následkům požáru Žďár opustit. Trvalo několik měsíců, než se do poničeného opatství navrátil život podle řeholní observance. Mnohem déle pak probíhaly opravy klášterních budov, včetně

⁴⁰⁷ V bakalářské práci jsem při rozboru vizitačního protokolu chybně uvedla, že neznáme počet bratří, kteří se při vizitaci v klášteře nacházeli, se jmenným seznamem řeholníků jsem se seznámila až později při studiu pramenů k této diplomové práci. Viz. M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 65.

⁴⁰⁸ Výjimečným pramenem je soupis řeholníků k roku 1688, který je jedním z nejpodrobnějších, jenž se pro žďárský konvent 17. století dochovaly. Obsahuje jména žďárských profesů, včetně příjmení, ve všech případech doplněná zemskou příslušností, místem původů, věkem a počtem let, které uplynuly od složení profesních slibů. Viz. příloha XII.

⁴⁰⁹ „*De Officialibus Secularibus*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, fol. 242.

⁴¹⁰ „*Ea propter ex clausura Religiosi ad Civitates, aut alias circa claustrum vicinas domos vel pagos nusquam nisi in ca[us]a gravj ex hoc s[u]m[ma] de lice[nti]a D[omini] Abbatis, vel tempore infirmitatis eiusdem de lice[nti]a Prioris dimittantur.*“ *Tamtéž*, s. 233.

klauzurovaných částí. Poničení konventních budov požárem však bylo legitimním důvodem pro opuštění klauzury. Žďárští profesové pobývali dočasně v ostatních klášterech vikariátu a pokud víme, neměla většina bratří kázeňské problémy.⁴¹¹

Vizitační protokol o průběhu vizitace byl sepsán ve dvou vyhotoveních a byl přečten na závěrečné kapitule. Jedna kopie zůstávala v opatství a text dokumentu byl několikrát do roka, podle vizitátorem stanoveného intervalu, předčítán v kapitule. Například v závěru vizitačního protokolu z roku 1688 vyzývá Ondřej Trojer řeholníky, „*aby všechny body protokolu bezvýhradně dodržovali a aby byla tato vizitační listina v jeho přítomnosti přečtena a všemi s úctou přijata, dále má být znovu čtena čtyřikrát do roka.*“⁴¹² Vizitační listiny měly být podle výnosů generální kapituly ukládány v klášterním archivu, ale praxe v jednotlivých konventech tomu zřejmě neodpovídala. Starší vizitační protokoly ztrácely na významu po následující vizitaci, kdy byly při předčítání nahrazeny aktuálními listinami. Důraz byl kladen na uchování a ochranu pro kláštery důležitějších písemností.⁴¹³ Pokud byly ve žďárském klášteře vizitační listiny uchovávány,⁴¹⁴ mohly být zničeny například při některém z požárů, které jej postihly, nebo byly po uplynutí určitého období vyřazeny a odstraněny. Dokladem náhodného a torzovitěho dochování těchto dokumentů je tedy i žďárský klášter, který byl po roce 1688 vizitován s odstupem tří a čtyř let, tedy v letech 1691⁴¹⁵ a 1695.⁴¹⁶

* * *

Během srpna a září roku 1700 podnikl generální vikář a vizitátor Benedikt Littwerig, nástupce Ondřeje Trojera, delší vizitační cestu napříč vikariátem. Z domovského Oseka se vydal před Zbraslav a Sedlec směrem na Moravu. Navštívil celkem čtyři opatství a tři ženské konventy. Vizitace Zbraslavi a Sedlce proběhla ještě v srpnu, do pohledského kláštera

⁴¹¹ V září roku 1690 poslal Ondřej Trojer jednoho žďárského profesu ze Zbraslavi a všechny, které pobývali v Plasích zpět do Žďáru s otcovským požehnáním a svědectvím dobře vedeného života („... *et testimonio vitae bene actae*“). SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, Acta varia monasterii Zarensis, fol. 250.

⁴¹² K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 76; J. ZDICHYNEC, *Ad vitiorum correctionem ...*, s. 120.

⁴¹³ Viz Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Vizitace v cisterciáckém řádu od 12. do počátku 15. století*, in: *Historia Monastica I, Colloquia mediaevalia Pragensia 3*, Praha 2005, s. 76; J. ZDICHYNEC, *Ad vitiorum correctionem et caritatis conservationem?*, s. 126.

⁴¹⁴ U záznamů o vizitaci v rukopisech Mitrovského knihovny je často uvedena původní signatura a odkaz na uložení vizitačního protokolu v původním cisterciáckém archivu, což naznačuje na jejich uchování.

⁴¹⁵ „*Visitatio Zarae Canonica a D[ominus] Andrea Visitatore et D[ominus] A[ulae] Regiensi.*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 62, k roku 1691.

⁴¹⁶ Pouze poznámka „*Visitatio Canonica Zaarae – charta charit[at]is à solo D[omino] Visitatore subscripta*“ k roku 1695, AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.9 (1671–1756), fol. 89. V obou případech máme k dispozici pouze jmenný seznam řeholníků přítomných v době vizitace v klášteře, vizitační protokol ani jiný záznam o průběhu či výsledcích vizitací se bohužel nedochoval. U jednotlivých poznámek o konané vizitaci v análech Knihovny Mitrovského (sign. A 1.8 a A 1.9) však najdeme odkazy na původní uložení v klášterním archivu, včetně původní signatury.

cisterciaček u dnešního Havlíčkova Brodu dorazil vizitátor počátkem září. Žďárský klášter vizitoval 6. září, jednalo se pravděpodobně o třetí vizitaci kláštera od doby, kdy byl opatem zvolen Edmund Bagner. Po návštěvě ženských klášterů v Předklášteří u Tišnova a na Starém Brně zakončil Benedikt Littwerig svoji vizitační cestu 16. září na Velehradě.⁴¹⁷

Metoděj Zemek uvádí, že „*opat Edmund Wagner neměl pevnou ruku a proto neustále klesala v klášteře řeholní kázeň, takže roku 1700 byla nařízena generálním vikářem řádu dokonce mimořádná vizitace, která měla zjednat nápravu.*“ Vizitátor Benedikt Littwerig navštívil Žďár jako jeden z několika klášterů v rámci své vizitační cesty na Moravu a pokud je mi známo, nebyla v dostupných pramenech označena jako mimořádná. Od poslední vizitace Žďáru uplynulo již pět let, delší interval, než jaký určovala řádová legislativa, pravidelná návštěva vizitátora byla tedy na místě. Ovšem pojitkem mezi výčtem nedostatků, které Zemek uvádí ve svém výkladu a které měly být při vizitaci zjištěny, mohla být opravdu nedostatečná autorita opata Edmunda, jež mohla být urgentním a narůstajícím problémem, který bylo nutno prošetřit v rámci mimořádné vizitace: „*Autorita opatova je stále ve větším úpadku, tresty jím uložené přijímají prý řeholníci s odporem a odmluvami. Zneklidněný a rozvířený klášterní život lze prý výrazně pozorovat zejména v hovorně a v kostele. Předpisy řehole se prý téměř nedodržují, nezachovávají se řeholní sliby, porušuje se předepsané mlčení, návštěva chóru a bohoslužeb se víc a více zanedbává. Tak prý je tomu zejména ve dnech rekreace, kdy je přítomna toliko polovina řeholníků, ... Častým zjevem je prý při bohoslužbách smích, hovor a profánní lelkování.*“⁴¹⁸ Zda se jednalo o vizitaci pravidelnou či mimořádnou, nelze ovšem bez chybějících dokumentů a vizitačního protokolu s jistotou říci. Ačkoliv ze Zemkova výkladu vyvstává konkrétní a palčivý problém, který mohl být impulsem pro mimořádnou vizitaci, mohla být stejně tak klesající opatova autorita a řeholní kázeň v konventu zjištěna při vizitaci běžné, společně s dalšími připomínkami k chodu kláštera i klášternímu hospodářství, o kterých ovšem prameny mlčí. Vzhledem k charakteru jednotlivých záznamů v análech fondu Mitrovského knihovny v Archivu města Brna se jistě i u popisu vizitace kláštera roku 1700, na který Zemek odkazuje, jednalo o pouhý regist či subjektivní výpisek z původního dokumentu. Stejně tak přítomnost poloviny řeholníků

⁴¹⁷ „*Visitatio Canonica Aula Regiae in augusto ... Sedlecj eod Mense ... Frauenthalj in Mense Septembri ... Zaarae. 6. Septembris ... P[orta]Coeli ... Brunae. 13. Sept[embris] ... Wellehradii. 16. Sept[embris]*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, A 1.9 (1671–1756), fol. 139. Podobný itinerář zvolil Benedikt Littwerig také při vizitační cestě roku 1723, kdy navštívil postupně sedlecký, pohledský, žďárský, tišnovský, velehradský, brněnský a na závěr také zbraslavský klášter. „*Visitatio Sedlecii, Frauenthalii, Zarae, Porta Coeli, Wellehradii, Brunae, Aula Regiae.*“ AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, A 1.9 (1671–1756), bez foliace, k roku 1723.

⁴¹⁸ Zemek odkazuje při popisu nedostatků, které byly objeveny při vizitaci roku 1700 na záznam v Městském archivu Brno, Mitrovského sbírka, k roku 1701. Originální znění textu ani přesnou citaci neuvádí. Tento odkaz se mi bohužel nepodařilo dohledat. M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 1. díl*, s. 47.

v klášteře nemusela nutně znamenat hrubé porušování klauzury, neboť část bratří působila ve farní správě. Někteří řeholníci žili totiž na farách mimo svoji komunitu.

Uvedené prohřešky a porušování řeholní kázně odůvodňuje Metoděj Zemek jako důsledek ničivého požáru, jenž na delší dobu výrazně ovlivnil nejen dodržování klauzury.⁴¹⁹ Zmiňovaný požár roku 1689 bezesporu výrazně zasáhl řeholní komunitu a na dlouhou dobu se promítl do každodenního chodu konventu, když poničil areál kláštera včetně konventního kostela a prostor klauzury. Část žďárských profesů byla nucena pobývat několik měsíců v jiných klášterech, zbytek konventu zůstával dlouhou dobu ve Žďáru v provizorních podmínkách, za kterých v podstatě nebylo možné klauzuru přísně dodržovat. Veškeré duchovní záležitosti dočasně probíhaly v kostelíku sv. Markéty u brány kláštera, jenž měl ale sloužit laické veřejnosti. Vše bylo po určitou dobu provizorní a tato situace jistě neprospívala řádnému řeholnímu životu. Souvislost, kterou Zemek vidí mezi zmiňovaným požárem a závěry vizitace, se jeví jako neopodstatněná. Vždyť obě události od sebe dělí jedenáct let. Pozice opata Edmunda Bagnera nebyla jistě zpočátku snadná, jak jsme již zmiňovali výše, řeholní komunita trpěla nemocí opata Benedikta Zaunmüllera i následky ničivého požáru, nicméně s těmito problémy se opat Edmund podle všeho vyrovnal v prvních letech svého působení. S opravami kláštera započali řeholníci v čele s převorem a s požehnáním provinčního vikáře a vizitátora v podstatě okamžitě, téměř dva roky před zvolením Edmunda Bagnera opatem. Po celou dobu se žďárský konvent opakovaně připomínal u vizitátora, žádal o volbu nového opata, který bude s to zastupovat svůj úřad ve všech ohledech a napraví tak nedostatky, které se v komunitě rozmohly po dobu nemoci opata Benedikta. Bezprostředně před a po nástupu opata Edmunda se nasetkáváme v pramenech s konkrétními kázeňskými problémy žďárského konventu. V letech 1689 až 1691 navštívil také nejednou Žďár Ondřej Trojer, jenž byl v kontaktu nejprve s převorem Gerardem Cyrklem⁴²⁰ a později nově zvoleným opatem Edmundem Bagnerem. V jejich korespondenci nenajdeme odkazy na neschopnost udržet v konventu kázeň a na podobné prohřešky proti řeholi, které jsou popisovány při vizitaci Žďáru roku 1700. Klesající autorita opata, která je popisována k roku 1700, může proto souviset spíše s aktuálními potížemi, jež odváděly pozornost opata od každodenního dění v konventu. Edmund Bagner byl nucen na přelomu století řešit finanční problémy kláštera, ocitl se uprostřed vleklého sporu o chropyňský plat,⁴²¹ snažil se Žďár

⁴¹⁹ *Tamtéž*, s. 47.

⁴²⁰ Gerard Cyrkl, narozený roku 1639, složil profesní sliby ve žďárském klášteře roku 1659, převorem žďárského kláštera byl ještě v době volby opata Václava Vejmluvy roku 1705 a roku 1706, kdy spolupodepsal dohodu o tzv. chropyňském poplatku. Viz příloha č. XVII.

⁴²¹ Viz kapitola *Finanční záležitosti žďárského kláštera*.

vymanit ze stálého platu velehradskému a brněnskému klášteru, poskytl půjčku panovníkovi na vojenské účely a také potřeboval finance na pokračující opravy klášterního areálu, přestavbu kaple sv. Markéty a novou výzdobu konventního kostela. U opata se s přibývajícím věkem začínaly hlásit také zdravotní potíže, se kterými se léčil v Karlových Varech. Právě zahloubání se do finančních sporů mohlo odvádět jeho pozornost od vnitřního dění v klášteře a způsobit tak pokles řeholní kázně a opatovy autority.

Bohužel se Zemkův popis závěrů vizitace omezuje na kázeňské prohršky, což může být ovlivněno původním záznamem v análech Mitrovského knihovny, na který Metoděj Zemek odkazuje a který byl pravděpodobně pouze registrem originálního vizitačního protokolu, což naznačuje charakter podobných zápisů. Neznáme tedy závěry vizitace, stav klášterních budov či hospodářství, rovněž informace o konkrétních členech konventu či o působení cisterciáků ve farní správě, jako v případě vizitace roku 1688. K roku 1700 nemáme k dispozici ani jmenný seznam řeholníků, jako v případě předchozích vizitací, z dochovaných profesních lístků je ale zřejmé, že se konvent dále rozrůstal a že ve dvouletém období, jež předcházelo vizitaci, složilo do rukou opata Edmunda Bagnera profesní sliby šest bratří.

Od roku 1638 do konce 17. století je tedy doloženo pět vizitací Žďáru, z toho tři za působení opata Edmunda Bagnera (1691, 1695 a 1700). Úplný vizitační protokol je dochován pouze v jednom případě, není tedy možné srovnat jej a sledovat, jak se žďárští řeholníci vypořádali s konkrétními výtkami vizitátora Ondřeje Trojera. Přesto je *Charta charitatis* z roku 1688 klíčem pro bližší poznání poměrů obnoveného kláštera, když reflektuje působení prvního opata Benedikta Zaunmüllera i jeho postavení v konventu.

4.3 Požár žďárského kláštera roku 1689

Roku 1689 potkala žďárský klášter veliká pohroma v podobě ničivého požáru. Snahy opata Benedikta Zaunmüllera o opravení a zvelebení klášterních budov tak vzaly 19. října tohoto roku během několika málo hodin za své. Opat Steinbach, vycházející zřejmě z klášterní a dobové tradice, ve svém zpracování dějin žďárského kláštera uvádí, že se klášterní budovy včetně konventního kostela staly cílem útoku žháře.⁴²² Takové vysvětlení se koncem osmdesátých let 17. století nabízelo. V české zemích totiž vzbudila v souvislosti

⁴²² „Auch Saar wurde im J[ahre] 1689 von diesem niederträchtigen Gesindel dem Vulkan geopfert, und von einem unter der Maske eines bettelnden Invalidens verborgenen Bösewicht den 19. Oktober angezündet; - in wenigen Stunden waren alle Stiftsgebäude samt der Kirche ein Raub der Flammen, und das ganze Kloster dergestalt verwüstet, ...“ O. STEINBACH: *Sammlung I*, s. 285; M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II*, s. 46; Alois PLICHTA, *Kláster na hranicích*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1995, s. 53.

s habsbursko-francouzským konfliktem pozornost aféra francouzských verbířů a paličů. Ti byli úřední habsburskou protifrancouzskou propagandou i publicistikou a lidovou tvorbou označováni za viníky požárů, které právě na jaře roku 1689 poničily některá česká města včetně Prahy.⁴²³ Ostatně i opat Otto Steinbach věnoval ve svém díle konfliktu císaře Leopolda I. s francouzským králem Ludvíkem XIV. pozornost, a to nejen ve spojitosti s domnělými francouzskými žháři a záškodníky, které vinil ze zkázy žďárského konventu a o jejichž pobytu na Moravě se zmiňoval.⁴²⁴

Požár byl samozřejmě velkým zásahem do chodu žďárské cisterciácké komunity. Jednak kvůli poničení klášterních budov, které dočasně nemohly sloužit svým účelům, za druhé pak zkáza kláštera vedla k výraznému zhoršení zdravotního stavu dlouhodobě nemocného opata Benedikta.⁴²⁵ V důsledku opatovi indispozice se musel v tomto těžkém období ujmout kláštera a dohledu nad řeholní komunitou plaský opat, generální vikář a vizitátor česko-moravsko-lužického vikariátu, Ondřej Troyer.⁴²⁶ V klášteře zůstalo pouze malé množství řeholníků, kteří měli dodržovat officium,⁴²⁷ ostatní našli dočasně útočiště v jiných cisterciáckých kláštorech. Tři novicové byli posláni do kláštera v Plasích, někteří profesové na Velehrad a do dalších klášterů.

Ti, co zůstali, byli provizorně ubytováni pod klenbou kanceláří a v bytech vrchnostenských úředníků,⁴²⁸ kteří museli po danou dobu hledat ubytování ve městě Žďáře. Řeholníci se snažili co nejdříve zastřešit místa, která zůstala po požáru bez krovů a otevřená, aby se komunita mohla co nejdříve vrátit k řádnému řeholnímu životu. Opat Zaunmüller prodléval kdesi v klášteře pod doškovou střechou a nebyl schopen,⁴²⁹ zřejmě kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu, zabývat se organizováním oprav.

⁴²³ V krátkém časovém intervalu vyhořely například Klatovy, Hořovice, Broumov, Trutnov a Praha. Přestože dobové mínění nemělo o vině francouzské strany na požárech pochybnosti, nelze ji prokázat. Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII.*, Praha Paseka 2008, s. 44–46; Srovnej: A. PLICHTA, *Klášteř*, s. 53.

⁴²⁴ „... Frankreich war mit dem Kaiser in einem blutigen Krieg verwickelt, handelte nach dem Grundsatz: man müsse seinem Feind überall und auf alle mögliche Art Schaden zufügen, und versendete in die kaiserliche Erbländer hundert und fünfzig gedungene Bösewichter, die eine große Anzahl der ansehnlichen Städte und Ortschaften durch angelegtes Feuer in Brand steckten. – Ein Theil dieser Mordbrenner schloß sich auch in Mähren; davon zu Brünn, Olmütz, und Iglau, viele angefangen wurden.“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 284.

⁴²⁵ Více viz kapitola „Benedikt Zaunmüller.“

⁴²⁶ „... und die Verwaltungssorge des Stifts H[err] Andreas Troyer, Abt zu Plaß und Visitor über sich nehmen mußte.“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 285; Ondřej Troyer stál v čele plaského kláštera v letech 1681–1699. Milan M. BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl/2. svazek*, Praha Libri 2004, s. 204.

⁴²⁷ „Die wenigen, so des Gottesdienstes wegen zu Hause verblieben mußten, ...“ O. STEINBACH, *Sammlungen I.*, s. 285. Srovnej M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II.*, s. 46.

⁴²⁸ „... wohnten unter Gewölbern der heutigen Kanzlen, und oberämtlichen Wohnung, ...“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 285.

⁴²⁹ „Der Abt aber unter einem Strohdach, indeß sich alle in ihrem unvermutheten Elende kümmerlich behelfen, und einzig dahin bedacht waren, die Brandstätte mit neune Dächern zu versorgen.“ *Tamtéž.*

Koncem září následujícího roku byly dány do pořádku některé cely v konventní budově a v klášteře započal život podle řeholní observance. Kostel ještě nebyl v pořádku, proto se mše sloužily ve farním kostele sv. Markéty, kde byla poprvé od požáru 28. září sloužena bohoslužba a obnovena pravidelná chórová modlitba. Při větších událostech a svátcích, kterých se účastnilo velké množství věřících, probíhala bohoslužba v kapitulní síni, kázání ovšem venku, v zastřešeném otevřeném prostoru přiléhajícím ke klášternímu chrámu.⁴³⁰ V tu dobu stále pobývala v klášteře pouze část konventu. Zbylí mniši byli zpět do Žďáru podle nařízení opata povoláni o rok později, v září roku 1690. Ondřej Trojer pověřil žďárského převora, aby povolal zpět do domovského kláštera všechny profesy rozptýlené kvůli požáru, s výjimkou studujících ve Vysokém Brodě, kteří by přerušением studia způsobili klášteru další vydání.⁴³¹ Sám Trojer poslal jednoho řeholníka, který byl na Zbraslavi, spolu s bratry, kteří se uchýlili do Plas, zpět do Žďáru s otcovským požehnáním a se svědectvím dobře vedeného života.⁴³²

Interiér konventního kostela byl po požáru roku 1689 kompletně zabílen, protože výzdoba stěn chrámu byla s velkou pravděpodobností nenávratně poničena, a to nejen při požáru. Plameny zničenou střechou do kostela zatékalo a stěny byly promáčené. Před samotným zabílením byly původní poničené malby ze zdí chrámu zaznamenány a stručně popsány v latinském dokumentu,⁴³³ jehož autora neznáme.⁴³⁴

⁴³⁰ „..., wenn aber die Volksmenge an großen Feyertägen zu stark anwuchs, hielt man den Gottesdienst im Kapitelhause, die Predigt aber in dem anstossenden großen Gang, bis die Konventkirche mit einem Dache versehen worden.“ Tamtéž, 285–286.

⁴³¹ „Alterum est quod oretenus Conventui proponere volui et nunc perscribo, et simul sub obedientia mando, ut V[est]ra Paternitas domum revocet omnes ob incendium dispersos Professos Zarenses (solummodo studentibus Altovadi exceptis, ne studia interrumpant, et novos sumptum M[o]n[aste]rio causent) et instituat his convocatis denuo observantia regularis, et pensus Divinus eodem prorsus modo persolvatur, prout ante incendium, ...“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III. 8, fol. 250.

⁴³² „Vnde illos qui Plassii fuerant una cum illo qui Aula Regiae remitto cum benedictione Paterna, et testimonio vitae bene actae, ...“ Výhrady měl vikář pouze k chování bratra Václava, jehož špatné vlastnosti v dopise vypočítal: „... excepto F[rat]re Wencesslao, qui uti inaudio, valde petulans, levis, otiosus, immodestus etc. Fuit, nec saepius monitus emendavit. Proinde ipsum oportet habere sub bona ferula. Tamtéž.

⁴³³ „Num[ero]CL. - Notata e parietibus Templi, priusquam dealbaretur, per me J.S. desumpta post incendium. 1689.“ Otto STEINBACH, *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren II.*, Prag – Wien – Leipzig 1783, s. 283–285.

⁴³⁴ V dokumentu autor neuvádí celé své jméno, ale pouze iniciály J.S., na seznámech řeholníků, které máme k dispozici k roku 1688, kdy byl žďárský klášter vizitován, a k roku 1691, kdy byl zvolen opat Edmund Bagner, se nenachází žádný řeholník s těmito iniciálami. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 245–246, viz příloha č. XII; Tamtéž, fol. 298, viz příloha č. XIII.

4.4 Stavební a umělecká činnost – proměny žďárského kláštera za opata Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera

Mezi lety 1614 až 1638, kdy byl majitelem žďárského panství olomoucký biskup a kardinál František z Ditrichštejna, se podoba klášterního areálu výrazně proměnila. Hospodářský správce Šimon Kratzer ze Schönberka zahájil podle pokynů kardinála Ditrichštejna postupnou přestavbu bývalého opatství na letní zámecké sídlo. Současně přistoupil ke kroku, jímž narušil tradiční schéma cisterciáckého komplexu, když nechal strhnout část klášterní kvadratury a kámen ze sutin použil k výstavbě železných hamrů v blízkosti kláštera.⁴³⁵ Rajský dvůr s gotickou studniční kaplí zůstal otevřený do zahrad, zásahem byly výrazně narušeny prostory bývalé klauzury.

Na stavu klášterních budov se podepsala také třicetiletá válka, průchodem vojska utrpělo celé panství, byly zrušeny hospodářské dvory, klášterní budovy včetně konventního kostela byly poničeny. Nevíme ale, jaký byl rozsah škod, ani jak změnil tvářnost jednotlivých budov.⁴³⁶ V prvních desetiletích po obnovení se klášter musel vypořádat s vysokými dluhy, lze tedy předpokládat, že byly zpočátku prováděny pouze nezbytné opravy a obnova švédskými vojsky zrušeného opatství postupovala pomalu.⁴³⁷

První známé vyobrazení klášterního komplexu pochází z roku 1678,⁴³⁸ kdy stál v čele konventu druhým rokem opat Benedikt Zaunmüller, první představený obnoveného kláštera.⁴³⁹ Jedná se o idealizovanou schematickou kresbu, která podle Antonína Bartuška „značně těžkopádně zobrazuje celkem stejně všechny budovy klášterní“.⁴⁴⁰ Na kresbě je opatský dům a kostel se dvěma konventními budovami zobrazen již po raně barokní přestavbě, jež skryla následky požáru, který roku 1665 zachvátil klášterní budovy včetně kostela. Opat Benedikt Zaunmüller pokračoval s opravami prelatury, konventního kostela i

⁴³⁵ Antonín BARTUŠEK, *Stavební vývoj bývalého cisterciáckého kláštera ve Žďáře*, FF UK, Praha 1950, s. 60; M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II, 2. díl*, Havlíčkův Brod 1970, s. 13. V letech 1955–1957 byl ve Žďáru veden PhDr. Jaroslavem Králem zjišťovací archeologický průzkum kvadratury, o jehož výsledcích se ale A. Bartůšek nezmiňuje. Viz F. LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře*, s. 102; https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/128226/2_ArchaeologiaHistorica_36-2011-2_22.pdf?sequence=1 [náhled 19.2.2015].

⁴³⁶ A. BARTUŠEK, *Stavební vývoj*, s. 100.

⁴³⁷ Například roku 1653 byl vybitel kostel, roku 1666 byla do klášterního chrámu instalována mříž oddělující chórovou část od západní části kostela. František LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře: Umělecké osobnosti žďárského kláštera, Žďár nad Sázavou 2009*, s. 98–99; ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 2. díl*, s. 13.

⁴³⁸ Viz příloha č. XVIII: Vyobrazení kláštera k roku 1678.

⁴³⁹ Jedná se o kresbu bratra Karla Zemana, rytina vytvořená podle kresby byla součástí díla Otty Steinbacha, do širšího povědomí ji dostal až počátkem 20. století Bedřich Drož ve svých *Dějínách Žďáru na Moravě*. Srovnej: O. STEINBACH, *Sammlung I*, s. 71; B. DROŽ, *Dějiny Žďáru*, s. 131; A. BARTUŠEK, *Stavební vývoj*, s. 128; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 63.

⁴⁴⁰ A. BARTUŠEK, *Stavební vývoj*, s. 128.

dalších budov ihned po svém zvolení roku 1676. Za jeho působení vznikla také nová budova konventu s refektářem.⁴⁴¹

Další dochované kresby či rytiny spadají do třetí dekády 18. století, zachycují tedy opatství až po barokní přestavbě a zároveň s pohledem na čerstvě dokončený poutní kostel sv. Jana Nepomuckého.⁴⁴² Proměny areálu kláštera za opatů Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera od roku 1678 se tak odrážejí pouze v písemných pramenech. Jde bohužel o krátké zmínky o stavu klášterních budov a jejich opravách například v korespondenci, dochovaném vizitačním protokolu kláštera z roku 1688 či mezi účty žďárských cisterciáků.

* * *

Opat Benedikt Zaunmüller (1676–1691) vyzdobil podle svědectví vizitátora Ondřeje Trojera žďárský klášter mnoha užitečnými a nádhernými budovami.⁴⁴³ Vizitátor měl pravděpodobně na mysli především nově vystavěnou budovu konventu s refektářem, který měl být podle vizitačního protokolu vybaven řádným stolem („*mensa regularis*“), u kterého budou bratři doprovázeni duchovním čtením.⁴⁴⁴ Opraven byl také dormitář a celý.⁴⁴⁵

Přes výstavbu nových budov uspořádání prostor kláštera v této době neodpovídalo požadavkům řádových nařízení, možná kvůli dosud probíhajícím opravám a nutnosti další přestavby. Například refektář sloužil zároveň jako hovorna, Trojer ale ve vizitační listině zdůrazňuje, že hovorna má být oddělená a refektář nemá sloužit jiným účelům, než ke kterým je určen.⁴⁴⁶ Nově zřízeno mělo být také zvláštní místo na odkládání starých šatů, *vestiarium*.⁴⁴⁷ Z kláštera měla být po roce 1688 přenesena obydlí světských osob, sládků a úředníků, jejichž přesné umístění neznáme. Opravena měla být klášterní zeď a lázeň mnichů u řeky měla být také obezděna.

* * *

V říjnu roku 1689 zmařil veškeré snahy a plány opata Benedikta Zaunmüllera požár, jehož plameny poničily většinu nově opravených a přistavěných budov. Špatný zdravotní stav

⁴⁴¹ Srovnej: Zdeněk CHUDÁREK, *Založení a budování cisterciáckého kláštera ve Žďáru v letech 1252–1309*, in: *Sedm a půl století*, redd. Stanislav Růžička, s. 92; A. BARTUŠEK, *Stavební vývoj*, s. 100–101.

⁴⁴² Např. Celkový pohled na žďárský klášter, anonymní kresba, mezi lety 1722–1727; Pohled na klášter, anonymní kolorovaná perokresba, 30. léta 18. století. Publikováno v *Sedm a půl století*, s. 134.

⁴⁴³ „... *multisque utilibus et pulchris aedificis* ...“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III 8, fol. 238.

⁴⁴⁴ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 70.

⁴⁴⁵ Nad každou celou má být dle řádového zvyku *scrutinium*, malé okénko, které nesmí být zevnitř zakrýváno, aby představení kláštera mohli kontrolovat činnost, které se bratři v cele věnují. „*Super quamlibet cellam iuxta mo[d]um ordinis fiat scrutinium seu foramen cum pendulo asserculo â nemine sub poena regularis disciplinae claudendum aut obstinendum, ut ita superiores p[er] dictum scrutinium quoties voluerint actiones fratrum observare et scrutari possint.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III 8, fol. 234.

⁴⁴⁶ *Taméž*, s. 69; „*Refectorium sit semp[er] â Collocutorio separatum.*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. A III 8, fol. 234.

⁴⁴⁷ „*De vestiario et Amictu. Pro vestiario sit locus determinat[us] in quodum F[rat]res nova reponant vetera.*“ SOA Litoměřice, karton č. 22, sign. A III 8, fol. 235.

v tu dobu svazoval opata natolik, že nebyl s to zajistit či řídit nové opravy kláštera. Vyplývá to z korespondence mezi žďárským konventem a vikářem Ondřejem Trojerem. V dopise z 26. září 1690 ve věci rezignace nemocného opata Benedikta převor Gerard Cyrkl naznačuje mimo jiné dosud neutěšený stav požárem zpusťšených klášterních budov.⁴⁴⁸ S nejnntnějšími opravami bylo započato s požehnáním vikáře ještě před zvolením nového opata, do dvou let po požáru byl opraven a vybílen konventní chrám. Řeholní observance byla v konventu obnovena o rok dříve, kdy řeholníci využívali kostelík sv. Markéty při klášterní bráně.

Opat Edmund Bagner se na počátku svého působení v čele žďárského konventu ocitl v podobné pozici jako jeho předchůdce, čekaly jej rozsáhlé opravy celého klášterního komplexu. O průběhu stavebních prací prameny mlčí, z dalšího vývoje je ale zřejmé, že koncem 17. století byly prostory zasažené požárem opraveny. Poté, co byla opravena střecha a konventní chrám byl nově vybílen, přikročili cisterciáci také k jeho výzdobě. V létě roku 1691 informoval sedlecký opat Edmunda Bagnera, že malíř Michael Willmann dodává obraz pražským křížovníkům a má v plánu navštívit Sedlec. Tamější opat měl od vizitátora plnou moc vybrat dva obrazy na zamýšlený nový žďárský oltář a žďárskému opatovi psal, že zvažuje kvůli této záležitosti cestu do Žďáru.⁴⁴⁹ Již následujícího roku byl hlavní oltář konventního kostela, nedávno dokončený ve Žďáře usazeným sochařem Janem Steinhüblem, skutečně ozdoben dvojobrazem „Nanebevzetí Panny Marie“ od Michaela Willmanna. Obraz se v bývalém cisterciáckém chrámu, dnes bazilice Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše, dochoval dodnes.⁴⁵⁰ Ústřední postavou větší obdélníkové malby je Panna Marie, na menším kruhovém obrazu je znázorněna Nejsvětější Trojice. Zároveň byla v roce 1692 do levé části hlavní lodi kostela umístěna bohatě řezbářsky zdobená kazatelna neznámého autora. Koncem 17. století byl kostel vybaven chórovými lavicemi a mezi lety 1701 až 1706 zhotovil Jan Steinhübl šest bočních oltářů, jež byly ozdobeny obrazy žďárského malíře Tomáše Šabarta.⁴⁵¹

⁴⁴⁸ „... occasione cuius tam in Spiritualibus q[ua]m temporalibus maxima damna et detrimenta emergunt, praeter [...] moderno Rerum statu, et M[o]n[aste]rio per incendium Ruinato, ...“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 256.

⁴⁴⁹ Dopis převora žďárského kláštera vizitátorovi z 28. srpna 1691. Čtvrtý bod: „De imagine ad Majus Altare pingenda per D[ominum] Willmann.“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 292. K tématu např.: Jaroslav METHON, *K účasti Willmannovy dílny na církevní malbě v Čechách*, in: Umění 14, 1942, s. 32–42.

⁴⁵⁰ Viz příloha č. XIX. F. Laštovička k oltářnímu obrazu (olejomalba na plátně, 1692): „Willmannovo dílo svou nadprůměrností symbolicky otevírá skvělé období vrcholně barokní umělecké tvorby v konventním kostele a stává se prvním dochovaným, opravdu velkým uměleckým tvůrčím počinem v bohatých barokních dějinách žďárského kláštera. Tohoto díla si mimořádně vážil opat Václav Vejmluva. Při obnově hlavního oltáře v letech 1734–1735 obraz ponechal jako ústřední motiv celé Santiniho oltářní kompozice.“ F. LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře*, s. 46–47.

⁴⁵¹ Oltáře včetně obrazů byly zničeny požárem roku 1737. *Tamtéž*, s. 60–61 a 99.

Po odstranění následků požáru a nutných úpravách klauzurovaných prostor i hospodářského zázemí konventu obrátil žďárský opat kolem roku 1700 svoji pozornost ke kostelíku sv. Markéty u brány kláštera, který nebyl díky své odlehle pozici ničivým požárem zasažen.⁴⁵² Malý, původně gotický kostel určený veřejnosti, jenž sloužil v době, kdy byl opravován konventní chrám, také řeholníkům, byl na počátku 18. století stržen.⁴⁵³ Do Žďáru byl přizván stavitel Jan Spinetti z Kutné Hory,⁴⁵⁴ pod jehož vedením vyrostla na místě původního kostelíka barokní kaple sv. Markéty.⁴⁵⁵

* * *

Stavební a uměleckou činnost obou opatů, Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera, překryla rozsáhlá barokní přestavba, již inicioval v první třetině 18. století opat Václav Vejmluva. Podle návrhů Jana Blažeje Santini-Aichla byly provedeny barokní úpravy klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše, později byl areál rozšířen o budovu *Šlechtické akademie* s konírnu, mezi kostelem a původním opatstvím byla postavena reprezentativní prelatura. Ve stavební činnosti se opat Vejmluva neomezoval pouze na areál kláštera, v jeho blízkosti vznikl Dolní hřbitov Nejsvětější Trojice, zájezdní hostinec, klášterní hospic či hospodářský dvůr Lyra. Významným barokním poutním místem se stal poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, který byl vysvěcen roku 1722. Další stavby navržené Santinim byly rozesety nejen na cisterciáckých statcích, ale i na sousedních panstvích, například panský hostinec a hospodářský dvůr v Ostrově nad Oslavou,⁴⁵⁶ farní kostel sv. Václava ve Zvoli⁴⁵⁷ či kostel sv. Petra a Pavla v Bobrové.⁴⁵⁸

Do zrušení kláštera roku 1784 byl barokně upravený klášterní areál ještě několikrát poničen požárem. Nejvíce škod pravděpodobně ničivé plameny napáchaly již roku 1737, kdy se dokonce zřítily část konventního kostela. Opat Václav Vejmluva byl raněn mrtvicí a následujícího roku zemřel.⁴⁵⁹ Nabízí se paralela s osudem opata Benedikta Zaunmüllera, který své působení v čele žďárského konventu také zasvětil stavebním úpravám a raně barokní přestavbě a jehož práci zmařil požár roku 1689 popisovaný výše.

⁴⁵² A. BARTUŠEK, *Stavební vývoj*, s. 98.

⁴⁵³ F. LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře*, s. 13.

⁴⁵⁴ Veronika ŠMÍDOVÁ, *Jan Spinetti (de Angelo) a jeho dílo*, Diplomová práce, KTF UK Praha 2013.

⁴⁵⁵ „Roku 1700 od 12. Maje stawiel Kostel S[va]ti Markety u klasstera Jan Spinetty nebo Spineti, baumistr z Kutenberg, a tento Rok /idě 1701:/ od 2. Mayi až do 15. Octobris mniel každý tegden od pracze swy ... 1 kr. 30x. ... w Summie dostal ... 72 kr.“ AMB, V 3 Knihovna Mitrovského, sign. A 1.9 (1671–1756), k roku 1701, fol. 146.

⁴⁵⁶ Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 357–358.

⁴⁵⁷ *Tamtéž*, s. 294–296.

⁴⁵⁸ Marie HOLEČKOVÁ – Zdeněk CHUDÁREK, *Vysočinou po stopách Santiniho*, Beroun 2006.

⁴⁵⁹ F. LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře*, s. 100.

Další požáry zachvátily klášter v letech 1740 a 1772, v mezidobí probíhaly opravné práce vedené nástupcem Václava Vejmluvy, opatem Bernardem Hennemem, jenž nechal v klášterní zahradě na břehu Konventního rybníka zbudovat letní prelaturu s letním refektářem. Roku 1784 se klášterní budovy včetně poutního kostela opět ocitly v plamenech, po úmyslně založeném požáru došlo ke zrušení kláštera. Areál byl spravován náboženským fondem. Od doby, kdy bylo žďárské panství vydraženo Josefem Vratislavem z Mitrovic, byl bývalý klášter využíván jako šlechtické sídlo.⁴⁶⁰ Přes provedené úpravy byla dodnes v podstatě zachována podoba, kterou klášteru vtiskl Jan Blažej Santini-Aichel.

⁴⁶⁰ *Tamtéž*, s. 101–102.

5. Finanční záležitosti žďárského kláštera

Tématem následujících podkapitol budou především dva platy důležité pro žďárský klášter, o které byly v rámci vikariátu vedeny dlouhé spory. Důležitou roli v nich hráli oba žďárští opati, o nichž pojednává tato práce, Benedikt Zaunmüller a Edmund Bagner, kteří důsledně zastupovali zájmy žďárského kláštera. Zprvce se jedná o spor o **chropyňský plat** olomouckého biskupa a jeho vyplácení ve prospěch žďárského kláštera či vikariátu. Zadruhé pak byly vedeny spory o to, zda **plat 5.000 zlatých velehradskému klášteru a klášteru na Starém Brně**, který odváděl žďárský klášter kvůli svému vykoupení, je věčný nebo se dá vykoupit. Pro pochopení obou kauz je důležité znát pozadí vykoupení žďárského kláštera a jeho hospodářskou situaci v 17. století. Připomeňme proto krátce finanční situaci žďárského kláštera po roce 1638, kdy se vypořádával s vysokým zadlužením vzniklým jeho koupí cisterciáckým řádem a také s důsledky třicetileté války.

Musíme poznamenat, že cisterciácký řád, respektive česko-moravsko-lužický vikariát zastupovaný při koupi kláštera tehdejší generálním vikářem Janem Greifenfelsem z Pilsenburka, ani z daleka nedisponoval volnými finančními prostředky, které by pokryly kupní cenu Žďáru. Jan Greifenfels získal celkovou částku ve výši 146.000 zlatých⁴⁶¹ díky půjčkám od mnoha věřitelů. Celý dluh včetně úroků následně přešel na žďárský klášter, který jej měl splácet ze svých důchodů. Z česko-moravsko-lužického vikariátu se na koupi panství roku 1638 přímo finančně nepodílel žádný z klášterů, jistým způsobem byly ale do celé záležitosti zainteresovány konventy cisterciáček na Starém Brně a na Velehradu. Základem kupní částky byla totiž suma 97.225 zl. 10 kr. zaplacená opatu Greifenfelsovi Karlem Eusebiem z Lichtenštejna, který tak dostal možnost vykoupit sebe a své dědice z placení ročního platu 5.000 zlatých Velehradu a klášteru na Starém Brně za to, že měl v zástavě od brněnských cisterciáček vsi Starovice a Starovičky a město Hustopeče, od velehradského kláštera pak ves Přítluky.⁴⁶² Povinnost ročního platu zmíněným klášterům přešla na obnovený žďárský konvent, který se právě koncem 17. století snažil z platu vyvázat a dokázat, že není „věčný“. Zbylou část kupní ceny si opat Greifenfels opatřil z opravdu rozmanitých zdrojů.

⁴⁶¹ „Contract zwischen fürsten von Dietrichstein und H[err] Visitor Greifenfels, wegen wieder-Erkaufung der herrschafft Saar, besonders wegen grabung des saarischen Eisen-Ertzes auf der Dietrichsteine herrschafft. 29. Sept[ember] A[nn]o 1638.“ Německý opis. SOA Litoměřice, CO, karton 22, sign. A III. 8, fol. 173–180; „... hundert vnd sechß vndt vierrzig Thausendt gulden Reinisch, Jeden gulden Per 60 kreutzer vndt den kreutzer Per vier Pfennig geraittet.“ *Tamtéž*, fol. 177.

⁴⁶² Z celkového ročního platu 5.000 zl. připadalo 1.846 zl. mor. 26 gr. Velehradu, 3.153 zl. mor. a 4. gr. Klášteru Králové na Starém Brně. Viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 36–37 a 60. Hovoříme-li pouze o části, která připadá velehradskému klášteru, hovoříme někdy také o tzv. *Přítluckém úroku či platu*.

Půjčku například poskytl rakouský cisterciácký klášter Lilienfeld, mezi věřiteli figurovali představení řeholních domů jiných řádů, zástupci církevních institucí i věřitelé z řad šlechty.⁴⁶³

Mezi lety 1638 až 1676 se žďárský klášter dostával z největších dluhů. Za to, že byla obnova Žďáru nakonec úspěšná a dluhy se z velké části podařilo umořit, vděčí klášter velkou měrou každému z klášterů vikariátu. Cisterciácké panství se jen zvolna vyrovnávalo s následky třicetileté války, klášterní budovy byly ve velice špatném stavu a bylo očividné, že by pouze z příjmů vlastního panství nebyl žďárský konvent schopen přežít a zároveň splácet vysoké dluhy. Na vikariátních kapitulách konaných v letech 1650 a 1652 v Praze bylo tedy opakovaně rozhodnuto o finanční pomoci žďárskému klášteru v následujících několika letech. Důležité totiž bylo, aby se konvent vyplatil z dluhů „vnějším“ věřitelům, tj. osobám stojícím mimo řád, aby klášteru nenarůstaly úroky a nedostával se do sporů. Žďárský klášter tak v rozmezí let 1651 až 1657 za výrazné finanční podpory vikariátu splatil věřitelům pohledávky odpovídající přibližně třetině kupní ceny, za kterou roku 1638 Maxmilián z Ditrichštejna klášter řádu prodal. Ve skutečnosti se zadlužení Žďáru v tomto období výrazně nesnížilo, část pohledávek byla samozřejmě splacena z důchodů žďárského panství, podstatnější část dluhů byla ale umořena díky finanční pomoci vikariátu, jež se jen mezi lety 1651 až 1657 vyšplhala do výše 47.390 zl.⁴⁶⁴ Novými věřiteli Žďáru se tak staly jednotlivé kláštery česko-moravsko-lužické provincie, které v následujících letech až do roku 1676 bedlivě dohlížely na jeho hospodaření. Ještě roku 1667 byla ale na provinciální kapitule v Praze stanovena výše dluhu ostatním cisterciáckým klášterům na 58.900 zl.⁴⁶⁵ V následujících deseti letech, kdy bylo kvůli tomuto dluhu v klášteře udržováno pouze

⁴⁶³ Např. převor olomouckých kartuziánů, představený brněnských františkánů, představený zábrdovické kanonie premonstrátů, prelát od sv. Tomáše v Brně z církevních kruhů, ze světských věřitelů svobodný pán Olešnický, svobodný pán Zierowsky, svobodný pán Strobilius, hrabě Magnis a hrabě z Rottálu. Tato jména se objevují na dlužních úpisech a v účetních materiálech z archivu žďárského kláštera, ne všichni věřitelé jsou v nich však zachyceni. *Tamtéž*, s. 53–54. Některá jména věřitelů můžeme najít i v archivu velehradského kláštera (fond E 7 Cisterciáci Velehrad je uložen v MZA), jehož opatem byl Jan Greifenfels, který jménem vikariátu půjčky zařizoval. Např. Opis dekretu české dvorské kanceláře z 22. prosince 1638, který povoluje, aby si Jan Greifenfels opatřil výpůjčku 15.000 zlatých od Jana Kryštofa hraběte z Valdštejna na zaplacení žďárského panství. MZA Brno, E 7 Cisterciáci Velehrad, sign. N 2.

⁴⁶⁴ Viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 55–58. Mezi lety 1666 až 1674 bylo jednotlivým klášterům provincie splaceno celkem 27.905 zl. 6 kr., viz „*Vber die bezahlte Schulden...*“ MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. C 4, fol. 27.

⁴⁶⁵ Do této částky je započítána také částka 2.600 zl., která má být zaplacena rakouským klášterům. Dále pak 13.800 zl. velehradskému a 15.000 brněnskému konventu. M. ZEMEK – A. BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru II, 1. část*, s. 39. Kvůli spleťtým finančním vztahům jednotlivých konventů a také zlomkovitému dochování účtů a kvitancí žďárského kláštera nejsme schopni přesně zachytit proces splácení žďárského dluhu. Samozřejmě nevíme, jak vysoké částky byly splaceny např. rakouským klášterům či Velehradu a Starému Brnu před rokem 1667, ale z porovnání celkové dlužné částky zjištěné roku 1667 se součtem pomoci klášterů z let 1651–1657 a zbývajících dluhů (rakouské kláštery, Velehrad, Staré Brno) je zřejmé, že se Žďáru dařilo dluh postupně výrazně snižovat.

dvanáct řeholníků bez opata, byla konečně většina dluhů splacena a hospodářská situace kláštera se začala zlepšovat, jak jsme již naznačili v předchozích kapitolách. Mimo jiné byl v těchto letech zcela splacen dluh vůči rakouskému klášteru Lilienfeld. Lilienfeldský opat Kornelius vyhověl roku 1639 žádosti opatů česko-moravsko-lužického vikariátu a zapůjčil na vykoupení žďárského kláštera 10.000 zlatých.⁴⁶⁶ Kvitance o úplném zaplacení dluhu žďárským klášterem byla vystavena lilienfeldským opatem Matoušem 17. května 1671,⁴⁶⁷ tedy po dvaatřiceti letech.

V době, kdy byl do čela žďárského kláštera zvolen opat Benedikt Zaunmüller, byly dluhy váznoucí na klášteru od jeho koupě do rukou cisterciáckého řádu roku 1638 z velké části zaplacené a finanční situace žďárského kláštera byla stabilizována.⁴⁶⁸ Zbylé pohledávky se opat Benedikt při svém zvolení zavázal nadále řádně splácet. Počet věřitelů kláštera se snížil a podle všeho bylo v silách konventu umořit zbylé pohledávky z důchodů panství. O zlepšení hospodářské situace kláštera svědčí v první řadě volba vlastního opata, jež byla právě z finančních důvodů od obnovy kláštera odkládána, dále pak skutečnost, že se také opat Benedikt, stejně jako jeho nástupce, mohl pustit do rozsáhlých oprav klášterních budov i hospodářských stavení na svém panství.

Benedikta Zaunmüllera nadále trápily dvě záležitosti, již zmiňovaný **chropyňský plat** a **plat velehradskému a brněnskému klášteru**, kterým budou věnovány následující podkapitoly. Obě kauzy se začaly vyostřovat již v osmdesátých letech 17. století ruku v ruce s opětovně se zhoršující finanční situací žďárského kláštera, kterého se mimo jiné dotýkala mimořádná turecká daň a státní půjčky na vojenské účely. Katastrofální následky měl také požár roku 1689, který poničil v podstatě celý areál kláštera, jenž byl v předešlých desetiletích oběma opaty spravován.⁴⁶⁹ Na následujících stránkách bude okrajově věnován prostor i tématu válečných odvodů a státních půjček Leopolda I., které jak uvidíme, ovlivňovaly klášterní hospodářství. Například vysoká půjčka žďárského kláštera Leopoldovi I. byla po letech sporů jedinou cestou konventu, jak se bez průtahů a dlouhých sporných jednání vyvázat z platu velehradskému a brněnskému klášteru. Vybrané sondy do finančních záležitostí žďárského kláštera jsou také odrazem obecně vysoké míry zadluženosti

⁴⁶⁶ Německá kopie dlužního úpisu cisterciáckých opatů z 10. května 1639, podepsán zbraslavský opat Jan (Greifenfels), plaský opat Jiří, velehradský opat Jiří, zlatokorunský opat Jan, sedlecký a skalický opat Jakub. Vyznačena jsou místa pro přitištění pečeti všech zúčastněných. MZA Brno, E 8, karton 12, sign. 579. M 5, celkem 6 folií.

⁴⁶⁷ Německý originál svědectví opata Matouše o zaplacení dluhu. 17. května 1671. Přitištěna pečeť vydavatele. *Tamtéž*, bez foliace.

⁴⁶⁸ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 53–61 (2.2.1 *Splácení dluhů*).

⁴⁶⁹ Viz výše podkapitola 4.3 *Požár žďárského kláštera roku 1689*.

středoevropské raně novověké společnosti i habsburského státu v tomto období.⁴⁷⁰ Budeme-li hledat příklady podobných finančních problémů, s jakými se potýkal žďárský konvent, nemusíme opustit ani česko-moravsko-lužický vikariát, z jehož statut je zřejmé, že se zadlužením se v menší či větší míře potýkal každý z konventů a i mezi jednotlivými kláštery existovala spleť sítí vzájemných výpůjček.⁴⁷¹

5.1 Chropynský plat⁴⁷²

Otázka chropynského platu, tedy 1.000 zl. moravských odváděných olomouckým biskupem ve prospěch cisterciáckého řádu (potažmo česko-moravsko-lužického vikariátu) zaměstnávala generálního vikáře a vizitátora a poutala pozornost celého vikariátu více či méně po celé 17. století a také na počátku století následujícího. V podstatě byly v této kauze stavěny proti sobě zájmy žďárského kláštera, obnoveného roku 1638, a společné zájmy celého vikariátu. Za žďárský klášter v této záležitosti neúnavně a neústupně bojoval jak opat Benedikt Zaunmüller (1676–1691), tak jeho nástupce Edmund Bagner (1691–1705), jenž se nakonec ocitl ve vyhroceném sporu s celým vikariátem a vikářem, oseckým opatem Benediktem Littwerigem. Dohody mezi vikariátem a žďárským klášterem bylo dosaženo až za následujícího opata Václava Vejmluvy (1705–1738).

Není sporu o tom, že se jednalo o jednu z nejzásadnějších kauz, která byla v rámci vikariátu řešena. Ze statut česko-moravsko-lužického vikariátu je zřejmé, že byla pravidelnou náplní jednání provinční kapituly. Generální vikář a vizitátor Benedikt Littwerig dokonce pověřil profesora oseckého kláštera Augustina Sartoria shromážděním dokumentů k této kauze. Převážně opisy a koncepty latinských a německých dokumentů uspořádal Sartorius do vázané knihy *Acta Zarensia circa Censum Kropinensem. Inter Zaram et Vicariatum Controversum*, obsahující přes 450 folií materiálu posbíraného k tomuto tématu.⁴⁷³

⁴⁷⁰ Více k tématu např. Antonín KOSTLÁN, *Rozvoj peněžního oběhu v 16.–18. století*, in: Dějiny bankovníctví v českých zemích, ed. František Vencovský, Praha 1999, s. 30–52. TÝŽ, *Peněžní oběh v raném novověku*, in: Základní problémy studia raného novověku, edd. Marie Šedivá Koldinská – Ivo Cerman, s. 453–470.

⁴⁷¹ Podobný osud jako žďárský klášter potkal cisterciácký Osek, který byl předán k hmotnému zajištění pražského arcibiskupství a později obnoven. Viz Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio ademptum Ossecum?*“ *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, in: *Folia Historica Bohemica*, red. Jiří Mikulec, Praha 2006, s. 29–65. Příklady finančních transakcí mezi jednotlivými kláštery lze nalézt mimo jiné ve *Statutech provinční kapituly česko-moravsko-lužického vikariátu*, viz výše kapitola 2. *Česko-moravsko-lužický vikariát v 17. století*.

⁴⁷² V latinských pramenech označován jako „*census Kropinensis*“ či „*census Kropnicensis*“, v německých pak „*Chropiner Zünß*“. O ročním platu 1.000 zlatých moravských, který byl odváděn olomouckým biskupstvím ve prospěch řádu, mluvíme nejprve jako o „*žďárském platu*“, teprve od roku 1616, kdy byl vyplácen z panství Chropyně, jež bylo k biskupství přičleněno výměnou za žďárské panství, bývá plat označován jako „*chropynský*“.

⁴⁷³ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č.22, sign. A III. 9. Součástí Historického archivu. Opatřeno obsahem a stručnými registry každého dokumentu. Členěno do čtyř částí („*1. Notitiae quaedam Generales circa Censum Kropinensem*, 2. *Acta Censum Kropinensem, sub R[everendissimi]mo D[omino] Visitatore Laurentio*

Obě strany v desítkách let trvajícím sporu často argumentovaly příklady použití chropynského platu v minulosti a svými tvrzeními se odvolávaly do období, kdy závazek olomouckého biskupství vůči cisterciáckému řádu vznikl. Abychom porozuměli argumentaci jednotlivých stran, je důležité znát pozadí sporu. Připomeňme si zde tedy krátce kauzu přičlenění žďárského panství k menze olomouckého biskupství, zrušení žďárského kláštera roku 1614 a následnou směnu žďárských statků za původně ditrichštejské panství Chropyně.

* * *

Jak jsme zmínili v jedné z úvodních kapitol, po roce 1588, kdy byla fundátorská práva kláštera převedena Karlem II. Münsterberským na olomoucké biskupství, se žďárský konvent dostával do sporů s olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským, později s jeho nástupcem kardinálem Františkem z Ditrichštejna. Tomu se mezi lety 1606 až 1607 podařilo přičlenit žďárské panství ke stolním statkům olomouckého biskupství. Tehdy se Ditrichštejn zavázal, že olomoucký biskup bude platit roční činži 1.000 zl. moravských na udržování dvanáctičlenného žďárského konventu.⁴⁷⁴ Situace mezi kardinálem a žďárskými řeholníky byla po celou dobu vyostřená, roku 1614 se Františkovi z Ditrichštejna podařilo dosáhnout zrušení kláštera a mniši museli ze Žďáru odejít. Kompenzací cisterciáckému řádu se měl stát roční plat 1.000 zlatých odváděný olomouckým biskupem. Jednalo se o stejnou částku, jež byla v předchozích letech stanovena na udržování dvanácti žďárských řeholníků. Oldřich Chládek ve své práci uvádí, že „výměnou za financování římského Bernardina byl žďárský konvent „obětován“ řádovým vedením, opuštěn byl i vizitátorem Vratem.“ Představa řádového generála Mikuláše II. Boucherata a papeže Pavla V. o využití 1.000 zl. se však lišila od nařízení císaře Matyáše. Ten v konfirmaci z 9. května 1614 nařídil, aby byl tento plat odváděn k rukám cisterciáckého vizitátora pro české království a země k němu připojené, kdežto papež i generální opat ve svých potvrzeních počítali s odváděním platu do Říma.⁴⁷⁵

Žďárské panství, již opuštěné cisterciáky, čekala v krátké době ještě jedna majetková změna. Kardinál Ditrichštejn využil pozice olomouckého biskupa a výměnou za rodové panství chropynské, které připojil k menze olomouckého biskupství, začlenil žďárské statky

Ossecensi, 3. Acta circa Censum Kropinensem, sub R[everendissi]mo D[omino] Visitatore Andrea Plassensi, 4. Acta circa Censum Kropinensem, sub R[everendissi]mo D[omino] Visitatore Benedicto Ossecensi. Sub quo etiam facta est ultimata super hoc Censu amicabilem Conventio A[nn]o 1706“).

⁴⁷⁴ O. CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, s. 7, 104–130.

⁴⁷⁵ *Tamtéž*, s. 145–148; Martina SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár v 17. století*, s. 29–30. Viz Císařská konfirmace. MZA, E 8, sign. A 175a; Notářský záznam o dohodě mezi Edmundem Tiraquellem, generálním prokurátorem cisterciáckého řádu, a rytířem Jakubem Olivierim, zástupcem kardinála Františka z Ditrichštejna a olomoucké kapituly, podle níž bude olomoucké biskupství odvádět 1.000 zl. na zřízení, stavbu a udržování semináře a hospice v Římě pro chovance cisterciáckého řádu z německého národa. MZA, E 8, sign. L 15a (Řím, 2.12.1416).

do rodového majetku Ditrichštejnů. Z menšího, ovšem výnosného panství Chropyně byl následně olomouckým biskupem odváděn *chropyňský plat*.

* * *

Na jaké účely byly peníze nakonec určeny, nevíme. Pravděpodobně ale neopustily hranice českého království a posloužily k financování řádového semináře v Praze, na jehož zřízení se usnesla provinční kapitula konaná roku 1616 za předsednictví generálního opata Mikuláše II. Boucherata. Po obnovení žďárského kláštera se ovšem situace změnila. Generální vikář a vizitátor Jan Greifenfels a jeho nástupci přenechali chropyňský plat žďárskému konventu, jehož obnova by byla bez vnější pomoci jen stěží úspěšná. Na chod semináře pak podle potřeby více přispívaly jednotlivé kláštery provincie, jak je patrné z rozpisů příspěvků ve statutech z jednotlivých provinciálních kapitul.

Je zřejmé, že od počátku nebylo zcela jasné, jak bude s chropyňským platem naloženo. Na jeho konkrétním využití se nejprve při zrušení žďárského kláštera ve svých nařízeních neshodlo vedení řádu s císařem. V prvních letech byl pravděpodobně použit na podporu pražského semináře, ale později v průběhu 17. století byl plat v podstatě používán podle uvážení generálního vikáře a vizitátora česko-moravsko-lužického vikariátu, který jej se souhlasem provinciální kapituly několikrát „přenesl“. Jeho původní použití dané císařem či řádovým vedením tedy nebylo dodržováno, což otevíralo prostor ke sporům.

Je jisté, že s možností obnovy žďárského konventu se při jeho rušení nepočítalo a iniciativa opata Greifenfelse, který se o jeho obnovu zasadil a který žďárským cisterciákům přenechal chropyňský plat jako podporu při splácení dluhů a jako jistou kompenzaci za jeho zrušení, se později stala jedním z hlavních argumentů žďárských opatů při nárokování tohoto platu.

* * *

Vyplácení náhrady cisterciáckému řádu neprobíhalo vždy hladce. Byla období, kdy nebyl závazek ze strany olomouckého biskupství plněn a roční plat byl zadržován. Olomoucký biskup neodváděl cisterciáckému řádu plat celkem po dobu patnácti let. Počátkem padesátých let 17. století vedly obě strany o chropyňském platu nezaplaceném od roku 1640 jednání, která skončila kompromisem. Roku 1652 vikariát přistoupil na snížení dlužné částky z posledních dvanácti let na polovinu. Zástupci olomouckého biskupa, olomoucký probošt Jakub Merkurián a kanovník František Requesens, se 8. prosince roku 1652 zavázali zaplatit cisterciáckému řádu úhradu dlužného platu za zmiňované dvanáctileté období ve výši 6.000

zl. moravských. Později dohodu potvrdil olomoucký biskup arcikníže Leopold Vilém,⁴⁷⁶ stalo se tak 31. ledna 1653.⁴⁷⁷ Celá částka byla přenechána žďárskému klášteru jako pomoc při splácení dluhů.

V následujících dvou dekádách nebyly mezi olomouckým biskupem a cisterciáckým řádem či v rámci vikariátu vedeny o plat spory. Olomoucké biskupství vyplácelo cisterciáckému řádu roční plat 1.000 zl. moravských pravidelně a visitátoři jej až do roku 1672, až na výjimky, přidělovali žďárskému konventu, na jehož vyživování byl po obnově kláštera určen.

Chropyňský plat byl například projednáván na provinciální kapitule, jež se konala roku 1666 v Praze. Kapitula se usnesla, aby chropyňský plat, „*který se zdá, že jinak bude určen buď dle rozhodnutí generálního vikáře nebo také k užití řádového semináře*“,⁴⁷⁸ byl prozatím ponechán žďárskému klášteru, dokud se nezlepší jeho finanční situace, nesplatí své vysoké dluhy a „*dá-li Bůh, nepřijde k lepšímu stavu*.“⁴⁷⁹ Přiznáním chropyňského platu žďárskému klášteru se vikariát vzdal jednoho ze společných pravidelných příjmů. Proto byla následně na provinciální kapitule ošetřena otázka odměn pro generálního vikáře, jehož náklady mohly být z platu financovány. Kapitula se shodla na tom, že pokud by vikář v budoucnu neměl žádný užitek ani za solních peněz („*ex pecunia salis*“, tj. ze solní pokladny) ani z jiného příjmu, patrně z projednávaného chropyňského platu, je správné, aby náklady, které vynaložil při práci pro komunitu, byly také komunitou zaplacený. Pokud by generálnímu vikáři vznikly výdaje spojené se soukromými záležitostmi některého z klášterů provincie, měl by od téhož kláštera přijmout náležitou náhradu a také získat vděčnost za své úsilí.⁴⁸⁰

Generální vikáři Jan Greifenfels, Jakub Martini z Brábků i Hilger Burghoff, za jejichž působení byl plat olomouckého biskupa určen žďárskému klášteru jako pomoc při splácení

⁴⁷⁶ Leopold I. Vilém, rakouská arcivévoda a mladší bratr Ferdinanda III. Byl mnohoobročník, zastával za svého života řadu významných úřadů. Byl například biskupem pasovským, štrasburským, magdeburským, olomouckým a vratislavským. V letech 1642 až 1662 byl velmistrem řádu německých rytířů, v letech 1647 až 1656 byl místodržícím Habsburského Nizozemí. Renate SCHREIBER, „*ein galerie nach meinem Humor*“. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Vídeň 2004; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII. (1618–1683)*, Praha 2008, s. 294.

⁴⁷⁷ Ověřené německé opisy. MZA Brno, E 8, sign. 543. L 7 (celkem 18 folií).

⁴⁷⁸ Již z usnesení kapituly roku 1666 je zřejmé, že bude po vyřešení situace žďárského kláštera v rámci vikariátu s chropyňským platem naloženo jinak, než dosud, bude určen pro potřeby řádového semináře (jak tomu bylo například v období sekularizace žďárského kláštera) či podle aktuálních potřeb a rozhodnutí generálního vikáře (také na náklady vikáře). „*Census Kropticensis, qui alioquin vel ad Vicarii Gen[eralis] Dispositionem vel etiam ad Seminarii usum deputatus videbitur, ...*“ P. PANHÖLZL, *X. Capitulum Provinciale Pragae celebratum die 6. Octobris 1666*, in: CCh 22, 1910, s. 334.

⁴⁷⁹ „... *et in meliorem statum Deo dante veniat*.“ *Tamtéž*, s. 334.

⁴⁸⁰ „*Si vero privata alicuius monasterii negotia privatas expensas causabunt, ab eodem monasterio repulsam condignam recipiat et laborum suorum gratitudinem reponat*.“ *Tamtéž*, s. 334.

dluhů vzniklých jeho koupí, zastávali také funkci žďárského opata. Po smrti Hilgera Burghoffa roku 1666 se situace změnila, pro žďárský klášter nastalo období desetileté sedisvakance, kdy byl pod dohledem administrátorů. Nově zvolený generální vikář a vizitátor Vavřinec Scipio neužíval titulu žďárského opata a právě za jeho působení bylo v rámci vikariátu přehodnoceno využití chropyňského platu, o které se jednalo na provinciální kapitule konané od 16. února 1672⁴⁸¹ ve Žďáru. Chropyňský poplatek, jež činil 1166 zl. rýnských, byl rozdělen na tři části. 100 zl. rýnských bylo postoupeno pražskému semináři, 66 zl. rýnských bylo určeno pro syndika.⁴⁸² Největší podíl, 1.000 zl. rýnských, byl přiznán vikáři, neboť „*probíhající kapitula nechce náklady a práce ctihodného pana vikáře, které je nucen za vikariát vynaložit a podstoupit, nechat neproplacené.*“⁴⁸³ Z této částky má vikář platit své náklady a také odměny za působení agentovi vídeňskému a pražskému a generálnímu prokurátorovi v Římě. Provinciální kapitula se rozhodla plat ze žďárského kláštera přenést patrně proto, že se v této době již dařilo žďárskému klášteru z velké části splatit dluhy vzniklé při jeho koupí a konvent dokonce žádal o volbu vlastního opata.

Několik let poté, co byl chropyňský plat Žďáru odebrán a bylo rozhodnuto o jeho použití na jiné účely, se finanční situace kláštera opět zhoršila. Samozřejmě rostoucí zadlužení kláštera přímo nezpůsobilo samo rozhodnutí vikariátu o přenesení chropyňského platu, ale 1.000 zl. moravských, které bývaly pevnou součástí příjmů, klášteru chyběly. Následně zvolený opat Benedikt Zaunmüller byl nucen přistoupit k postupným opravám klášterních budov a hospodářských dvorů, což ovšem vyžadovalo vysoké investice. Navíc se žďárskému opatovi nedařilo vyvázat klášter z povinnosti platit roční plat 5.000 zl. moravských velehradskému a brněnskému klášteru, o jejímž trvání byly vedeny dlouhé spory. Protože se finanční situace kláštera výrazně zhoršila, otevřel opat Benedikt znovu otázku chropyňského platu a po dobu několika let žádal vikariát o jeho vrácení žďárskému klášteru. Jeho prosby zpočátku nebyly vyslyšeny a záležitost nebyla poměrně dlouhou dobu v rámci vikariátu projednávána. Opat Benedikt, převor Gerard a celý žďárský konvent byli ovšem vytrvalí a neustále se svými žádostmi u generálního vikáře připomínali. První z dochovaných listů s výčtem argumentů ve prospěch žďárského kláštera v záležitosti chropyňského důchodu

⁴⁸¹ „10. De censu Croppinensi“, P. PANHÖLZL, *Statuta capitulorum Provincialium*, in: CCh 23, s. 19.

⁴⁸² Probíhající kapitula jmenovala syndikem probošta kláštera Marienthal Evžena Haumanna a jako roční plat mu přiznala 66 zlatých rýnských z chropyňského platu. („*Habebit pro annuo salario sexaginta sex florenos ex censu Croppinensi solvendos.*“) *Tamtéž*, s. 19.

⁴⁸³ „... , praesens Cap[itulum] expensas et labores R[everendissimi] D[omi]ni Vicarii G[eneralis], quos pro Vicariatu varios suscipere et impendere cogitur, irremuneratos praeterire nolit.“ *Tamtéž*, s. 19.

byl zaslán generálnímu vikáři v průběhu roku 1681.⁴⁸⁴ Žďárský opat v rozsáhlém memoriále uvádí původ poplatku a připomíná, že 1.000 zl. moravských bylo původně určeno na vydržování dvanácti řeholníků ve žďárském klášteře. Až poté, co řád ze Žďáru odešel, bylo bulou papeže Pavla V.⁴⁸⁵ nařízeno, aby byla celá suma použita k financování řádového semináře v Římě. Císař Matyáš ovšem nařídil, aby byl plat použit pro potřeby pražského semináře a zůstal tak v provincii.⁴⁸⁶ Dále uvádí, že po obnově kláštera byl plat přenesen zpět v jeho prospěch a měl být Žďáru ponechán, pokud nezaplatí všechny své dluhy.

Generální vikář tehdy neučinil žádné rozhodnutí, proto následující rok odeslal opat další list, ve kterém znovu vypočítal argumenty žďárského konventu.⁴⁸⁷ V úvodu svého dopisu se Benedikt Zaunmüller snaží vylíčit tíživou situaci svého kláštera, který je utiskován nejen břemenem starých a těžkých dluhů, ale v nešťastném čase turecké války také čerstvými ranami. Opat píše, že znovu a snažně prosí o jedinou pomoc, o kterou žádal již před čtyřmi lety. A to o obnovení placení chropyňského poplatku žďárskému klášteru, které považuje za „neméně nutné jako spravedlivé“.⁴⁸⁸ Předně zopakoval, že chropyňský plat byl původně založen především na vyživování žďárských řeholníků⁴⁸⁹ a následně se stal jakousi kompenzací odcizení, zrušení a následné obnovy kláštera. Připomíná, že od doby vykoupení kláštera zpět do rukou cisterciáckého řádu až do roku 1672 vždy vizitátoři přidělovali tyto prostředky k zaplacení dluhu žďárského kláštera.⁴⁹⁰ Výjimkou bylo období, kdy generální vikář Hilger Burghoff potřeboval použít chropyňský úrok k vykoupení velehradské kapituly a plat byl tak ze žďárského kláštera přenesen. Vše tehdy schválil generál řádu Claude Vaussin svým dekretem, jehož součástí byla klauzule o tom, že plat může být přenesen „*pouze pokud*

⁴⁸⁴ „*Deductio monasterii Zarensis ad Vicariatum missa pro vindicando censu Kropinensi. Anno 1681.*“ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125.A III. 8, fol. 59–67.

⁴⁸⁵ Odkaz na bulu papeže Pavla V. z roku 1614, jejíž opis je uložen mezi podklady k chropyňskému platu. „*Bulla Pauli Papae V. Ad Cardinalem de Dietrichstein, Ubi confirmatur concordia inter dictum Cardinalem et Monachos Zarenses seu Ordinis Superiores inita Ratione Mille Talerorum Moravicornum pendendorum.*“ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125.A III. 8, fol. 81–83.

⁴⁸⁶ „... *ac ab Imperatore Matthias pro studiis in his Provinciis fueritque pro Seminario Pragensi aliquot Annis probabiliter applicatus.*“ *Tamtéž*, fol. 59.

⁴⁸⁷ Viz textová příloha č. XXI „*Memoriale D[omini] Benedicti Abbatis Zarensis et Conventus ibidem ad D[ominum] Visitatorem Laurentium*“ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 110–112.

⁴⁸⁸ „*Non solum antiquis debitorum gravissimorum oneribus pressa, sed novis identidem, calamitoso hoc belli Turcici tempore afflictionibus tantum non oppressa coram R[everendissimis] D[ominationibus] Vestris iterum comparet Zaara, et quam prope ante quadriennium imploravit opem pio reluendo Censu Kropinensi unico subdito non minus summe necessario quam aequissimo, denuo implorare, et quatenus tandem voti compos fieri possit suppliciter orare non desistit.*“ *Tamtéž*, fol. 110.

⁴⁸⁹ „... , *qui imprimis pro Religiosis Zaarensibus in ipso M[on]asterio Zaarensis alendis Originaliter est fundatus.*“ *Tamtéž*, fol. 110.

⁴⁹⁰ „... , *quem ante annum 1672 R[everendissimi] D[omini] Visitatores semper pro solvendis debitis Zaarensibus a tempore redemptionis Monasterii applicarunt.*“ *Tamtéž*, fol. 110.

žďárský klášter žije v nadbytku“.⁴⁹¹ I to byl jeden z pádných argumentů žďárského opata, neboť klášter byl v tomto období sužován dluhy a válečnými odvody.

Dále žďárský opat argumentoval tím, že v dobách kdy byl chropyšský úrok zadržován, sám dlužník, tedy olomoucký biskup, prohlašoval, že je vázán platit žďárskému klášteru a proto nepřijme jinou kvintaci o zaplacení platu a dlužného úroku než tu, kterou vystaví žďárský opat. Benedikt Zaunmüller také zdůraznil, že chropyšský úrok musel být a byl uveden v přiznání výnosů, podle kterého byla na Moravě stanovena podpora pro císaře na válku proti Turkům.⁴⁹² Že žďárský klášter z chropyšského platu opakovaně tureckou daň platil, je zřejmé z posledního bodu,⁴⁹³ který žďárský opat ve své žádosti vikariátu uvedl.

Tento list ze žďárského kláštera se stal impulsem pro generálního vikáře a vizitátora Vavřince Scipiona, který v létě roku 1682 obeslal opaty a probošty česko-moravsko-lužického vikariátu a žádal je o jejich názor na postoupení chropyšského poplatku žďárskému klášteru z důvodu jeho svízelné hospodářské situace.

Jako první se k otázce chropyšského platu vyjádřil ve své odpovědi vizitátorovi 18. srpna 1682⁴⁹⁴ zbraslavský opat Jiří, který se v této záležitosti, ostatně jako většina oslovených opatů a proboštů, podvolil vůli vizitátora. Zbraslavský opat souhlasil s postoupením platu žďárskému klášteru a podklady a odůvodnění žďárského opata a konventu označil jako „*rationalibia et probabilia*“, tedy rozumné a hodnověrné.

V září byly odeslány k rukám vizitátora odpovědi od proboštů dvou ženských klášterů. Petr, probošt cisterciacek na Starém Brně, kterého ve věci chropyšského platu a přání vikáře informoval opat velehradský, se ve své odpovědi z 15. září 1682⁴⁹⁵ také podvoluje otcovské vůli vikáře a přeje si, aby řečený poplatek byl přenechán žďárskému klášteru, který je zatížen dluhy a kvůli placení ročního úroku klášteru Králové a Velehradu se z těchto dluhů nemůže vymanit.⁴⁹⁶ Tišnovský probošt Jan ve velice krátkém psaní z 16. září 1682⁴⁹⁷ nijak

⁴⁹¹ „... R[everen]d[issi]mus D[ominus] Claudius Vaussin piae memoriale generalis decreto sanxit, addens in decreto expresse hanc clausulam: dummodo utilitati dicti Monasterii nostri de Zaara haec dimissio ac alienatio redundet.“ Tamtéž, fol. 110–111.

⁴⁹² „Qui in Confessione proventuum, quae in Moravia in ordine ad proportionate repartendum subsidium Turcicum jurato fieri debuit, jurato inter proventus Zaarenses poni debuit et positus est.“ Tamtéž, 112.

⁴⁹³ „Ex quo denique ipsum Monasterium Zaarense hactenus iteratis vicibus proportionatum Subsidium Turcicum pendere debuit, et pendit et forte saepius pendere debebit. Confidentius proinde resolutionem fauorabilem eamque suam impensissime commendat una nobiscumm,...“ Tamtéž, fol. 112.

⁴⁹⁴ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 103–105.

⁴⁹⁵ Tamtéž, fol. 109.

⁴⁹⁶ „... et quia M[o]n[aste]rium Zarense inextricabilibus debitis gravatum esse video propter annum Inetresse huic M[o]n[aste]rio Reginae, et M[o]n[aste]rio Wellehradensi dandum, ideo etiam me paternae voluntati pro M[o]n[aste]rio Zarensi applicetur.“ Tamtéž.

⁴⁹⁷ SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 107.

nekomentuje nároky Žďáru či vikariátu na roční plat, ovšem také souhlasí s vůlí vizitátora, že se má postoupit „*ex charitate*“ žďárskému klášteru.

Pohledský probošt Bernard v odpovědi datované 24. října 1682⁴⁹⁸ píše, že má být chropyňský plat podle vůle vizitátora postoupen Žďáru „*ad exsolutionem debitorum*“, tedy do doby, než splatí své tíživé dluhy.

V listopadu pak vyjádřili svůj názor na to, jak nakládat s úroky plynoucími z chropyňského panství vyšebrodský opat Jan a zlatokorunský opat Matyáš. Odpověď z Vyššího Brodu je datována 2. listopadu 1682,⁴⁹⁹ ze Zlaté Koruny byla odpověď odeslána 10. listopadu 1682.⁵⁰⁰ Vyšebrodský opat Jan byl v této otázce zřejmě nejvíce ze všech opatů nakloněn Žďáru, neboť vizitátorovi napsal, že se podle jeho názoru má chropyňský poplatek plně platit žďárskému klášteru, kam právem náleží. Připomněl ale také, že na druhou stranu je Žďár povinen celému vikariátu kvůli svému vykoupení a generální vikář učiní konečné rozhodnutí. Vyšebrodský opat Jan dále ve své odpovědi připomněl dřívější rozhodnutí vizitátorů, kteří postupovali chropyňský plat od olomouckého biskupa žďárskému klášteru ke splácení dluhů. Jako významný argument pro ponechání platu Žďáru ke zlepšení jeho finanční situace zdůraznil, že je klášter vázán ročním platem velehradskému a brněnskému klášteru 5.000 moravských zlatých, který jej tíží od dob jeho vykoupení a obnovení. Vyjádření vyšebrodského opata Jana v kauze chropyňského platu bylo jedno z nejobsáhlejších a obsahovalo řadu konkrétních argumentů, ze kterých je znát, že byl s touto problematikou blíže obeznámen. Musíme připomenout, že opat Benedikt přišel do Žďáru právě z vyšebrodského konventu a s opatem svého domovského kláštera byl pravděpodobně v užším kontaktu.

Zlatokorunský opat se k otázce chropyňského úroku stavěl zdrženlivěji a navrhoval, aby předkládané argumenty byly ještě podrobně prostudovány a aby na příští provinciální kapitule byla zvážena všechna pro a proti.⁵⁰¹

Poslední odpověď v roce 1682 zaslal vizitátorovi opat Albert z Neuzelle 21. prosince.⁵⁰² Vyjádřil souhlas s tím, aby byl chropyňský plat ponechán žďárskému klášteru po dobu zadlužení, poté aby byl použit ve prospěch celého vikariátu.

⁴⁹⁸ Latinský opis, SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 108.

⁴⁹⁹ Latinský opis, *tamtéž*, fol. 97–100.

⁵⁰⁰ Latinský opis, *tamtéž*, fol. 101–102.

⁵⁰¹ Zlatokorunský opat jako jediný nezaslal vizitátorovi vyjádření k chropyňskému platu v samostatném listu, ale bylo součástí dopisu, ve kterém se vyjadřoval také k vyhlášení příští generální kapituly, k věci nového pražského superiora otce Jindřicha, a také informoval vizitátora o bratru Martinovi ze zlatokorunského kláštera, který měl být propuštěn z řádu.

⁵⁰² Latinský opis, SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 96.

Z následujícího roku 1683 je dochován k této problematice ještě blíže nedatovaný opis dopisu některého z opatů či proboštů,⁵⁰³ který také shledává argumenty a podklady žďárského kláštera hodnověrné a dobré, a protože Žďár⁵⁰⁴ je opravdu spoután dluhy, přechází k názoru vizitátora a plně s ním souhlasí, aby chropyňský úrok přešel od vikariátu klášteru, dokud se z pout dluhu nevyplatí. Po vyplacení dluhů by měl plat přejít zase zpět na vikariát „*pro společné dobro, a to z důvodů hodnověrných a zřejmých, které má vikariát i v tuto chvíli.*“⁵⁰⁵

Generální vikář a vizitátor Vavřinec měl pravděpodobně k dispozici vyjádření představených všech konventů česko-moravsko-lužického vikariátu. Ačkoli nám není známo, že by se některý z nich postavil proti tomu, aby byl chropyňský plat postoupen žďárskému klášteru, na kapitule konané roku 1683 v Praze rozhodnutí ve prospěch kláštera nepadlo.⁵⁰⁶ Žádný z dotázaných také nezpochybnil nárok celého vikariátu na tento plat, často bylo zdůrazňováno, že existují rozumné argumenty jak na straně žďárského kláštera, tak vikariátu. Provinciální kapitula celou záležitost odložila s odůvodněním, že „*přání opatů vyjádřená v dopisech jsou z části nejasná a z části podmíněná*“⁵⁰⁷ a na kapitulu se mimo jiné nedostavil žďárský opat. „*Zda a jak dlouho ještě má být výše řečenému klášteru s ohledem na jeho dluhy z milosti a slitování tento poplatek odstoupen*“⁵⁰⁸, mělo být stanoveno na nejbližší kapitule za přítomnosti více opatů.

Příští provinciální kapitula však byla svolána až s pětiletým odstupem, konala se od 27. května 1688 na Zbraslavi. Kromě opata oseckého byli na kapitule přítomni všichni opati i probošti česko-moravsko-lužického vikariátu. Žďárský klášter reprezentoval tehdy již nemocný opat Benedikt, který se po více než sedmi letech dožadování chropyňského platu pro

⁵⁰³ Mezi ostatními dopisy generálnímu vikáři a oseckému opatovi Vavřinci se nedochovaly odpovědi od opata Velehradu, Plas a také odpovědi ze dvou ženských lužických klášterů Marienthal a Marienstern. V tomto případě se pravděpodobně jedná o marienthalského probošta, neboť autor v úvodu dopisu píše, že všechny podklady, které ve věci chropyňského úroku dostal ve stejný den přeposlal do Marienstellu a vše pilně prohlédl. (*Omnia ratione census Cropinensis hac ipsa die, qua accepi, fideliter transmisi Mariae Stellam, Ipse quoque diligenter omnia perlustravi,...*). Latinský opis, SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 106

⁵⁰⁴ Autor textu, opat jednoho z klášterů vikariátu, připomněl označením kláštera filiační vazby mezi jednotlivými konventy, když o Žďáru mluví následovně: „... Žďár, ze všech našich nevěst naše nejmilovanější sestra, je shledána ze všech stran spoutaná dluhy ...“ *Tamtéž*, fol. 106 („... Zara Sponsarum nostrarum Soror amantissima aeris alieni uinculis undequaque uincta conspicitur, ...“).

⁵⁰⁵ „*Post quam notabilem exsolutionem, iterum census Kropinensis Vicariatui in commune bonum cedendus, tum ob probabiles, et sat euidentes rationes, quas Vicariatus habet etiam pro nunc illum censum participandi, ...*“ *Tamtéž*, fol. 106.

⁵⁰⁶ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: CCh 23, 1911, s. 21 („*Sexto. Quandoquidem in causa census Cropnicensis, ...*“).

⁵⁰⁷ „... vota R[everendorum] D[ominorum] Abbatum in literis expressa partim obscura, partim conditionata sunt, ...“ *Tamtéž*, s. 21.

⁵⁰⁸ „... an et quousque praefato monasterio, intuitu tantorum debitorum ex gratia et commiseratione census ille cedendus sit.“ *Tamtéž*, s. 21.

žďárský klášter,⁵⁰⁹ dočkal rozhodnutí. Po prohlédnutí a uvážení argumentů obou stran, které se přely o chropyňský plat, přikročila kapitula ke kompromisu, a také proto, aby ustaly skandály a veřejný povyk („*scandala et forenses strepitus*“), rozhodla následovně: Podle usnesení provinciální kapituly měla být chropyňská činže rozdělena na dvě části, polovinu postoupí vikariát vizitátorovi na pokrytí nákladů spojených s jeho činností, druhá polovina případně žďárskému klášteru do doby, než plně splatí své dluhy.⁵¹⁰ Do Žďáru tedy od roku 1688 plynulo 500 moravských zlatých,⁵¹¹ dohoda ale neměla dlouhého trvání.

Již za pět let, na provinciální kapitule konané roku 1693, byl schválen dovětek ohledně konkrétní části platu, která byla určena na pokrytí nákladů generálnímu vikáři. Ten byl vyzván, aby se „*z laskavé náklonnosti k obecnému blahu vikariátu z vlastního popudu vzdal 50 kop z chropyňského poplatku, které mu byly přiznány na předchozí provinciální kapitule, aby (tyto prostředky) mohly být ku prospěchu Bernardinu*“.⁵¹² Polovina platu vyplácená žďárskému klášteru měla být také přenesena a použita ve prospěch semináře či vikariátu. Žďárský opat Edmund Bagner ovšem s nařízením provinciální kapituly nesouhlasil.⁵¹³ Nesouhlasil ani s dohodou z roku 1688, již, jak uvidíme později, zpochybnil v souvislosti se špatným zdravotním stavem jeho předchůdce Benedikta Zaunmüllera, který ji uzavřel.

⁵⁰⁹ Listina obsahující rozhodnutí provinciální kapituly z roku 1688 výmluvně začíná slovy: „*Notum sit Omnibus quorum interest, aut quomodolibet interesse poterit, quod cum apud Nostrum Vicariatum ab aliquot annis Mon[aste]rium Zarense vehementer institisset, ...*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 238.

⁵¹⁰ Srovnej: „*Quod census Kropnicensem visis tam R. D. Abbatis Zarenis quam totius Vicariatus remonstracionibus, quae de jure sibi debere ex toto eundem contendebant, ad tollenda scandala et forenses strepitus, ut amicabilem compositio ad petitionem R. D. Abbatis consentiente conventu ipsius amplecteretur, ita conclusum est, ut nimirum praefatus census Kropnicensis dividatur. Unum dimidium R. D. Vicario Gen[erali] pro necessitatibus Vicariatus applicandum resignetur, alterum dimidium a monasterio Zarenis tamdiu, quamdiu ab omnibus debitis sese non exoneraverit, recipiatur, quo casu ad Vicariatum totus census devolvetur, ut plenius ex instrumento conventionis utrique parti dato et actis praesentis Capituli hic subinserto colligere licet.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta Capitulum provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: CCh 23, 1911, s. 124; „... *Ut nimirum praefatus Census in duas partes diuidatur, et Vicariatus unum dimidium R[everendissimo] Visitatori pro omnibus expensis applicandum alterum vero dimidium Monasterium Zarense a praesenti Anno inclusive incipiendo perciperet, tamdiu usque Mon[aste]rium Zarense debita sua plene exolverit, ...*“ Latinský opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 238 („*Instrumentum Conventionis circa Census Kropnicensem in Capitulo Provinciali Anno 1688*“).

⁵¹¹ Viz také: Dohoda mezi vikariátem a žďárským klášterem o rozdělení chropyňské činže. Latinský originál, MZA Brno, E 8, karton 11, sign. 546. L 10, fol. 1–2.

⁵¹² „*Et si quidem R.D. Vicarius Gen. Ex benigna erga Vicariatus commune bonum inclinatione sibi in praecedente Capitulo Prov. Destinatas quingentas sexagenas de censu Kropnicensi Seminario S[ancti] Bernardi in perpetuum applicandas motu proprio cessit,...*“ PANHÖLZL, *Statuta Capitulum provincialium Ord. Cist. Vicariatus Bohemiae-Moraviae-Lusatiae*, in: CCh 23, 1911, s. 153.

⁵¹³ O této skutečnosti se dovídáme až z pozdější korespondence mezi generálním vikářem a žďárským opatem z prosince roku 1702. Latinský koncept, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 9, fol. 240–241 („*Litterae D[omini] Visitatoris ad Edmundum Abbas Zarenis, in puncto solvendarum restationes Census Kropnicensis pro Colegio S. Bernardi, 3. Decembris 1702. [...] Constat Reverendissimae D[omi]n[ati]oni V[est]rae, qualiter in Cap[itu]lo Provinciali de Anno 1693 Pragae celebrato circa Census <C>Kropnicensem 1. N[ota] B[ene]. ad Collegium n[ost]rum S[ancti] Bernardi quotannis pendendum, conventum sit, et in super, qualiter <se>R[everendissimae] D[omi]n[ati]o V[est]rae in publica Sessione ad hanc ipsam Conventionem observandam: ...*“)

Ve statutech vikariátu nenajdeme bližší zprávy o tom, jak přesně se situace vyvíjela, z následného sporu žďárského opata a vikariátu na přelomu 17. a 18. století je ale jasné, že se opat Edmund opakovaně a dlouhodobě odmítal chropyňského platu vzdát a postavil se proti rozhodnutí provinční kapituly.

Finanční záležitosti byly bolavým místem česko-moravsko-lužického vikariátu. Všechny konventy měly dosud jistě v paměti období, kdy se finančně podílely na záchraně žďárského kláštera, když sám nebyl schopen splácet dluhy vzniklé při jeho koupi, přestože se samy vypořádávaly s následky třicetileté války a často byly ve špatné finanční situaci. Přesto byla pomoc Žďáru jak po polovině 17. století, tak v osmdesátých letech, chápána v duchu cisterciácké tradice a hodnot a spojována s „*charitas*.“ V devadesátých letech se ale zdá, že vikariátu došla v řešení finančních záležitostí žďárského konventu trpělivost. Z vleklého sporu je patrné, že ostatním klášterům nebylo lhostejné, na co jsou peníze použity a že potíže Žďáru zatěžovaly celý vikariát. Žďár nebyl jediným klášterem, jehož finanční situace by mohla být lepší, a ostatní konventy již nechtěly brát ohledy na klášter, jež se dávno vypořádal s dluhy, které vznikly jeho koupí a při jejichž splácení vycházel vikariát vždy vstříc.

Bolavá rána vikariátu tedy byla znovu otevřena na počátku 18. století. Opat Edmund Bagner stále odmítal usnesení kapituly v záležitosti chropyňského platu, nehodlal se vzdát poloviny částky, která zůstala žďárskému klášteru po roce 1688, naopak začal v plné výši uplatňovat nároky žďárského kláštera. Důsledkem jeho jednání byl vleklý a vyhrocený spor s vikariátem a nakonec i generálním vikářem a vizitátorem Benediktem Littwerigem, jenž se dlouhou dobu snažil celou kauzu řešit smírnou cestou. Zatvrzelý přístup žďárského opata a tahanice o chropyňský plat rozvířila vody vikariátu a dokonce přesáhla jeho hranice, když se žďárský konvent zastoupený Edmundem Bagnerem ve vypjaté situaci odvolal proti řádovým zvyklostem k císaři.

Mezi lety 1702 až 1704, kdy byla na červen svolána provinciální kapitula, na které měl být mimo jiné projednáván konflikt se žďárským opatem, probíhala mezi Edmundem Bagnerem a Benediktem Littwerigem poměrně čilá korespondence, která ovšem nepřispěla k vyřešení kauzy „smírnou“ cestou. Na přelomu let 1702 a 1703 bylo vikářem žďárskému opatovi bez úspěchu připomínáno rozhodnutí provinční kapituly z roku 1693,⁵¹⁴ v červnu

⁵¹⁴ Viz korespondence generálního vikáře a žďárského opata z přelomu let 1702–1703: SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 9, fol. 240–241 (vikář do Žďáru, 3.12.1702, latinský koncept), fol. 242–244 (Edmund Bagner vizitátorovi, 11.12.1702, latinský opis), fol. 247–250 (vizitátor do Žďáru, 12.1.1703, latinský koncept) a fol. 251 (Edmund Bagner vikáři, 26.1.1703, latinský opis). V následné červnové korespondenci je odkazováno na květnový dopis žďárského opata, který bohužel není součástí svázaných dokumentů v SOA Litoměřice. Korespondence mezi Edmundem Bagnerem a Benediktem Littwerigem byla patrně vedena i mezitím, bohužel se mezi archiváliemi fondů E 8 (MZA) ani CO (SOA) nedochovala.

roku 1703 se Benedikt Littwerig znovu pokoušel Edmunda Bagnera přimět k vyřešení celé kauzy poklidnou cestou a nabádal ho, aby respektoval rozhodnutí předešlé kapituly. Dokonce jej varoval, že proti opatovi bude postupováno v kapitule podle řádových zvyklostí a chtěl žďárskému opatovi „jako pravý přítel soukromě sdělit a bratrsky ho povzbudit, aby nenechal záležitost dojít kvůli nepříjemnostem až tam a zaplatil vikariátu „dobrým způsobem“ zbylé části [chropyňského platu], odpověděl mu na dopis a ušetřil jak sebe, tak vikáře a vikariát jistým budoucím potížím.“⁵¹⁵

Edmunda Bagnera zastihla Littwerigova odpověď v Brně, v době, kdy měl žďárský klášter složit kapitál 97.225 zl. 10 kr. na válečné účely a vykoupit se tak z platu velehradskému a brněnskému klášteru.⁵¹⁶ Zřejmě kvůli tomuto kroku žádal opat v té době generálního vikáře o blíže nspecifikované „osvobození svého kláštera od břímě“, patrně o odpuštění jistých finančních závazků vůči vikariátu, čemuž v tuto chvíli nebylo možno vyhovět.⁵¹⁷ Možná i proto v kauze chropyňského platu trval opat Edmund na tom, že žádná smlouva není platná, pokud u ní zároveň není souhlas a potvrzení majestátu, a vikáři obratem odpověděl, že se k tomuto ustanovení bude dále v kauze odvolávat.⁵¹⁸

Benedikt Littwerig se po této odpovědi ze Žďáru z 30. června 1703⁵¹⁹ obrátil na své asistenty, sedleckého opata Jindřicha a zbraslavského opata Wolfganga, kteří také stáli za rozhodnutím kapituly z roku 1693.⁵²⁰ V záležitosti se mělo postupovat proti žďárskému opatovi, který rozhodnutí nerespektoval a odmítal plat odvádět, podle řádových zvyklostí společně v kapitule a vše mělo být vyřešeno na provinciální kapitule, jež byla svolána na červen příštího roku.

⁵¹⁵ „*Quod R[everendissimi]mae D[omi]na[ti]o[n]i V[est]rae, tanq[ua]m sincer[us] amicus, praeviè adhuc, et privatim intimare, et fraternè hortari volui, ut rem eò devenire p[ro]p[ter] multa futura incom[m]oda n[on] sinat, sed poti[us] resta[n]ti[as] illas bonò modò solvat, et Vicariatu[m] sup[er] literas suas respondeat, et hoc faciendo, tam sibi, q[ua]m m[?] mihi, à molestijs alioquin certò futuris, parcat.*“ Ukázka z korespondence mezi žďárským opatem Edmundem a vikářem Benediktem. Latinský opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 255 (12.6.1703).

⁵¹⁶ Viz výše podkapitola *Census perpetuus*.

⁵¹⁷ Odkazy na „*Eliberation praesens mei Monasterii [pozn. Monasterii Zarensis]*“ se objevují v červnové korespondenci opata Edmunda a vikáře Benedikta.

⁵¹⁸ „*Cum nullus in temporalibus contractus quidquam valeat nisi consensus et confirmatio sua Majestatis adsit. Et ad hoc statutum me etiam revoco in praesenti causa census Kropinensis...*“ Latinský opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 256 (23.6.1703).

⁵¹⁹ „*Litterae D[omini] Visitatoris ad D[omi]nos Abbates Assistentes, petente consilium contra D[ominum] Abbatem Zaarenssem, renuentem solvere Censum Kropinensem. Collegio S[ancti] Bernardi. 30. Junii 1703.*“ Latinský koncept, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 257–258.

⁵²⁰ Odpovědi opatů-asistentů generálnímu vikáři ohledně postupu proti žďárskému opatovi, ve věci neplacení chropyňského platu pražskému semináři sv. Bernarda: SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 9, fol. 259–261 (13.7.1703, Sedlec, latinský originál) a fol. 262–263 (červenec 1703, Zbraslav, latinský originál).

V posledním dopise před konáním provinciální kapituly ze 4. září 1703⁵²¹ sděluje žďárský opat Benediktu Littwerigovi, že obdržel pozvání na kapitulou do Prahy, odmítá se vzdát druhé poloviny chropyňského platu ve prospěch semináře a znovu zdůrazňuje, že dohoda mezi vikariátem a klášteřem z roku 1688, kdy opat Benedikt Zaunmüller přenechal polovinu platu vikáři, z jeho pohledu nikdy nebyla uzavřena, neboť chybí její schválení císařem.

* * *

Ačkoliv nenajdeme ve statutech vikariátu z provinciální kapituly konané od 2. června 1704 o této kauze zmínku, bylo téma mezi opaty a probošty, kteří se setkání účastnili, jistě na pořadu dne. Již 30. června 1704 vídeňský agent de Schott ve svém dopisu generálnímu vikáři Littwerigovi píše, že jej novocelský opat Josef informoval o tom, „*jak nezodpovědně žďárský prelát udal vikáře a celý vikariát, a tím jej tak rdousí*“.⁵²² Právě v červnu utichla korespondence mezi vikářem a žďárským opatem, který se proti řádovým zvyklostem v této záležitosti obrátil na císaře, jako na vyšší autoritu, a odvolával se na Obnovené zřízení zemské, jímž jsou vázáni a jímž se mají řídit jak žďárský opat, tak generální vikář i celý vikariát.⁵²³ Edmund Bagner o rok dříve složením kapitálu Leopoldovi I. na válečné výdaje úspěšně vyvázal žďárský klášter z ročního platu velehradskému a brněnskému klášteru, když jednání v rámci vikariátu ustala na mrtvém bodě. V tomto případě ale nebylo odvolání se k císaři pro žďárského opata šťastným krokem, neboť ještě více prohloubilo propast mezi opatem a vikářem, na jehož stranu se postavil celý vikariát.

Memoriále opata Edmunda Bagnera císaři ohledně ročního platu 1.000 zl. moravských, který byl klášteřem „*ab origine primaevae foundationis*“ podle zákona požadován a vždy správně přijímán a kvitován, vzniklo pravděpodobně v Praze bezprostředně po setkání provinciální kapituly.⁵²⁴ Žďárský opat panovníkovi oznamuje, že se vikariát již před mnoha lety pokoušel plat přivlastnit, přenést na svoji stranu a ponechat na financování

⁵²¹ „*Litterae D[omini] Edmundi Abbas Zarensis ad D[ominum] Visitatorem 1. circa obtendam Indictionem Capituli Provincialis 2. Conventionem Factam super Censu Kropinensi nullam esse ob defectum Consensus Caesarei.*“ Latinský opis, vložena německá pasáž, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 267–269.

⁵²² „*..., wie Vnverantwortlich der Praelath zu Saar Ewer hochwürden und gnaden nebst dem gantzen hochlöblichen Vicariat angegeben, und darauf aus gewürdet.*“ Latinský opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 295–296 („*Ratione D[omini] Abbatis Zarensis pro Censum Kropinensem in Aula Viennensi stropitantis*“).

⁵²³ „*... Eüer kaj[serliche] und könig[liche] Maj[estät] /: als deroselben die jurisdiction in temporalib[us] über die Standmäßige Abbtin, und das Jus Supremae Advocatiae über die geistliche Stieffungen alleinig zu stehen :/ höchster authorität ...*“ a „*..., vern[euerte] Königl[iche] ordnung /: welcher doch Vicari[us] Generalis, nebst dem gantzen Vicariat, so wohl als ich, ad litteram nachzuleben ejdlich verbunden ist :/ ...*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 288.

⁵²⁴ „*Memoriale D[omini] Abbatis Sarensis ad Majestatem in puncto Censu Cropinensis. Praes[enti] 22. Julij 1704*“ Opus. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 286–289.

pražského semináře sv. Bernarda.⁵²⁵ Ve svém memoriále tak odkázal na spor svého předchůdce Benedikta, který o ponechání platu žďárskému klášteru bojoval v osmdesátých letech. Následně opat Edmund zpochybňuje dohodu vikariátu a žďárského kláštera z roku 1688, když uvádí, že v době, kdy opat Benedikt přenechal vikariátu polovinu platu, trpěl hypochondrií a byl již následkem nemoci zcela „ztracený“ muž.⁵²⁶ Žďárský opat také připomíná, že Benedikt Zaunmüller právě kvůli zdravotnímu stavu na opatskou funkci následně rezignoval. Celá dohoda pak byla provedena bez souhlasu panovníka.⁵²⁷

Odvolat se k jiné instanci bylo pro Edmunda Bagnera a žďárský klášter zřejmě jediným východiskem a nadějí, jak spor zvrátit ve svůj prospěch. Opat se totiž nepodvolil předchozímu rozhodnutí kapituly a odmítal odvádět ve prospěch vikariátu i zbývající polovinu chropýnského platu. Jak je patrné z memoriále opata i z následných odpovědí panovníka do Žďáru a k rukám vizitátora, bylo mu již generálním vikářem uděleno tvrdé napomenutí, že má platit. Podle tohoto napomenutí měl do devíti týdnů od doby, kdy mu bylo doručeno, splatit zmíněný příjem i s nedoplatky.⁵²⁸

Panovník reagoval na žádost žďárského opata obratem, 24. července 1704⁵²⁹ byl vyhotoven císařský reskript určený místodržitelství v Praze, odkud bylo rozhodnutí Leopolda I. na počátku srpna zprostředkováno generálnímu vikáři a vizitátorovi Benediktu Littwerigovi.⁵³⁰ Panovník, jako nejvyšší ochránce církve a ochránce duchovních nadací, vzal suplikanta, opata Edmunda Bagnera i klášter Žďár jemu svěřený, do své milostivé ochrany.⁵³¹

⁵²⁵ „Nun hat das Vicariat ... schon von vielen Jahren her, sothanen Ziēß sich Zueignen, auf Ihre seithen Zubringen und dem Seminario S[ancti] Bernardi Zu Prag Zuappliciren gesucht.“ Tamtéž, fol. 286.

⁵²⁶ Viz výše: Opat Benedikta ranila v květnu roku 1687 mrtvice, jeho zdravotní stav byl v následujících měsících plný zvrátů, naděje na úplné uzdravení byla mizivá. Dohoda mezi žďárským klášterem a vikariátem byla, jak víme, uzavřena na kapitule roku 1688, které se Benedikt osobně účastnil. O jeho fyzickém ani psychickém stavu v té chvíli ovšem nemáme konkrétní zprávy.

⁵²⁷ „[...] das mein Vorfahrer [...] Benedict[us] damahls Abbt Zu Saar, als ein in hypochondriaca passione schon gantz Verlohren und Versundener Mann /: wie dann derselbe eben ex hac Capite nicht allein notorie bald darauff die Abbatiam resigniren müßen, sondern auch deßen todt selbsten sofort erfolget ist ./ Vor ermelten Ordens Vicariat die eine helfte Zuüberlaßen, jedoch ohne einer kay[serlichen] May[estät]t allergnäd[ig]sten onsens und ßorwießen sich bereden laßen; [...]“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 286–287.

⁵²⁸ Pravděpodobně na kapitule probíhající v říjnu 1699 v Praze, na které nebyl žďárský opat přítomen.

⁵²⁹ Německý opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 290–292.

⁵³⁰ „Schreiben der könig[lichen] Statthaltereij Zu Prag, an den H[er]re[n] Visitator, betreffend das, wegen des Chropinischen Zinses. 5. Augusti 1704; Dem wohlwüridig und Andächtigen Herrn Benedicto, Abbt des Stieffts, und Gotteshauses Zu Oßeck, Visitatori et Vicario G[ene]rali des hej[ligen] Cistercienser Ordens im Königreich böheimb, Mähren, Ober- und NiederLaufßnitz Unserm besonders lieben Herrn und Freund.“ Německý opis, SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 8, fol. 293–294.

⁵³¹ „Wir geruheten aus denen angeführten Motiven und Ursachen, qua Suprem[us] Advocat[us] Ecclesiae und chirmir der geistlichen Stiftungen, Ihn Supplicanten und das demselben anvertraute Closter-Stift Saar in Unseren allergnädigsten Schutz an- und aufzunehmen, [...]“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 8, fol. 291.

Panovník vyzval generálního vikáře, aby upustil od napomenutí žďárského opata, a přikázal, že spor má být řešen u příslušné instance řádnou právní cestou.⁵³²

Vikář Benedikt Littwerig hned během srpna v reakci na rozhodnutí císaře obeslal některé opaty a probošty vikariátu a žádal je o pomoc při získání podkladů ke kauze chropyňského platu, a to především dokumentů z archivu olomouckého biskupa, které například v dopisu brněnskému proboštovi označuje jako „*Instrumenta necessaria*“ při řešení sporu právní cestou.⁵³³ V kontaktu byl vikář také s vídeňským a pražským agentem cisterciáckého řádu.⁵³⁴

Nejaktivněji se na vyhledávání příslušných dokumentů v archivu olomouckého biskupa podílel brněnský převor. Obrátil se na registrátora olomouckého biskupství Droppera, který sice žádné podklady ve věci chropyňského platu nedohledal,⁵³⁵ nicméně věc postoupil kroměřížskému registrátorovi Jakubu Ferdinandovi Hoffmannovi. Hoffmann 7. září 1704⁵³⁶ ve svém dopise brněnskému proboštovi píše, že prozatím neobdržel žádné informace o požadovaných dokumentech. Ještě během září ale obdržel probošt další list z archivu olomouckého biskupství s výpisem všech dokumentů ke žďárskému klášteru, které jsou v něm uloženy, včetně zakládací listiny kláštera z roku 1252,⁵³⁷ a podal zprávu vikáři Littwerigovi.⁵³⁸ Na všechny dohledané dokumenty spojené s kauzou chropyňského platu,

⁵³² „[...] durch den ordentlichen Weeg Rechtens, beÿ gehoriger instanz suchen solte, allernädigst anzu befehlen, [...]“ *Tamtéž*, s. 292.

⁵³³ „*Literrae D[omini] Visitoris ad Praepositum Brunensem, quatenus procuret ex Archivo Epi[scopi] Olomucensis Documenta in causa Censu Kropin[ense]m*“ SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 8, fol. 297–298. Se stejnou prosbou se obrátil také na opata sedleckého a převora tišnovského, kteří mu v této záležitosti nebyli schopni pomoci a jejichž odpovědi vizitátorovi jsou uloženy v SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 9, fol. 299–300 (21.8.1704, Sedlec), fol. 307–309 (5.9.1704, Sedlec) a fol. 301–302 (23.8.2014, Porta Coeli).

⁵³⁴ Korespondence vikáře s vídeňským agentem de Schott a pražským agentem Granitzerem obsahuje informace o výpisech z desk zemských, které si vyžádal žďárský opat. Odkazují na císařské confirmace platu na vydržování dvanácti duchovních z roku 1614. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 9, fol. 295–296 (Agent de Schott vizitátorovi, 30.6.1704, Vídeň), fol. 305–306 (Vizitátor agentovi de Schott, 9.9.1704, Osek), fol. 321 (Pražský agent vizitátorovi, 14.9.1704).

⁵³⁵ „[...] sed nihil de hoc censu inveniebatur“ Z odpovědi brněnského probošta vizitátorovi 30.8.1704. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 8, fol. 303–304.

⁵³⁶ Jakub Ferdinand Hoffmann brněnskému proboštovi. Latinský opis. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 9, fol. 310 (7.9.1704, Kroměříž).

⁵³⁷ Výpis odkazuje na osm dokumentů: 1. Zakládací listina žďárského kláštera z roku 1252, 2. Bula papeže Pavla V. potvrzující dohodu mezi kardinálem z Ditrichštejna a žďárskými řeholníky o platu na jejich vyživování, 3. Souhlas císaře Matyáše se směnou panství Chropyně a Žďár a potvrzení roční činže 1000 zl. z roku 1614, 4. Kopie předešlého dokumentu z roku 1616, 5. Extrakt z desk zemských ohledně činže cisterciáckému řádu, 6. Latinský extrakt zmíněných císařských confirmací a papežské buly, 7. Vyjádření Leopolda Viléma k zadržovanému chropyňskému platu z roku 1652, 8. Nařízení Ferdinanda III. Ohledně zadržovaného platu z roku 1653. „*Ex Archivo Ep[iscop]ali olomuc[ensis] Specificatio*“ Latinský opis. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 9, fol. 318–320 (září 1704).

⁵³⁸ Brněnský probošt vizitátorovi ohledně povahy dokumentů k chropyňskému platu dohledaných registrátorem Hoffmannem. Latinský opis. SOA Litoměřice, CO, karton č. 22, sign. 125. A III, 9, fol. 314 (13. září 1704, Brno).

kteřé výčet obsahuje, se ovšem ve svých žádostech odvolával již počátkem osmdesátých let žďárský opat Benedikt Zaunmüller, který je měl jistě k dispozici, alespoň v kopiích.

Vikariátu se tedy nepodařilo objevit dokumenty, které by vnesly do kauzy nové poznatky. Obě strany se zřejmě dostaly do patové situace, každá byla schopna uvést několik pádných argumentů ve svůj prospěch, ale nemohla vyvrátit argumenty protistrany. Ze zřejmých důvodů nebyla při zrušení kláštera právně ošetřena otázka, jak by bylo chropyňského platu využíváno, kdyby došlo k jeho obnově. Vikariát se tak ve svých argumentech odvolával do doby, kdy byl klášter zrušen a císařem bylo nařizeno, aby byl plat využit na podporu pražského semináře. Žďárský opat naopak vyzdvihoval období, kdy byl plat ještě před zrušením kláštera roku 1614 určen k vyživování žďárského konventu, a také připomínal rozhodnutí předchozích vikářů, kteří až do roku 1672 plat vždy přidělovali žďárskému klášteru.

Celistvé doklady o příjmech a výdajích klášterního panství, jaké máme k dispozici pro druhou polovinu 18. století, bohužel pro období 17. století neexistují. Nicméně příjmy panství pokryly náklady konventu, klášter na konci 17. století již zcela splatil dluhy vzniklé při jeho koupi, vypořádal se s následky požáru z roku 1689, dokonce byl schopen složit vysokou hotovost na válečné účely a vykoupit se z platu velehradskému a brněnskému klášteru. Zdá se tedy, že se hospodářská situace kláštera v průběhu poslední třetiny 17. století, zvláště pak za opata Edmunda Bagnera, výrazně zlepšila. Chropyňský plat neznamenal pro žďárský klášter na počátku 18. století totéž, co v prvních dekádách po jeho obnovení, kdy s trochou nadsázky každá položka mezi příjmy kláštera mohla rozhodnout o jeho dalším životě. Je proto s podivem, že se opat Edmund tvrdošjně odmítal vzdát chropyňského platu ve prospěch vikariátu i za cenu vyhoceného sporu s generálním vikářem a pod hrozbou církevních trestů.

Edmunda Bagnera vysvobodila ze sporu o chropyňský plat v březnu roku 1705 smrt. Poslední rok života byl v těžké situaci, ve vyčerpávajícím sporu stál proti celému vikariátu, navíc se přidaly zdravotní problémy. Přes jeho úporné snahy, střídavé úspěchy a balancování na samé hraně se mu nepodařilo nároky žďárského kláštera prosadit a plat vybojovat. Velikým přínosem nejen pro žďárský klášter byla následná volba opata Václava Vejmluvy, který se kauzy ihned po svém zvolení do čela žďárského konventu chopil, obnovil komunikaci s vikářem Benediktem Littwerigem a vnesl do jednání nové podněty. Již 13. března 1706 se mu podařilo dosáhnout dohody a došlo k podpisu smlouvy mezi česko-moravsko-lužickým cisterciáckým vikariátem a žďárským klášterem. Podle ní se vikariát zřekl všech práv na chropyňský plat ve prospěch žďárského kláštera, a to za zaplacení

smluvené částky 8.000 kop míšeňských neboli 9.333 zl. 20 kr.⁵³⁹ Přičemž splátka žďárského kláštera byla rozdělena na dvě části, 2.000 kop míšeňských měly být zaplacený po ratifikaci smlouvy císařem. Zbylá částka, tedy 6.000 míšeňských kop včetně úroku ve výši čtyř procent, měla být složena do čtyř let.⁵⁴⁰ Veškeré prostředky, které žďárský klášter vikariátu zaplatil, měly být použity ve prospěch řádového semináře sv. Bernarda v Praze. Jménem celého vikariátu dohodu podepsali generální vikář a osecký opat Benedikt Littwerig, sedlecký opat Jindřich Snopek a plaský opat Evžen Tyttl, za žďárský klášter stvrdil smlouvu svým podpisem a přitištěním pečeti konventu převor Gerard Cyrkl.⁵⁴¹ Císař Josef I. ratifikoval smlouvu ve Vídni 8. července 1706, následně byl proveden záznam do desk zemských.⁵⁴² Václavu Vejmluvovi se tedy pouhý rok po svém zvolení do čela žďárského konventu podařilo uzavřít kompromis se zástupci vikariátu a získat jednou pro vždy pro klášter chropyňský plat. Dovedl tak dokonce snahy svých předchůdců Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera a především spolu s vikářem Benediktem Litweriggen uzavřel dlouholetý spor, který tížil celý česko-moravsko-lužický vikariát.

Chropyňský plat ve výši 1.154 zl. 40 kr. byl pak až do zrušení žďárského kláštera nejvýraznější položkou mezi stálými žďárskými platy,⁵⁴³ tvořil téměř polovinu z jejich celkové hodnoty.⁵⁴⁴

* * *

Poznamenejme ještě, že ačkoliv plnila kauza chropyňského platu několik desítek let stránky statut česko-moravsko-lužického vikariátu, byla tématem četné korespondence mezi opaty a probošty provincie, byla poznamenána zásahem panovníka a bezesporu se jednalo pro žďárský konvent o důležitou záležitost, v dějinách kláštera zpracovaných jeho posledním

⁵³⁹ „[...] Closter Stifft Saar dem löbl[ichen] Vicariat für dessen auf obbewüssten Chropiner Zünß [...] ein Capital Von 8000 S[chock]s m[eis]s[en], zu gulden Neun Tausend Dreÿhundert Dreÿ und Dreÿßig gulden 20 kr[eitzer] anerbiethen [...]“ MZA Brno, E 8, karton 11, sign. 551. L 15b, fol. 145.

⁵⁴⁰ „Jedoch willen des Closters Saar beÿ diesen so schwären geld bedürfftigen Zeiten dermahlen von allen mitteln gäntzlich erblösset ist, in folgenden Terminen: und zwar gleich nach eingelengter dies fällig-allergnädigste kaÿ[serliche] und könig[liche] ratification Zweÿ Tausend Schocks, mithin innerhalb vier Jahren da Völlige Quantum ohne einige weithere auß oder wieder rede unfehlbar zuerlegen, auch die Interesse Vier pro-Cento pro rata des rucksstandes,...“ *Tamtéž*, fol. 145. Jde o originál smlouvy podepsané v koleji sv. Bernarda v Praze 13. března 1706.

⁵⁴¹ Smlouva je také opatřena podpisy a pečeti Jana Antonína Pachty a Jana Ernesta-Willibalda Allmana z Allensteinu. *Tamtéž*, fol. 146.

⁵⁴² *Tamtéž*, fol. 140–142 (Opis vkladu do desk zemských a opis povolení císaře).

⁵⁴³ Vedle stálých platů měl klášter výnosy především z nestálých (běžných) povinností poddaných, které tvořily podstatnější část příjmů. Nejvýnosnější byl ve druhé polovině 18. století plat ze mlýnů, v době zrušení kláštera činil 1.414 zl. M. ZEMEK – A. BARTŮŠEK, *Dějiny Žďáru II, 1. část*, s. 164.

⁵⁴⁴ Zemek uvádí tyto stálé příjmy při zrušení kláštera v celkové hodnotě 2.406 zl. 30 kr.: „Z města Žďáru na Nový rok 15 zl., Chropyňský úrok 1.154 zl. 40 kr., Úrok jirský 192 zl. 30 kr., O Janu a Havlu z města Žďáru 9. zl. 20 kr., O Janu od poddaných 36 zl. 14 kr., Úrok václavský 232 zl. 2 kr., O Havlu 11 zl. 5 kr., O vánocích 20 zl. 39 kr., Z hlásek koncem prosince 126 zl. 49 kr., Vinný šenk 557 zl. 45 kr., Pozemkové ze Šlakahmru 50 zl. 26 kr.“ *Tamtéž*, s. 164.

opatem Ottou Steinbachem najdeme k celé záležitosti pouze krátkou zprávu k roku 1706, kdy bylo mezi oběma stranami dosaženo dohody. Steinbach ve svém díle zdůraznil především podmínky uzavřené dohody a rozebírání dlouholetého sporu se taktně vyhnul krátkým konstatováním, ze kterého zcela vypustil, že by žďárský konvent kdy chropyňský plat přijímal: „*Dosud musel [žďárský] klášter neustále, v předchozím století pevně stanovený tak zvaný chropyňský plat, odvádět řádovému vikariátu, a sám tak důležitou součást vlastních důchodů z promlčené zvyklosti nemohl užívat. Nyní ale najednou [tato záležitost] vzbudila pozornost současného představeného a záležitost byla roku 1706 dovedena ke smíru uzavřením smlouvy ...*“⁵⁴⁵

5.2 Dávky nařízené panovníkem

Finanční záležitosti žďárského kláštera byly primárně ovlivněny celkovými příjmy panství a běžnými výdaji konventu, zároveň zasahovaly do klášterního hospodářství některé vnější faktory, například výdaje v rámci vikariátu (příspěvky na cestu na generální kapitulu, na řádová studia v Římě či v Praze a podobně) či mimořádné zeměpanské daně a půjčky na válečné účely, které nebyly v 16. a 17. století ničím neobvyklým. Jak jsme uvedli v předchozí kapitole, složil žďárský klášter roku 1703 vysokou hotovost, která byla použita na výdaje související s tureckým nebezpečím.⁵⁴⁶ Z pohledu obou stran se jednalo o výhodnou transakci, panovník získal hotovost pro pokrytí válečných nákladů a žďárský konvent se jednou provždy vykoupil ze sporného platu velehradskému a brněnskému klášteru. Jednalo se jednoznačně o nejvyšší částku, kterou kdy žďárský opat na vojenské účely odvedl, ve druhé polovině 17. století se ale nejednalo o jedinou finanční transakci mezi ním a panovníkem.

Zásahy panovníka do finančních záležitostí řádových komunit nebyly ojedinělé. Pro paralelu k zásahu Leopolda I., který navzdory protestům velehradského a starobrněnského kláštera uzavřel s opatem Edmundem Bagnerem a žďárským konventem dohodu o vykoupení

⁵⁴⁵ „*Bishero hatte das Stift noch immer den im vorigen Jahrhunderte festgesetzte so genannten Chropinerzins an das Ordenvicariat abliefern müssen, und dergestalten einen wichtigen Artikel eigener Renten aus verjährter Gewohnheit, selbsten nicht genossen; - Da aber nun dieses auf einmal die Aufmerksamkeit des gleichzeitigen Stiftsvorstehers rege gemacht hatte, wurde die Sache im Jahre 1706 durch einen geschlossenen Vertrag dahin vermittelt, daß die Provinz sich mit einem kapital von acht tausend Meißner Schock oder neun tausend drey hundert dreyßig Gulden zwanzig Kreuzer für alle künftige Zeiten auf einmal befriedigen ließ, und die fernere Forderung des erwähnten jährlichen Zinses abtrat. Dieser Vertrag wurde zu Prag in dem Bernardinischen Kollegio von allen kapitularmäßig versammelten Ordensabten der vereinigten Vikariatsprovinzen, den 13. März unterschrieben, von Monarchen zu Wien den 8ten Juli bestätigt, und den neunten Christmonath der mährischen Landtafel gehörig einverleibet.*“ O. STEINBACH, *Sammlung I.*, s. 297.

⁵⁴⁶ Leopold I. žádá 97.225 zl. 10 kr. na válečné výdaje. Německý originál s přitištěnou pečeti vydavatele. MZA Brno, E 8, sign. L12, fol. 1–5 (28.6.1703, Wien).

platu obou klášterů, nemusíme opustit hranice česko-moravsko-lužického vikariátu, dokonce ani zmiňované kláštery. Právě velehradskému a starobrněnskému konventu císař Rudol II. roku 1617 odebral město Hustopeče a několik vsí, aby získal hotovost na vojenské účely proti tureckému nebezpečí.⁵⁴⁷

* * *

Leopold I. byl spolu s papežem Inocencem XI. spoluvůrcem rozsáhlé protiturecké aliance, která vstoupila v život na počátku roku 1683.⁵⁴⁸ Inocenc XI. byl duší celé koalice a podporoval ji finančně. V únoru roku 1685 například papež povolil Leopoldu I. vybírání peněžitého příspěvku z duchovenského majetku⁵⁴⁹ v jeho dědičných zemích (*in Regnis Hungariae, et Bohemiae, ac Archiducatu Austriae, ceterisque Provinciis*). Podobně Inocencův předchůdce, papež Klement X., povolil roku 1676 zdanění polského duchovenstva.⁵⁵⁰ Kláštery ovšem stejným způsobem využívali Habsburkové již mnohem dříve, počínaje Ferdinandem I.⁵⁵¹

Roku 1685 stanovil papež rozsah příspěvku do výše třetiny majetku, který kláštery získaly v posledních šedesáti letech.⁵⁵² Již od dubna byla průběžně podávána majetková přiznání a podklady ke stanovení výše dávek této „třetinové“ církevní daně.⁵⁵³ Papežem delegovaná komise v čele s hrabětem Leopoldem Kollonitschem stanovila vyšší vybíraného poplatku (*Tertiae Ecclesiasticae*) pro žďárský klášter ve Vídni 3. února 1686. Kvóta byla po vyjádření konventu s ohledem na „*magna onera ac debita Monasterii*“ omezena, a to

⁵⁴⁷ Viz textová příloha č. XXIII. MZA Brno, E 8, karton č. 16 (Archiválie k dějinám kláštera vytažené Dr. Zemkem a jím již nezařazené), sign. 712. Q 5b, fol. 1–2.

⁵⁴⁸ K císaři Leopoldu I. se připojil rovněž polský král Jan III. Sobieski, Benátská republika a řada říšských knížat, na prvním místě kurfiřti bavorský a saský. Drobnější německé a italské státy přispěly finanční podporou: Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII.*, Praha-Litomyšl 2008, s. 213–215; <http://eurabia.parlamentnilisty.cz/PrintArticle/344-kahlenberg-tichy-svedek-tureckeho-oblehani-vidne.aspx> (13.11.2014); Wilhelm FRANKNÓI, *Papst Innocenz XI. und Ungarns Befreiung von der Türkenherrschaft*, Freiburg im Breisgau, 1902.

⁵⁴⁹ Breve obsahuje výčet duchovenského majetku, ze kterého má být poplatek vybírán: „[...] quae religiosa Coenobia, Monasteria, Conventus, Collegia, Hospitia, Domus, et alia quaecunque loca regularia Sancti Benedicti, [Sancti] Augustini, Cluniacensium, Cisterciensium, Praemonstratensium, aliorumque ordinum quorumvis, etiam mendicantium utriusque sexus, etiam Societatis JESU, ac Congregationum, et aliorum Institutorum regularium quorumlibet [...]“ Latinský tisk. 8. srpna 1685. MZA Brno, E 8, karton 13, sign. 311. A 209/6, fol. 46–48.

⁵⁵⁰ Jiří M. HAVLÍK, *Jan Bedřich z Valdštejna a jeho spory o daně na turecké války (1682–1694)*, Disertační práce, Pedagogická fakulta UK, Praha 2008, s. 72.

⁵⁵¹ Srovnej: Christine TURETSCHKEK, *Die Türkenpolitik Ferdinands I.*, Wien 1968; Franz Bernhard von BUCHOLZ, *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten*, Bande 1–8, Urkunden-Band, Wien 1831–1838.

⁵⁵² Breve papeže z 3. února 1685 ohledně vybírání tohoto peněžitého příspěvku publikovali spolu s dalšími dvěma papežskými breve kardinál František Bonvisius a hrabě Leopold Kolonič v létě téhož roku. MZA Brno, E 8, karton 13, sign. 311. A 209/6, fol. 46.

⁵⁵³ J. M. HAVLÍK, *Jan Bedřich z Valdštejnas*, s. 78.

do celkové výše 2.000 zl.⁵⁵⁴ Zjištěná částka byla následně snížena o šest procent, čili 120 zl., žďárský klášter tedy složil hotově pouze 1.880 zl., o čemž vypovídá kvittance výběrčího církevní daně Michaela Wuschtetitsche.⁵⁵⁵ Na shromažďování církevní daně měl dohlížet spolu s biskupem Vídeňského Nového Města Leopoldem Kollonitschem kardinál Francesco Buonvisi.⁵⁵⁶

1. července 1689, čtyři roky po vybírání mimořádné církevní daně žádá panovník Benedikta Zaunmüllera o 500 zl. na válku proti Francii. Hotovost má být složena v Brně a dále proti řádné kvitanci odvedena do válečné pokladny.⁵⁵⁷ Takové mimořádné výdaje byly jistě citelným zásahem do hospodaření kláštera, jenž trpěl neschopností nemocného opata zastávat plně svůj úřad a který byl navíc na podzim téhož roku poničen požárem.

Válečné události a pomoc panovníkovi ovlivnily klášterní hospodářství i v jiném ohledu. Situaci se například musely v některých letech přizpůsobit klášterní hamry, ze kterých byly na žádost dvorské komory do vídeňské zbrojnice dodávány bomby a koule různých velikostí, řetězové koule a ruční granáty, které byly použity na turecké tažení.⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ „... ad Bis Mille florenos benigne limitata est.“ Originál. Latinský dopis adresovaný žďárskému opatovi Benediktovi Zaunmüllerovi. Přitištěná pečeť vydavatele. MZA Brno, E 8, karton č. 10, sign. 316. A 209/12a, fol. 63.

⁵⁵⁵ „Bis Mille florenos constituentem cum beneficio Relaxationis sex pro Centum et ideo defalcando 120 Interesse, sicque in paratis, Mille octingentos et octoginta florenos plene, ac integre manibus meis absque defectu administrasse, super quibus: 2000 fl. eundem dominum Praelatum cum venerabili Conventu hisce quietum reddo. Actum Vienna 3. Februarij Anni 1686 etc. Id est in moneta currente...1880, et cum interesse...120.“ Latinský originál s přitištěnou pečetí vydavatele. MZA Brno, E 8, karton č. 10, sign. 317. A 209/12b, fol. 64.

⁵⁵⁶ Papež Inocenc XI. svěřil široké pravomoci v oblasti výkonů papežských výnosů ohledně peněz na turecké války kardinálu Buonvisiovi již v polovině dubna roku 1683. J. M. HAVLÍK, *Jan Bedřich z Valdštejna*, s. 79.

⁵⁵⁷ „Vnd nun/auff Vnser gnädigstes Gesinnen/zu Bezeigung Seiner trewgehorsambten Devotion pro Re publica der würdige vnser Andächtiger vndt lieber getrewer, Benedict Zaunmiller, deß heyl[igen] Cistercienser ordenß, Vnseres Stieffts, und Gotteshauß Sahr, Abbt, fünf hundert Gulden herzulegen/sich trewgehorsambst ercläret hat/auch das paare Gelt/in Vnsere königliche Mährische Landtschafft Buchhalterey zu Brünn/(worauß es in Unsere General kriegs Cassa, gegen ordentlicher hoff-kriegs Zall-Ambts Quittung/abzuführen) allda würcklich erlegen vnd auszehlen lassen;[...].“ Německý tisk. Originál s přitištěnou pečetí vydavatele. MZA Brno, E 8, sign. 641. N 1/15. Viz příloha č. XXII. Více o vysokých výdajích, které výrazně převyšovaly příjmy a o schodku vídeňského dvora za Leopolda I., jenž byl kryt převážně úvěrem více: A. KOSTLÁN, *Rozvoj peněžního oběhu v 16. a 17. století*, s. 48.

⁵⁵⁸ „Daneben aber Verläslich Zuwisst Vonnöthen hat, was an grasten Bomben, zu 200: 150: 100: vndt 60: Pfundt. Item von 24: pfündigen halb Carthaunen, auch 12: 6: vndt 3. pfündigen stukh Kugln, mehr an handtgranaten, vndt Ketten Kuglen, alles nach dem Wiener Centen in das hiesige Zeughaus mit freyen Passbrief vndt sond[er]lich, da mit dem Salz. eine gegen fuhr verschasset würdt, für ein aigentliche Quantitet zwishen jezt vnd khünftigem Monnath May khönne bejgeschafft, vnd in was für einem nechsten Preis ein und anderes gelasset werden.“ Německý originál. Dopis žďárskému opatovi datovaný ve Vídni 2. října 1684. MZA Brno, E 8, karton č. 13, sign. 640. N 1/14. K tématu viz: Vladimír USTOHAL – Karel STRÁNSKÝ, *Litínové kanony a munice na Morave v 17. až 19. století*, in: Študijné zvesti AÚ SAV 31, 1995, s. 297–303; Zuzana VAVERKOVÁ, *Historické zbraně 15.–19. století. Rytíř, voják, kavalír, lovec*. České Budějovice 1996; Petr KLUČINA, *Zbroj a zbraně. Evropa 6.–17. století*. Praha – Litomyšl 2004.

Mimo záležitosti spojené s válečnými výdaji zasáhl Leopold I. na žádost žďárského opata Edmunda Bagnera také do sporu o chropyňský plat, jenž měl být primárně řešen v rámci česko-moravsko-lužického vikariátu a jemuž je věnována následující kapitola.

5.3 „*Census perpetuus*“

Úrok, který měl žďárský klášter platit zmíněným dvěma klášterům, byl v průběhu desetiletí opakovaně projednáván.⁵⁵⁹ Nejprve na počátku čtyřicátých let 17. století, tedy krátce po obnovení kláštera mezi klášterem velehradským, brněnským a tehdejším vizitátorem Greifenfelsem. Později byly vedeny debaty v rámci celého vikariátu a záležitost byla projednávána na několika provinčních kapitulách. Problémem nebylo splácení dlužné částky žďárským klášterem, ale otázka, zda se jedná o úrok stálý nebo jestli se z něj může žďárský klášter vyplatit. V odpovědi na tuto otázku se kláštery nikdy neshodly a konkrétního rozhodnutí se nedočkaly ani od žádného z vikářů česko-moravsko-lužické provincie, ani od generálního opata cisterciáckého řádu, na kterého se žďárský opat písemně obrátil roku 1699. Toho roku se totiž zástupci vikariátu účastnili generální kapituly v Cîteaux.⁵⁶⁰

Platem 5.000 zl. byl žďárský klášter povinován již od svého obnovení roku 1638, kdy kníže Karel z Lichtenštejna složil generálnímu vikáři Greifenfelsovi částku 97.225 zl. 10 kr. jako základ kupní ceny žďárského panství a z platu velehradskému a starobrněnskému klášteru se vykoupil. Podle původní smlouvy měla knížata z Lichtenštejna klášterům roční plat odvádět po dobu, kdy budou mít v držení jejich statky. V případě, že linie knížat z Lichtenštejna vymře, majetky se vrátí do držení obou klášterů a plat zanikne.⁵⁶¹ Po roce 1638 se ovšem situace stala nepřehlednou. Statky velehradského a brněnského kláštera zůstávaly v držení Lichtenštejnů, platem byl ovšem vázán žďárský klášter, přičemž nebylo jednoznačně stanoveno, zda se jedná o plat věčný a za jakých podmínek Žďár dlužnou částku splatí. Nepřehlednost situace otevřela v pozdějších letech prostor domněnkám a dohadům a stavěla proti sobě zájmy jednotlivých klášterů. Je jasné, že pokud by se jednalo o stálý plat, žďárský klášter by dlužnou částku několikrát přeplatil. Na druhou stranu by velehradský a brněnský klášter po splacení částky 97.225 zl. 10 kr. a běžných úroků k ní náležejících přišel o pravidelný roční důchod a nemohl by spoléhat na příjmy z výše zmíněných statků, které by měla v držení knížata z Lichtenštejna. Snaha Žďáru i velehradského a brněnského kláštera

⁵⁵⁹ Některá akta týkající se platu 5.000 tolarů, jež má žďárský klášter platit klášterům ve Velehradě a Starém Brně, byla zkompletována a chronologicky seřazena v jedné složce. Jde o podklady z let 1640 a 1643, později pak z let 1701–1703. Celkem se jedná o 142 folií. MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 546. L 11.

⁵⁶⁰ Viz kapitola 2. *Česko-moravsko-lužický vikariát v 17. století*.

⁵⁶¹ Rudolf HURT, *Obnovení cisterciáckého kláštera ve Žďáře*, in: *Od Horácka k Podyjí, Znojmo – Tišnov – Moravský Krumlov, 1931–1932*, s. 100; M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 36.

dohledat argumenty pro svá tvrzení a dosáhnout rozhodnutí vikariátu ve svůj prospěch je proto pochopitelná.

Otázka „věčnosti“ a „vykupitelnosti“ platu byla projednávána již ve čtyřicátých letech 17. století. Na kapitule roku 1648 bylo upřesněno, jak má být s úrokem nakládáno v případě, že by vymřela knížata z Lichtenštejna. Velehradský a starobrněnský klášter by dostaly své statky zpět, tedy stejně jak bylo uvedeno v původní dohodě z roku 1617. V tom případě by žďárský klášter dále platil 3.000 zl. moravských zbraslavskému klášteru a 2.000 zl. moravských řádovému semináři, dokud nebude z výnosů žďárského kláštera splacen celý kapitál.⁵⁶² Bylo tedy ošetřeno, aby Žďár částku, která byla využita k jeho koupi, zaplatil v plné míře. Ačkoliv z formulace, že má žďárský klášter splatit celý kapitál, vyplývá, že se nejedná o plat stálý, nebyla tato informace kapitulou formulována a žádným způsobem nebyl ošetřen případ opačný. Tedy nebylo jednoznačně stanoveno, zda plat není věčný, ani po jakou dobu musí žďárský klášter úrok odvádět, pokud nebudou statky oběma klášterům vráceny a budou nadále v držení knížat z Lichtenštejna. Znovu byl tedy ponechán prostor pro spekulace a diskuze o tom, zda se jedná o plat věčný, či nikoliv.

K vyjasnění situace nepřišlo ani období, kdy žďárský klášter nebyl schopen splácet všechny své dluhy a jeho přežití bylo závislé na pomoci vikariátu. V té době s největší pravděpodobností nebyl plat velehradskému a brněnskému klášteru odváděn, alespoň ne v plné míře. Na kapitule roku 1667 byla totiž stanovena výše dluhů žďárského konventu jednotlivým klášterům, mezi kterými byly uvedeny také Brno a Velehrad, které v té době ovšem jinou finanční podporu Žďáru neposkytly. Jednalo se o dluh 13.800 zl. velehradskému a 15.000 zl. brněnskému klášteru,⁵⁶³ což je dohromady částka odpovídající téměř šesti ročním platům.

Část dluhu velehradskému klášteru z doby, kdy nebyl plat ze Žďáru v plné míře odváděn, nebyla nikdy splacena. Na první kapitule, jež se sešla po smrti opata Benedikta Zaunmüllera roku 1693, totiž velehradský opat po zhlédnutí obligací nárokových na žďárském klášteru upustil od vyplacení zbylé části starých dluhů.⁵⁶⁴ Kapitula zároveň velehradskému a brněnskému klášteru deklarovala, že po vymření knížat z Lichtenštejna budou majetky, jež mají v držbě, klášterům vráceny. Zároveň se zaručila, že plat odváděný klášterům ze Žďáru nepřipadne semináři, dokud předtím zmíněné majetky nebudou v klidné

⁵⁶² „*Quam ubi extingui contigerit, cum dicta monasteria dominia sua [...] receperint, census hic ad monasterium Aularegense transferre debebit ita ut 3000 fl. Moravieorum monasterio Aularegensi et 2000 fl. Moravieorum pro Ordinis Seminario de Zarensi monasterio quotannis deponatur, tamdiu capitale depositum non fuerit de eiusdem monasterii Zarensis proventibus.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta capitulorum Provincialium*, in: CCh 22, s. 50.

⁵⁶³ M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár*, s. 61.

⁵⁶⁴ Bod č. 42. P. PANHÖLZL, *Statuta capitulorum Provincialium*, in: CCh 23, s. 153.

držbě obou klášterů.⁵⁶⁵ Situace, kdy žďárský konvent dosáhne svými splátkami výše částky, která byla použita na jeho koupi a knížata z Lichtenštejna budou mít nadále v držení majetky brněnského a velehradského kláštera, není ve statutech kapituly zohledněna. Naopak je znovu ošetřeno použití peněz ve prospěch pražského řádového semináře.

Opat Edmund Bagner opakovaně dodával generálnímu vikáři podklady a žádal ho o rozhodnutí, zda je plat věčný či nikoliv. Za předpokladu, že by Žďár platil pravidelně 5.000 zl. ročně, jednalo by se roku 1699 o částku více než třikrát převyšující kapitál zapůjčený Karlem z Lichtenštejna roku 1638. Víme ovšem, že Žďár v některých letech plat odváděl pouze částečně či jej neodváděl vůbec, a podle kapituly roku 1693 nebyl kapitál ještě splacen. Přesto je pochopitelné, že se žďárský opat snažil ze všech sil dosáhnout v této věci konkrétního rozhodnutí, a nechtěl, aby žďárský konvent zůstal zatížený „věčným“ platem.

Podle zápisů provinciální kapituly z roku 1699 zaslal k této kauze na žádost generálního vikáře vyjádření také opat velehradský. V něm pouze stvrzuje, že mu má žďárský klášter platit poplatek a uvádí, že co se týče jeho věčnosti, je žďárský klášter připraven bránit také soudní cestou, že není věčný. Jiné argumenty neuvádí. Kapitula probíhající v březnu roku 1699 se proto usnesla na tom, aby žďárský opat vypracoval memoriále, ve kterém by se k problému vyjádřil, aby byla tato záležitost vymezena lepším způsobem.⁵⁶⁶

Na vyzvání kapituly sepsal žďárský opat Edmund Bagner důvody, proč se nejedná o stálý plat a je možné se z tohoto závazku vykoupit.⁵⁶⁷ Předně uvádí, že v původní staré transakci z roku 1617 není nazýván věčným, ale je uvedeno, že v případě vymření Lichtenštejnů budou majetky, za jejichž držení je plat odváděn, vráceny zpět klášterům. Dále připomíná, že záruky dané knížetem z Lichtenštejna velehradskému a brněnskému klášteru nezmiňovaly věčnost poplatku. Opat se domnívá, že nelze předpokládat, že by na sebe žďárský klášter vzal takový kapitál s vědomím, že jej nelze splatit.⁵⁶⁸ Dále se odvolává na platnou normu, kdy jedna kopa věčného poplatku odpovídá dlužnému kapitálu čtyřicet kop. Aby byl poplatek věčný, musela by výše kapitálu výrazně převyšovat 200.000 zl. Opat

⁵⁶⁵ Bod č. 43. *Tamtéž*.

⁵⁶⁶ „5. *Missum quoque fuit a. R.D. Wellehradensi memoriale alterum seu libellus, in quo a monasterio Zarensi census sibi solvi praetendit, quod, cum tangat perpetuitatem census, quem monasterium Zarense non esse perpetuum etiam judicialiter tueri et V. Cap. Productis jam nonnullis fundamentis amplius demonstrare paratum sit, idcirco judicavit praesens Cap. R. D. Zarensi memoriale illud seu libellum communicandum esse, ut desuper respondeat et res modo quocumque meliori terminetur.*“ P. PANHÖLZL, *Statuta capitulorum Provincialium*, in: CCh 23, s. 201.

⁵⁶⁷ „*Rationes cur census 5.000 a Zarensi M[o]n[aste]rio Wellehradensi, et Reginae Brunensi M[o]n[aste]riis non sit perpetuus, sed redimibilis?*“ Latinský opis. Litoměřice, CO, karton č. 308, sign. 1724.10.2, bez datace, 3 listy bez foliace.

⁵⁶⁸ „*Nec est paesumibile, ut M[o]n[aste]rui[m] Zarense tale Capitale eâ intentione in se suscepisset, ut illud nunquam soluere posset.*“ *Tamtéž*.

Greifenfels převzal ke koupi Žďáru pouze 97.225 zl., z čehož lze odvozovat, že poplatek nikdy za věčný považován nebyl.

Zároveň se žďárský opat s otázkou, zda je plat odváděný klášteru Králové na Starém Brně a velehradskému klášteru stálý a nedá se nikdy vykoupit, obrátil na generálního opata cisterciáckého řádu.⁵⁶⁹ Edmund Bagner se ve svém odůvodnění vrátil až k roku 1598. Řádovému vedení vyložil původ platu a cestu, jakou byl tento závazek přenesen na žďárský klášter. Opat připomněl, že před více než sto lety, tedy právě roku 1598, odebral císař Rudolf II. kvůli veřejné potřebě na výpravu proti Turkům velehradskému a brněnskému klášteru město a dvě vesnice („*oppidum et duos pagos*“), které předal knížatům z Lichtenštejna. Když se následně o majetek rozhořel spor, byla roku 1617 uzavřena dohoda. Město Hustopeče a vsi Starovice, Starovičky a Přítluky měly zůstat v držení Lichtenštejnů, dokud nevymře jejich mužská linie, v tom případě by majetek přešel zpět do vlastnictví klášterů. Kníže z Lichtenštejna se zároveň zavázal platit oběma klášterům po dobu, kdy bude mít majetek v zástavě, roční plat 5.000 moravských tolarů neboli kop.⁵⁷⁰ Po dohodě s opatem Greifenfelsem zaplatil kníže z Lichtenštejna zbylou část kupní ceny žďárského panství a povinnost platit oběma klášterům přešla na žďárský konvent. Nebylo ale řečeno, že jde o poplatek věčný, a tak se Žďár snaží z tohoto břemene vymanit. Naopak velehradský a brněnský klášter trvají na tom, že se jedná o plat stálý. V závěru žďárský opat Edmund Bagner připomíná, že již byly o této otázce dříve mnohokrát vedeny diskuze na provinciální a také generální kapitule, ale nepamatuje si, že by byla jednoznačně rozhodnuta. A protože je přesvědčen, že plat není věčný, usilovně s celým svým konventem žádá o vyjádření.

Generál cisterciáckého řádu a opat kláštera Cîteaux Mikuláš Larchner se k žádosti žďárského opata vyjádřil⁵⁷¹ v průběhu generální kapituly konané v květnu 1699.⁵⁷² Generální

⁵⁶⁹ Latinský opis. SOA Litoměřice, CO, karton č. 308, sign. 1724.10.2 („*Abbas Zarensis pro censu 5000 millium Thalerorum Moraviensium*“), 1699, 3 listy bez foliace.

⁵⁷⁰ Latinský opis. Viz textová příloha č. XXIII. MZA Brno, E 8, karton č. 16 (Archiválie k dějinám kláštera vytažené Dr. Zemkem a jím již nezařazené), sign. 712. Q 5b, fol. 1–2.

⁵⁷¹ „*Nos Frater Nicolaus Lercher Abbas Cistercij in S[ancta] Facultate Parisiensi Doctor Theologus, Christianissimi Regis in Supremo Burgundiae senatu primus Consiliarius Natus, Universi C[i]sterc[iensis] Ord[inis] Caput ac Superior Generalis, Ejusdem[que] Capituli G[e]n[e]r[al]is plenaria Auct[orit]ate fungentes testamur supra scriptum Negotium, Relatione facta a Capitulo N[ost]ro G[e]n[e]r[al]i Remissum fuisse ad R[everendissimos] D[omi]nos Coabbates N[ost]ros Plassensem Vicarium Generalem in Boemia et Aulaeregensem et uno eorum impedito ad R[everendissimum] Coabbatem N[ost]rum de Osseco terminandum iudicio definitivo, et in quantum opus foret illud ad eos Remittimus pariter terminandum. Datum Cistercij sub signo N[ost]ro manuali, et sigilli impressione die 29 Maij A[nn]o 1699. L[ocus] S[igilli] Fr[ater] Nicolaus Abbas Generalis Cisterciensis, Petrus Henriot Secretarius.*“ Tamtéž, fol. 3. Ke generálnímu opatovi Larcherovi např.: Casimir GALLARDIN, *Les Trappistes ou l'Ordre de Cîteaux au XIX siècle: Histoire de la Trappe depuis sa fondation jusque à nous jours (1440–1844)*, 1844, s. 202–204, 234 a 303; Denis DE SAINT-MARTHE, *Gallia christiana in provincia ecclesiasticas distributa*, T. 01, 1728, s. 1018–1019.

⁵⁷² „[...] dans le dernier Chapitre General tenu au mois de May 1699.“ Pierre-Jacques BRILLON: *Dictionnaire des arrêts, ou jurisprudence universelle des parlemens de France, et autres tribunaux*, sv. 1, Paříž 1727, s. 912.

kapitula nedošla na základě opatově písemné žádosti k žádnému závěru. Mikuláš Larcher pověřil rozhodnutím sporu velehradského, brněnského a žďárského kláštera, plaského opata a generálního vikáře⁵⁷³ spolu s opatem zbraslavským, který měl být v případě potřeby zastoupen opatem oseckého kláštera.⁵⁷⁴ Záležitost tak obratem vrátil na půdu česko-moravsko-lužického vikariátu. Jedná se však o pozoruhodný doklad zmínění české problematiky v rámci jakéhosi plenárního zasedání cisterciáckého řádu, kam jinak záležitosti klášterů českých zemí pronikaly jen zřídka.

Víme, že roku 1700, kdy byl vizitován velehradský a žďárský klášter, nebyla snaha vizitátora a zbraslavského opata, kteří byli postaveni do pozice „soudců“ mezi kláštery, úspěšná a prozatím se ve věci vykoupení platu mezi žďárským a velehradským klášterem nepodařilo dosáhnout dohody.⁵⁷⁵ Neúspěšná jednání mezi kláštery se protáhla na několik let. Když ani roku 1703 nepadlo v rámci vikariátu žádné rozhodnutí, využil žďárský opat možnost vyvázat se z úroku Velehradu a Brnu jinou cestou.

Snahy žďárského kláštera o trvalé zbavení se úroku nakonec shodou okolností vyřešil císař Leopold I., který v červnu roku 1703 potřeboval větší množství hotovosti na naléhavé válečné výdaje, žďárský klášter proto na jeho rozkaz složil dvornímu válečnému platebnímu úřadu odpovídající dlužnou částku a panovník jej osvobodil ze své moci od dalšího placení úroku brněnským cisterciáčkám a cisterciákům na Velehrad. Stalo se tak přes odpor obou klášterů⁵⁷⁶ a jedná se o zajímavý doklad panovnických zásahů do klášterních záležitostí. Žďárský opat Edmund Bagner a jeho konvent složil hotovost 97.225 zl. 10 kr. generálnímu válečnému výplatčímu Janu Karlovi Barthollotimu z Parthenfeldtu 20. června 1703.⁵⁷⁷

Otevřená zůstává otázka, z jakých zdrojů získal Edmund Bagner tak vysokou hotovost. Doklady o půjčce či větším prodeji klášterního majetku, které by mohly pokrýt zmiňovanou částku, neexistují nebo prozatím nebyly objeveny. Stejně tak nemáme doklady o případných odkazech klášteru či jeho finanční podpoře například v rámci markrabství.

⁵⁷³ Generálním vikářem byl v květnu roku 1699 plaský opat Ondřej Trojer. Zemřel ovšem již 18. července téhož roku a jeho nástupcem se stal osecký opat Benedikt Simon Littwerig. Právě osecký opat se spolu s Josefem Jahnem, sekretářem plaského opata a generálního vikáře Ondřeje Trojera, vydali roku 1699 na generální kapitulu do Cîteaux.

⁵⁷⁴ „*Pro Controversia Census 5000 Tallerorum Moravicornum inter Abbatem Zarensem et M[o]n[aste]ria Welehradense et Reginae Brunensi vertente puto posse dari Commissarios R[evere]n[d]issim[um] Vicarialem Generalem Boemiae et Aulaerensensem, vel altero eorum impedito R[everendissimum] D[omi]num Abbatem Ossecensem.*“ MZA Brno, E 8, karton č. 16, sign. 712. Q 5b, fol. 3.

⁵⁷⁵ „... *Concordiam inter Zaaram et Wellehradium de Cens[us] redimibilitate, sed non successit.*“ AMB, V 3 Mítrovského Knihovna, A 1.9 (1671–1656), fol. 139.

⁵⁷⁶ Německý originál. 5. června 1703, Vídeň. MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 547. L 12, fol. 1–6. *Taméž*, sign. 546. L 11 (dokumenty k roku 1703).

⁵⁷⁷ Německý originál. Připojena poznámka o záznamu v zemských deskách. MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 548. L 13, fol. 1–2.

Již 24. června dosvědčil Leopold I. ve své listině oběma klášterům, že použil částku 97.225 zl. 10 kr. k válečným účelům a dal ji k dispozici císařskému generálnímu účetnímu válečného úřadu. Větší část z této sumy, 61.314 zl. 3 kr., náležela klášteru na Starém Brně. Velehradskému klášteru měla být vyplacena částka 35.911 zl. 6 kr. Ve smlouvě bylo na naléhání obou klášterů přesně specifikováno, jakým způsobem bude panovník kapitál splácet. Konventy se zřejmě obávaly návratnosti císařských půjček, s níž často bývaly spojeny špatné zkušenosti.⁵⁷⁸ Žďárský klášter se tedy z povinnosti odvádět roční plat z důchodů svého panství vykoupil a touto povinností byl nově vázán panovník,⁵⁷⁹ přesto klášter zatím neměl vůči oběma věřitelům čistý štít, neboť jim dlužil na úrocích ještě 8.750 zl. Jednalo se o tři splátkové termíny za období od sv. Jiří roku 1702 do sv. Jiří roku 1703, na jejich dodatečném zaplacení se kláštery vzájemně dohodly v květnu roku 1704.⁵⁸⁰

Edmundovi Bagnerovi se po letitých snahách podařilo vyvázat a vyplatit žďárský konvent z ročního platu velehradskému a brněnskému klášteru, který měl ze svých důchodů odvádět od roku 1638. Přestože v období, kdy musela být klášteru poskytnuta finanční pomoc ze strany vikariátu, nebyl poplatek ze Žďáru odváděn a část dluhu byla následně klášteru odpuštěna, je zřejmé, že sumu, která byla použita na jeho vykoupení, v důsledku výrazně přeplatil.

Pokud by nebyla mezi Žďárem a Leopoldem I. uzavřena dohoda o zaplacení kapitálu na válečné výdaje a přenesení úroku na panovníka, bylo by ve sporu mezi kláštery o „vykupitelnosti“ poplatku hledáno v rámci vikariátu řešení velice obtížně, neboť situace nebyla v uzavřených smlouvách jednoznačně ošetřena.

* * *

Podmínky vyplácení úroku oběma klášterům byly stanoveny nejprve ve smlouvě z 24. června 1703, později byly upraveny v dohodě mezi oběma kláštery a císařem Karlem VI. roku 1716.⁵⁸¹ Oba kláštery zpočátku požadovaly, aby jim byla celková částka vyplácena v průběhu tří let, a to od sv. Jiří roku 1703, kdy byla obligace přenesena ze žďárského kláštera na panovníka.⁵⁸² Vzhledem k potížím s návratností císařských půjček⁵⁸³ se kláštery snažily,

⁵⁷⁸ A. KOSTLÁN, *Rozvoj peněžního oběhu*, s. 78.

⁵⁷⁹ Šlo o částku 5.000 moravských zlatých neboli 5.833 zlatých a 30 krejcarů. Německý opis. 24. června 1703, Vídeň. MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 549. L 14, fol. 1–8.

⁵⁸⁰ Originál německy. 24. květen 1704, Brno. MZA Brno, E 7, sign. N 6 (celkem 3 folia).

⁵⁸¹ Nové nařízení ohledně splácení kapitálu 97.225 zl. 10 kr., který dali k dispozici klášter velehradský a klášter Králové na Starém Brně, vydal roku 1716 Karel VI. Oba kláštery si měly každoročně srážet příslušnou částku ze svých kontribucí po dobu dalších dvanácti let, případně jim měly být částky dopláceny ze zemské pokladny. Ověřený německý opis, 12. března 1716. MZA Brno, E 7, sign. N 8 (celkem 4 folia).

⁵⁸² „..., da seje beide Klöster Wellehrad undt Mariae Saal nach Verfliessung dreÿen Jahren, Vndt Zwar Von St. Georgÿ gegenwertiges Jahrs, alß dem termino âquo der zu statt deß Kloster Saar auf Vns genohmen obligation anzufangen, die Capital Summ deren Sieben undt Neützig Taußent, Zweÿ hundred fünf undt Zwanzig gulden

aby dosáhly celkové částky v co nejkratší lhůtě. Podmínky splácení byly přesto několikrát změněny.

Zehen Kreitzer zu erhoben, Verlangten; ... Vndt Zwar dem Kloster Wellehradt fünff undt dreÿßig Taußend, neÿn hundert undt aÿlff gulden Sechß kreitzer, Zweÿ Pfenig, dem Kloster Mariae Saal aber Ein undt Sechtzig Tausßend dreÿ hundert Viertzehen gulden, drey Kreitzer, Zweÿ Pfenig.... “ Německý originál. 24. června 1703, Vídeň. MZA Brno, E 7 Cisterciáci Velehrad, sign. N 5, fol. 3 (celkem 6 folií).

⁵⁸³ A. KOSTLÁN, Rozvoj peněžního oběhu, s. 78.

Závěr

Jádro této diplomové práce tvoří období působení dvou žďárských opatů, Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera, tedy rozmezí let 1676 až 1705. Přirozeně ale výklad dějin kláštera v tomto období nemůžeme pevně vytyčit dvěma letopočty, aniž bychom neodkazovali na nezbytné souvislosti a starší vývoj konventu. Proto je v jedné z úvodních kapitol věnován prostor přehledu žďárských dějin a také ostatní kapitoly jsou vykládány v návaznosti na předchozí období a v kontextu česko-moravsko-lužického vikariátu.

Rok 1676, kdy byla úspěšná obnova žďárského kláštera stvrzena volbou vlastního opata, můžeme považovat za jeden z významných mezníků dějin žďárského opatství a také za jeden z dokladů personální interakce mezi jednotlivými cisterciáckými řeholními domy. Mezi profesy nepočteného žďárského konventu, jehož budoucnost byla v předchozích desetiletích nejistá a který se nemohl volně rozrůstat, se nenacházel vhodný kandidát na úřad opata, a proto žďárští řeholníci hledali mimo vlastní komunitu. Do Žďáru byl povolán vyšebrodský převor Benedikt Zaunmüller, který byl pro své kvality později vybrán také do čela česko-moravsko-lužického vikariátu. Skrze Benedikta Zaunmüllera došlo k utvoření vazeb mezi žďárským a vyšebrodským klášteřem a vůbec k úplnému začlenění opatství do života řádové provincie. Vyšebrodský opat například podporoval svého profesu, coby opata žďárského, na poli vikariátu při projednávání kauzy chropyňského platu. Vlastní představený znamenal pro žďárský konvent ochránce práv a zájmů komunity a dovolil zapomenout na desetileté období sedisvakance, kdy byl žďárský opatský stolec prázdný a cisterciácké panství bylo pod správou administrátorů.

Život Benedikta Zaunmüllera je zajímavým příběhem nadějného profesu, jehož řeholní kariéra se od počátku slibně vyvíjela. Po úřadu převora ve Vyšším Brodě do něj vložil svoji důvěru oslabený žďárský konvent a Benedikt prokázal své všestranné schopnosti. Za jeho působení byly provedeny rozsáhlé úpravy klášterních budov a areál byl rozšířen také o některé novostavby, rozrostl se ale také počet členů konventu. Roku 1687 byl Benedikt zvolen rovněž do čela česko-moravsko-lužického vikariátu, krátce poté byl ale raněn mrtvicí, jejíž dopady na opatovo zdraví byly nevratné. Postupem času se přidávaly další zdravotní potíže a Benedikt rezignoval nejprve na úřad generálního vikáře a vizitátora provincie, později také na úřad žďárského opata. Opatova nemoc, proces rezignace na úřad opata i poslední dny jeho života jsou poměrně plasticky a se všemi úskalími zachyceny v korespondenci mezi novým generálním vikářem Ondřejem Trojerem a žďárským konventem zastupovaným převorem Gerardem Cyrklem. K osobnosti Benedikta Zaunmüllera

se dochovalo opravdu velké a rozmanité množství pramenů, které dovolují nahlédnout nejen na záležitosti formální (volba a rezignace opata, volba generálního vikáře), ale také umožňují dotknout se některých témat osobních (především nemoc opata a jeho osobní postoj k rezignaci). Umožňují tedy pohled na otázky, které jsou v monastickém prostředí daného období sledovatelné jen výjimečně.

V případě Benediktova nástupce v čele kláštera, žďárského profesa Edmunda Bagnera, se dochovaly spíše prameny úřední a účetní povahy, které dovolují například srovnání průběhu opatské volby Benedikta a Edmunda. Zajímavým dokladem o Edmundově dřívějším působení jsou doporučující či průvodní listy z jeho cesty do Říma nebo propouštěcí list ze Žďáru do plaského kláštera. Edmund Bagner byl prvním opatem po obnově kláštera, jenž byl zvolen z řad žďárských profesů, což svědčí o stabilizaci personálních poměrů v konventu.

Kapitola *Vedení kláštera*, ve které je mimo jiné zachyceno působení obou zmiňovaných opatů, je jednou ze stěžejních kapitol této diplomové práce a pochopitelně toto téma prolíná i do dalších kapitol, jež jsou vymezeny obdobím jejich působení: *Život ve žďárském konventu* a *Finanční záležitosti žďárského kláštera*.

Kapitola *Život ve žďárském konventu* je zastřešující pro čtyři tematické celky, jež jsou věnovány stavební činnosti v klášteře a jeho požáru roku 1689, vizitacím kláštera ve druhé polovině 17. století a personálnímu složení žďárského konventu, a které snad čtenáři umožní utvořit si představu o životě ve zdech žďárského kláštera druhé poloviny 17. století.

Na základě dochovaných seznamů profesů u příležitosti opatských voleb či vizitací se podařilo alespoň částečně zrekonstruovat složení konventu a jeho růst, který je patrný zvláště v poslední čtvrtině 17. století a plynule pokračuje za opata Václava Vejmluvy v prvních dekádách 18. století. Srovnáním jmenných seznamů s korespondencí či vizitačním protokolem z roku 1688 bylo možné spojit některá jména s konkrétní funkcí v klášteře či identifikovat konkrétní řeholníky, jejichž křestní jména se objevovala například v korespondenci mezi vizitátorem a převorem. Doplnit se podařilo také ucelenější pohled na vizitace kláštera, jež jsou zaznamenány v análech *Mitrovského knihovny* v AMB. Bohužel je téma vizitací žďárského kláštera limitováno dochováním archiválií, neboť máme (alespoň prozatím) k dispozici pouze jediný úplný vizitační protokol z roku 1688.⁵⁸⁴

Neméně důležitou stránkou fungování kláštera je jeho ekonomické zázemí. V kapitole *Finanční záležitosti* je nejprve věnován prostor stavu v letech 1638 až 1676, kdy byly především spláceny dluhy váznoucí na klášteře od jeho koupě a kdy vznikla složitá síť

⁵⁸⁴ Podrobnému rozboru vizitačního protokolu jsem se věnovala již ve své bakalářské práci (viz M. SRBOVÁ, *Obnova kláštera Žďár v 17. století*, s. 64–74).

věřitelů žďárského kláštera. Následně jsem se zaměřila na dvě finanční kauzy, jejichž kořeny sahají k roku 1638 a které byly právě za opatů Benedikta Zaunmüllera a Edmunda Bagnera znovu otevřeny a opakovaně projednávány na provinčních kapitulách. Kauzy tzv. chropyňského platu a „věčného“ platu žďárského kláštera na Velehrad a Staré Brno nebyly dosud v literatuře v takové míře zpracovány. Za důležitý rozměr obou záležitostí, které byly řešeny i na celořádové úrovni, považuji zapojení všech klášterů vikariátu do řešení finančních sporů a intenzivní komunikaci mezi generálním vikářem a jednotlivými opaty, jež je zřejmá z dochované korespondence i provinčních statut. Pohled na finanční záležitosti nejen žďárského kláštera je doplněn krátkým exkurzem k výdajům kláštera na nařízení panovníka. Celá problematika je příkladem vysoké zadluženosti celé společnosti 17. století a složitého toku peněz na různých úrovních, tedy mezi jednotlivými kláštery, mezi církevní institucí a panovníkem, respektive válečnou pokladnou, a podobně.

* * *

Zpracování dějin žďárského kláštera ve druhé polovině 17. století poskytuje možnost částečně odkrýt a pochopit některé aspekty fungování česko-moravsko-lužického vikariátu a personální i finanční propojení jednotlivých konventů, které mohlo mezi kláštery utvářet pevné vazby. Připomeňme například odhodlání generálního vikáře a vizitátora Greifenfelse a finanční podporu celého vikariátu při koupi kláštera roku 1638, pomoc generálního vikáře a vizitátora Ondřeje Trojera žďárskému klášteru v těžkém období nemoci opata Zaunmüllera či podporu vyšebrodského konventu svému profesovi Benediktu Zaunmüllerovi, který již jako žďárský opat obhajoval finanční situaci svého kláštera a žádal pro svůj konvent chropyňský plat na úkor vikariátu. Dokladem vzájemných vazeb mezi kláštery, které nebyly omezeny hranicemi vikariátu, je pak podpora rakouského Lilienfeldu, který poskytl půjčku ke koupi kláštera roku 1638 a v šedesátých letech 17. století podporoval svého profesora Hilgera Burghoffa, jenž byl coby generální vikář a vizitátor také opatem žďárského kláštera.

* * *

Bohaté pramenné dochování nabízí jistě další možnosti bádání. Stranou této diplomové práce, jež je zaměřena na samotný konvent, zůstalo panství cisterciáků, jehož analýza rovněž nabízí množství otázek, co se týče poddanské problematiky⁵⁸⁵ či hospodářství na statcích kláštera (zvláště provoz železných hamrů). Zajímavé by také bylo sledovat konkrétní vlivy žďárských cisterciáků na panství, například působení cisterciáků ve farním

⁵⁸⁵ Viz například MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 544. L 8 (Soupis poddaných na žďárském panství včetně dětí k roku 1664) nebo tamtéž sign. 242. 1 (Protokol jednání správy žďárského panství v letech 1676–1689).

kléru, konání církevních festivů či vznik růžencového bratrstva v nedalekém Křižanově.⁵⁸⁶ Zajímavé jsou jistě také osudy žďárských opatů 18. století, včetně Václava Vejmluvy, jehož působení ve Žďáru je v dosavadní literatuře sledováno spíše v souvislosti s barokní přestavbou kláštera a působením architekta Santiniho-Aichla. Prostor k bádání se nabízí také v souvislosti s osobností posledního žďárského opata, již mnohokrát zmiňovaného, Otty Steinbacha z Kraninchštejna a procesem rušení kláštera roku 1784.

⁵⁸⁶ Viz MZA Brno, E 8 Cisterciáci Žďár, sign. 414. E 3 Materiály ke zřízení bratrstva posvátného růžence v Křižanově (1677–1689).

Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů:

MZA Brno: Fond E 8 Cisterciáci Žďár

- sign. 197. A 182 Maxmilián Ditrichštejn prodává žďárské panství (29. 9. 1638)
sign. 198. A 183 Osvědčení o zaplacení kupní částky žďárského kláštera (3. 2. 1639)
sign. 203. A 188 (27. 3. 1615)
sign. 228. C 9 Potvrzení volby opata Edmunda Bagnera (27. 11. 1691)
sign. 230. C 42 Potvrzení Hilgera Burghoffa žďárským opatem (23. 7. 1659)
sign. 234. C 46 Generál řádu jmenuje Hilgera Burghoffa generálním vikářem česko-moravsko-lužického vikariátu (15.11.1655)
sign. 236. C 50 Potvrzení Benedikta Zaunmüllera žďárským opatem (16.11.1676)
sign. 237. C 51 Potvrzení Václava Vejmluvy žďárským opatem (26.6.1705)
sign. 242. 1 Protokol jednání správy žďárského panství 1676–1689
- karton č. 2
- sign. 346. C 4 Přehled splácení dluhů žďárského kláštera vzniklých při jeho koupi roku 1638 (1650–1671)
sign. 347. C 6 Zasedání opata Benedikta jako visitátora na zemském sněmu (1687-1688)
sign. 348. C 7 Nemoc opata Benedikta Zaunmüllera a volba opata Edmunda Bagnera (1691–1692)
sign. 349. C 10 Svědectví o složení slibu věrnosti Edmunda Bagnera
sign. 350. C 11 Potvrzení generálního opata cisterciáckého řádu pro Edmunda Bagnera zvoleného opata žďárského (26.5.1699)
- karton č. 3
- sign. 356. C 14/2 Propuštění Edmunda Bagnera do Plas (12.9.1664)
sign. 357. C 14/3 Doporučující list opata Gerarda pro Edmunda Bagnera (27.11.1666)
sign. 358. C 14/4 Doporučující list Jana Malgoirase pro Edmunda Bagnera (19.6.1666)
- karton č. 4
- sign. 229. C 41 Potvrzení Jana Greifenfelse opatem sedleckým (9.7.1628)
sign. 232. C 44 Potvrzení Jana Greifenfelse opatem zbraslavským a oseckým (30. 4. 1634)
sign. 392. C 48 Instrument o volbě Hilgera Burghoffa o volbě žďárským opatem (1656)
- karton č. 5
- sign. 399. C 58a/1 Žádost k císařskému dvoru o potvrzení Benedikta Zaunmüllera vizitátorem a generálním vikářem (1687)
sign. 399. C 58b Jednání o volbě a potvrzení žďárského opata Benedikta Zaunmüllera (1676–1677)
sign. 401. C 58d Korespondence Benedikta Zaunmüllera (1677–1691, 44 folií)
sign. 407. D 1a Profesní lístky žďárských mnichů za opata Edmunda (1691–1702)
sign. 413. E 2 Kupní smlouva mezi žďárským klášterem a klášterem Králové (20.6.1668)
sign. 414. E 3 Zřízení bratrstva posvátného růžence v Křižanově (1677–1689,1775)

- karton č. 10
 sign. 542. L 6 Listiny k chropyňskému úroku (1614–1704)
 sign. 543. L 7 Úhrada dlužného chropyňského úroku olomouckým biskupem (1653, 1654, 1704)

- karton č. 11
 sign. 544. L 8 Soupis poddaných na žďárském panství včetně dětí (1664)
 sign. 546. L 10 Dohoda o rozdělení chropyňského platu (1688)
 L 11 Akta v záležitosti činže klášteru na Starém Brně a Velehradu (1640, 1643, 1701, 1702, 1703)
 sign. 547. L 12 Leopold I. osvobozuje žďárský klášter od závazku Velehradu a klášteru cisterciáček na Starém Brně (5.6.1703)
 sign. 548. L 13 Kvitanice platby žďárského kláštera generálním válečným výplatčím (20.6.1703)
 sign. 549. L 14 Slib Leopolda I. o převzetí žďárských závazků vůči Velehradu a klášteru cisterciáček na Starém Brně (24.6.1703)
 sign. 551. L 15b Smlouva mezi vikariátem a žďárským klášterem o chropyňském úroku (13.3.1706)
 sign. 552. L 15c Listiny a písemnosti týkající se chropyňského platu (1617–1746)

- karton č. 12
 sign. 579. M 5 Dlužní úpis cisterciáckých opatů a svědectví Lilienfeldského opata o následném splacení dluhu (1639, 1671)

- karton č. 13
 sign. 640. N 1/14 Žádost dvorské komory o dodání koulí na turecké tažení (1684)
 sign. 641. N 1/15 Dlužní úpis Leopolda I. opatu Benediktovi na obnos určený na válku proti Francii (1689)

- karton č. 14
 sign. 677. O 27 Korespondence žďárského opata a převora (1688–1689)

- karton č. 16
 sign. 712. Q 5b Dopis k cisterciáckému generálovi o otázce platu odváděného klášteru Králové a Velehradu (1699)

MZA Brno: Fond E 10 Cisterciáčky Tišnov

- karton č. 9
 Německý originál, 2 folia (1688).
 sign. U.12.2 Provinční vikář a vizitátor Benedikt Zaunmüller deleguje své zástupce k volbě abatyše tišnovského kláštera

SOA Litoměřice: Fond Cisterciáci Osek

- karton č. 22
 sign. 125. A III. 8 Acta varia monasterii Zarensis (1710)
 sign. 125. A III. 9 Acta Zarensia circa censum Kropinensem (1710)

- karton č. 307
sign. 1715.2.1 Spisy týkající se splácení dluhů klášteru žďárskému různými dlužníky (1650–1657)

- karton č. 308
sign. 1724.2.10 Spisy týkající se znovuzískání žďárského kláštera a jeho dluhů (1653–1700)
sign. 1727.2.13 Některé body, proč toho času nemá být volen opat (bez datace)
sign. 1728.2.14 Spisy týkající se žďárského kláštera - finanční záležitosti (1638–1670)

Archiv města Brna: Fond U 21 Sběrka rukopisů Mitrovského knihovny

sign. A 1.8 Materiál k dějinám převážně moravských klášterů (1611–1670)

sign. A 1.9 Materiál k dějinám převážně moravských klášterů (1671–1756)

Edice pramenů:

Cistercienser Chronik 22, Ed. Philibert PANHÖLZL, 1910, passim

Cronica Domus Sarensis Maior et Minor. Edd. Jaroslav LUDVÍKOVSKÝ - Metoděj ZEMEK - Lubor KYSUČAN - Luisa NOVÁKOVÁ, Třebíč 2003

Listiny kláštera žďárského z let 1409-1529. Archiv český IX, Ed. Vincenz BRANDL, Praha 1889

Nejstarší žďárské urbáře: 1407, 1462, 1483. Edd. Metoděj ZEMEK - Josef POHANKA, Brno 1961

Seznam literatury:

XXIX. Mikulovské sympozium: Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. Redd. Emil KORDIOVSKÝ – Miroslav SVOBODA, Brno 2007

800 let kláštera Osek: jubilejní sborník. Red. Milan HOLENDA, Osek 1996

Pavel BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636)*, Kroměříž 1990

Ivan BROŽ, *Velké postavy rodu Kinských*, Praha 1997

Katherine BRUN, *Ruling class and regime in an ecclesiastical territory: The case of Salem*, in: *Politics and Reformations: Communities, Politics, Nations, and Empires. Essays in Honor of Thomas A. Brady*; Leiden 2007, s. 359–380

Sebastian BRUNNER, *Ein Cisterzienserbuch. Geschichte und Beschreibung der bestehenden und Anführung der aufgehobenen Cisterzienserstifte in Österreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg 1881

Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II.díl/2.svazek*, Praha 2004
Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Red. Miloslav POJSL, Olomouc 2006

Irena BUKAČOVÁ, „*Fecit mirabilia in vita sua*.“ *Portrét opata plaského kláštera Ondřeje Trojera*, in: *Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska* 3, č. 1, Mariánská Týnice 1998, s. 7–8

Jiří ČEJKA – Jiří MIKULKA a kol., *Polná 1242–1992*, Polná 1992

F. ČENSKÝ – Q. KASTNER – R. KOHLERT – J. SOLSKÁ, *Cisterciáci Osek 1207–1949*. Inventář. 1. díl, 1967

Bedřich DROŽ, *Dějiny Žďáru na Moravě*, Moravské Budějovice 1903

Ondřej FELCMAN – Radek FUKALA, *Poděbradové: rod českomoravských pánů, kladských hrabat a slezských knížat*, Praha 2008

- Ivo FILKA – Jan ŠVOMA, *Žďár nad Sázavou v zrcadle staletí*, Žďár nad Sázavou 2005
- Dušan FOLTÝN a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005
- Historia monastica I.* Edd. Dušan FOLTÝN – Kateřina CHARVÁTOVÁ – Petr SOMMER, Praha 2005
- August FRANZEN, *Malé dějiny církve*, Kostelní Vydří 2006
- Radek FUKALA, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*. České Budějovice 2007
- Milan HLINOMAZ, *Cisterciácké opatství Vyšší Brod*, Libice nad Cidlinou 1995
- Alfred HOLDER, *Beiträge zur Geschichte Cistercienser-Klöster*, Wien 1891
- Mojmír HORYNA, *Jan Blažej Santini-Aichl*, Praha 1998
- Rudolf HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. (1205–1660)*, Olomouc 1934
- Rudolf HURT, *Obnovení cisterciáckého kláštera ve Žďáře*, in: *Od Horácka k Podjíví, Znojmo – Tišnov – Moravský Krumlov 1931–1932*, s. 98–104
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Cesty českých cisterciáckých opatů na generální kapituly*, in: *Historia. Sborník z kolokvií a konferencí pořádaných v letech 2002–2003 v cyklu „Život ve středověkém klášteře“*, red. Dušan Foltýn, Praha 2005, s. 215–238
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Fundace 12. století*, Praha 1998
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002
- Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2009
- Oldřich CHLÁDEK, *Žďárský klášter a česko-moravská zemská hranice*. In: *Časopis národního muzea: řada historická* 176, 3–4, 2007, s. 144–160
- Oldřich CHLÁDEK, *První zrušení žďárského kláštera*, Diplomová práce FF UK Praha 2009
- Jiří JIRÁSEK, *Růst pozemkového vlastnictví olomouckého biskupství v letech 1555-1636*, in: *Sborník Matice moravské* 81, Brno 1961
- Zdeněk KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno 1970
- Dominik KAINDL, *Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008
- Klášter Zlatá Koruna: Dějiny – památky – lidé*, Ed. Martin Gaži, České Budějovice 2007
- Ulrich KNEFELKAMP, *Zisterzienser: Norm, Kultur, Reform – 900 Jahre Zisterzienser*, Berlin-Heidelberg-New York-Barcelona-Honkong-London-Paris-Singapur-Tokio 2001
- Viktor KOTRBA, *Česká barokní gotika*, Praha 1976
- Alois V. KOŽÍŠEK, *Město a zámek Žďár. Průvodce po žďárských horách*, Brno 1934

- Věra KOŽOUŠKOVÁ-FRIMLOVÁ, *Moravský královský tribunál v letech 1636-1783*, FF MU Brno 1962
- Miloš KREPS, *Železářství na Žďársku (1350-1886)*, Havlíčkův Brod, 1970.
- František LAŠTOVIČKA, *Portrét imaginární tváře. Umělecké osobnosti žďárského kláštera*, Žďár nad Sázavou 2009
- Luděk LOPOUR, *Hamry nad Sázavou. Dějiny podle původních pramenů a vyprávění pamětníků*, Hamry nad Sázavou 1997
- Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001
- Václav MEDEK, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982
- Jiří MERTA, *Šlakhamr (okres Žďár nad Sázavou)*, in: Z dějin hutnictví. Red. Zdeněk Rasl, Praha 1993
- Jiří MIKULEC, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, Praha 1993
- Jiří MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005
- Jiří MIKULEC – Jiří KAŠE – Vít VLNAS – Ivana ČORNEJOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české (1618-1683)*, svazek VIII., Praha 2008
- Friedrich NICOLAI: *Allgemeine deutsche Bibliothek. Des drey und sechzigsten Bandes erstes Stück*, Berlin – Stettin Štětín, 1785
- Jindřich PAŘÍZEK, *Dobývání nerostných surovin v okrese Žďár nad Sázavou a okolí*, in: Listy horáckého muzea 3, Nové Město na Moravě 2000
- Jiří PAVLÍČEK – Martin ŘEHOŘ, *Dějiny obce Polnička*, Polnička 2002
- Alois PLICHTA, *Kláster na hranicích*, Kostelní Vydří 1995
- Jiří RADIMSKÝ, *Tribunál, 1636-1783: vývoj královského úřadu moravského v době pobělohorské*, diplomová práce, FF MU Brno 1946
- Řád cisterciáků v českých zemích ve středověku. Sborník vydaný k 850. výročí založení kláštera v Plasech*. Red. Daniela HOUŠKOVÁ, Praha 1994
- Sedlec: historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve střeoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700*, red. Radka LOMIČKOVÁ, Praha 2009
- Sedm a půl století: Stati o historii, kultuře a umění žďárského kláštera*. Red. Stanislav RŮŽIČKA, Žďár nad Sázavou 2002
- Augustin SARTORIUS, *Cistercium bis-Tertium*, Praha 1708
- Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka a žďárský klášter*, in: *Historica Olomucensia*, Olomouc 2009
- Otto STEINBACH: *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten, aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstifts Saar in Mähren I.,II.*, Prag – Wien – Leipzig 1783

- Josef František SVOBODA, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Žďárský okres*, Brno 1937
- Josef SVÁTEK, *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy*, in: Sborník archivních prací XX, Praha 1970
- Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Cisterciáci Žďár 1222 –1784. Inventář*. 1968.
- Jaroslav ŠVOMA – Ivo FILKA, *Přehledné dějiny Žďáru nad Sázavou od nejstarších dob do roku 1980*, Žďár nad Sázavou 1998
- Winfried TÖPLER, *Das Kloster Neuzelle und die weltliche und geistliche Mächte 1268–1817*, Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser, Band 14, Berlin 2003
- Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy 2. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996
- Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12. –15.století). Zakladatelská práva*. Praha 1933
- Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997
- Irena ZACHOVÁ – Stanislav PETR, *Soupis sbírky rukopisů Antonína Bedřicha Mitrovského v Archivu města Brna*, Praha – Brno 1999
- Za zdmi kláštera. Cisterciáci v českých zemích*. Redd. Dana DVOŘÁČKOVÁ – Petr CHARVÁT – Bohumír NĚMEC – Radka LOMIČKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, České Budějovice 2010
- Jan ZDICHYNEC, „*Cur Cistercio Ademptum Ossecum?*“ *Předání osekého kláštera pražskému arcibiskupství*, in: Folia Historica Bohemica 22, Praha 2006, s. 29–65
- Jan ZDICHYNEC, *Klášter Osek v 16. století. Možnosti poznání cisterciáckého kláštera v době reformací*, in: Ústecký sborník historický, Ústí nad Labem 2005, s. 77–120
- Jan ZDICHYNEC, *Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století*, Disertační práce, FF UK Praha 2006
- Metoděj ZEMEK – Antonín BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou I.(1252-1617)*, Havlíčkův Brod 1956
- Metoděj ZEMEK – Antonín BARTUŠEK, *Dějiny Žďáru nad Sázavou II. (1618-1784)*, Havlíčkův Brod 1962

Seznam zkratek

ACi Analecta Cisterciensia
AMB Archiv města Brna
CCh Cistercienser Chronik
CCH Český časopis historický
CO Cisterciáci Osek
MZA Moravský zemský archiv
SOA Státní oblastní archiv
SOkA Státní okresní archiv

Seznam příloh

- I. Tabulka: Seznam provinčních kapitul česko-moravsko-lužického vikariátu v 17. století.
- II. Foto: Dopis vyšebrodského opata Jana vizitátorovi Vavřinci. 12. října 1676.
- III. Foto: Pečetě a podpisy opatů, probošta a převora, kteří byli přítomni volbě žďárského opata Benedikta Zaunmüllera. Žďárský klášter. 22. října 1676.
- IV. Foto: Potvrzovací listina Leopolda I. o volbě žďárského opata Benedikta s přivěšenou pečetí. 16. listopadu 1676, Vídeň.
- V. Foto: Přísaha opata Benedikta Zaunmüllera opatřená jeho pečetí a podpisem.
- VI. Foto: Kopie lékařské zprávy o zdravotním stavu opata Benedikta Zaunmüllera, 1691.
- VII. Foto: Souhlas Ondřeje Troyera, generálního vikáře a vizitátora, s penzí vyměřenou Benediktu Zaunmüllerovi. Zavázání nového opata k jejímu plnění.
- VIII. Foto: Originál průvodního listu Edmunda Bagnera, 1666.
- IX. Přepis: Seznam výdajů souvisejících s volbou žďárského opata Edmunda Bagnera, která proběhla ve žďárském klášteře 18. října 1691.
- X. Foto: Potvrzení o složení přísahy opata Edmunda Bagnera do rukou hejtmána Františka Karla Libštejnského, 18. října 1691, Brno.
- XI. Tabulka: Seznam žďárských řeholníků k roku 1667, kdy byl žďárským administrátorem velehradský opat Bartoloměj.
- XII. Tabulka: Seznam žďárských řeholníků k roku 1676, kdy se konala volba opata Benedikta Zaunmüllera.
- XIII. Tabulka: Seznam řeholníků žďárského kláštera (21. září 1688).
- XIV. Tabulka: Seznam profesů žďárského kláštera k roku 1691.
- XV. Tabulka: Profesní lístky žďárských mnichů z období opata Edmunda Bagnera.
- XVI. Graf: Složení žďárského konventu podle zemské příslušnosti.
- XVII. Tabulka: Seznam profesů žďárského kláštera k roku 1695.
- XVIII. Foto: Vyobrazení žďárského kláštera roku 1678, tisk podle kresby P. Karla Zemana.
- XIX. Foto: Detail hlavního oltáře bývalého konventního kostela žďárského kláštera. Pohled na obrazy Michaela Willmanna z počátku 90. let 17. století.
- XX. Foto: Mříž z roku 1616 oddělující chórovou část konventního kostela.
- XXI. Přepis: Memoriále opata Benedikta Zaunmüllera a žďárského konventu v záležitosti chropyňského platu, který má být podle uvedených důvodů ponechán žďárskému klášteru.
- XXII. Foto: Dlužní úpis Leopolda I. na 500 zl. žďárskému klášteru.
- XXIII. Přepis: List žďárského opata a jeho konventu generálnímu opatovi ohledně záležitosti, zda je roční plat odváděný klášteru Velehrad a Brno věčný nebo se dá vykoupit.

Provinciální kapituly česko-moravsko-lužického vikariátu v 17. století			
22. února 1616	Praha	6. října 1666	Praha
22. května 1630	Praha	27. července 1667	Praha
10. února 1648	Praha	18. září 1669	Žďár
18. listopadu 1650	Praha	16. února 1672	Žďár
22. září 1652	Praha	25. ledna 1683	Osek
23. února 1656	Praha	květen 1688	Praha
11. června 1657	Praha	10. září 1693	Praha
31. října 1660	Žďár	31. března 1699	Praha
25. června 1663	Praha	30. září 1699	Praha

Příloha č. I: Seznam provinčních kapitul česko-moravsko-lužického vikariátu v průběhu 17. století s uvedením místa konání a dnem zahájení. Sestaveno dle: P. PANHÖLZL, *Statuta*, 1910–1911.

Litterae D[ominis] Joannis, Abb[atis] Altovad[ensis] ad D[ominus] Visitatorem Laurentium, et D[ominos] Assistentes in quibus consentit in Electionem P[atris] Prioris sui Benedicti in Abbatem Zarensem, eumque cum Paterna Benedictione dimittit.

12. Octobr. 1676.

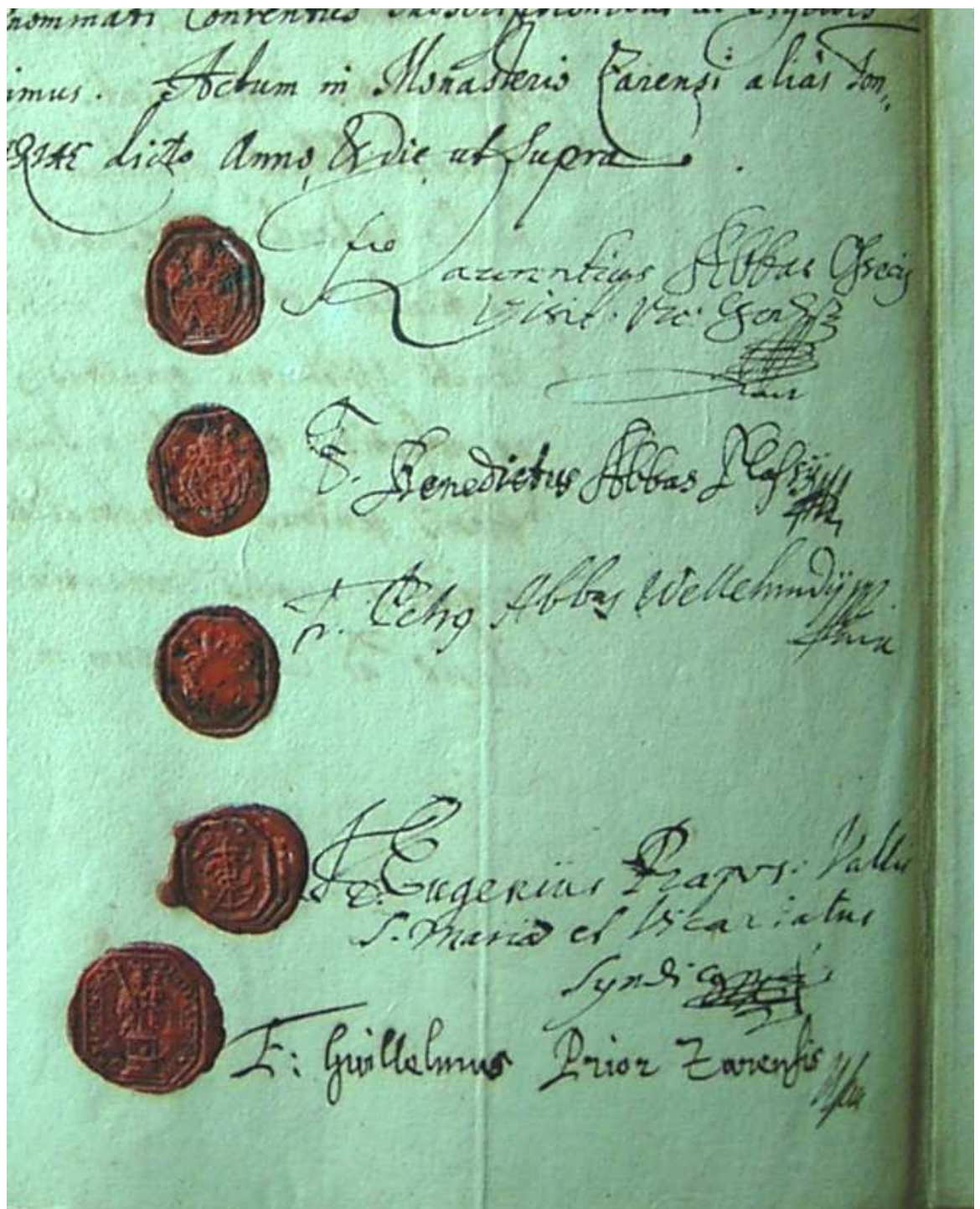
Reverendissimi ac Amplissimi Dni
 Venerandissimi amantissimi

Dignitas Dei in electione Zarenzi, ad unanime Ven: Con-
 ventus ibidem desiderium meum P: Priorem in distant
 Aaron vocaret, nec non Reverendissima Dominationes
 merdignum agnoscentes ex officio talem pronuntiarent, id
 certo non refragans spiritui, qui loquitur in Cis, in ma-
 nus ad nutum Asarum Dominationum Eundem R: P:
 Benedictum mei Monij per octo annos emeritum Prio-
 rem eo gratius ad obedientia et stabilitate emancipatum ac
 liberum facio, praesentium tenore declaro, et emitto, quanto
 ad honorem Vocantis Dei, S: Ordinis decus, Monasterij
 Zarenensis magnum incrementum, ac toti Venerabili ibidem
 Conventui Cum fore confido in solatium. Super quo
 Medrotatum benedictione Paterna ac affectibus mei Con-
 ventus concomitans, pro hoc gratioso assensu et honore meo
 Monio a Reverendissimis Dominationibus praestito, pa-
 ratissimis semper obsequijs correspondurus maneo.

Altovadi 12 Octobris
 1676.

Servus et confrater
 paratissimus

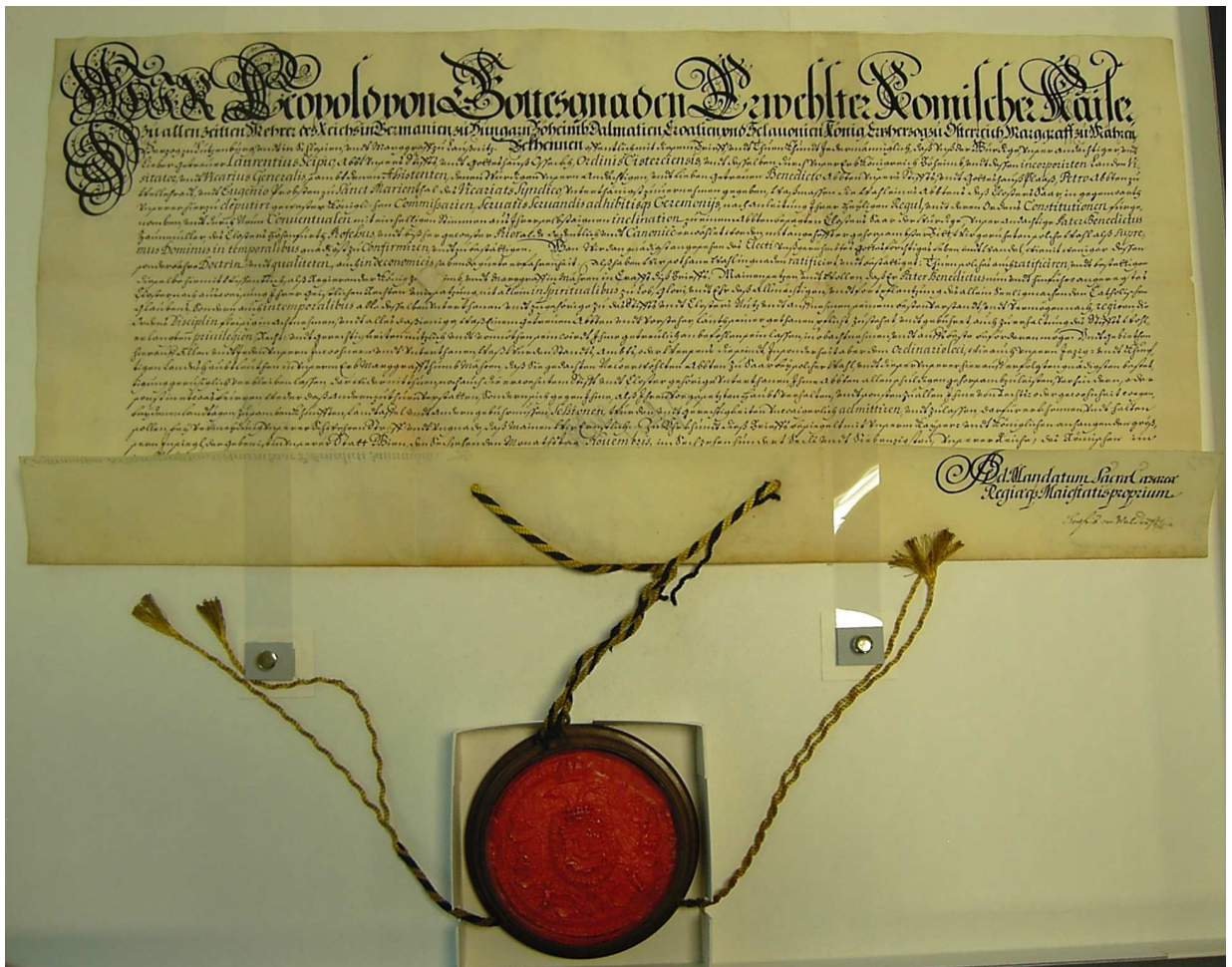
Příloha č. II: Dopis vyšebrodského opata Jana vizitátorovi Vavřinci. 12. října 1676
 „Litterae D[ominis] Joannis, Abb[atis] Altovad[ensis] ad D[ominus] Visitatorem Laurentium,
 et D[ominos] Assistentes in quibus consentit in Electionem P[atris] Prioris sui Benedicti in
 Abbatem Zarensem, eumque cum Paterna Benedictione dimittit.“
 SOA Litoměřice, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 155.
 Foto: Martina Schutová

Příloha č. III: Pečetě a podpisy opatů, probošta a převora, kteří byli přítomni volbě žďárského opata Benedikta Zaunmüllera. Žďárský klášter. 22. října 1676.

MZA, E 8, karton č. 5, sign. 399. C 58b, fol. 41.

Foto: Martina Schutová

Příloha č. IV a: Potvrzovací listina Leopolda I. o volbě žďárského opata Benedikta. 16. 11. 1676, Vídeň. MZA Brno, E 8, sign. C 50, inv. č. 236. Foto: Martina Schutová

Příloha č. IV b: Pečeť Leopolda I., Tamtéž.

163

Ego Fr. Benedictus S. Ordinis
Cisterciensis Monasterii hujus Zarenensis
Ordinand, Abbas, promitto coram Deo,
& Sanctis ejus, & hac solenni Fratrum con-
gregatione fidelitatem, dignamq; subjecti
onem, obedientiam & reuerentiam Matri-
meæ Ecclesiæ Cisterciensi R^mo P. Gene-
rali Tibiq; ejusdem Vicario Generali ac
successorib; Vestris Canonice & legitime
intranantibus; secundum sacrorum Canonum
instituta, & prout præcipit inuiolabilis au-
toritas Pontificum Romanorum: Et quod
possessiones ad meum Monasterium perti-
nentes non vendam, nec donabo, nec impi-
gnorabo, aut de nouo infeudabo, nisi per
modum a Dño Apostolico constitutum.
Ita me Deus adjuvet & hac Sra Evangelia.

 *Benedictus Abbas
Zarenensis*

Příloha č. V: Příklad opata Benedikta Zaunmüllera opatřená jeho pečeti a podpisem.
SOA Litoměřice: CO, karton č. 22, sign. 125. A III. 8, fol. 163.
Foto: Martina Schutová

*Parere D. Medicorum, D. Doctoris Joesper et D. Doctoris Strobl super misera
 Constitutione D. Benedicti abb. Zar. ad petitionem ibidem Conventus
 Zarensis datum. A[nn]o 1691. Lit. A.*

*Adm R. Religiosi ac Doctissimi Patres
 Patres observandissimi Colendissimi*

*Nos infra scripti P[ro]v[inc]i & Medici Doctores, quaestionem ab adm[on]i R[ati]o
 Patrib[us] nobis circa miseram R[ati]o D[omi]ni Benedicti Abbatis Zar[ensis]
 rensis constitutionem propositam legimus & diligenter examina-
 vimus, an n[ost]rorum iam dicti R[ati]o Eng[el] Abbas à gravi sua me-
 lancolia, quandoq[ue] Mania coniuncta alijsq[ue] corporis malis com-
 plicatis liberari & reconvallescere possit, et an semel convalescens
 vacet periculo recidiva. Ad quam quaestionem pro temporis pericu-
 l[os]ità et brevitate respondemus breviter primo: Cum R[ati]o Eng[el]us
 Abbas iam s[ed] circiter aetatis annum agit, & gravi huic melan-
 colia sua iam trib[us] annis Galiquot mensib[us] graviter inhaereat,
 diversa cum ex nostra, tum Excellentiss[im]i Honorum Medicorum Pra-
 g[ensium] atq[ue] aliorum famosissimorum Honorum Archiatrorum
 praescriptione adhibuerit atq[ue] inter haec etiam Thermas Caroli-
 nas & haec omnia absq[ue] ullo fructu, quoniam imò se potius in dete-
 rioris vergente, non possumus nos salva conscientia asserere, fo-
 re, ut R[ati]o Eng[el] Abbas in integram restituatur, minus adhuc
 promittere, quod ad se redux vacet periculo recidiva.*

*Secundo adm[on]i R[ati]o P[ro]v[inc]i optime constat, quod R[ati]o Eng[el] Abbas
 omnes facile Medicorum praescriptiones repuat, quomodo ergo
 pertinacissimi furas mali radices evellentur? Nam malum ul-
 tra tres annos iam durans per se confirmatum videtur, proin-
 de etiam R[ati]o Eng[el] Patiens difficilius restituatur, nisi plane
 diligens fuerit in obtemperandis praescriptionib[us] medicis.*

*Tertio plusquam notum est adm[on]i R[ati]o P[ro]v[inc]i, quod R[ati]o Eng[el] Abbas
 tali utatur diata, qua plus sanitatis eversioni, quam correctioni
 servit, ut ita non videamus, qualiter R[ati]o Eng[el] Abbas ad se redi-
 re possit, nisi Dog special[is] sua gratia eidem opulatus fuerit, quod dum
 optimo viro ex cordib[us] nostris optamus, haec stantula adm[on]i R[ati]o P[ro]v[inc]i
 pro responso damus, parati rem fuis[set] elaborare, si id desideratum
 fuerit. Manemus enim ad grata servitia*

Adm[on]i R[ati]o Patrum

*Paratissimi Servi
 (L.S.) Jacobus Josephus Joesperius M.D.
 (L.S.) David Strobl M.D.*

Příloha č. VI: Kopie lékařské zprávy o zdravotním stavu opata Benedikta Zaunmüllera. „Parere D. D[oc]torum Medicorum, D. Doctoris Joesper et D. Doctoris Strobl super misera Constitutione D[omi]ni Benedicti abb[at]is Zar[ensis] ad petitionem ibidem Conventus Zarensis datum. A[nn]o 1691.“

SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 276.

Foto: Martina Schutová

Ego Fr. Andreas Trojer Monasterij Plascensis Abbas
S. ordinis Cisterciensis per Boemiam Moraviam et
Silesiam Sclaviam Visitator ac Vicarius Generalis, Pri-
visionem hanc a Fr. Gerardo Priore Fr. Edmundo Se-
niori Praeposito Tisnovij, Fr. Stephano Suppriori, Fr.
Martino Parochi Zarensis Civitatis, Fr. Alberico Scler-
teriano totius conventu Magni Zarensis Riformis In-
Benedicti Abbatis seu factam ex quolibet anno ad
annum praestandam, ratam et gratam habeo, eamque
auctoritate vicariali confirmo, ac roboro, et successo-
rem Neo Abbatem ad eam omnimode observandam in
conscientia obligo et in virtute S. Obedientiae adfirmo.
In cuius fidem manu propria me subscripsi
et vicariatus sigillum appressi. Actum in Monaste-
rio Zarenti Anno Dni 1791. 16. Junij.

Fr. Andreas Abbas Plascensis
Visitator et Vicarius Generalis. mpp.

Příloha č. VII: Souhlas Ondřeje Troyera, generálního vikáře a vizitátora, s penzí vyměřenou Benediktu Zauhmüllerovi. Zavázání nového opata k jejímu plnění. Přitištěná pečeť vydavatele.

MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C7, fol. 12.

Foto: Martina Schutová

Frater Janes Malgoires Ordinis Cisterciensis
Procurator Generalis in Curia.

Notum facimus Edmundum Bagnerium monasterij Zarenvici Ordinis Cisterciensis in Moravia
professum, sanctorum Apolosorum limina visitasse, et modo ad viam Provinciam se recipere;
Quare rogamus omnes Nos admodum Abbates, et Priores nostri Ordinis ad quos pervenerit, ut eum
benigne, et benivole habeant, eique hospitalitatis, et alias charitatis officia iuxta eundem necessitate
impedire non dignentur. Datum Romae in diebus nostris, sub nostro et Secretarij nostri Nos
criptionibus die 19 Junij 1666.

Edmund Malgoires
Procurator Generalis
Cisterciensis

P. Andrea Perra
à Secretis

Příloha č. VIII: Originál průvodního listu Edmunda Bagnera vystavený řádovým prokurátorem Janem Malgoiresem v Římě 19. června roku 1666. MZA Brno, E 8, karton č. 3, sign. 358. C 14/4. Foto: Martina Schutová

Nejrůznější nutné výdaje, které mají být uhrazeny z důchodů [žďárského kláštera], poté, co proběhla úspěšná volba nového opata a představeného tohoto chvályhodného Božího domu, jsou následující.

Předně vydala Jeho ctihodnost a milost nově zvolený opat „z vlastní kapsy“ ⁵⁸⁷ zálohu a mimo následně uvedené výdaje předal [žďárský opat] Jeho ctihodnosti a milosti panu vizitátorovi zvláště ještě 100 zlatých, které nemají být uvedené mezi těmito výdaji	300 zl.	
Vikariátnímu sekretáři	18 zl.	
Komořímu pana vizitátora	9 zl.	
Jeho kuchaři	12 zl. ⁵⁸⁸	
Dvěma lokajům	8 zl.	
Dvěma kočím	6 zl.	
Ctihodnému a milostivému opatu sedleckému jako asistentovi ...	100 zl.	
Jeho doprovodu bratru Bonifaciovovi	6 zl.	
Pážeti	4 zl.	
Lokaji	3 zl.	
Dvěma kočím	4 zl.	
Jeho Milosti panu císařskému komisaři baronu von Poppen	100 zl.	
Panu von Walldorf toho samého	100 zl.	
Jeho panu synovi, zvláště mimo tyto náklady z vlastní kapsy Vaší Milosti [žďárského opata] ještě 5 zlatých	15 zl.	
Dvěma lokajům pana von Poppen	8 zl.	
Pana von Walldorf jeho [lokaji]	4 zl.	
<i>Brněnskému kurýrovi</i>	7 zl.	30 krejcarů ⁵⁸⁹
Do Vídně kvůli potvrzení, panu agentovi téhož [císařského] úřadu Schottenovi za dohled	400 zl.	
<u>Chválihodnému [královskému] Tribunálu [v Brně] při složení přísahy věrnosti:</u>		
Podle dohody pro komisi, za zprávu komisaře, za citaci a poskytnutí přísahy věrnosti, za ostatní oznámení úřadu, za potvrzení téhož	20 zl.	57 krejcarů
Panu Danielu Kriessovi sekretáři německé expedice královského Tribunálu	9 zl.	
Panu Řikovskému, nejvyššímu zemskému písaři	29 zl.	30 krejcarů
Taktéž panu Janovi Zeleczkému, zemskému purkrabímu	14 zl.	45 krejcarů
Radě královského Tribunálu	3 zl.	
.....	1174 zl.	12 krejcarů

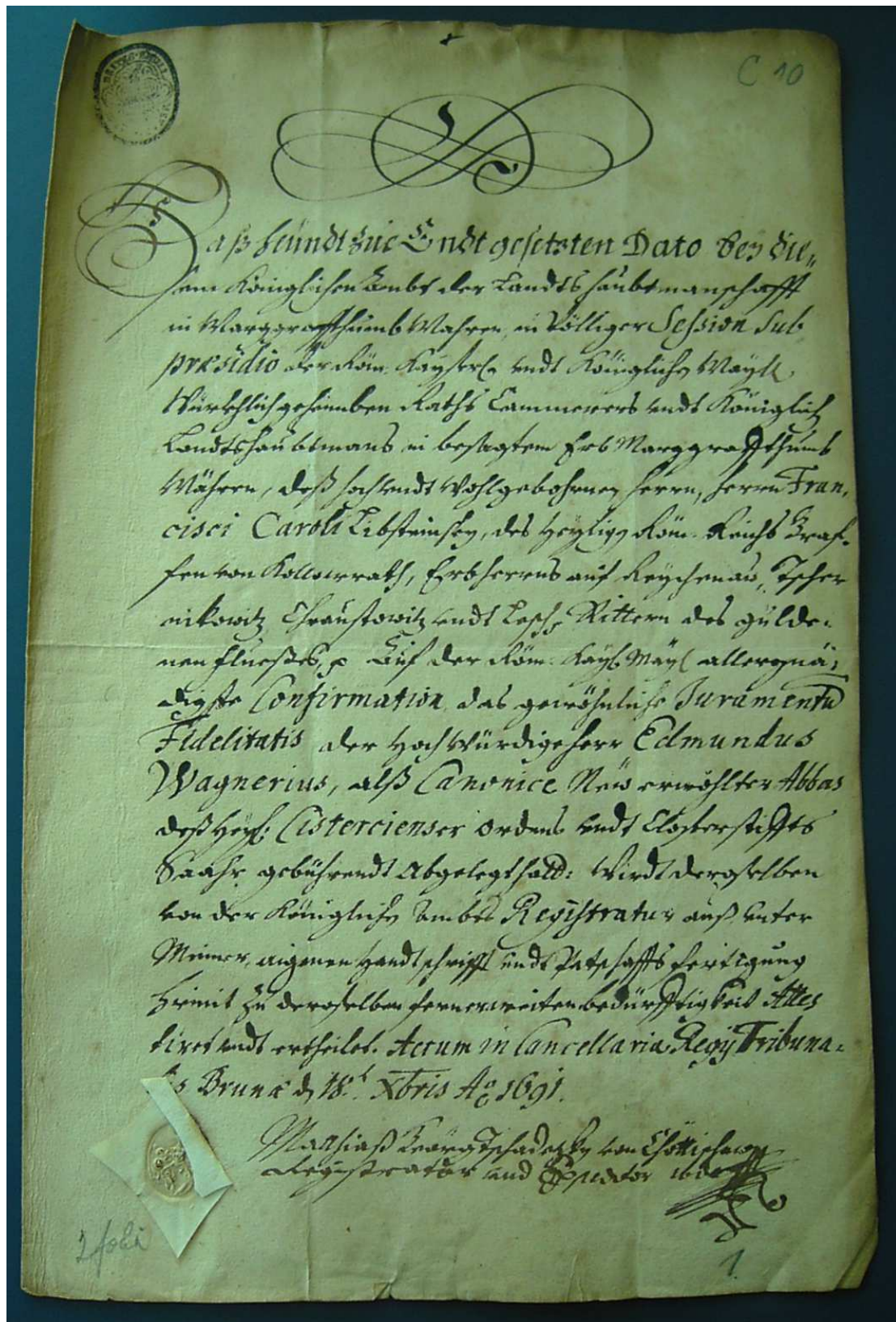
Příloha č. IX: Seznam výdajů souvisejících s volbou žďárského opata Edmunda Bagnera, která proběhla ve žďárském klášteře 18. října 1691.

MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 30–31. Překlad: Martina Schutová

⁵⁸⁷ „...auß dero aigenen Sackh ...“ MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 30.

⁵⁸⁸ V jedné z neúplných kopií účtu je uvedeno, že kuchaři náleží odměna 9 zl., v ostatních je pak uvedeno 12 zl. MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 26.

⁵⁸⁹ Tato položka není započtena do celkové sumy tohoto účtu. Objevuje se pouze v jednom z neúplných účtů. Srovnej: MZA Brno, E 8, karton č. 2, sign. 348. C 7, fol. 26, 27–28 a 30–31.

Příloha č. X: Potvrzení o složení přísahy opata Edmunda Bagnera do rukou hejtmana Františka Karla Libštejnského.

18. října 1691. MZA Brno, E 8, karton č. 11, sign. 350. C 10, fol. 1.

Foto: Martina Schutová

Religiosi Zarenses	
Pater Edmundus Bagner, Prior	
Pater Guillelmus Kerper, Subprior	
Pater Nivardus Molenda	
Pater Benedictus Kalafant	
Pater Albericus Wanczik	
Pater Robertus Tuberius	
Pater Gerardus Cyrk	
Frater Malachias Mader	
Frater Martinus Hlinensky	
Frater Ferdinandus Lehmann	
Frater Constantinus	Conversus

Příloha č. XI: Seznam žďárských řeholníků k roku 1667, kdy byl žďárským administrátorem velehradský opat Bartoloměj. Sestaveno na základě: AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.8 (1611–1670), bez foliace.

Seznam žďárských řeholníků k roku 1676	
Pater Quillelmus Körper, Prior	
Pater Nivardus Molenda	
Pater Benedictus Kalafant	
Pater Albericus Wanczik	
Pater Bernardus Rathausky	
Pater Robertus Tuberius	
Pater Edmundus Bagnerius	
Pater Gerardus Cyrk	
Pater Franciscus Weywoda	
Frater Malachias Mader	
Frater Martinus Hlinensky	
Frater Ferdinand Lehmann	

Příloha č. XII: Seznam žďárských řeholníků k roku 1676, kdy se konala volba opata Benedikta Zaunmüllera. Sestaveno na základě: AMB, V 3 Mitrovského Knihovna, sign. A 1.8 (1611–1670), fol. 10.

Nomina Professorum Zarensim qui in Visitatione R[everendissi]mi D[omini] D[omini] Andrea Abbatis Plassensis Visitatoris et Vicarii Generalis Anno D[omi]ni 1688. 21. Septembris inventi sunt.

P[ate]r Edmundus Bagnerius Silesius Ratiboriensis Theologus Professorus annis 30. aetatis 55 Senior. Nunc Praepositus Tisnoviensis.

P[ate]r Gerardus Cyrkl Boëmus Kuttbergensis Theologus 1. anni Professorus annis 29. aetatis 49. Prior.

P[ate]r Martinus Hlinensky Moravus Neostadiensis Theologus. Professorus annis 28. aetatis 50. Parochus Civitatis Zaarensis.

P[ate]r Ferdinandus Leheman Boëmus Pragensis Philosophus. Professorus annis 26. aetatis 45. Capellanus Tishnovicentis.

P[ate]r Bernardus Zieleczky Moravus Brelicensis Theologus 2. ann: Professorus annis 11. aetatis 31. Sacrista.

P[ate]r Albericus Pech Moravus Iglaviensis Philosophus. Professorus annis 10. aetatis 36. Cellerarius.

P[ate]r Benedictus Nabinger Moravus Tishnovicentis Theologus 1 anni Professorus annis 10. aetatis 32. Cantor et Magister Novit[ius]

P[ate]r Georgius Borzessynsky Boëmus Polnensis Theologus Professorus annis 9. aetatis 34. Parochus Bobroviensis.

P[ate]r Stephanus Losseniczky Moravus Kurimensis Theologus Professorus annis 7. aetatis 34. Supprior.

P[ate]r Nicolaus Sazawsky Boëmus Fikloviensis Theologus Professorus annis 7. aetatis 27.

P[ate]r Mathias Kwasselius Moravus Tupessensis Theologus Professorus annis 5. aetatis 28.

P[ate]r Joannes Pontanus Boemus Czaslawiensis Philosophus Professorus annis 5. aetatis 27.

F[rate]r Robertus Czepl Boëmus Ronoviensis Philosophus Professorus annis 3. aetatis 28.

F[rate]r Casparus Mayer Boëmus Comotoviensis Philosophus Professorus annis 3. aetatis 23.

F[rate]r Nivardus Wadhoffer Moravus Iglaviensis Philosophus Professorus annis 2. aetatis 21.

F[rate]r Elias Antonius Clar Moravus Budissoviensis Philosophus Professorus annis 2. aetatis 23.

Příloha č. XIII: Seznam řeholníků žďárského kláštera (21. září 1688). SOA Litoměřice, CO, karton 22, sign. 125 A III. 8, fol. 243-244. Srovnej: AMB, V 3 Mitrovského knihovna, sign. A 1.8 (1611–1670), fol. 72.

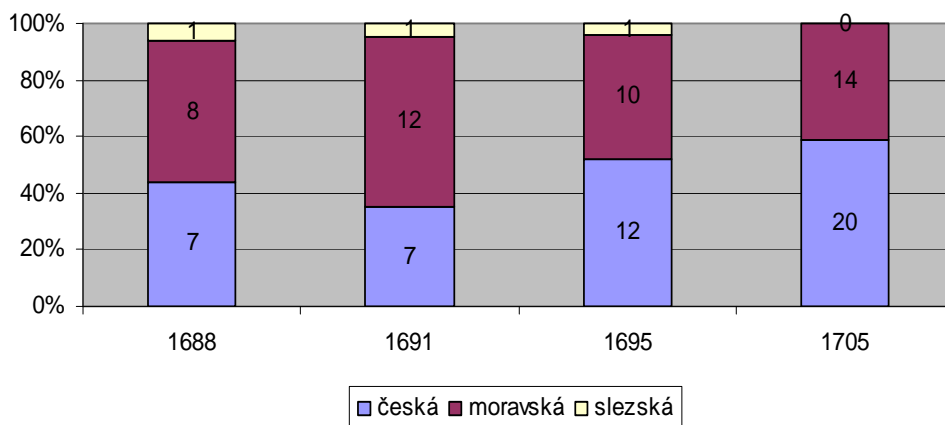
Nomina professorum Monasterii Zarensis 1691					
Nomen	Cognomen	Patria	Aetas	Annus professionis	Monasterii Zarensis officium
Edmundus	Bagnerius	Silesius	1634	1658	Praepositus
Gerardus	Cyril	Boemus	1640	1659	Prior
Martinus	Hlyvensky	Moravus	1638	1660	Parochus Zara
Bernardus	Zelecky	Moravus	1655	1677	Sacrista
Albericus	Pech	Moravus	1650	1678	Cellarius
Benedictus	Nabinger	Moravus	1656	1678	Confessalius
Georgius	Porzerzinsky	Boemus	1654	1679	Parochus Bobrova
Stephanus	Losenicky	Moravus	1658	1681	Supprior
Nicolaus	Sazawsky	Moravus	1661	1681	
Mathias	Kwasnicka	Moravus	1660	1683	Parochus Zwolae
Joannes	Pontanus	Boemus	1662	1683	Cantor
Robertus	Czepl	Boemus	1660	1683	Succentor
Casparus	Mayer	Boemus	1665	1685	
Nivardus	Wadthoffer	Moravus	1667	1686	Studiosus
Elias	Clar	Moravus	1665	1686	
Michael	Heller	Boemus	1669	1689	Studiosus
Rudolphus	Pecza	Moravus	1665	1684	Studiosus
Paulus	Pr ochazka	Boemus	1666	1690	Studiosus
Antoninus	Rogek	Moravus	1669	1690	Janitor
Wenceslaus	Wegmluwa	Moravus	1670	1690	Refectoralius

Příloha č. XIV: Seznam profesů žďárského kláštera k roku 1691. V seznamu jsou uvedena jména řeholníků, země, ze které pochází, rok narození, rok profese, případně funkce, kterou v klášteře zastávali. Sestaveno na základě: SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 298–299.

Seznam profesních lístků z období 1690 - 1702		
Jméno řeholníka	Datum profese	Přítomný opat
Paulus Prochaska	28. března 1690	Ondřej Trojer
Antonius Rogek	28. března 1690	Ondřej Trojer
Wenceslaus Wejmluva	28. března 1690	Ondřej Trojer
Malachias Friedrich	nevedeno	Edmun Wagner
Guillelmus Erzhl	25. ledna 1693	Edmun Wagner
Carolus Casparides	nevedeno	Edmun Wagner
Benedictus Hess	nevedeno	Edmun Wagner
Edmundus Joannes Knedttl	nevedeno	Edmun Wagner
Rajnardus	2. února 1698	Edmun Wagner
Raymundus	2. února 1698	Edmun Wagner
Guido	3. května 1699	Edmun Wagner
Alanus	3. května 1699	Edmun Wagner
Fridericus	3. května 1699	Edmun Wagner
Thomas	14. března 1700	Edmun Wagner
Eugenius Breicha	2. února 1702	Edmun Wagner
Abundus	16. dubna 1702	Edmun Wagner

Příloha č. XV: Profesní lístky žďárských mnichů z období opata Edmunda Bagnera.⁵⁹⁰
Sestaveno na základě: MZA Brno, E 8, karton č. karton č. 5, sign. 407. D 1a (16 folií).

Poměr počtu členů žďárského konventu podle zemské příslušnosti

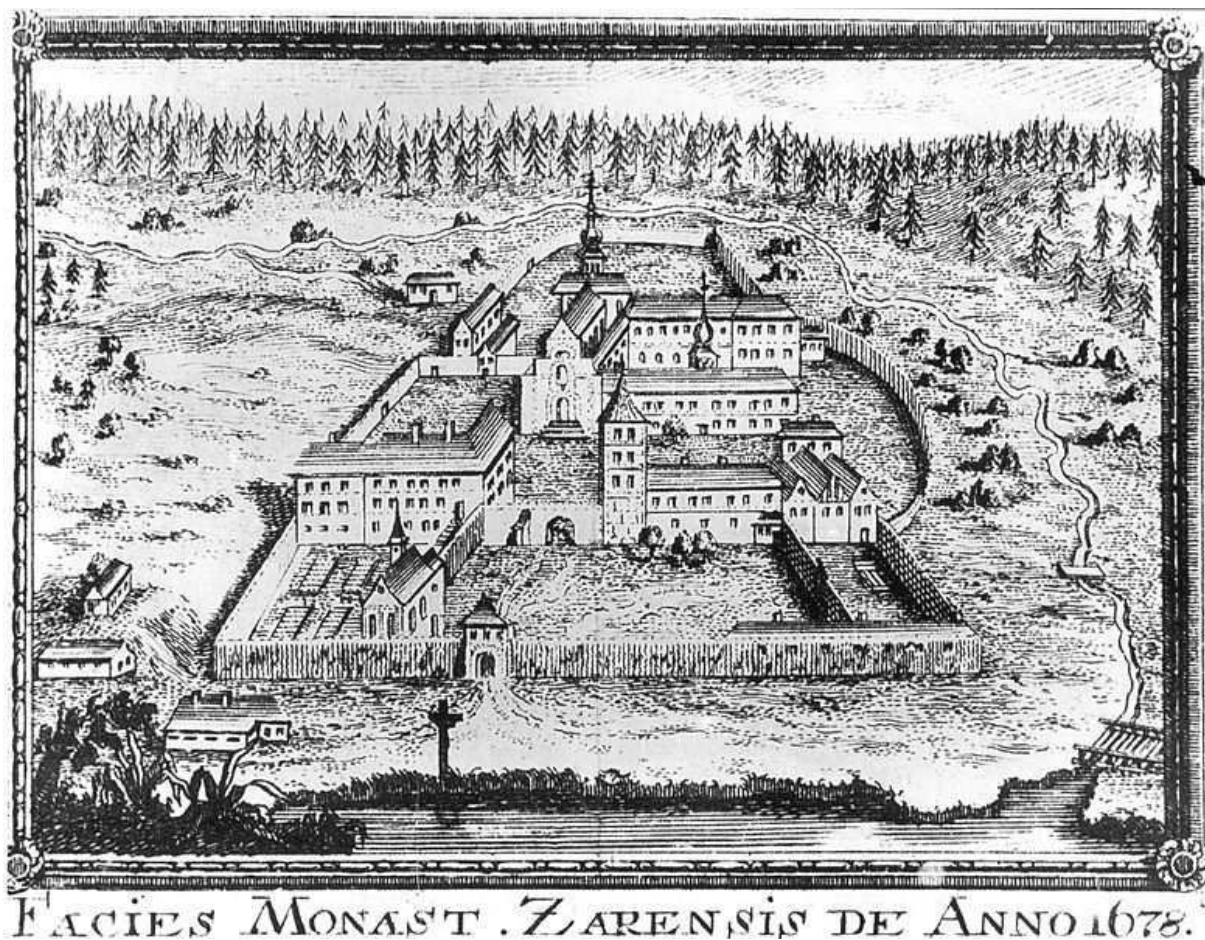

Příloha č. XVI: Složení žďárského konventu podle zemské příslušnosti.

⁵⁹⁰ Ke třinácti profesním lístkům bratří, kteří skládali profesi po roce 1691, kdy byl opatem Edmund Bagner, jsou přiloženy tři profesní lístky, na kterých je uvedeno, že byl slib složen v přítomnosti opata Ondřeje Trojera. Generální vikář a vizitátor tak zastoupil tehdejšího žďárského opata Benedikta Zaunmüllera, který nebyl pro nemoc schopen vykonávat svůj úřad a později rezignoval.

Nomina Religiosorum Professorum in Monasterio Zarensi in Visitazione 1695 existentium					
Nomen et cognomen	Patria	Anni aetatis	Anni professionis	Anni sacerdotii	Officium
Edmundus Bagnerius	Silesius Ratiboriensis	62	37	32	Abbas
Gerardus Czyrkl	Boemus Kuttenbergensis	56	36	29	Prior
Nicolaus Sazawsky	Boemus Fikdowiensis	34	14	8	Supprior
Martinus Hlinensky	Moravus Neostadiensis	57	35	27	Parochus in Civitate Zarensi
Bernardus Želecky	Moravus Brelicensis	38	18	13	Concionator
Alberichus Pech	Moravus Iglaviensis	43	17	15	Confessarius
Georgius Porzerzinsky	Boemus Polhensis	41	16	14	Parochus Bobroviensis
Stephanus Loseniczky	Moravus Kurymensis	38	14	8	Parochus in Kurzburg
Mathias Kwasiczka	Moravus Tupesensis	35	12	10	
Joannes Pontanus	Boemus Czaslawiensis	34	12	8	Hospes Plasii
Robertus Czepl	Boemus Ronoviensis	35	10	5	Cantor
Casparus Mayer	Boemus Commotoviensis	30	10	4	Sacrista
Nivardus Wadhoffer	Moravus Iglaviensis	28	9	3	
Elias Clar	Moravus Budissovienensis	30	9	5	Cellerarius
Michael Höller	Boemus Przelauensis	24	6		Studiosus Theologiae
Rudolphus Pecza	Moravus Magna-mezericensis	28	6	3/4	Succentor
Paulus Prochaska	Boemus Czaslawiensis	29	5	3/4	
Antonius Rogek	Moravus Weselensis	29	5		Studiosus Theologiae
Wenceslaus Wegmluwa	Moravus Brunensis	25	5	1/2	
Malachias Fridrich	Boemus Egrensis	26	2	1/2	Refectorius
Guillelmus Eisl	Boemus Rokiczanensis	23	2		
Carolus Casparides	Boemus Policzenensis	22	1		
Edmundus Knechtl	Boemus Lippensis	32	1		

Příloha č. XVII: Seznam profesů žďárského kláštera k roku 1695. V seznamu jsou uvedena jména řeholníků, země, ze které pochází, věk, počet let od složení profesních slibů, počet let od kněžského svěcení, případně funkce, kterou v klášteře zastávali. Sestaveno na základě: SOA Litoměřice, Cisterciáci Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 8, fol. 245–246.

Příloha č. XVIII: Vyobrazení žďárského kláštera roku 1678, tisk podle kresby P. Karla Zemana. Otto STEINBACH: *Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten I.*, Prag – Wien – Leipzig 1783, s. 71.

Příloha č. XIX: Detail hlavního oltáře bývalého konventního kostela žďárského kláštera, dnes baziliky minor Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše. Pohled na obrazy Michaela Willmanna z počátku 90. let 17. století.
Foto: Ing. František Laštovička (2013).

Příloha č. XX: Mříž z roku 1666 oddělující původně klauzurovanou část klášterního kostela.
Foto: Martina Schutová (2015).

Memoriale D[omini] Benedicti Abbatis Zarensis et Conventûs ibidem, ad D[ominum] Visitatorem Laurentium, et D[ominos] Abbates Vicariatûs, pro Censu Kropinensi Zarae integrè dedicando.

Reverendissimi ac Religiosissimi Domini D[omi]ni colendissimi observandissimi

Non solùm antiquis debitorum gravissimorum oneribus pressa, sed novis identidem, calamitoso hoc belli Turcici tempore afflictionibus tantùm non oppressa coram R[everendissimis] D[ominis] Vestris iterum comparet Zaara, et quam prope ante quadriennium imploravit opem pio reluendo Censu Kropinensi unico subsidio non minùs summè necessario quàm aequissimo, denuo implorare, et quatenus tandem voti compos fieri possit Suppliciter orare non desistit.

Primo. Pro reluendo inquam Censu Kropinensi, qui imprimis pro Religiosis Zaarensibus in ipso M[on]asterio Zaarensis alendis Originaliter est fundatus.

Secundo. Qui ex causa finali in compensationem aliqualem laesionis per alienationem Monasterii Zaarensis factae est constitutus; adeóque restituto M[on]asterio Zaarensi, quod solum defacto laesum dici possit, applicandus.

Tertio. Quem ante annum 1672 R[everendissimi] D[omini] Visitatores semper pro solvendis debitis Zaarensibus à tempore redemptionis Monasterij applicârunt.

Quarto. Quem ut R[everendissimus] D[ominus] Hilgerus quondam Visitator ac Vicarius Generalis in exolutionem Capitalis Welehradensis impendere et tran[s]ferre adeóque à Monasterio Zaarensi alienare posset R[everendissimus] D[ominus] D[ominus] Claudius Vaussin piae memoriae Generalis decreto Sanxit; addens in decreto expresse hanc clausulam: Dummodo utilitati dicti Monasterii nostri de Zaara haec dimissio ac alienatio redundet.

Quinto. De quo Censu Ferdinandus Tertius piissimae memoriae Imperator, dum apud Serenissimum Archiducem Guillemum Episcopum Olomucensem se interponeret ne detineretur expressè meminit: wegen Gewisser Verfallenen Pension so von dem Thumbs Capitl. zue Ollmütz dem Closter Saar als 1000 fl. Mahr[ischen] jährlich abzuführen additque damit Er /:Jacobus Martini:/ sich eines wiedrigen zue bischeren keine Vrsach, sondern Viel mehr de Große auf erwehten Stüfft hasttende onera abzustanden nicht habe.

Sexto. Quum ipse Debitor Celsissimus Princeps Ep[iscop]us Olomucensis disertè asserit se obligari pendere M[on]asterio Zaarensi: Unde quitantiam desuper non acceptat nisi Zaarensis.

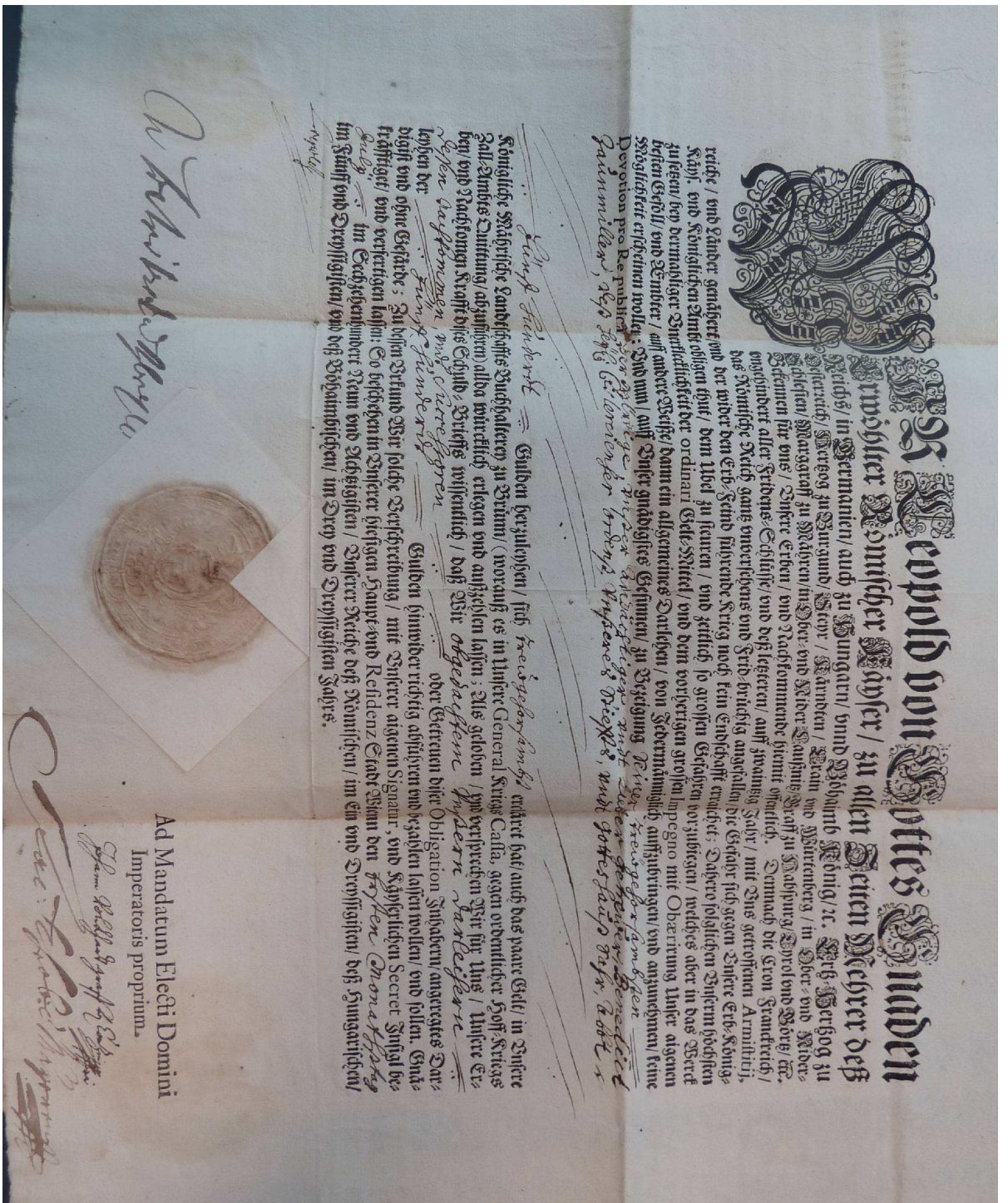
Septimo. Qui in Confessione proventuum, quae in Moravia in Ordine ad proportionate repartendum subsidium Turcicum jurato fieri debuit, juràto inter proventus Zaarenses poni debuit et positus est.

Octavo. Ex quo denique ipsum Monasterium Zaarensis hactenus iteratis vicibus proportionatum Subsidium Turcicum pendere debuit, et pendit et forte saepius pendere debebit. Confidentius proinde resolutionem fauorabilem eamq[ue] ultimatam expectans afflicta Zaara, Se causamq[ue] Suam impensissimè commendat unâ nobiscum, qui Sumus et manemus.

R[everendissimarum] D[omi]na[ti]o[n]um observantissimi

F[rater] Benedictus Abbas Zaarensis M[anu] P[ropria]
P[ater] Gerardus Prior et
conventus ibidem M[anu] P[ropria]

Příloha č. XXI: Přepis. Memoriále opata Benedikta Zaunmüllera a žďárského konventu v záležitosti chropyňského platu, který má být podle uvedených důvodů ponechán žďárskému klášteru. SOA Litoměřice, Cist. Osek, karton č. 22, sign. 125 A III. 9, fol. 110–112.

Příloha č. XXII: Dlužní úpis Leopolda I. na 500 zl. žďárskému klášteru. Německý tisk. Originál. MZA Brno, fond E 8, sign. N1/15. Foto: Martina Schutová

Reverendissime ac Illustrissime Domine D[omi]ne Pater clementissime

Coram R[everendissi]mam ac Ill[ustrissi]mam D[ominati]onem V[est]ram in obsequiosa Submissione exponere necessitor qualiter A[nn]o 1636. in Redemptione M[o]n[aste]rij Zarensis in Marchionatu Moraviae a pie defuncto D[omi]no Greiffenfels Visitatore redemptum fuerit dictum Monasterium Zarense cum suis bonis, et cum adhuc pro pretio solvenda defecerint 99 Milia ducenti Viginti quinque florenj 10 Cruciferj Monetae Rhenensis, adinventum est Sequens Remedium. Anno 1598 Imperator Romanorum Rudolphus 2dus, Simul Rex Boëmiae & Marchio Moraviae pro Necessitate publica, ad expeditionem contra Turcam apprehendit oppidum et duos Pagos Monasteriorum duorum Vellehradensis & Reginae ad Brunam Monialium, tradiditque hos fundos Principibus de Lichtenstein. Mota desuper lite et instituta Rej Vindicatione, tandem A[nn]o 1617 transactio inita fuit hoc pacto ut fundi illi apud Principes de Lichtenstein et posteros, quamdiu haec linea Masculina durabit, permaneant: deficiente verò linea ad dicta M[o]n[aste]ria Revertantur; interea tamen Principes de Lichtenstein teneantur duobus illis M[o]n[aste]rijs Vellehradensi et Reginae Brunensi 5000 Tallerorum Moravicornum, seu Sexagenarum pendere. Habito igitur hocce medio defunctus D[ominus] Visitator Greiffenfels, accessit Principes de Lichtenstein, et inijt cum illis Eodem A[nn]o talem conventionem: quod ducto calculo ab hoc annuo censu 5000 Tallerorum Moravicornum ad Capitale secundum Normam Provinciae in mutuis consuetam ubi Usurae 6 fl. ex centum pendi consueverunt, et facto exinde Capitalj Superius memoratorum 97225 fl. 10 x hocce Capitalj per Commutationem et fictionem brevis manus illud pro M[o]n[aste]r[i]o Zarensi adhuc restans Emptionis pretium Solvit, et Principes de Lichtenstein a debito Annuo eliberavit; Econtra hacce Annua pensione seu censu 5000 Tallerorum Moravicornum M[o]n[aste]rium Zarense quidem obstrinxit, non tamen expressit, hunc annum censum debere esse perpetuum. Hinc evenit ut Sequentibus vel maxime Modernis temporibus dum M[o]n[aste]rium Zarense Oeconomia invigilare et se ab onere tanto (dum per haec tempora jam ter Capitale 97 000 Millium ducentorum Viginti quinque florenorum decem Crucifixorum solvit) liberare studet; Monasteria Wellehradense et Reginae Brunense, qua Creditores se opponunt et Summam Capitalem illis debitam â Zarensi M[o]n[aste]rio suscipere detrectant; semper illud objicientes quod Censu sit irredimibilis, et prout prima Origine fuerat, Sic etiamnum perpetuus permaneat. Cum tamen aliter se Res habet. Et tametsi hactenus ratione Retardatae Solutionis saepius disceptationes exortae, et tum in Provincialj tum etiam in Generali Capitulo discussae fuerint; hoc tamen concernebat solummodo. Simplicem Annuam Solutionem ex eo quod M[o]n[aste]rium Zarense ob impotentiam in Mora solvendi fuerit. Modernam quaestionem autem Num sit Censu perpetuus et nunquam solubilis seu irredimibilis? aliquando discussam et decisam fuisse non meminij, quin imo ex rationibus in adjacente pagina sub lit A. breviter recensitis perpetuum non esse mihi firmiter persuadeo. Ea propter R[everendissi]mam ac Ill[ustrissi]mam D[ominati]onem V[est]ram humillimè cum Conventu meo exoro, quatenus illud, quod per solutionem Summae Capitalis duobus M[o]n[aste]rijs Wellehradensi et Reginae Brunensj, nihil decedat, quin imo illa ipsa M[o]n[aste]ria cum hac pecunia, sua debita, Si quae habent exsolvere, vel alio ad Censum mutuo dare, et elocare possint gratiosè perpendere et pro arbitris duos ex Vicariatu Abbates Verbi gratia D[omini] de Osseco et D[omini] de Aula Regia nihil tamen praescribendo, qui auditis Sufficenter partibus, rem hanc controversam, ex aequo et bono quàm citissimè decidant denominare et delegare dignetur. De reliquo me et M[o]n[aste]rium meum Zarense gratioso paterno affectui humillimè commendans persisto.

R[everendissi]mae ac Ill[ustrissi]mae P[aternali]s V[est]rae
Devinctissimi et devotissimi Filij
Fr[ater] Edmundus Abbas Zarensis
Fr[ater] Gerardus Prior et totus
Conventus ibidem

Příloha č. XXIII: Přepis. Nedatovaný latinský opis. List žďárského opata a jeho konventu generálnímu opatovi ohledně záležitosti, zda je roční plat odváděný klášteru Velehrad a Brno věčný nebo se dá vykoupit. MZA Brno, E 8, karton č. 16, sign. 712. Q 5b, fol. 1.⁵⁹¹

⁵⁹¹ V inventáři k fondu E 8 u této signatury mylně uvedeno, že jde o písemnost ohledně chropýňského úroku.